

JAZZ A LA CIUTAT DE VALÈNCIA

Orígens i desenvolupament fins a les acaballes del 1981

Vicent Lluís Fontelles Rodríguez

EDITORIAL
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

Departament de Comunicació Audiovisual,
Documentació i Història de l'Art

“JAZZ A LA CIUTAT DE VALÈNCIA: ORÍGENS I DESENVOLUPAMENT FINS A LES ACABALLES DEL 1981”

-TESI DOCTORAL-

Presentada
per
Vicent Lluís Fontelles Rodríguez

Director: Professor / Doctor En **Manuel Pérez Gil**

Gener 2010

L'Editorial UPV és membre de l'UNE, cosa que en garanteix la difusió i la comercialització de les publicacions en els àmbits nacional i internacional.

© Vicent Lluís Fontelles Rodríguez, 2011

Primera edició, 2011

© d'aquesta edició:
Editorial Universitat Politècnica de València
Tel. 96 387 70 12
www.editorial.upv.es

ISBN: 978-84-694-2905-1

Ref. editorial: 5490

Queda prohibida la reproducció, la distribució, la comercialització, la transformació i, en general, qualsevol altra forma d'explotació, per qualsevol procediment, de la totalitat o de part dels continguts d'aquesta obra sense l'autorització expressa i per escrit dels autors.

Tesi doctoral: **‘Jazz a la ciutat de València: orígens i desenvolupament fins a les acaballes del 1981’.**

RESUM

Mitjançant la present tesi s’ha intentat posar en ordre tota una època del segle XX gairebé desconeguda pel que fa als orígens i desenvolupament del Jazz a la ciutat de València fins a una data de termini preestablerta per motius diversos especificats a la Introducció del treball.

Hem treballat sota criteris metodològics obtinguts en cadascuna de les èpoques tractades [per dècades: des de l’any 1927 fins la fi del 1981] fins concatenar referències socio-culturals de la ciutat [treball -sobretot- d’hemeroteca] amb les aportacions personals de músics, familiars d’aqueixos i de personatges relacionats amb el món jazzístic local. Des de la fundació del Hot Club de València fins l’assoliment musical i conjuntural del Jazz a la ciutat [*Perdido Club de Jazz*] passant per l’afegiment de dates concretes dels primers concerts de Jazz a la ciutat així com de la posada en marxa d’estructures adients [difusió de partitures i fonografia, eines de treball dels músics davant els primers temes de Jazz que ens arribaven, primers centres d’ensenyament jazzístic, etc.] per tal de refermar el nou gènere entre una minvada part dels nostres músics. Personatges fins hores d’ara desconeguts a l’ideari musical valencià apareixen a la tesi com a portadors/difusors del nou estil malgrat no veure reconeguda la seua tasca.

A més del seu carés historiogràfic, la tesi conté apartats musicals d’allò més específics [sobretot analítics: obres i arranjaments d’estàndards] a més de contenir referències contextuals de com i de quina manera anà assolint-se el fet jazzístic local. Hem pretès traure a la llum noms, dades i dates amagades d’anys ençà dintre de dècades on la música a la ciutat de València sols tenia com a denominador comú la revista, el ball i *la copla*, estils allunyats -en fons i forma- del Jazz que llavors ja hi era desenvolupant-se arreu del món occidental.

Tesis doctoral: **‘Jazz en la ciudad de València: orígenes y desarrollo hasta finales de 1981’.**

RESUMEN

Mediante la presente tesis se ha intentado poner en orden toda una época del siglo XX casi desconocida por lo que respecta a los orígenes y desarrollo del Jazz a la ciudad de Valencia hasta una fecha de plazo preestablecida por diversos motivos especificados en la Introducción del documento.

Hemos trabajado bajo criterios metodológicos obtenidos en cada una de las épocas tratadas [por décadas: desde el año 1927 hasta el fin de 1981] hasta concatenar referencias socioculturales de la ciudad [trabajo de hemeroteca, principalmente] con las aportaciones personales de músicos, familiares de estos y de personajes relacionados con el mundo jazzístico local. Desde la fundación del Hot Club de Valencia hasta el consecución musical y coyuntural del Jazz en la ciudad [*Perdido Club de Jazz*] pasando por la añadidura de fechas concretas de los primeros conciertos de Jazz en València así

como de la puesta en marcha de estructuras adecuadas [difusión de partituras y fonografía, herramientas de trabajo de los músicos frente a los estándares de Jazz que iban llegando, primeros centros de enseñanza jazzística, etc.] para afianzar el nuevo género entre una mínima parte de nuestros músicos. Personajes hasta ahora desconocidos dentro del ideario musical valenciano, aparecen en la tesis como portadores/difusores del nuevo estilo a pesar de no ver reconocida su labor.

Además de su cariz historiográfico, la tesis contiene apartados musicales específicos [sobretudo analíticos: obras y arreglos de estándares] además de contener referencias contextuales de como y de qué modo fue asentándose el fenómeno jazzístico local. Hemos pretendido sacar a la luz nombres, datos y fechas escondidas desde hace años en décadas en las cuales la música en la ciudad de Valencia tenía como denominador común la revista, el baile y la copla, estilos alejados -en el fondo y en la forma- del Jazz que entonces ya se estaba desarrollando por todo el mundo occidental.

Doctoral thesis: '*Jazz in the city of València: origins and development until the end of 1981*'.

ABSTRACT

The foremost objective of this doctoral thesis is an attempt at shedding some light onto a practically unknown part of the twentieth century insofar as the origins and development of jazz in the city of Valencia, up to a date set according to specific criteria explained in the Introduction of this work.

We have followed methodology criteria obtained from each of the time frames considered [by decade: from 1927 until the end of 1981] with a view to linking (after thorough research in newspaper libraries) socio-cultural references from the city with personal input from musicians, relatives and relevant members of the local jazz scene.

We start with the opening of the Hot Club in Valencia, continuing with the significant musical achievement of *Perdido Club de Jazz*. We have also considered the addition of dates to the first jazz bills in the city as well as the setting up of appropriate structures, such as the circulation of scores and the phonograph, the first jazz schools, tools of the trade for musicians exposed to the arrival of the first jazz themes, all of which helped to consolidate the new genre amongst a minority of our musicians. Some hitherto unknown characters from the Valencian musical scene are mentioned in this work as key factors in the spread of this new musical style. However, their work has not been duly acknowledged.

In addition to this historical component, this thesis contains specific musical sections, mainly analytical: works and arrangements of standards. It contains contextualized references on how the jazz phenomenon became locally established. We have aimed to shine some light onto names, dates and figures which have remained in obscurity for years during the decades when the musical scene in Valencia was dominated by variety, ballroom and '*la copla*', popular music very far removed -both in content and form- from the jazz which was developing throughout the western world.

- ▭ A tots els músics d'arreu del món i també per a aquells que al seu costat romanen.
- ▭ A mon pare.

Agraïments:

Cal agrair -de manera especial- l'ajut ofert per José [Pepito] Aparici Payan [*Perdido Club de Jazz*] i per Federico Garcia Herraiz [crític musical] i -sobretot- la paciència, comprensió i entusiasme per part del Director de la present tesi, Dr. En Manuel Pérez Gil davant la complexitat temàtica, cronològica i també d'estructural del tema ací tractat.

Afegir-hi també l'agraïment vers la meua família [sobre manera], els amics músics i d'altres persones que m'han recolzat per dur a terme el treball.

ÍNDEX

I.- INTRODUCCIÓ, ESTAT DE LA QÜESTIÓ, OBJECTIUS i METODOLOGIA.

I.1	INTRODUCCIÓ.	11
I.2	ESTAT DE LA QÜESTIÓ.	15
I.3	OBJECTIUS.	21
I.4	METODOLOGIA.	23
-I.4.1	Fonts.	25

II.- ORÍGENS.

II.1 PRIMERS JAZZÍSTES A EUROPA.

-II.1.1	Jazz primerenc	29
-II.1.2	Inicis a Espanya.	39
-II.1.3	Clàssics del Jazz a Espanya.	57
-II.1.4	Mitjans de comunicació: Cinema - Ràdio - TV i Premsa especialitzada.	63

II.2 VALÈNCIA: CONTEXT SOCIAL i MUSICAL.

-II.2.1	Context social.	107
-II.2.2	Context musical.	161

II.3 ANYS TRENTA i QUARANTA [amb preàmbul].

-II.3.1	Música i espectacle abans del 1939.	173
-II.3.2	Hot Club de València.	191
-II.3.3	Jazz i oci a la ciutat als primers anys del règim franquista.	203

II.4 ANYS CINQUANTA [amb preàmbul].

-II.4.1	Impuls radiofònic local: Antonio Balanzà i Pepe Palau.	217
-II.4.2	Primers intents i apropaments al gènere: orquestres simfòniques de Jazz.	225

II.4.2.1	Orquestra Simfònica en Formació de Jazz [1954].	
II.4.2.2	Orquestra Simfònica de Jazz de Ràdio València [1959].	
-II.4.3	Ambient musical a la ciutat.	237
-II.4.4	Primeres actuacions de músics de Jazz a València.	251

III.- DESENVOLUPAMENT.

III.1	ANYS SEIXANTA [amb preàmbul].	261
-III.1.1	Creació d'orquestrades autòctones.	263
	-Orquestra Sinfónica de Jazz de Ràdio València.	
	-Gran Orquestra Levante.	
	-Orquestra Levante de Jazz.	
	-Orquestra Universitaria de Jazz.	
-III.1.2	Actuacions de Jazz [I]	275
	III.1.2.1 Primeres actuacions a començament de la dècada.	
	III.1.2.2 Jam sessions a <i>El Micalet</i> .	
	III.1.2.3 Studio SA [1967 - 1974].	
	III.1.2.4 Actuacions a les acaballes de la dècada.	
-III.1.3	Ambient social i musical.	311
-III.1.4	Bossa nova: camí d'entrada vers el Jazz.	321
-III.1.5	Edició musical i fonografia.	327
	III.1.5.1 Partitures.	
	III.1.5.2 Fonografia a València.	
III.2	ANYS SETANTA i 1981 [amb preàmbul].	347
-III.2.1	Canvi cultural: naixement de la democràcia espanyola.	349
-III.2.2	Primers intents de programació estable de Jazz a València.	357
-III.2.3	Obrint el camí cap al jazz: grups de fusió Jazz-Rock.	373
-III.2.4	Proliferació de sales d'audicions on s'inclouïa el Jazz.	377
III.3	GRUPS ESTABLES DE JAZZ A VALÈNCIA: TRIPLE ZERO JAZZ TRIO i VALÈNCIA JAZZ.	413
III.4	JAZZ ALS ESTAMENTS OFICIALS.	427

-III.4.1	Dissertacions i ensenyaments al voltant de la percussió jazzística: Roberto Campos Fabra.	429
-III.4.2	'Third Stream' [Tercer Corrent] a València. -Anàlisi de Pensado en Jazz.	433
III.5	TRES TRISTES TIGRES: ESCOLA DE JAZZÍSTES LOCALS.	471
-III.5.1	Ressenya cronològica de les actuacions a <i>Tres Tristes Tigres</i> .	475
-III.5.2	Estudi primerenc del Jazz: Partitures i escoles. - <i>The Real Book</i> .	495
-III.5.3	Actuacions de Jazz [II]. -Jazz Festival 77'. -Stan Getz Quintet / Bill Evans Trio. -I Festival Internacional 'Jazz a València'. -II Festival Internacional 'Jazz a València'.	505
III.6	CONSOLIDACIÓ i ASSOLIMENT JAZZÍSTIC: PERDIDO CLUB DE JAZZ.	537
-III.6.1	Ressenya cronològica de les actuacions a <i>Perdido Club de Jazz</i> [actuacions fins les acaballes del 1981].	547
-III.6.2	Cronologia de les actuacions de Jazz més significatives presentades a la ciutat de València fins el 31 de desembre del 1981.	563
IV.-	CONCLUSIONS	587
V.-	REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	
V.1	BIBLIOGRAFIA.	595
V.2	REVISTES ESPECIALITZADES i ALTRES PUBLICACIONS.	603
V.3	INTERNET: PÀGINES WEB i LINKS.	609
V.4	ENTREVISTES A PROFESSIONALS DIVERSOS i FAMILIARS DIRECTES DELS MÚSICS i PERSONATGES ESMENTATS EN AQUESTA TESI.	611

I.- INTRODUCCIÓ, ESTAT DE LA QÜESTIÓ, OBJECTIUS I METODOLOGIA.

I.1 INTRODUCCIÓ.

De temps ençà, València ha estat considerada com a referent musical davant altres ciutats amb menys esperit musical, menys empenta artística als seus carrers i a les seues gents.

Més enllà del tòpic ens trobem amb la realitat constatada de no tenir cap referent escrit al voltant de la majoria del període ací abastat doncs gairebé totes les publicacions trobades per aquest doctorant parlen [i no massa extensament] del fet jazzístic a partir dels anys seixanta i -sobretot- des de la dècada dels setanta endavant deixant així un buit cronològic que el present treball ha intentat compensar, buit i realitat que refermen una manca d'informació escrita que ha donat peu [entre altres motius] per tal de presentar aquesta tesi.

Com que el Jazz ha estat considerat durant molt de temps una mena de 'gènere musical exòtic' dintre del món musical valencià subordinat -en bona part- a les societats musicals que han encoratjat i refermat generacions de músics, calia posar una mica d'ordre i contar fil per randa tot un seguit d'esdeveniments [musicals, socials, tecnològics, ...] per tal d'aclarir el procés pel qual a hores d'ara València ha estat la ciutat que ha ofert al món de la cultura nacional [i -per extensió- a l'àmbit europeu] una bona quantitat d'excel·lents músics de Jazz.

Calia també recordar músics locals que mai o -potser- poques vegades han aparegut reflectits als papers, intèrprets gairebé anònims dintre de la historiografia musical valenciana on només solen estar aquells que diuen que el temps i les circumstàncies col·loquen al seu lloc. La nombrosa quantitat de dades, dates i altres apunts [fins ara desconeguts o mal reflectits a algunes publicacions] al voltant de músics, formacions, concerts i/o entitats locals confirma -si més no- la inexistència d'un llistat de formes, d'influències i de veritables capacitats musicals de molts músics valencians.

Les publicacions al voltant del Jazz a nivell estatal han estat conseqüents amb Barcelona i Madrid [referents culturals arreu l'estat] però oblidadisses amb la resta de

ciutats espanyoles ‘emergents’ cap a la fi dels anys setanta, tal com la nostra. Així, doncs, València no ha estat l'excepció, motiu principal pel qual calia fer aquesta tesi tot partint d'una recerca el més profunda possible pel món musical [no sempre jazzístic] de la ciutat.

Fer un recorregut localista i urbà abastant més de cinquanta anys d'existència musical [d' agost del 1928 fins desembre del 1981] per tal d'arribar a un final conseqüent [tal com si fora una roda de cinques -aprofitant el símil harmònic-] i reconduir aqueixa informació des d'un punt musical de sortida concret [la fi dels anys vint] fins una aturada que aquest doctorand ha considerat necessària [inici de la dècada dels anys vuitanta, tot just abans que l'autor de la present tesi començarà a tocar en formacions jazzístiques locals] per tal d'entendre millor el fet musical a la ciutat de València, fet i esdeveniments d'anys ençà que no han estat mai contats -fins hores d'ara- tot seguint uns protocols cronològics, puntuals i amb ganes d'aprofundir dintre de tot tipus d'influències alienes al Jazz.

Cal esmentar també que el present treball ha resultat profitós des de l'òptica professional de qui redacta, la qual cosa dona peu a un proper seguiment de recerca de dades ací no reflectides: músics d'altres gèneres, influències dels mass media davant qualsevol proposta estètica local, biografies d'intèrprets destacats, etc.

Cercar els nostres arrels -com a músics- pel que fa a un tipus de música més aviat aliena i allunyada dels arquetipus academicistes assolits de quan estudiàvem a la banda o al conservatori no ha estat gens fàcil.

La conjuntura musical que envaïa la societat valenciana en una bona part del recorregut cronològic d'aquest treball ha pesat força a l'hora de fer un balanç artístic adient al tema tractat. Com a exemple, refermar que la pressió [a tots els nivells i estaments] a la qual fou sotmesa la societat valenciana durant els anys de règim franquista dificultà força qualsevol avenç, canvi o assimilació [tot i que mitjançant mimetisme] de nous corrents artístics sorgits a Europa o els Estats Units [referents estètics des dels anys seixanta].

Les passes cronològiques d'aquesta tesi han estat concatenades segons l'objecte d'estudi puntual, tanmateix la comparança amb allò succeït a Barcelona i Madrid, referents propers i mirall d'allò que a València ciutat no hi era encara.

L'estructura del present treball vindria refermat pel fet de dividir-lo en dos apartats complementaris:

- **ORÍGENS:** Pel que fa a allò on res hi era, és a dir: orígens del Jazz a Europa, Espanya i València. Per tal de dur-lo a terme caldrà conèixer qui, com i de quina manera arribaren o ens feren arribar el Jazz a casa nostra.
- **DESENVOLUPAMENT:** O consolidació dels orígens assolits pels músics locals tota vegada les circumstàncies del nostre entorn [social i musical] ho van permetre.

I.2 ESTAT DE LA QÜESTIÓ.

La manca d'informació i la necessitat que hom tenia d'ella foren determinants per donar inici al treball, doncs -com la present tesi demostrarà- els músics d'aquesta generació res sabien dels antecedents del Jazz local. Tot el contrari que a Madrid i -sobretot- a Barcelona on sí havien tingut paràmetres concrets on reflectir-se [músics amb criteri jazzístic, actuacions diverses, sales i clubs on tocar, més oportunitats per enregistrar la seua música, etc] on fixar-se, comparar, aprendre i/o rebutjar -segons premisses estilístiques- per tal de seguir endavant i consolidar així un ambient, un cercle musical adient als seus desitjos.

No fou el mateix -ni de lluny estant- a la ciutat de València, tot i la merescuda llegenda musical que ens ha envoltat al llarg del segle XX i de la qual sempre ens hem blasonat. El Jazz [gènere, estil, llenguatge, concepte i -fins i tot- manera de veure la vida] ens arribà tard per culpa d'un cúmul de defectes de tot tipus [estilístics, formals, conjunturals, etc.], mancances que aquesta tesi s'encarrega de traure -entre altres novetats mai reflectides als papers- a la llum.

No obstant això, el Jazz aparegué a les nostres vides professionals quasi com una necessitat. De fet, vam ser els mateixos músics els que férem servir camins diversos -reflectits cronològicament al present treball- per tal de fer-lo present al nostre ideari musical quotidià, el férem nostre [com gairebé bona part dels avenços aconseguits per la societat valenciana] amb l'ajut de la contemporaneïtat [per la qual cosa cal refermar la importància de la vessant social en aquesta tesi] que no mitjançant el bagatge acabat pels avantpassats músics i jazzístes aficionats de la ciutat.

La novetat estilística i la llibertat musical que el Jazz arrossegava ens arribà també just quan es produïa un canvi cabdal a la societat espanyola [cap a la fi dels anys setanta i dècada dels vuitanta], trànsit generacional que aviat feu oblidar temps pretèrits a tothom produint-se així un trencament col·lectiu dintre de la societat que refermà ideologies i capgirà criteris davant qualsevol sinònim de progrés i avantguarda.

El Jazz -com a gènere musical i també com a presa de consciència davant del món- posseïa tot un recull de virtuts trencadores que aviat van ser emprades més enllà del fet estrictament musical doncs -tal com es reflecteix en diversos capítols de la tesi- Jazz i esdeveniments polítics han anat de la mà més d'una vegada.

L'anomenat 'Jazz valencià primerenc' no pot ser considerat com a 'suficient' a l'hora de realitzar la present tesi però sí que qualifica el seguici de músics locals que amb eixe període concret s'iniciaren al món jazzístic com a testimonis privilegiats per haver-hi viscut els anys intensos on el nou gènere prenia cos als indrets més inversemblants de la ciutat, moviment que ens deixà l'empremta de nombrosos recursos musicals duts a terme a posteriori -ara com a músics, adés com a docents- a més del recel d'allò desconegut que ha anat engrandint-se segons passaven els anys i el fet jazzístic valencià deixà de ser una novetat artística i conceptual per convertir-se en la realitat cultural d'hores d'ara.

Tal vegada per això, la present tesi abasta des dels orígens jazzístic a la ciutat [orquestrines amb formacions més o menys innovadores pel que feia la instrumentació i el repertori] fins la fi del 1981 [passat més d'un any des de la posada en marxa del segon Club de Jazz estable a València]. Altra premissa [aquesta d'índol estrictament personal] vindria donada pel fet professional de l'autor d'aquest treball doncs just en eixe període final s'inicià al món del Jazz. Dues premisses [conjuntural i personal] que podrien justificar l'abast de la tesi.

Una altra justificació per tal de fer aquest treball la dona també el fet de ser inèdit, de no haver-hi trobat quasi material escrit al voltant del fet jazzístic a la ciutat de València, sobretot abans de la fi dels setanta.

Federico Garcia Herraiz, i Rosa Solà Cebrian als seus respectius articles *El Jazz en València* i *Un colectivo con peculiaridades*¹ on donen a conèixer l'existència d'un Hot Club a València al 1935 i d'una actuació de JOSEPHINE BAKER al Teatre Apolo de València a les primeries dels anys trenta [actuació de la cantant no constatada enlloc i sí -en aquesta tesi- aquelles fetes per l'artista a començament dels quaranta]. Garcia Herraiz cita el programa de ràdio *Estrellas del Jazz* d'ANTONIO BALANZÀ i PEPE PALAU, emissions realitzades als anys quaranta, programa i protagonistes citats i perfilats al present treball. No pareix més informació pel que fa al Jazz local fins els anys seixanta on es fa esment del bateria alcoià ENRIQUE LLÀCER 'Regolí' [qui feu la seua carrera professional a Madrid] i d'un de les demostracions instrumentals [1963] que el bateria nord-americà JOE MORELLO feu a València. També s'exposa l'existència de l'ORQUESTRA

¹ Federico Garcia Herraiz - Rosa Solà Cebrian: *El Jazz en València* i *Un colectivo con peculiaridades: Historia de la Música Valenciana. Levante- el Mercantil Valenciano*. Col·lecció dirigida per Gonzalo Badenes Masó. Prens Valenciana S.A. 1992.

SIMFÒNICA DE JAZZ DE RÀDIO VALÈNCIA però donant dates que no hi són [l'Orquestra es formà a la fi dels anys cinquanta pel músic BLAS SALES] i cita com a primera actuació a València del pianista TETE MONTOLIU la data de gener del 1968 [dintre del present treball demostrarem que aqueixa fou la segona doncs la primera actuació del pianista català havia estat -en formació de quartet- al 1959]. Es farà esment de com van nàixer i com es desenvoluparen musiclaments [a la fi dels seixanta] el grup XE [Che] QUARTET de LIBERTO BENET i dels músics alemanys que actuaren a l'Institut Alemany de València. Tot seguit s'endinsa vers els anys setanta citant les primeres actuacions a la Sala Studio del carrer Taquígraf Martí i segueix fins començament dels anys noranta.

Jorge Garcia, a la veu 'Jazz' del *Diccionario de la Música Valenciana*² descriu un primer apartat titulat: *Desde los años 1920 hasta 1974*, on fa esment de la biografia del violinista i director JOSÉ FERRIZ *Sesenta años de vida musical* [feta servir també en aquesta tesi] citant l'ambient musical a la ciutat i alguna 'possible' actuació a València de músics de Jazz que llavors eren tocant a Madrid o Barcelona, tal com el trompetista ADOLPHUS 'Doc' CHEATHAM [membre de l'orquestra de SAM WOODING], actuacions que el autor reconeix mai contrastades o sense cap testimoni. Garcia assenyala també el poema de Carles Salvador publicat al 1928 a la revista *Taula de Lletres Valencianes* on es fa esment del Jazz com a gènere d'avantguarda cultural [biografia i obra de l'autor, poema i manifestos d'avantguarda diversos citats al present treball]. La cita a la falla del 1935 del carrer Rojas Clemente [falla on es parafraseja el Jazz] ens va servir per fer la recerca del monument i també dels motius que portaren l'artista faller a incloure el Jazz com a tema central de la falla. La cita de Jorge Garcia al *Hot Club de València* ja havia aparegut al 1992 [*Historia de la Música Valenciana*. Levante-El Mercantil Valenciano], així com la del bateria alcoià ENRIQUE LLÀCER 'Regolí', les emissions de ràdio de BALANZÀ i PALAU, les demostracions instrumentals de JOE MORELLO [citant el saxofonista PAUL DESMOND com acompanyant, fet aquest mai refermat]. No obstant això, Garcia fa esment de l'actuació de LOUIS ARMSTRONG al Club *El Gallo Rojo* de la localitat alacantina de El Campello en juliol del 1967 [l'actuació fou el mes d'agost tot aprofitant una data en blanc del trompetista després de tocar al Festival d'Estiu de Juan Les Pins -sud de França-, fet assenyalat i il·lustrat a la present tesi] però torna a citar el segon

² Jorge Garcia: *Diccionario de la Música Valenciana*. Instituto Valenciano de la Música. Enciclopèdia dirigida per Emilio Casares Rodicio i codirigida per Rafael Díaz Gómez i Vicente Galbis López. Iberautor Promociones Culturales S.R.L. 2006.

concert de TETE MONTOLIU a València [gener del 1968] com a primera visita del pianista a la ciutat, també escriu al voltant del bateria 'Orelletes' [citant sols el malnom del músic i no el nom complet ni d'on era: ALBERTO ALONSO CHARDÍ, nascut a la Fonteta de Sant Lluís/l'Horta Sud] atès que fins ara se li coneixia sota el nom de 'Vicente Oreu' [citant l'autor Jose Mª Garcia Martínez -*Del Fox-Trot al Jazz Flamenco: El Jazz en Espanya, 1919-1996*-] i torna a repetir noms ja esmentats per Federico Garcia Herraiz a l'*Enciclopèdia Historia de la Música Valenciana*. A destacar la incorporació d'EDUARDO MONTESINOS COMAS, compositor valencià del qual l'autor de la present tesi fa un anàlisi de *Pensado en Jazz* [en algunes publicacions apareix com 'Pensando en Jazz' amb comptes de 'Pensado', títol refermat pel mateix MONTESINOS], obra composta al 1972 per a Big Band que serveix per introduir l'única vessant valenciana de l'anomenat 'Third Stream'. Al segon apartat [*La transición y los años ochenta*], Garcia realitza un esment cronològic més fidel davant els esdeveniments jazzístics que es produïren a la ciutat [anys setanta i vuitanta].

Els anys de foscor cultural [també política i econòmica] que precediren el decenni abans esmentat deixaven -molt de tant en tant- que alguna llum apareguera a l'empobrit horitzó musical de la ciutat. És -de manera especial- en eixos anys tèrbols on hem intentat escorcollar per tal de trobar qualsevol indici que donara peu a l'esclat jazzístic a la ciutat de la fi dels anys setanta i inicis dels vuitanta, germen de les actuals generacions de jazzistes valencians.

La recerca ha estat -de vegades- també desoladora degut a l'escassa informació trobada als mitjans oficinosos, reflex subjectiu d'una societat en gran part atemorida pel règim franquista [gairebé fins els anys seixanta] i que res tenia a veure amb músiques alienes que tampoc tenien res a veure amb la copla, el flamenc, les melodies endolcidores o els ritmes tropicals no massa extemporanis o provocatius.

Com que les publicacions valencianes monogràfiques al voltant del Jazz veren la llum tardanament [anys vuitanta, tret d'articles puntuals a cartelleres diverses -meitat dels setanta-] hem trobat -al llarg d'aquests anys de recerca- davant la disjuntiva de fer marxa enrere i començar de nou la tesi partint dels anys setanta [molt més rics en esdeveniments jazzístics i informació que no el període escollit per al present treball] deixant de costat el periple ací presentat, espai força desconegut per a musicòlegs i historiadors que comença just abans de la II República quan el Jazz conegut a Espanya

era sinònim de Xarleston, modes, festa i divertiment per tal d'oblidar les penes i no un gènere en constant evolució del qual ja n'eren admiradors al seu temps músics com STRAVINSKY, RAVEL o HINDEMITH.

Aquest ha estat el punt d'inflexió determinant [tal vegada el més difícil de dur a terme] davant les dificultats trobades a l'hora de reflectir totes les recerques profitoses, doncs calia posar en ordre relacional [i musical] tot allò trobat al voltant del Jazz que refermarà uns inicis i una evolució a posteriori sempre sota el criteri regeneracionista del fet artístic.

A mesura que s'endinsàvem entre dades i esdeveniments puntuals ens calia establir [el més aviat possible dintre de la metòdica recerca investigadora] paràmetres concrets on basar cadascun dels capítols pertinents [sempre en ordre cronològic] per tal de mantenir el fil conductor i tanmateix abordar qüestions complementàries al tema: ràdio, TV, cinema, publicacions, etc.

Partint del fet inicial -personal i artístic- la present tesi ha esdevingut en un recull d'informació pertanyent a la ciutat de València on la barreja de paràmetres, dades i noms ha permet posar ordre on poca cosa escrita hi havia d'abans.

Els motius abans esmentats per tal de desenvolupar aquest treball han estat referència constant a l'hora de compondre'l i donar-li sentit, tot i que la informació trobada ha trencat -de vegades- l'equilibri cronològic que haguérem desitjat per a un millor progrés formal dels fets.

I.3 -- OBJECTIUS.

Aquesta tesi conté diverses intencionalitats més o menys amagades:

- Donar a conèixer noms que el temps i l'oblit han deixat córrer i que feren possible el desenvolupament jazzístic a la ciutat a més d'esdeveniments musicals mai assenyalats [o equívocament assenyalats] a les cronologies musicals de la ciutat així com anomenar tots els actors possibles que directament o indirectament han anat bastint la xarxa amb tota mena de teixits [musicals i extremuncia-les] fins deixar allotjat el Jazz a la nostra terra.
- Redactar cronològicament els paràmetres més significatius que conduïren vers una evolució artística dels músics locals de manera paral·lela a l'evolució registrada a la societat valenciana.
- Posar en ordre estils i influències diverses que convergiren en 'metodologies musicals autòctones' les quals feren possible el fet d'arribar a tocar Jazz sense cap mena de preparació acadèmica.
- Mostrar les dificultats -de tota indole- patides per intèrprets valencians davant la incomprensió i/o el rebuig d'una part de la societat i dels estaments públics.
- Mostrar [de manera cronològica] l'evolució o l'aturament de la societat valenciana davant el fet musical a més de palesar la seua incidència als diversos mitjans de comunicació.
- Associar Jazz i trencament davant l'establishment local.
- Mostrar el Jazz com a sinònim d'aperturisme político-social quan les circumstàncies ho permeteren [segona meitat dels anys setanta] i com a estandard de noves idees.

I.4 -- METODOLOGIA.

Les raons que ens conduïren a aquest doctorand a fer la present tesi tenen com a punt de sortida la necessitat de cercar arrels que justifiquen -en part- l'estudi, l'aprenentatge i la interpretació del gènere jazzístic, arrels que no han estat gens clarificats d'anys ençà ni pels crítics locals ni per l'evolució del món musical a la ciutat doncs als músics d'aqueixa generació [referència per als intèrprets actuals] ens semblava que el Jazz quasi havia estat un invent recent que no un gènere en constant evolució des del seu naixement.

Tal com el títol de la tesi explicita, el treball ha estat centrat al naixement i desenvolupament del Jazz a la ciutat de València. No obstant això, els capítols dedicats a contextualitzar el fenomen jazzístic europeu [primerenc] i espanyol [més tardà a la seua consecució degut als esdeveniments socials] donen sentit discursiu a l'eix central del treball ofert, doncs mai ha estat intenció de l'autor desprendre's de l'entorn no musical que ha envoltat el procés evolutiu del gènere, més aviat el contrari doncs -tal vegada- l'excés d'informació no estrictament musical puga haver estat -en ocasions- un handicap per tal d'enllaçar esdeveniments concrets atesa la divisió en decennis del treball i la manca d'informació concreta no trobada enlloc:

- Cròniques inexistents o desaparegudes d'esdeveniments que han estat considerats jazzístics.
- Músics i personatges claus ja desapareguts i sense nexa de parentesc a hores d'ara.
- Cap enregistrament sonor ni tampoc referència discogràfica pel que fa a jazzistes valencians [fins meitat dels anys vuitanta].
- Absència generalitzada de temes de Jazz editats fins la fi dels anys cinquanta.

Així doncs, per tal d'investigar sota criteris objectius calia cercar en fonts diverses, fins i tot aquelles allunyades -a priori- del fet jazzístic [que no musical] i deixar de costat prejudicis no constructius davant qualsevol hipòtesi raonable que donara pas a una altra font més profitosa i també fiable [una entrevista on apareixen un o diversos

noms; una partitura que porta fins un estil emparellat amb una època concreta; una emissió radiofònica significativa pel seu contingut, etc.].

Del recull d'informació arribada mitjançant fonts diverses [entrevistes, hemeroteques, biografies, editores discogràfiques i musicals, monografies socials i demogràfiques, etc.] hem passat a les dificultats trobades per tal de donar-li sentit al conjunt de la tesi, problemes apareguts a mesura que s'eixamplaven els dossiers amb la informació rebuda i amb certes referències [sobretot de músics ja desapareguts i amb pocs lligams familiars a hores d'ara] que -de vegades- dificultaven la continuïtat de la recerca a seguir o deixaven a mig fer capítols ja desenvolupats.

Arribada l'hora de donar una solució adient, hem optat per treballar els diversos capítols i apartats de manera cronològica [mitjançant decennis] per tal de plasmar de forma més comprensible tota la informació acabada al llarg d'anys de recerca.

Per al desenvolupament de les idees inicials que donaren pas a aquesta tesi ha estat necessari fer ús de les següents eines de treball:

- Bibliografies diverses [recerca en valencià, castellà i anglès].
- Entrevistes personals [estructurades, obertes i 'amb filtre'], telefòniques i enregistrades [mitjançant el sistema mp3 i editors de veu] amb diversos actors i/o familiars directes, amics i/o coneguts locals, nacionals i europeus.
- Recerca en institucions de tot tipus: editorials musicals, ajuntaments i conselleries autonòmiques [locals i d'altres comunitats], biblioteques, hemeroteques, arxius, televisions estatals i autonòmiques, discoteques i videoteques.
- Recerca de nombroses pàgines amb temàtica jazzística dintre de la xarxa d'Internet i ús a sovint del correu electrònic.

-I.4.1 Fonts.

Les fonts emprades per a la consecució de la present tesi han estat d'allò més diverses doncs la línia de treball a seguir ha depès de circumstàncies sovint no encadenades, de vagades aleatòries i també de fortuïtes.

No obstant això, hem intentat -en tot moment- traure i/o aprofitar informació d'on no hi era res a ull nu, fet que -de tant en tant- ha tingut conseqüències aturadores pel que fa a la consecució cronològica d'alguns capítols inclosos a la primera part de la tesi.

Les fonts per poder desenvolupar aquesta tesi han estat les següents:

• Bibliogràfiques [biografies, història del Jazz, revistes especialitzades, articles monogràfics, etc.].
• Sonores: enregistraments diversos.
• Partitures.
• Iconografia musical, fotografies i portades i contraportades de discs.
• Hemerografia.
• Entrevistes realitzades per l'autor de la tesi.

Les entrevistes -com a eina de treball- han estat determinants per al bon desenvolupament del present treball doncs ens han permet un apropament directe vers el músic, familiar o testimoni directe pertinent donant-li peu per cercar dades i esdeveniments concrets dintre d'una temàtica més concreta encara.

Cal refermar en aquestes línies l'alt grau de col·laboració i assentiment per part de la majoria de persones entrevistades, grau que pot ser qualificat com a alt encara que no algunes entrevistes no sempre han pogut dur-se a terme davant la negativa d'estaments o persones concretes que -a priori- van ser considerats/des necessàries per al desenvolupament del present treball.

Les entrevistes realitzades han estat del tipus:³

→ Entrevistes Estructurades:	Una mena de diàleg tal com una xarrada al voltant d'un tema central d'interès comú ['Jazz a València ciutat'].
→ Preguntes obertes:	Amb les quals s'ha permet als entrevistats respondre amb les seues paraules lliurement i sense cap mena de pauta preestablerta.
→ Preguntes 'amb filtre':	Amb les quals algunes de les respostes donades han determinat quines preguntes s'havien de fer i quines no.

La majoria d'entrevistes fetes servir a la tesi han estat 'personals'; altres de telefòniques [degut a la distància] i -en un parell de casos- fent servir un qüestionari mitjançant el correu electrònic.⁴

La preparació de les entrevistes anava en funció a la persona entrevistada i la seua relació amb un assumpte concret a tractar: intèrpret, repertori, lloc de treball, influències discogràfiques, altres gèneres no jazzístics, instruments, etc. El guió a desenvolupar sempre partia d'apropaments vers la persona entrevistada tot mostrant el mateix interès davant qualsevol tipus de qüestió, fins i tot aquelles a priori més irrellevants: tipus de vestits, cafès de moda a la ciutat, presència gestual a l'hora d'interpretar afinitats o enveges entre professionals, etc, a més d'estructurar-lo de manera adient per tal de cercar en la memòria [de vegades oblidadissa] de la persona entrevistada i no causar-li -si de cas- cap tipus de patiment a l'hora de recordar temps passats. El format emprat per a l'entrevista personal ha estat l'enregistrament monofònic amb el sistema MP3, tot i que més endavant i mitjançant un editor informàtic de so he pogut transformar-lo al format estèreo, la qual cosa m'ha permet aclarir paraules i frases amagades darrere de sorolls o interrupcions diverses.

³ Dialnet Servicio de Alertas y Hemeroteca Virtual de Sumarios de Revistas Científicas Españolas.url.

⁴ <http://books.google.com/books>. [Recerca de llibres de tot tipus a la xarxa].

Altres tipus d'entrevista ha estat aquella en la qual la persona enquestada no volia ser de cap manera enregistrat, incidència que ens obligà a fer ús de l'escriptura per tal de traure apunts.

La tercera variable ha estat l'ús del correu electrònic, quasi sempre per motius de distància o d'incompatibilitat horària i/o laboral.

El fet de realitzar entrevistes a actors diversos més o menys involucrats al desenvolupament del Jazz a la ciutat de València ha estat una més de les conseqüències de la manca d'informació escrita al voltant del tema escollit per a la present tesi.

El criteri de selecció seguit a l'hora d'escollir els entrevistats ha estat la mateixa línia cronològica emprada a la tesi segons anaven apareixent descobriments puntuals al voltant d'un personatge, una orquestrina, un programa de ràdio, uns manifestos reivindicatius, una actuació musical anacrònica dintre d'un context pertinent, moltes ressenyes periodístiques, un cognom determinat, etc.

Mitjançant el mètode de l'entrevista hem pogut descobrir aspectes concrets del tema tractat i tanmateix d'altres -noms, dades i dates oblidades temps ençà per molts dels entrevistats- que han acabat resolent trencaclosques musicals i personals.

De vegades ha succeït que la informació concreta que volia saber no ha aparegut al llarg de l'entrevista. No obstant això, sí que han sorgit variables que -malgrat no formar part dels paràmetres generals a desenvolupar- han complementat altres apartats del present treball.

II.- ORÍGENS.

II.1 PRIMERS JAZZÍSTES A EUROPA.

-II.1.1 Jazz primerenc.

-Músics, cantants i ballarins: pressa de contacte. ⁵

El Jazz ha estat qualificat com a ‘so de la sorpresa’.⁶

A mesura que als Estats Units es produïa l'expansió del Jazz, a Europa començaren a arribar els primers ‘jazzmen’.

El camí fet servir pel Jazz per a la seua arribada -fi de la I Guerra Mundial- estigué unit a la figura del tinent JAMES REESE ‘Jim’ EUROPE ⁷. El temps ha qualificat la música de la banda de REESE com a Jazz, tot i que no ho era doncs no se semblava gens a allò que KING OLIVER i LOUIS ARMSTRONG ja hi estaven desenvolupant a Chicago. Els components de la banda de REESE tocaven la música tal i com hi era escrita als papers, és a dir: respectant l'alçària i la durada. La novetat vindria mitjançant la intencionalitat o l'atac.

No obstant això, el mateix REESE admetia haver introduït innovacions:

- ▶ “[Trad.] ... Als instruments de metall posem sordines i toquem fent un moviment giratori amb la llengua i bufant amb molta pressió. També premem l’embocadura i bufem fort...”.
- ▶ “ ...Accentuem de manera forta les notes que al paper no tindrien accent. Per a nosaltres és d’allò més normal tocar així, és un tret musical característic de la nostra raça” [Pàg, 372].⁸

⁵ ---Southern, Eileen [2001]. *Historia de la música negra norteamericana [The Music of Black Americans. A History- 1971]*. Norton & Company, Inc. Ediciones Akal, S.A. Madrid. ---Rose, Al [1969]. *Eubie Blake*. Schirmer Books. N.York. ---Kernfeld, Barry [1988]. *The New Grove Dictionary of Jazz*. London: MacMillan. Nova York Times, July 7, 1985. ---Southern, Eileen. *Eubie Blake*. Ed: Barry Kernfeld. ---[2002]. *The New Grove Dictionary of Jazz, 2nd Edition, Vol. 1*. London: MacMillan. P, 231.

⁶ Whitney Balliet [crític musical]. .

⁷ **James Reese ‘Jim’ Europe** [Mobile/Alabama, 22/II/1880 - City Hospital-Boston, 9/V/1919]. Director d’orquestra. El 18/IX/1916 [I Guerra Mundial] organitzà una banda amb músics negres per tocar al front europeu. Reese és una figura de transició i el director musical afroamericà més important d’aquell període just abans del regnat de King Oliver i Louis Armstrong.

⁸ Southern, Eileen [2001]. *Op. Cit.*

El 14/VI/1919 WILL MARION COOK ⁹ arribava al port de Liverpool amb una orquestra anomenada THE SOUTHERN SYNCOPATED ORCHESTRA. La formació era una barreja de cantants i músics que -de manera indiferent- interpretaven BRAHMS, DVORAK o temes d'arrel tradicional, especialment 'Espirituals negres'. Un dels músics d'aqueixa orquestra era el clarinetista SYDNEY BECHET, músic de cabdal importància per al desenvolupament posterior del Jazz a Europa. THE SOUTHERN SYNCOPATED ORCHESTRA tocaren a Londres i a París des del 1919 fins 1921.

El 2/X/1925, l'espectacle *The Black Revue* fou estrenat a París. Hom no podia imaginar-se que una corista del muntatge anomenada JOSÉPHINE BAKER esdevindria una de les protagonistes d'una nova revolució musical a Europa. *The Black Revue* ajuntava músics, comedians i ballarins negres i -en un moment de l'obra- s'interpretava un ball nou: el *Xarleston* [el mot 'Xarleston' és el nom d'una composició de JAMES P. JOHNSON ¹⁰ pertanyent al musical *Runnin' Wild*].

SAM WOODING AND HIS CHOCOLATE KIDDIES feren una gira arreu d'Europa al 1925. Tres anys més tard, tornaren al continent i aquest va ser el punt de sortida del Jazz a Barcelona i a la resta de l'Estat espanyol.

L'orquestra de NOBLE SISSLE ¹¹ -amb SYDNEY BECHET a la seva formació- arribava a Londres el 1928.

Personatges com ara JAMES REESE EUROPE, WILL H. VODERY, WILLIAM H. TYERS ¹², BOB COLE ¹³ & THE JOHNSON BROTHERS [James Weldon Johnson] ¹⁴ i J. TIM BRIMM ¹⁵ ompliren de música el barri de Manhattan/Nova York City.

⁹ **Will Marion Cook** [Washington D.C., 27/I/1869 - Nova York, 19/VII/1944]. Compositor i violinista. Productor del primers musicals negres a Broadway. Creà [1918] la New York Syncopated Orchestra [després: The Southern Syncopated Orchestra]. Al Regne Unit al 1919.

¹⁰ **James P. Johnson** [James Price Johnson. N. Brunswick/N.Jersey, 1/II/1894 - Jamaica/Nova York, 17/XI/1955]. Compositor i pianista. *Xarleston* fou el seu tema més conegut. Ensenyà altres pianistes l'estil 'Harlem Stride Piano'.

¹¹ **Noble Sissle** [Indianapolis/Ind, 10/VII/1889 - Tampa/Florida, 17/XII/1975]. Compositor i dramaturg nord-americà. En la revista *Shuffle Along* [primer musical escrit per músics negres que triomfà de debò] apareixien cançons seues.

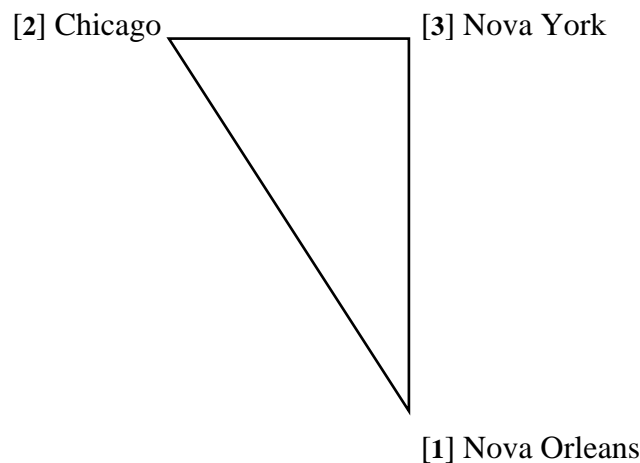
¹² **William H. Tyers** [William Henry Tyers. Richmond/Virginia, 27/III/1870 [1876 ?] - 18/IV/1924]. Arranjador de James Reese Europe [1918] al front europeu.

¹³ **Bob Cole** [Robert Allen Cole. Athens/Georgia, 1/VII/1868 - Abril/1911]. Compositor. Membre del Jack's Creoles/1891 [companyia de 'minstrels', espectacles on cantants i ballarins portaven la cara pintada de negre]. Amb James Weldon Johnson composà vodevils per sobreviure.

¹⁴ **James Weldon Johnson**. [James William Johnson. Jacksonville/Florida, 17/VI/1871 - 26/VI/1938]. Escrigué antologies al voltant de la cultura popular negra: *The Book of American Negro Spirituals*/1925; *The Second Book of Negro Spirituals*/1926 i *Black Manhattan*/1930.

El primer enregistrament catalogat com a música de Jazz es feu al 1903. Realitzat per WILBUR C. SWEATMAN ¹⁶ [1882-1961] i la seua banda a una botiga de Minneapolis i en versió per a fonògraf de cilindre: era el tema *Maple Leaf Rag*, d'SCOTT JOPLIN ¹⁷.

Vint anys abans de l'estada europea de JAMES REESE 'Jim' EUROPE, el procés embrionari del Jazz com a gènere ja havia germinat als Estats Units tot composant un triangle definitiu per a la seua evolució posterior:

Del 1913 al 1919 bandes de ball com les de FORD DABNEY ¹⁸, JAMES REESE EUROPE, W. C. HANDY i el mateix WILBUR SWEATMAN enregistraren amb certa regularitat. Al 1917, NOBLE SISSLE gravà les primeres cançons populars i EUBIE BLAKE ¹⁹ feu el mateix amb Rags per a piano.²⁰

¹⁵ **James 'Tim' Brymn.** [Kinston/Carolina del Nord 5/X/1881 - Nova York, 3/X/1946]. Director, compositor i pianista. Viatjà al Regne Unit [1904] amb l'obra *In Dahomey*. Ajudà a introduir el Jazz a Europa amb els seus Black Devils. Escrigué nombrosos Blues.

¹⁶ **Wilbur C. Sweatman** [Brunswick/Mississipi, 7/II/1882 - Nova York, 9/III/1961]. Compositor i clarinetista. Primer músic negre en emprar els mots 'Jass' i 'Jazz' [Wilbur C. Sweatman 'Jass' Band/1917 i Wilbur Sweatman's Original 'Jazz' Band/1918].

¹⁷ **Scott Joplin** [Linden/Texas, 24/XI/1868? - Manhattan/Nova York, 1/IV/1917]. Compositor i pianista. Sòlida formació clàssica. Els seus Rags inclouen 4 temes de 16 compassos repetits -amb introducció i modulació- abans del tercer tema. Seguint el patró frase/antecedent/conseqüent, divideix la melodia de 8 compassos en dues parts relacionades. Ell mateix publicà l'òpera *Treemonisha* que fou estrenada al 1915 en versió de concert. Fou un fracàs.

¹⁸ **Ford Dabney.** [Washington/Colorado, 15/III/1883 - Nova York, 21/VI/1958]. Pianista i compositor. Autor del tema *Shine*, peça que ha sonat a les pel·lícules *The Benny Goodman Story* [1955]; *Cabin in the Sky* [1943]; *Casablanca* [1942 i on no apareix als crèdits] i *Birth of the Blues* [1941].

¹⁹ **Eubie Blake** [James Hubert 'Eubie' Blake. Baltimore/Maryland, 7/II/1887 - Brooklyn/Nova York, 12/II/1983]. Compositor i pianista. Duo amb Noble Sissle. Als anys cinquanta tocà el piano a la ràdio i a la televisió. Enregistrà *The Eighty-Six Years of Eubie Blake*/1969.

²⁰ Southern, Eileen [2001]. *Op. Cit.*

Quadre cronològic de l'arribada a Europa [també a Espanya] dels primers músics de Jazz nord-americans.

→ 1917: A la fi de la I Guerra Mundial.	■ JAMES REESE 'Jim' EUROPE.	‡ França.
→ 14/VI/1919.	■ WILL MARION COOK and THE SOUTHERN SYNCOPATED ORCHESTRA.	‡ Liverpool. → A la banda hi era SIDNEY BECHET. → Romangueren a París fins el 1921.
→ 1923.	■ JAMES P. JOHNSON. → <i>Plantation Days</i> .	‡ Londres.
→ 1925.	■ SAM WOODING AND HIS CHOCOLATE KIDDIES. → <i>Chocolate Kiddies</i> .	‡ Europa: → PRIMERS JAZZÍSTES ARRIBATS A ESPANYA. → Tornaren al 1929. → Primers músics de Jazz que tocaren a Rússia.
→ 2/X/1925.	→ <i>The Black Revue</i> . → Dirigida per CLAUDE HOPKINS.	‡ París [Théâtre des Champs-Élysées]. → Al cor hi era JOSÉPHINE BAKER. → També tocava SIDNEY BECHET.
→ 1928.	■ ORQUESTRA DE NOBLE SISSLE.	‡ Londres. → També amb SIDNEY BECHET.

St Louis Blues, de WILLIAM CHRISTOPHER HANDY ²¹ fou el primer Blues editat a la història del Jazz i -tal vegada- el Blues més popular mai escrit. La melodia conté ritmes d'havanera a la seua introducció, influència criolla i hispana arreplegada pel mateix HANDY quan estigué cantant a l'illa de Cuba a la fi del segle XIX. La peça fou publicada en setembre del 1914 [l'autor havia complert els quaranta anys]. Passats 2 anys, HANDY edità de nou *St. Louis Blues* [a Nova York] i fou ETHEL WATERS la primera intèrpret en cantar-la davant el públic de la ciutat.

La referència del primer enregistrament de *St. Louis Blues* la trobem al juliol del 1918 de la mà del cantant AL BERNARD qui també la gravà per ser reproduïda mitjançant el sistema de rotlles fet servir en les pianoles. Quan ja havien passat més de quaranta anys des que composà la cançó, WILLIAM CHRISTOPHER HANDY va gaudir de l'èxit de *St. Louis Blues* a més de rebre uns ingressos per drets d'autor de vora 25.000 dòlars anuals.

A França [davant l'ocupació alemanya que prohibí el Jazz] anomenaren la cançó de HANDY *La Tristesse de San Louis* i a Àustria -pel mateix motiu- *Sauerkraut*.

Al 1939, *St. Louis Blues* tornà a les pantalles amb la cantant de Jazz MAXINE SULLIVAN i l'actor, pianista, cantant i compositor HOAGY CARMICHAEL.²²

-Sant Louis Blues [introducció amb forma d'havanera]: vessant criolla i hispana al primer Blues escrit.

A la versió del tema feta per l'ORIGINAL DIXIELAND JAZZ BAND ²³ [amb el cantant AL BERNARD/1918] ²⁴ trobem una introducció significativa de la influència criolla/hispana al 'Jazz primerenc', en concret: l'ús de l'havanera als arranjaments d'un Blues.

²¹ **William Christopher Handy.** [Florence/Alabama, 16/XI/1873 - Nova York, 28/III/1958]. Al 1909 s'establí a Memphis/Tennessee. La primera composició [inspirada als 12 compasos de Blues] fou dedicada a E. H. Crump: *Mr. Crump*, anys després coneguda com *Memphis Blues*/1912. *St Louis Blues* fou publicada en setembre del 1914 sent el primer Blues [i el més famós] editat en paper.

²² **Hoagy Carmichael.** [Howard Hoagland Carmichael. Bloomington/Indiana, 22/XI/1899 - Mirage/Califòrnia, 27/XII/1981]. Compositor, cantant i pianista. La seua cançó més famosa fou *Star Dust* [rebatejada *Stardust* i amb lletra de Mitchell Parish]. Altres cançons seues són *Georgia on My Mind* [Ray Charles/1960], *In the Cool, Cool, Cool of the Evening*, *Skylark* i *Nova Orleans*. Fou actor secundari en 14 pel·lícules. Preguntat per què tenia facilitat per compondre cançons respongué: " ... Jo no escric melodies ..., les trobe".

²³ **The Original Dixieland Jass Band** [ODJB]. Músics blancs a qui se'ls atribueix els primers enregistraments amb carés jazzístic [1917]. La paraula 'Jass Band' aparegué de primera vegada a la premsa negra de Chicago [*Defender*] el 30/IX/1916 i descriu la música produïda pel pianista W. Benton Overstreet quan acompanyava la cantant Estella Harris. El 26/II/1917, l'ODJB enregistrà dos

Nova Orleans recollia tot tipus d'influències dels voltants. Tanmateix la música era part important del seu bagatge cultural i l'anomenat pels historiadors musicals com a 'esperit llatí' es palesava per tot arreu i a qualsevol manifestació cultural.

A la introducció del tema [vuit compassos al començament i setze a l'entrada de la veu i de la reexposició] es palesa el dibuix rítmic de trombons i caixa:

- negra amb punt
- corxera
- negra
- negra.

Quadre comparatiu de la introducció escrita per WILLIAM C. HANDY i la realitzada a l'enregistrament fet per l'ORIGINAL DIXIELAND JAZZ BAND a sobre l'acompanyament d'havanera.

The image displays two musical staves comparing the original written introduction of 'Havana' by W.C. Handy with a recording by the Original Dixieland Jazz Band. The top staff shows the original score for TPTA EN DO (W.C. HANDY), TPTA EN DO (ODSBAND), and TROMB. RITME (HAVANERA). The bottom staff shows the recording version for TPTA (W.C. HANDY), TPTA (ODSBAND), and TSO. (HAVANERA). The notation includes treble and bass clefs, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The recording version shows a more complex rhythmic pattern for the trombone and rhythm sections compared to the original score.

temes per al segell Victor considerats con els primers temes de Jazz gravats en un estudi: *Livery Stable Blues* i *Dixie Jass Band One Step*. Els primers músics negres que enregistraren Jazz a un estudi i que feren servir el mot 'Jass' van ser Wilbur Sweatman's and his Jass Band [abril/1917, set peces instrumentals al segell Pathé].

- 24 **Al Bernard**. [Alfred A. Bernard, Nova Orleans/Louissiana, 23/XI/1888 - NovaYork, 6/III/1949]. Primer cantant blanc que enregistrà Blues [*St. Louis Blues*, de W.C. Handy]. Gravà la cançó per a 9 segells diferents però la versió més famosa fou l'anomenada 'El sensacional enregistrament Victor on Al Bernard canta amb la [Original] Dixieland Jazz Band', enregistrament que analitzarem a la present tesi.

En aquest cas no importa gaire que la melodia original de WILLIAM CHISTOFER HANDY haja estat alterada rítmicament [veure gràfic comparatiu] doncs l'acompanyament complex de sobra la seua tasca tot recolzant [i preparant] l'entrada del tema:

Al 1918, la seqüència harmònica dels Blues majors era d'allò més bàsica tenint amb compte la seua evolució a posteriori. Com a ressenya significativa caldria assenyalar aquest exemple harmònic de Blues en 'Sol major', tal com hi era al to original fet servir per WILLIAM C. HANDY per compondre *St. Louis Blues*.

Seqüència harmònica de blues [bàsica però ja desenvolupada] al 1950 - exemple de Blues - 'Sol major' - tal com s'interpretava a l'estil Be Bop.

Assenyalar els avenços harmònics presents que permetien passes cromàtiques dels solistes fent servir -per exemple- la seqüència:

$$II m^7 - V^7 - I.$$

Seqüència harmònica de blues [SOL Major/bàsica] al tema *St. Louis Blues*
Blues escrit pel mateix WILLIAM C. HANDY al 1917.²⁵

L'aparició del Jazz al panorama musical nord-americà fou rebuda amb crítiques per part dels crítics arrelats a les classes més benestants de la societat. Com que era un gènere musical nou i diferenciat força d'allò escoltat a les grans ciutats fins aleshores i -a més a més- presumia de tenir els seus orígens dintre de la incipient però arrelada cultura afroamericana dels Estats Units, no fou ben rebut per una part de la societat nord-americana als primers anys d'eixamplament musical.

²⁵ <http://www.concertinamusic.com/sbox/lists.html> The Chemnitzer Concertina Web Site. Serving the World Since 1996. Music events

Característiques del Jazz i bases del trencament social i musical que suposà als Estats Units i arreu del món.

→ Jazz:

Moviment d'empenta flexible i rítmica, resultat d'un fraseig que no es recolza a sobre els temps forts del compàs sinó -més aviat- al seu voltant donant així a la música un polsament accentuat i una sensació de predomini del tempo [Pàgina, 154].²⁶

→ Jazz:

Música per ser escoltada que no ballada [no així als seus orígens]. La partitura escrita representa sols l'esquelet d'allò que veritablement succeeix al llarg de l'execució musical [i següents: Pàg, 385].²⁷

→ Jazz:

Dona prioritat a l'individu. L'intèrpret és -ensems-compositor i li dona a la seua música la forma i l'estil adient.

→ Jazz:

El material musical fet servir pels músics de Jazz és generalment- breu. La longitud de la peça de Jazz deriva de la repetició dels seu material bàsic.

→ Jazz:

S'aprèn [el primer] mitjançant la tradició oral [tal com la cançó popular] i allò que els músics desitgen aprendre a tocar ho aconsegueixen escoltant com és interpretat per altres músics.

→ Jazz:

Sempre ha sabut rebre altres estils musicals, locals o importats, fins i tot estils passatgers i tots han enriquit el seu so [Pàgina 7].²⁸

²⁶ Clayton, Peter - Gammond, Peter [1990]. 'Jazz A-Z'. Taurus. Madrid.

²⁷ Southern, Eileen [2001]. *Op. Cit.*

²⁸ Coker, Jerry [1977]: *El lenguaje del Jazz*. Col·lecció 'La música y los músicos'. Editorial Victor Lerú. Buenos Aires.

→ Jazz:

Fa servir la forma de 'crida i resposta' més adient al Blues mitjançant una relació antifonal entre dos instruments solistes o entre solista i conjunt.

La singularitat més destacada del Jazz primerenc consisteix en l'ús donat a la síncope i de com els músics empraven l'accent desplaçat, ambdós recursos provinents de la música africana.

Per tal d'entendre millor el sorgiment del Jazz com a gènere musical i com a manera d'entendre la vida cal afegir els següents passos:

→ *A començament del segle XX, Nova Orleans era una de les ciutats més riques i cosmopolites dels Estats Units.*

‡ *Melodies del Carib.*

+

‡ *Ritmes africans [portats pels esclaus].*

+

‡ *Melodies clàssiques occidentals portades pels criolls [rics i lliures de pell clara descendents dels colons espanyols i francesos i de les seues dones i criades africanes].*

→ *Esperit de creativitat espontània.*

→ *Al 1896, la Cort Suprema dels Estats Units canvià el panorama musical de Nova Orleans:*

Llei de 'separats però iguals' [segregació entre races i criolls dintre de la mateixa comunitat negra].

→ Inici:

Hot Music → → 'JASS'.

'JAZZ' → → Des del 1907 [JELLY ROLL MORTON].

-II.1.2 Inicis a Espanya.

A Espanya, el Jazz entrà mitjançant el port de Barcelona i la frontera gironina tot i que encara tardaria en arrelar-s'hi. A Madrid, músics i aficionats anaren conformant-lo de manera intermitent creant un ambient jazzístic de minories. No obstant això, el Jazz a Espanya no ha estat exclusiu de barcelonins o madrilenys. A la resta de l'Estat el seu arrelament dintre de la societat i -en particular- al món musical de les anomenades 'capitals de província' cal considerar-lo com a tardà.

El Jazz arribà a la ciutat de València fent servir les seues relacions amb Barcelona i Madrid:

VALÈNCIA	Quilomètricament equidistant de: → Barcelona: On quasi totes les novetats culturals i polítiques arribaven pel nord. → Madrid: Novetats culturals d'altre tipus però més relacionades amb l'administració política de l'Estat.

Quan el Jazz es donà a conèixer a Barcelona [procedent de França] i es generalitzà als ambients culturals del Madrid dels anys cinquanta [recolzat per la presència de soldats que hi eren destinats a les primeres bases nord-americanes a Espanya], València continuà romanent just al mig d'ambdues ciutats grans i arrossegant un bagatge cultural distant i -cal refermar-ho- d'índole provincià.

Però a València ciutat comptàvem amb una estima i un interès per la música que es palesava en les inquietuds d'alguns músics [tal vegada massa pocs] pertanyents a orquestrines locals i [a menor escala] al món de les bandes de música.

A Espanya hi hagué músics de renom [JOSÉ ITURBI, JUAN P. HEREDERO i JESÚS GURIDI, entre altres] que inclogueren als seus repertoris peces -pròpies o d'altres autors- sota l'estructura musical de Blues i de Boogie-Woogie. El mestre JACINTO GUERRERO va

compondre un Ragtime per a piano que inclogué a *La reina de las praderas*. A la revista *Las niñas de Molinero* ²⁹, GUERRERO escrigué el Xarleston *El sobre verde*.

El centre vitalista d'Europa es trobava a París, ciutat on els balls de JOSEPHINE BAKER enterbolien l'atmosfera cultural dels seus habitants i -a València ciutat- els cabarets i 'dancings' es concentraven al voltant del carrer Pi i Margall [el *Broadway valencià*]. Els més famosos eren *Bataclán* i *Eden Concert*, ambdós disposaven de bar americà, saló de fumadors, atraccions diverses i 'orquestra americana'.

→ Veure Capítol II-1.1: *Jazz primerenc: anàlisi de St. Louis Blues*.

Allò que hom anomenava Jazz, entrà a Espanya mitjançant altres ritmes:

<i>Ragtime:</i>	→ Sinònim de 'temps trossejat'. Conegut com a <i>Ragtime crazy</i>. Fou presentat a l'exposició Universal de París on aconseguí un veritable èxit. Creat pel negre americà tot imitant els blancs quan aquestos ballaven. → Pel seu tret rítmic sincopat cal incloure'l entre els antecedents immediats del Jazz.

- ▶ “[Trad.] Com que és tracta de música composta, li manca el tret decisiu del Jazz: la improvisació, però al tindre els elements de Swing [rudimentaris] és ja costum incloure'l dintre del Jazz. A més a més, junt a la interpretació de 'Rags' compostos donà inici el fet d'emprar melodies en Ragtime com a temes per a improvisacions jazzístiques...”. ³⁰

<i>Fox-Trot:</i>	→ Estil que fou una mena de carta de presentació de la qual es va servir el Jazz per tal de fer la seua particular entrada a les societats europees. → Ritme de natural frenètic. Dansa sorgida en temps de l'esclavitud, recollida als espectacles <i>minstrell</i>.

²⁹ Amb llibret de Paradas i Giménez i que fou interpretada per Reyes Castillo ['La Yankee'] cantant que tornà a Espanya al 1926 després de cantar a París al costa de la mateixa Josephine Baker.

³⁰ Berendt, Joachim E. [1986]. *El Jazz. De Nueva Orleans al Jazz-Rock*. Fondo de Cultura Económica. Mèxic/Madrid.

<i>Fox-Trot:</i> [bis]	→ A Europa al 1913 gràcies al tema <i>Ballin' the Jack</i> de JAMES REESE 'Jim' EUROPE. → La variant <i>Fox-Slow</i> [definida per l'adjectiu] era de temps molt més lent i fou anomenat a Espanya com <i>Dancing-agarrao</i>.

Altres ritmes nouvinguts a Espanya des de Nova Orleans s'imposaren de seguida: la *Rumba* i l'*Havanera*.

WILLIAM C. HANDY [autor de *St. Louis Blues*] ho refermà l'any 1941:

- ▶ “[Trad.] ... El Jazz va créixer al voltant del Fox-Trot i -a hores d'ara- encara el té com a referent principal...”[Pàgina 123].³¹

<i>Xarleston:</i>	→ Successor del <i>Fox-Trot</i>. Nomenat així quan homel reconegué com ‘el ball que Charlot [Charles Chaplin] ballà a Boston’.³² → Dut a Europa per JOSEPHINE BAKER. → Inspirat en balls de l'Àfrica Central, es ballava solt, genolls junts, peus separats i amb les mans creuades a sobre els genolls.

La paraula ‘Jazz’ s'identificava a Espanya amb el gust per allò excèntric, per l'aldarull i amb una mena de culte vers el soroll. Dos van ser els instruments que van ser associats al món visual i sonor del Jazz: la *bateria* [Jazz-Band] i el *saxòfon*.

<i>La bateria</i> [Jazz-Band]	→ Instrument que es feu imprescindible per a tot tipus d'orquestrines. → La bateria consta de: <i>Bombo</i>, <i>Tom base</i> [Goliat], <i>Caixa</i>, <i>Tom-toms</i>, <i>Hi-hat</i>, <i>Crash</i> i <i>Ride</i>.

³¹ Clayton, Peter - Gammond, Peter [1990]. ‘Jazz A-Z’. Frase estreta pels autors del llibre *Father in the Blues* [1941]. Taurus. Madrid. *Op. Cit.*

³² Trenas, Julio [1969]. *7 Fechas*. Juliol.

<i>La bateria</i> [bis]	→ Al 1930 s'aconseguí que aqueixos instruments foren tocats junts per només un intèrpret, donant peu a <i>la bateria</i> d'hores d'ara. → 'Drumen' [deformació de la paraula anglesa 'drummer'] o 'Jazz' eren els noms pels quals hom coneixia el músic que la tocava. → Els bateries cobraven tres vegades més que qualsevol altre músic. → Primer bateria a Espanya [1919]: ISIDRO PAULÍ [pianista i violinista també].

<i>El saxòfon</i>	→ Primer saxofonista a Espanya: FRANCISCO CASANOVAS [difusor de l'invent d'ADOLPHE SAX].³³ → Al 1926- donà un recital a Barcelona. Intèrpret oficial de <i>Rhapsody in Blue</i> de GERSHWIN. → A Madrid destacaren: JESÚS FERNÁNDEZ [de l'Orquestra Simfónica de Madrid] i PEDRO VALLRIBERA, qui estrenà al Palacio de la Música [maig del 1948] la <i>Rhapsody in Blue</i>.

Altres balls de moda als anys vint i trenta van ser: ³⁴

<i>Colombiana:</i>	→ Duta per soldats que tornaven de Cuba.
<i>Machicha.</i>	
<i>Bolero.</i>	
<i>Tango:</i>	→ Arribà amb el 'couplet' francès [1914].
<i>Capricho.</i>	

³³ Adolphe Sax. [Adolphe Antoine Joseph Sax. Dinant/Bèlg, 6/XI/1814 - París, 4/II/1894].

³⁴ Papo, Alfredo [1985]: *El Jazz a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona.

<i>Conga.</i>
<i>Milonga.</i>
<i>Guaracha.</i>
<i>Mambo.</i>

Les partitures dels temes més populars als Estats Units que interpretaven les orquestres locals arribaven via París o Londres i solien pertànyer a versions d'orquestres blanques [PAUL WHITEMAN, JACK HYLTON i SAVOY ORPHEANS] la qual cosa no donava peu a intervencions de solistes o variacions rítmiques i melòdiques significatives.

→ Veure Capítol III.1.5.1: *Partitures.*

Al 1929 i amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona, l'orquestra de JACK HYLTON [aleshores, l'orquestra de Jazz anglesa més famosa junt a la de FRED ELIZALDE] actuà a Barcelona [Palau de Projeccions]. IGOR STRAVINSKY visità Barcelona el 1928, just el mateix any que MAURICE RAVEL vingué a València -a meitat de novembre-. El compositor rus dirigí al Teatre del Liceu *Petruixca*, *L'ocell de foc*, la *Primera Simfonia* i l'estrena a Espanya de *La Consagració de la Primavera*.

SAM WOODING ³⁵ and HIS CHOCOLATE KIDS [primera banda de Jazz que vingué a Espanya] actuaren a Madrid, Barcelona, Sevilla i Cádiz del 6 al 30 de juny del 1929.

Els músics de SAM WOODING and HIS CHOCOLATE KIDS ³⁶ que tocaren a Barcelona [primers jazzístes arribats a la península] van ser els següents:³⁷

³⁵ **Sam Wooding.** [Sam David Wooding, Jr. Philadelphia/Pennsilvània, 17/VI/1895 - Nova York, 1/VIII/1985]. Al 1925 Sam Wooding and his Orchestra acompanyaren la revista *Chocolate Kiddies* on hi havia 11 músics i 30 xiques al cor. Gira per Alemanya, Suècia, Espanya, França, Suïssa, Turquia, Romania, Itàlia, Txecoslovàquia, Països Baixos, Bèlgica i Rússia [1926, primers intèrprets de Jazz al país]. Al 1928, segona gira europea. Enregistraments per al segell Parlaphone [Barcelona, juliol/1929].

³⁶ 'Chocolate' fou un eufemisme fet servir al món de l'espectacle per denominar a algú amb peu negra o fosca. ---N. de l'A., citant Clayton, Peter - Gammond, Peter [1990]. *Op. Cit.*

³⁷ Chadbourne, Eugene. *All Music Guide.* -----Byrd, John E. [1990] [as dictated to Rae Harrison Wooding] *Dean of jazz: The Life and Music Sam Wooding Jr.*

- BOBBY MARTIN.
- ADOLPHUS 'Doc' CHEATHAM [trompetes].
- ALBERT WYNN.
- BILLY BURNS [trombons].
- WILLIE LEWIS.
- JERRY BLAKE.
- GENE SEDRIC [clarinets/saxòfons].
- FREDDY JOHNSON [piano].
- JOHN MITCHELL [banjo].
- SUMMER 'King' EDWARDS [tuba].
- TOM FIELDS [bateria].
- SAM WOODING [director i arranjador].³⁸

Al juny del 1929 es representà al *Teatre Olympia* de Barcelona la revista musical *Harry Flemming's Blue Birds* presentada pel ballarí nord-americà del gènere 'stap/step' HARRY FLEMMING³⁹. Al quadre orquestral hi era també el trompetista TOMMY LADNIER.⁴⁰

A HARRY FLEMMING el seguiren WILLIE LEWIS and HIS ENTERTAINERS [1931], orquestra que ja portava músics de l'alçària de BILL COLEMAN⁴¹, ADELAIDE HALL⁴², BENNY CARTER i GEORGE JOHNSON. De Cuba arribaren bandes de Jazz anomenades 'bandas danzoneras', entre les quals cal destacar l'orquestra HAVANE CUBAINS JAZZ. JOSEPHINE BAKER actuà a Madrid i Barcelona al febrer del 1930.

³⁸ Papo, Alfredo [1985]: *Op. Cit.*

³⁹ **Harry Fleming** [Escrit 'Flemming'. Virgin Islands -sota domini danès-]. Ballarí, presentador i boxador. A Espanya -febrer del 1929- al Circo/Teatro Price de Madrid, també a Barcelona, Bilbao, Sevilla i Cádiz on presentaven dos musicals: *Harry Flemming's Blue Birds* i *Hawaiian Guitarists*.

⁴⁰ **Tommy Ladnier**. [Thomas J. 'Tommy' Ladnier. Nova Orleans, 28/V/1900 - Nova York, 4/VI/1939]. Trompetista. Cobrí la baixa de Louis Armstrong a la King Oliver Band [1924/25] i viatjà a Europa amb Sam Wooding [1925] i Harry Fleming [1928/29]. Redescobert per Hughes Panassié, enregistrà a París [1938] les *Panassié Sessions*.

⁴¹ **Bill Coleman**. [William Johnson 'Bill' Coleman. París/Kent, 4/VIII/1904 - Toulouse, 24/VIII/1981]. Trompetista. Tocà amb Django Reinhardt, Lester Young i Coleman Hawkins. Tornà a França [1948] on romandria fins la seua mort [1981]. Fou reconegut tardanament. Molts jazzístes europeus veieren a la seua manera de tocar les arrels del gènere.

⁴² **Adelaide Hall** [Brooklyn/Nova York, 20/X/1901 - Londres, 7/XI/1993]. Cantant. Amb el musical *Blackbirds* [1928] viatjà a Europa. Treballà amb Josephine Baker, Louis Armstrong, Lena Horne i Cab Calloway. Gravà amb Duke Ellington, Fats Waller i Art Tatum. Morí al 1993 a l'edat de norantadous anys. ---Eileen Southern, Eileen, i Kernfeld, Barry [2002]. *Op. Cit.*

SAM WOODING AND HIS CHOCOLATE KIDS fotografiat amb els músics que vingueren a Espanya al 1929.

Al març del 1930 JOSEPHINE BAKER actuà per primera vegada a Madrid i Barcelona. Al teatre barceloní Principal Palace i acompanyada per l'ORQUESTRA DEMON'S JAZZ dirigida per l'anomenat '*Mestre Demon*' qui -en realitat- era el pianista LORENZO TORRES NIN.

BAKER [llavors encara amb nacionalitat nord-americana] compartí cartell amb artistes d'estils diversos -fins i tot- pallassos [Pompoff-Thedy]. A destacar a l'anunci el nom castellanitzat de 'Josefina', fins i tot abans de l'arribada del govern franquista i del termini de l'espectacle: "[Castellà]... El programa que no se repetirà jamás ...".

La cantant tornà a Espanya en diverses ocasions. La segona visita fou al maig del 1941 i cantà per primera vegada a València [*Teatre Apolo* i acompanyada per l'ORQUESTRA GONG].

→ Veure Capítol II.3.3: *Jazz i oci a la ciutat als primers anys del règim franquista.*

De França arribaren les orquestres de RAY VENTURA i ROLAND DORSEY [qui actuà al *Teatre Principal* de València el 29/IV/1933]. El violinista ROBERT EDWARD 'Juice' WILSON ⁴³ [1934] i NAPOLEÓN ZAYAS [saxofonista dominicà] tocaren a Barcelona.

⁴³ **Robert Edward 'Juice' Wilson.** [Sant Louis/Mississipi, 1904/1962]. Violinista. Al 1929 arribà a Europa amb l'orquestra de Noble Sissle. Al 1934 s'instal·là a Barcelona i al 1936 marxà cap a Malta on actuà [al 'Cairo Bar' de La Valletta] fins el 1954. Morí al 1962.

Cartell complet de l'actuació de JOSEPHINE BAKER a Barcelona el 3/III/1930 al
Principal Palace [Pàgina, 38].⁴⁴

PRINCIPAL PALACE
Teléfono número 11882

Hoy, tarde, a las cinco y noche, a las diez menos cuarto:
INTERESANTE PROGRAMA DE CINE Y FIN DE FIESTA

MORITZ ballarín excéntrico americano	LINA JACK ET FARBELE célebr: pareja de bailes acrobáticos
CONCHITA DE LEONARDO notabilísima canzonetista	CUSTODIA ROMERO LA VENUS DE BRONCE
POMPOFF - THEDY famosos clowns musicales parodistas	eminente estrella de canto y baile

El acontecimiento de la temporada.

JOSEFINA BAKER (LA VENUS DE EBANO)

La artista de príncipes y emperadores — La danzarina de los ritmos exóticos
¡El programa que no se repetirá jamás!

Acompañará a Josefina Baker la famosa Orquesta Demon's Jazz que dirige el maestro Demon

⁴⁴ Pujol Baulenas, Jordi [2005]: *Jazz en Barcelona: 1920-1965*. Almendra Music, S.L. Barcelona.

Quadre cronològic de l'arribada a Espanya dels primers músics de Jazz. Fins el 1933, València romandrà fora del circuit artístic nouvingut de fora doncs només hi solien actuar [sobretot] a Madrid i Barcelona.⁴⁵

1929 [juny].	SAM WOODING AND HIS CHOCOLATE KIDS. <i>Chocolate Kiddies.</i>	→ PRIMERS MÚSICS DE JAZZ A ESPANYA: del 6 al 30 de juny a Madrid, Barcelona, Sevilla i Cadis.
1929 [juny].	HARRY FLEMMING. <i>Harry Flemming's Blue Birds.</i> <i>Hawaiians Guitarists.</i>	‡ Sant Sebastià, Madrid i Barcelona. → Tocaven el guitarrista OSCAR ALEMAN i TOMMY LADNIER [trompeta].
1929: del 6/30/VI.	SAM WOODING AND HIS ORCHESTRA.	‡ Madrid, Barcelona, Sevilla i Cadis. → Primers músics de Jazz que enregistraren al país [Barcelona, juliol/1929].
1929.	HAVANE CUBAINS JAZZ. JACK HILTON.	‡ Sant Sebastià. ‡ Exposició Universal a Barcelona.
1930: [febrer-març]	JOSÉPHINE BAKER. ⁴⁶	‡ Madrid i Barcelona.
1931.	WILL LEWIS AND HIS ENTERTAINERS.	→ Portava músics de l'alçària de BILL COLEMAN, ADELAIDE HALL, BENNY CARTER i GEORGE JOHNSON [a Barcelona als anys cinquanta junt DON BYAS].

⁴⁵ Driggs, Frank, i Lewine, Harris [1982]. *Black Beauty, White Heath. A Pictorial History of Classic Jazz; 1920/1950.* William Morrow. Nova York. ---Viñuales Lorenzo, Juan [1997]. *Jazz; la crónica de un siglo.* Time Life Books. ---Bausch, Armando [1985]. *Jazz in Europe.* Phl. Trier.

⁴⁶ **Josephine Baker** [Freda Josephine McDonald, Saint Louis/Missouri, 3/VI1906 - París, 12/IV/1975]. Cantant i ballarina. Introduí el Xarleston i el 'Hot Jazz' a Europa. Viatjà a París [1925] i es presentada al Teatre Music-Hall amb l'Orquestra de Jazz de Claude Hopkins [on tocava Sidney Bechet]. Coneguda com 'la Venus Negra', se li atribueix l'èxit del Xarleston al continent. Pertangué a la Resistència Francesa. Ha estat personatge fonamental pel que fa a l'expansió del Jazz a Europa.

29/04/1933	ROLAND DORSEY ET SES CADETS.	‡ VALÈNCIA [<i>Teatre Principal</i>].
1933.	RAY VENTURA.	‡ Barcelona.
1934.	Músics diversos.	‡ Barcelona. → ROBERT EDWARD 'Juice' WILSON, violí. → THOMAS 'Puss' CHASE, piano. → NAPOLEON ZAYAS [saxòfon].

L'època daurada del Swing aconseguí que a Espanya s'implantaren una sèrie de premisses tot seguint els paràmetres [musicals o no] que ens erribaven de fora.

La figura del director de qualsevol big band espanyola:

- Solia ser un instrumentista reconegut entre la professió.
- Definia l'estil a seguir.
- Era també arranjador i/o compositor.
- Anà creixent en importància a mesura que el públic exigia més qualitat als músics.

Les big bands espanyoles [o orquestrines locals]:

- Solien prendre el nom dels locals [cabaret, hotel, cinema, saló de té, etc.] on actuaven llargues temporades.
- S'imposà la màxima de 'quan més músics, més sonoritat'.
- Deixaren de costat la musicalitat del conjunt prioritzant només la imatge.

La contesa civil acabà amb l'anomenada *Edat d'Or del Jazz* [a l'igual que amb gairebé tota la cultura del país]. Davant d'aqueixa realitat, hom no s'havia assabentat [tret d'algun mitjà ben informat] que l'aleshores considerat com a primer músic de Jazz

del Regne Unit era un pianista i director navarrès anomenat FRED [Federico] ELIZALDE ⁴⁷ i que gràcies a ell, als seus músics i al seu millor saxofonista [el nord-americà ADRIAN ROLLINI ⁴⁸] el Jazz europeu comença a tenir certa entitat i criteri.

Seguint les ordres dels govern franquista pel que feu a la moral als espectacles cal apuntar alguns dels canvis significatius que patí la societat espanyola:

→ Els <i>dancings</i> i els <i>cabarets</i> passaren a ser <i>balls</i> i <i>sales de festa</i> .	
→ Els <i>cocktails</i> , combinacions.	
→ Les <i>revistes</i> , comèdies musicals.	
→ El <i>ballet</i> , bailes.	
→ L'actor Charles Chaplin ['Charlot'], <i>Carlitos</i> .	
→ Els títols de les cançons calia transcriure'ls al castellà.	
→ La paraula Jazz calia escriure-la com a 'yas'.	
→ La cançó <i>Besame mucho</i> fou prohibida, després autoritzada i tornada a prohibir davant la perplexitat de tothom. ⁴⁹	
→ El tema <i>Ansiedad</i> [de NAT KING COL] passà la censura gairebé de puntetes per motius literaris que no musicals.	

Aparegué el '*nacionalflamenquisme*', moviment transmissor d'essències musicals pàtries -segons el règim franquista- allunyades de tota intromissió musical aliena. Així -

⁴⁷ **Fred** [Federico] **Elizalde** [Navarra, 12/XII/1907 - Manila/Filipines, 16/1/1979]. Director d'orquestra. Lizz marxà a Cambridge i tocà el saxòfon alt a The Quinquaginta Band. Fred prengué la direcció de la banda i gravà composicions seues [1927]. Portà Adrian Rollini, Bobby Davis i Chelsea Quealey [California Ramblers] al Regne Unit. A Espanya escrigué l'òpera *La Pajara Pinta* i estudià amb Manuel de Falla. Estrenà la *Sinfonia Concertante*/abril-1935. Autor del *Piano Concerto*/1948 i el *Concert per a violí*/1950. Als anys cinquanta i seixanta dirigí l'Orquestra Simfònica de Manila i l'Orchestra of the Japanese Broadcasting Commission.

⁴⁸ **Adrian Rollini** [Nova York, 28/VI/1903 - Homestead/Florida, 15/V/1956]. Saxofonista. Precursor del saxòfon baríton aplicat a les orquestres de ball i bandes de Jazz. Lizz Elizalde el contractà per a la banda del seu germà Fred. Influencià saxofonistes com Coleman 'Bean' Hawkins i Gerry Mulligan.

⁴⁹ *Besame mucho*. Escrita el 1940 per la compositora mexicana Consuelo Velázquez. Ha estat un dels temes cantants en espanyol més famosos arreu del món. Paul McCartney [The Beatles] la interpretà -a més d'altres 14 temes al costat de John Lennon- a la famosa 'audició fallida' dels estudis Decca a Londres [1/I/1962]. De fet, tornaren a cantar-la quan feren l'audició definitiva i exitosa als estudis de l'EMI [6/VI/1962]. ---N. de l'A.

doncs- a qualsevol emissora de ràdio d'arreu l'Estat era molt difícil trobar un tipus de música allunyada d'aquell establert pels paràmetres artístics del franquisme.

La literatura jazzística a Espanya ha tingut Barcelona i Madrid [a més del Festival de Jazz de Sant Sebastià] com a referència fonamental.

Barcelona/Madrid: motius per a l'assoliment jazzístic:

BARCELONA	<i>Motius geogràfics:</i>	→ Proximitat amb la frontera francesa. → Port important a la Mediterrània.
	<i>Motius econòmics:</i>	→ Burgèsia amb poder adquisitiu. → Microsolcs de Jazz comprats a les botigues de Londres o París.
	<i>Motius laborals:</i>	→ Arriben 'jazzmen' procedents de París: DON BYAS, GEORGE JOHNSON, PEER WYBORIS, ERIC PETER i LOU BENNETT.
MADRID	<i>Motius socials:</i>	→ Centre administratiu i polític de l'Estat. → Escenari obligat per als primers intèrprets nord-americans arribats a Espanya.
	<i>Motius estratègics:</i>	→ Bases militars i contacte amb músics nord-americans. → Novetats discogràfiques de Jazz per ser distribuïdes a la resta de l'Estat.

→ Així doncs, la trajectòria musical de **Barcelona** i **Madrid** serà punt de referència constant en aquesta tesi doctoral per tal d'entendre els orígens i el desenvolupament jazzístics a **València** tot i que a Europa també tardaria en arrelar-se el nou gènere musical.

En ambdues ciutats els músics començaren a emprar la paraula ‘Jazz’ entre 1910 i 1920. Però l’ús que d’ella es feia distava molt dels seus orígens: ni la instrumentació de les orquestrines ni el fraseig ni tampoc els temes tocats semblaven tenir res a veure amb el Jazz primerenc aleshores ja desenvolupat per LOUIS ARMSTRONG o KING OLIVER.

Conclusa la contesa, aparegué la censura. El Jazz estigué vora 10 anys absent de la ràdio i de la vida oficial, la qual cosa no significà que deixara d’emetre, atès que els locutors l’anunciaven sota el terme ‘música moderna’.

Efectes de la censura política al món del Jazz espanyol

→ Per culpa de la censura franquista THELONIOUS MONK passà a convertir-se en <i>Celedonio el Monje</i> .
→ COUNT BASIE es convertí en <i>El Conde Basie</i> .
→ Els títols de les cançons calia transcriure’ls en castellà, creant-se així situacions hilarants doncs molts censors no coneixien l’idioma anglès.
→ Als clubs de Jazz se’ls manava una comptabilitat rigorosa fiscalitzant-se també les seues reunions i els seus estatuts sota sospita de -segons l’ordre- ‘propagar una música exòtica i pagana’.
→ El <i>Hot-Club de Barcelona</i> acabà per tancar temporalment [tornà a obrir al 1946]. La reobertura permeté patrocinar la publicació de butlletins; editar una revista força important per al Jazz a Espanya: <i>Ritmo y Melodia</i> ⁵⁰ i l’edició de discs.

BARCELONA: cronologia jazzística de fins els anys seixanta:

→ Octubre de 1919. Inauguració de l’ <i>Hotel Ritz</i> . ORQUESTRINA NIC-FUSLY ⁵¹ [2 pianos, una secció de corda, 3 violins, violoncel, banjo, saxo tenor, contrabaix i l’afegiment d’un instrument nou: la bateria].

⁵⁰ *Ritmo y Melodia*: revista de Jazz editada entre 1943 i 1948. Dirigida per Francisco Sánchez Ortega, congregava a les seues pàgines les millors signatures del moment. ---N. de l’A.

⁵¹ **Orquestrina Nic-Fusly**: Nom sorgit de la combinació de les lletres dels cognoms dels 3 fundadors de l’orquestra: Gustavo Nicolau/vlí; Miguel Fusellas/contrabaix i saxòfon i Isidro Pauli/piano.

→ L'ORQUESTINA VERDURA incorporà una corneta i un trombó.

→ El pianista LORENZO TORRES NIN [piano] fou un dels primers a ferservir la paraula 'Jazz' [1922] amb JAZZ BAND DEMON'S.

→ Fundació del *Hot Club de Barcelona* [1934] amb la intenció de propagar el Jazz.

→ Les incidències del *Hot Club de Barcelona* arribaren a altres ciutats: Bilbao, Valladolid, Madrid i -també- a València.

→ Veure Capítol II.3.2: *Hot Club de València*.

→ A l'agost del 1936, el Sindicat Únic de l'Espèctacle [CNT] tancava el local del carrer Clarís, al·legant que al seu interior hi era amagat tot un a servei d'espionatge.⁵²

→ 1935: *I Festival Internacional de Jazz*.

→ Per la ciutat passaren els saxofonistes BEN LAFOSSE i DELLE HAEËNSCH i el trombonista HELMUT HUNCH [de l'Orquestra Alemanya de JUAN LLOSAS].⁵³

→ ADELAIDE HALL cantà a Barcelona durant 15 dies del mes d'agost del 1950 al *Club Monterrey*.

→ TETE MONTOLIU fundà el BE-BOP TRÍO amb RAMON 'Jerry' DE LARROCHA/contrabaix i JULI RIBERA/bateria.

→ BONET DE SAN PEDRO [cantant i guitarrista mallorquí] Destacà pel seu Jazz 'típicament llatí', gènere que anys després desenvoluparia el pianista i cantant RENATO CAROSONE.

Un dels seus temes [*Rasca-yú*] fou considerat com a irreverent i fou prohibit per l'autoritat eclesiàstica. Semblava tret del tema de LOUIS ARMSTRONG: *You-Rascal-You*.

⁵² Suñé, Albert [1981]: Història del Jazz a Catalunya. *Avui*, abril-juliol.

⁵³ Mallofré, Alberto. 'Manolo Bolao, ahora y aquí'. Contraportada al disc *Manolo Bolao Quartet*.

→ La cantant rina celi fou una de les primeres veus en imposar l'ús del micròfon a l'escenari.

→ L'estiu del 1947, l'orquestra de BERNARD HILDA i ELS SEUS VIOLINS ⁵⁴ inaugura a Barcelona la *Sala Copacabana*. Entre els músics de l'orquestra destacà el saxofonista DON BYAS, ⁵⁵ músic fonamental per al desenvolupament del Jazz a Espanya.

Els músics de la ciutat anaven a escoltar el jazzman més important arribat a Barcelona des de BENNY CARTER ⁵⁶. Al costat de BYAS, romangué el també saxofonista GEORGE JOHNSON, qui provenia de l'ORQUESTRA de WILLIE LEWIS ⁵⁷ i arribà a Barcelona l'any 1946 tot i que ja havia estat abans a Espanya [al 1931 amb la primera orquestra de LEWIS i al costat de BILL COLEMAN, BENNY CARTER i ADELAIDE HALL]. L'estança de DON BYAS a Espanya assolí el caràcter de llegenda i -entre altres efectes beneficiosos- ajudà TETE MONTOLIU en la determinació de convertir-se en músic de Jazz i a altres músics a entendre el com, el per què i el per a què del llenguatge jazzístic:

- ▶ “[Trad.] ... BYAS fou una mena de revulsiu a l'escena barcelonina, era molt estrany que un jazzman de la seua categoria ‘caiguera del cel’, tocant d'una manera

⁵⁴ **Bernard Hilda**. [Bernard Levitzki]. Violinista, cantant i arranjador d'origen rus. Al 1942 fugí de la França ocupada i es refugià a Barcelona. Debutà amb la seua orquestra a l'Hotel Ritz [3/XII/1942]. A alguns dels enregistraments fets a Barcelona [*Bernard Hilda y su orquesta de Barcelona*, 1943-1947/Blue Moon] apareix el saxofonista Don Byas. Tornat a França, fou representant artístic del cantant Serge Reggiani. ---Sagarra, Joan de - *El País* [2003]. ‘Bailando con Bernard Hilda’. 20 d'abril.

⁵⁵ **Don Byas**. [Carlos Wesley Byas. Muskogee/Oklahoma, 21/X/1912 – Amsterdam/Països Baixos, 24/VIII/1972]. Saxofonista. Primer ‘bopper’ que tocà amb músics espanyols. Enregistrà els seus millors solos [*Practice Makes Perfect*] amb Billy Holiday/1939. Substituí Lester Young a l'orquestra de Count Basie. Tocà amb Coleman Hawkins, Dizzy Gillespie, Charlie Parker, Buck Clayton, Count Basie, Freddie Green, Walter Page, Jo Jones, George Wallington, Oscar Pettiford i Max Roach. Èxit amb el tema *Laura* [David Raksin, 1944]. Enregistrà *Night in Tunisia* a les ‘sessions del carrer 52’ amb Gillespie. Actuà a Dinamarca, Bèlgica, Suïssa i Alemanya. Tocà a Espanya i gravà a París. Treballà amb músics nord-americans que arribaven al continent: Art Blakey, Kenny Clarke, Duke Ellington, Gillespie, Bud Powell i Ben Webster.

⁵⁶ **Benny Carter**. [Bennett Lester Carter. Nova York, 8/VIII/1907 - Los Angeles/Califòrnia, 13/VII/2003]. Saxofonista, arranjador i compositor. El seu so [i el de Johnny Hodges] fou determinant per a músics com Charlie Parker. A Los Angeles [1943] escriu bandes sonores sent un dels primers músics negres en fer-ho. Mentor de Quincy Jones, ajudà també altres músics [Miles Davis].

⁵⁷ **‘Willie’ Lewis** [William T. Lewis. Cleburne/Texas, 10/VI/1905 - Nova York, 13/I/1971]. Clarinetista. Formà la seua orquestra [1931] amb membres de la banda de Sam Wooding: Willie Lewis and his Entertainers i fou el primer director d'una orquestra de Jazz negra que actuà a Europa. Tornà a Nova York [1941] i es guanyà la vida treballant de cambrer.

absolutament nova i -el que és més important-, es dignara rebaixar-se a parlar amb nosaltres i escoltar-nos, a més de participar a la nostra música ...”.⁵⁸

→ 7/II/1950: WILLIE ‘The Lion’ SMITH/piano a la <i>Casa del Metge</i> .
→ 17-18/IX/1951: MILTON ‘Mezz’ MEZZROW/clarinet amb LEE COLLINS/trompeta i ZUTTY SINGLETON/bateria [<i>Casa del Metge</i>].
→ 19/XI/1952: BILL COLEMAN SEPTET/trompeta [<i>Cine Astòria</i>].
→ 10/II/1953: DIZZY GILLESPIE SEXTET/ trompeta, [<i>Cinema Windsor</i>]. El bateria era AL JONES. ⁵⁹
→ Juny/1953: ‘Big Bill’ BROONZY/bluesman [<i>Teatre Capsa</i>].
→ 19/I/1955: ORQ, LIONEL HAMPTON /vibràfon ⁶⁰ [<i>C. Windsor</i>].
→ 22-23/XII/1955: LOUIS ARMSTRONG & ALL STARS [<i>Windsor</i>]. Sols tocaren el dia 23 però feren tres sessions.
→ 12-13/III/1956: ORQ, LIONEL HAMPTON/vibràfon, [<i>Windsor</i>]. Jam session on tocà TETE MONTOLIU.
→ 4/V/1956: SAMMY PRICE [dixieland] [<i>Cinema Astòria</i>].
→ 2-3/X/1956: COUNT BASIE’S ORCHESTRA ⁶¹ [<i>Cinema Windsor</i>].
→ Febrer/1957: SISTER ROSETTA THARPE/guitarra i veu, ⁶² [<i>Col·legi d’Advocats</i>].

⁵⁸ **Montoliu, Tete** [1961]. ‘Don Byas y yo’. *Aria Jazz*. Maig.

⁵⁹ **Al Jones**. Bateria del grup de Dizzy Gillespie, decidí romandre a Barcelona. Anys després seria acompanyant habitual d’altre nouvingut: Lou Bennett. A l’igual que el bateria alemany Peer Wiboryst, ensenyà músics de diverses generacions. ---N. de l’A.

⁶⁰ **Lionel Hampton** [Louisville/Kent, 20/IV/1909 [1908?] - Nova York, 31/VII/2002]. Vibrafonista, pianista, bateria i director d’orquestra. En una sessió de gravació Louis Armstrong suggerí Hampton que tocara *Chinese Chopped Suey* al vibràfon sent el primer músic que improvisà amb un instrument de plaques a un disc: *Memories of you*. Tocà al concert del Goodman Quartet al Carnegie Hall/1938, considerat un dels millors discs en directe de la història del Jazz. La seua banda [músics negres i blancs] fou exemple d’integració racial.

⁶¹ **Count Basie** [William James Basie. Red Bank/Nova Jersey, 21/VIII/1904 – Hollywood/Califòrnia, 26/IV/1984]. Pianista. Aparegué en 5 pel·lícules. A la fi dels quaranta desfeu la seua orquestra però -al 1952- ajuntà uns músics i feu de nou gires. La nova big band era més potent: 4 trompetes, 3 trombons, 5 saxòfons i 4 músics a la base rítmica. Discs per al segell de Frank Sinatra [Reprise Records]: *Sinatra-Basie*/1963. *Ella and Basie!*/Ella Fitzgerald/1963; *It Might as Well Be Swing*/Sinatra/1964; *Our Shining Hour*/Sammy Davis Jr./1965; i *Manufacturers of Soul*/Jackie Wilson/1968.

⁶² **‘Sister’ Rosetta Tharpe** [Rosetta Nubin, Cotton Plant/Arkansas, 20/III/1915 - 9/X/1973]. Cantant de Jazz, Gospel i Pop. Fou una de les artistes negres més conegudes quan la II Guerra Mundial. Als cinquanta i seixanta feu nombroses gires arreu del món.

→ 6/II/1959: COOTIE WILLIAMS, ⁶³ [*Cinema Windsor*].

→ 29/V/1960: QUINCY JONES ORCHESTRA [18 músics] [*Windsor*].

→ Després de la cronologia jazzística de la ciutat de Barcelona fins el 1960, és palesa la diferència abismal entre els esdeveniments musicals barcelonins i aquells altres celebrats a la ciutat de València:

→ → → Van ser inexistents [tret d'intents puntuals fets per músics locals amb poc concepte jazzístic] fins a la fi del 1959, any considerat per nosaltres com aquell del vertader començament del Jazz a la nostra ciutat.

MADRID: cronologia jazzística fins els anys seixanta:

→ A la postguerra: *Festivals de Jazz* matutins i vespertins als cinemes *Capitol*, *Fontalba*, *Proyecciones* i *Coliseum*.

→ Al 1929 el ballarí HARRY FLEMING fa una gira per Europa. El guitarrista OSCAR ALEMÁN ⁶⁴ [duo LOS LOBOS] roman a Madrid durant més d'un any abans de marxar a França i acompanyar JOSEPHINE BAKER.

⁶³ **Cootie Williams** [Charles Melvin 'Cootie' Williams, Mobile/Alabama, 10/VII/1910 - Nova York, 15/IX/1985]. Trompetista. Pel seu grup passaren Charlie Parker, Eddie 'Lockjaw' Davis i Bud Powell. Amb Ellington fins el 1974. El fet de dominar l'estil 'jungle effects' creat per James 'Bubber' Miley [1903/1932] i Joe Nanton [1904/1946] feu que Ellington li dedicara el tema *Concerto For Cootie*. Williams és considerat coautor [amb Thelonius Monk] de l'estàndard *Round Midnight*.

⁶⁴ **Oscar Alemán**. [Oscar Marcelo Alemán. Resistencia-Chaco/Argentina, 20/II/1909 - Buenos Aires, 14/X/1980]. Guitarrista, cantant i ballarí. Al 1924 formà el duo Los Lobos amb Gaston Bueno Lobo. Al 1929, fan una gira europea amb el ballarí Harry Fleming i descobreix el Jazz de la mà d'Eddie Lang i Joe Venuti. Romangué a Madrid un any [1930/1932] i enregistrà el seu segon disc [*Ya lo sé*] d'un total de 20 a la seua vida. A París ne gravà 3 més. Josephine Baker el contractà com a membre de la seua banda. Toca esporàdicament amb Louis Armstrong, Duke Ellington, Django Reinhardt i Stéphane Grappelli. A Buenos Aires enregistrà -en quintet- diversos temes de Swing. Alemán tocava amb dues guitarres: '*Selmer/Macafferi D-Hole*' [emprada també per Django Reinhardt] i '*National Style*'.

→ FERNANDO GARCIA MORCILLO feu al 1938 una versió del clàssic <i>Flat Foot Floogie</i> /BENNY GOODMAN] amb el títol <i>Pies Planos</i> .	
→ Jam sessions a la <i>Boite Castelló</i> sota el patrocini de la revista <i>Ritmo y Melodia</i> i del <i>Hot-Club de Madrid</i> .	
→ El <i>Hot Club de Madrid</i> obrí de nou [1948].	
→ Músics habituals a les jam sessions madrilenyes hi eren dos joves saxofonistes: PEDRO ITURRALDE i VLADIMIRO BAS.	
→ El <i>Hot-Club de Madrid</i> promogué l'edició de les revistes ibutlletins <i>Jazz Crisis</i> i <i>Jazz Hot</i> .	
→ Alfredo Matas [col·laborador del <i>Hot-Club</i>] portà al país figures del Jazz que eren a París. ⁶⁵	

Aprofitant les actuacions a Barcelona, ho feren a Madrid: WILLIE 'The Lion' SMITH; MEZZ MEZZROW ⁶⁶; BILL COLEMAN, 'Big Bill' BROONZY, DIZZY GILLESPIE I LA SEUA ORQUESTRA ATÒMICA i LIONEL HAMPTON i la seua ORQUESTRA [març del 1956].

⁶⁵ Alfredo Matas [Barcelona, 1920/1996]. Productor, distribuïdor i exhibidor de cinema. Des de la seua productora [Jet Films] ha produït pel·lícules dirigides per Luis Buñuel, Luis García Berlanga, Jaime Chávarri, Fernando Fernán Gómez i Pilar Miró. ---N. de l'A.

⁶⁶ **Mezz Mezzrow**. [Milton Mesirow. Chicago/Illinois, 9/XI/1899 - París, 5/VIII/1972]. Clarinetista i saxofonista. Enregistraments amb Tommy Ladnier i Sidney Bechet [1938. *New Orleans revival*, assessorant Hugues Panassié]. Amb Buck Clayton feu el seu millor enregistrament: una versió del clàssic d'Armstrong *West End Blues*. Es maridà amb una dona negra [Johnnie Mae] i es declarà 'Voluntary Negro'. A la presó escrigué *Really The Blues* amb l'ajut de Bernard Wolfe/1946. Visqué a París els darrers 20 anys de la seua vida.

-II.1.3 Clàssics del Jazz a Espanya:**-Clàssics del Jazz a Espanya.**

Cronologia de jazzistes espanyols considerats per la crítica especialitzada com a 'clàssics': PEDRO ITURRALDE ⁶⁷ i VLADY BAS ⁶⁸

→ 1967: Reconeixement internacional de PEDRO ITURRALDE: *Jazz Flamenco* al Festival de Jazz de Berlin: intent per fusionar l'estil de JOHN COLTRANE amb el món estilístic del flamenc. Destaca l'enregistrament a duo amb el pianista HAMPTON HAWES. ⁶⁹

→ VLADY BAS: Únic músic espanyol que ha tocat amb LOUIS ARMSTRONG [Newport Festival -1958- amb la MARSHALL BROWN'S INTERNATIONAL YOUTH BAND, on també hi eren músics de l'alçària de DUSKO GOJKOVICH/trompeta i ALBERT MANGELSDORFF [trombó].

Pel que fa a les cantants de Jazz 'clàssiques' cal esmentar els dos casos més significatius atesa la seua valentia musical i personal quan llavors a Espanya ningú cantava estàndards de Jazz: NURIA FELIU ⁷⁰ i ELIA FLETA ⁷¹.

⁶⁷ **Pedro Iturralde** [Falces/Navarra, 13/VII/1929]. Saxofonista i compositor. Al 1949 feu una gira per Líban, Grècia, Turquia, França i Alemanya amb diverses orquestrines. Estudis oficials de saxòfon al Conservatori Superior. Actuà al Whisky Jazz Club amb Joe Moro, Juan Carlos Calderón, Enrique Llàcer 'Regolí', Vlady Bas i Santiago Pérez i feu jam sessions Donald Byrd, Hampton Hawes, Lee Konitz i Gerry Mulligan. Eixampla estudis a la Berklee Music de Boston amb Herb Pomeroy/1972. Actuacions a Londres, Helsinki i Alemanya i amb les orquestres clàssiques d'Astúries i Tenerife; Simfònica de RTVE i Orquestra Nacional d'Espanya. Ha estat catedràtic de saxòfon al Conservatori de Madrid [1978/1994]. Autor de diverses bandes sonores. Des del 1981 dirigeix a Torrent el Curs d'Estiu de Saxòfon. És considerat [al costat de Tete Montoliu i Vlady Bas] un dels primers 'clàssics' al Jazz espanyol. -----Kernfeld, Barry [1988]. *New Grove Dictionary of Jazz*. McMillan Press Limited.

⁶⁸ **Vlady Bas** [Vladimiro Bas. Bilbao, 2/II/1929]. Saxofonista alt, clarinetista i flautatista. Arribà a Madrid al 1950 després de treballar com a crític musical a Bilbao. A les seues actuacions al Hot Club de Madrid tocava temes de Parker i Gillespie. Al 1958 actuà al Festival de Newport amb la Marshall Brown's International Youth Jazz Band. Al final de l'actuació feren una jam i isqué Louis Armstrong a tocar el tema *On the sunny side of the street*. A Madrid ha tocat a duo amb Lee Konitz, Oscar Pettiford i Paul Desmond. Considerat -al costat de Pedro Iturralde i Tete Montoliu- un dels 'clàssics pioners' del Jazz a Espanya. -----Kernfeld, Barry [1988]. *Op.cit.*

⁶⁹ Garcia Martinez, Jose Maria [1994]. 'Los 50 años musicales de Pedro Iturralde'. *Cuadernos de Jazz*. 25.

⁷⁰ **Núria Feliu** [Núria Feliu i Mestres. Barri de Sants/Barcelona, 21/IX/1941]. Cantant i actriu. Al seu primer EP [4 cançons, al 1965] enregistrà l'estàndard *Tu parles molt/You talk too much*. Adaptà estàndards al català. Amb Tete Montoliu enregistrà *Tot és gris/Misty* [Erroll Garner]. El disc *Núria Feliu, Lou Bennett i els seus amics/1966* reuneix un repertori de temes de pel·lícules arranats per

Cantants considerades clàssiques del Jazz a Espanya:

→ NURIA FELIU, a qui el crític Albert Mallofré li proporcionà el repertori per cantar al *I Festival de Jazz de Barcelona*. TETE MONTOLIU dirigí els assajos i Jaume Picas feu la transcripció al català de les lletres de *Misty* i *Loverman*. Amb l'ajut de saxofonista BOOKER ERWIN enregistraren el disc *Nuria Feliu, Tete Montoliu Trio amb Booker Erwin*.

→ ELIA FLETA [‘prototipus de dona culta espanyola, esvelta i xarraire’]⁷². Descoberta pels pianistes JUAN CARLOS CALDERÓN i TETE MONTOLIU. A les seues interpretacions alternava l’anglès, el castellà i també el català.

Jazzmen espanyols al començament dels anys seixanta. Destaca la presència de VLADY BAS, TETE MONTOLIU i l’alcoià ENRIQUE LLÁCER ‘Regolí’.⁷³

De izquierda a derecha: Vlady Bas, Martín Carretero, Tete Montoliu, Arturo Fornés, Enrique Llácer "Regolí", Santiago Pérez, Andrés Carreres y José Chenoll.

l’organista, així com a *Te Per Tots*/1974. Amb el disc *25 anys*/1990 cantà de nou amb Montoliu [25 anys després], versionant temes de Cole Porter i Irving Berlin.

⁷¹ **Elia Fleta** [Madrid, 13/II/1928]. Cantant. Filla del cantant Miguel Fleta. Començà cantant en duo amb sa germana [Paloma Fleta]. Primeres actuacions al Club Bourbon de Madrid i Club Jamboree i presentà el I Festival de Jazz de Barcelona/1967 actuant amb el Trio de Tete Montoliu del qual s’enregistrà un disc: *Tete Montoliu presenta Elia Fleta*. Al 1974, Festival de Jazz de Cardedeu al costat de Johnny Griffin, Lou Bennett i Tete Montoliu. La segona setmana de maig del 1978, reaparegué al club Tres Tristes Tigres [València] acompanyada pel trio del pianista Jean Luc Vallet.

⁷² Julio Coll: ‘Un disco de Elia Fleta’. *Cine en 7 dias*, 23 de juliol del 1966.

⁷³ Garcia Martínez, Jose Maria [1996]: *Op. Cit.*

Les cantants nord-americanes JOAN SHAW [més endavant reapareguda sota el nom de SALENA JONES] i DONNA HIGHTOWER ⁷⁴ vingueren contractades per actuar al Club d'Oficials de la Base de Torrejón de Ardoz/Madrid.

Actuació a Madrid [anys seixanta] de quatre 'clàssics' del Jazz espanyol [d'esquerra a dreta]: el guitarrista argentí SANTIAGO REYES, el bateria i futur compositor adscrit al Third Stream, PEPE NIETO; el compositor JUAN CARLOS CALDERÓN/piano i JOSE LUÍS GARCIA/contrabaix, habitual a l'època del primer club de Jazz valencià: *Tres tristes tigres*.

→ El cas de TETE MONTOLIU [tal vegada el 'jazzman' espanyol més reconegut arreu del món] serà tractat amb profunditat [fins i tot els seus orígens valencians] al Capítol II.4.4: *Primeres actuacions de músics de Jazz a València*.

-Dificultats per als jazzistes espanyols.

El fet de viure del Jazz a Espanya esdevingué poc més que no una utopia doncs als anys cinquanta, una cosa era el Jazz i l'altra el treball.:

- ▶ “[Trad.] ... El Jazz perdé la seua innocència, deixà de ser ballable per convertir-se en un privilegi d'uns pocs esperits cultivats, sintaxi abstracta i escassament

⁷⁴ **Donna Hightower:** Arribà amb l'Orquestra de Quincy Jones. Feu el circuit de les bases militars nord-americanes a Espanya. Contractada pel club Whisky & Jazz a meitat dels seixanta assolí molta popularitat al circuit jazzístic. Feu música comercial [*El vals de la mariposas*, a duo amb el cantant Danny Daniel]. Després de tres dècades entre nosaltres, tornà als Estats Units. ---Entrevista Telefònica amb el músic Pedro Ruy Blas [dimecres 14/V/2008 a les 12,30 hores].

atractiva per a l'oïdor no educat, carn de club, de jam session, objecte -al cap i a la fi- d'iniciatives puntuals ..."[Pàgina 212].⁷⁵

A més de la situació laboral dels músics a Espanya els entrebancs augmentaven amb la presència dels agents administratius decidits a posar tot tipus d'obstacles legals vers els poquíssims jazzmen locals.

A destacar la figura del censor, tal vegada un dels personatges més tèrbols del règim franquista.

Motius diversos considerats pel censor per poder suspendre qualsevol concert de Jazz:

→ Que un paràgraf de la publicitat no havia d'haver estat imprès.
→ Que fent una repassada als llibres de comptes del club o sala d'audicions havia trobat xifres sospitoses.
→ Que les condicions higièniques no hi eren les adients.
→ Que el tipus de beguda al bar del local no hi era el permet.

Aquells dies van ser força dolents per als professionals de la música doncs a ells els tocà viure la pitjor part:

- ▶ “[Trad.] ... No eixia dels clubs. Vivia pràcticament en ells. Venien molts solistes i t'obligaven a assajar durant tot dia i a tocar a la nit. A poc a poc anà degenerant la situació. Ens pagaven el just per a viure ...”.⁷⁶

El desajust existent entre una audiència poc motivada vers les noves tendències i uns músics empentats a renovar el seu llenguatge afectava la música en sí mateix:

- ▶ “[Trad.] ... Era una època difícil. Els músics estàvem per damunt dels coneixements de la majoria del públic i tinguérem que educar a la gent. Et demanaven tocar *Petite fleur* [SIDNEY BECHET] i ens veien obligats a explicar que nosaltres tocàvem Jazz modern ...”.

→ [PEDRO ITURRALDE, saxofonista] ⁷⁷

⁷⁵ García Martínez, José M^a [1996]. *Op. Cit.*

⁷⁶ Wyboris, Peer [1989]. Declaracions a *Jazz Sí*, abril.

Van ser nombrosos -tot i tenint amb compte la proporció al seu nombre- el clubs de Jazz que tancaren les seues portes⁷⁸.

Joan Roselló [membre directiu del *Club Jamboree* de Barcelona] exposava els motius del tancament del club de Jazz l'any 1967:⁷⁹

- ▶ “[Trad.] ...Obligatorietat de comptar amb 6 músics de plantilla de músics que exigeix el Sindicat, cosa que sols pot fer-se quan el negoci va bé; els impostos que ocasiona aqueixa plantilla pel que fa a la seguretat Social, Mont de Pietat i Utilitats; TETE MONTOLIU es nega a ser acompanyat per músics espanyols; tots aquells que ara parlen i es lamenten no s’han adonat encara que abans també existia el Jazz fins que ho han perdut ...”. [Pàg, 212] ⁸⁰

Dificultats trobades pels primers músics de Jazz espanyols als anys seixanta.

Pocs avenços i progrés en la cultura espanyola.	→ <i>Esdeveniments jazzístics en paral·lel.</i>
Per a la professió musical a partir dels anys cinquanta endavant.	→ <i>Una cosa era el Jazz i una altra el treball com a músics.</i>
Tasca del censor governamental acollint-se a qualsevol motiu administratiu, comptable, publicitari o de seguretat.	→ <i>Prohibició d’actuacions [impediments eixamplats també a la dècada del setanta].</i>
Clubs de Jazz [alguns]	→ <i>Obligaven els músics a assajar moltes hores i pagaven un sou més aviat curt i no ajustat a les necessitats dels músics.</i>
Audiència poc motivada davant noves tendències.	→ <i>Músics obligats a renovar el seu llenguatge musical.</i>

⁷⁷ Sáenz de Tejada, Nacho [1994]. Entrevista a Pedro Iturralde. *El País*, 3 de juliol.

⁷⁸ El 15/V/1971, una màquina excavadora posà fi a l’existència del club Whisky & Jazz de Madrid.

⁷⁹ El Club Jamboree tornà a obrir dos anys després del seu tancament però els canvis a la societat barcelonina i la pressió turística de la fi dels seixanta feu que es convertira en ‘boite’ flamenca.

⁸⁰ García Martínez, José M^a [1996]. *Op. Cit.*

Tancament de clubs de Jazz.

→ *Entrebancs administratius:*

/# Obligatorietat de comptar amb una plantilla mínima: 6 músics.

/# Pagaments a la Seguretat Social i d'altres estaments governatius.

/# Manca d'afició i escassa promoció del gènere.

/# Poca assistència de públic als clubs

-II.1.4 Mitjans de comunicació: Cinema/Ràdio/TV i Premsa especialitzada.

-El Cinema a València com a eina auditiva de l'estil jazzístic.

Molts músics valencians -entre altres camins- arribaren al Jazz mitjançant el cinema.

La implantació de la II República coincideix amb l'arribada del cinema sonor a Espanya. Conclou la contesa, s'obligà a les sales de cine de la ciutat a disposar de una plantilla mínima de 3 músics per tal d'amenitzar els entreactes. Si de cas l'empresari es negava a complir l'ordre governativa i no volia tenir músics al cinema, estava obligat a pagar al sindicat de l'espectacle [l'únic existent] l'equivalent al sou d'un trio.

D'aqueixes formacions menudes que solien tocar en trio a les sales de cinema sorgiren orquestres més grans:⁸¹

ORQUESTINA IRIS.	
ORQUESTA RAPSODIANS.	→ Creada per J. GARCIA GEA.
ORQUESTA DOLZ.	
BOLUDA i SU CONJUNTO.	→ BOLUDA era el cantant i cap de l'orquestra.
ORQUESTA ANTONIO BOÏGUES.	→ A la <i>Sala Mocambo</i> .
ORQUESTA IBARS.	

Als anys quaranta arribaren a les sales de cine de la ciutat pel·lícules del 'gènere musical' on -de tant en tant- podien escoltar-se [malgrat les mancances tècniques pel que feia als equips de sonorització instal·lats a les sales] temes de COLE PORTER, IRVING i IRA BERLIN o GEORGE GERSHWIN tot acompanyant els passos de ball de la famosa parella

⁸¹ Entrevista Personal: Músics pertanyents a la generació abans esmentada: Vicente Màs Quiles, Vicente Palau Pujol i Enrique Llorens Bolinches. Cafeteria Riviera/Ciutat de València-l'Horta [divendres 11/V/2007]

de ballarins FRED ASTAIRE i GINGERS ROGERS, pel·lícules que s'estrenaven de manera més o menys puntual tot i haver estat realitzades -la majoria d'elles- als anys trenta.

A començament dels anys cinquanta s'estrenava a València *Noche y dia* [*Night and Day*, de Michael Curtiz, 1946]. Basada en la biografia del compositor COLE PORTER. Interpretada per l'actor Cary Grant fou produïda en 'Color' ['Technicolor'] per la Warner Bros Pictures i amb enregistrament de la banda sonora per part de l'RCA. A la pel·lícula ix tocant la bateria el cantant MEL TORMÉ quan l'orquestra de PORTER interpreta *You're the Top*. El sistema reproductor de so era encara Mono [RCA Sound System]. El film dona una visió endolcida de com aconseguir l'èxit i gaudir dels seus avantatges, objectius allunyats de la realitat musical de l'època on ser músic de música 'lleugera' no estava ben vist ni als Estats Units ni tampoc a Espanya.

- ▶ “[Trad.]... el Jazz -com a tal- no hi era a la pel·lícula tot i que la majoria de temes de COLE PORTER hagen esdevingut en estàndards per a les següents generacions de jazzístes...”⁸²

El dilluns 18 d'octubre del 1954 s'estrenà al Cinema Rex de València la pel·lícula *Música y lágrimas* [*The Glenn Miller Story*. Anthony Mann, 1953]⁸³ basada en la biografia de GLENN MILLER. Narra la vida del tronbonista i arranjador fins el 1944 quan l'avió on viatjaven ell i diversos components de la seua orquestra desaparegué al Canal de la Mànega. El so estava enregistrat amb el modern sistema 3 Channel Stereo [Western Electric Recording]. A la banda sonora apareixen temes coneguts per tothom tal com *Little Brown Jug*, *Moonlight Serenade*, *Pennsylvania 6-5000*, *In the Mood*, *String of Pearls* i *American Patrol*.

Aquell tipus de pel·lícules crearen un punt d'inflexió per bon nombre de músics valencians molts dels quals es veien reflectits a la pantalla dintre de la figura tranquil·la i benestant de l'actor James Stewart [intèrpret de MILLER] mentre que a la pel·lícula els músics de Jazz negres que hi apareixen [LOUIS ARMSTRONG & ALL STARS] ho feien en qualitat de figurants i amb una presència musicalment irrellevant⁸⁴. L'orquestra que

⁸² David Meeker, David [1977]. *Jazz in the Movies. A guide to Jazz Musicians 1917-1977*. Pròleg de Shorty Rogers. Talisman Books, Ltd. Londres.

⁸³ *Levante* [1954]. Diumenge, 17 d'octubre. Pàg. 2.

⁸⁴ Mouëllic, Gilles [2000]. *Jazz et cinéma*. Collection Essais. Editions Cahiers du Cinéma. París.

apareix al film comptava amb músics pertanyents a la vertadera ORQUESTRA de GLENN MILLER. També hi eren a la pel·lícula GENE KRUPA, BEN POLLACK i FRANCES LANGFORD.

Arran l'estrena de *Música y lágrimas* al Cinema Rex de la ciutat, van ser nombrosos els músics locals que desitjaren muntar a les seues orquestrines temes interpretats per l'orquestra de MILLER, cosa que fou possible gràcies a edicions simplificades dels arranjaments originals del trombonista. Així -doncs- el concepte estrictament musical de la paraula Jazz a la nostra terra ha estat lligat durant molts anys a temes com *In the Mood* i als noms de GLENN MILLER, GENE KRUPA i BENNY GOODMAN i no a cap altre músic de Jazz nord-americà -tal com PARKER, GILLESPIE, MILES o COLTRANE- entre altres motius perquè ací no se'ls coneixia tret de LOUIS ARMSTRONG, veritable icona mundial del gènere.

Inici de la partitura [guió] de *In the mood*.⁸⁵

Semblant a l'anterior fou la pel·lícula [biogràfica i també endolcidora] *La verdadera història de Benny Goodman* [*The Benny Goodman Story*. Valentine Davies, 1955].⁸⁶

⁸⁵ Lewis Music Publishing Company, Inc. [1939]. Per a Espanya: *Ediciones Musicales Bernard Hilda* [rambla de Catalunya, 10].

Compositors de bandes sonores com FRANZ WAXMAN, ALEX NORTH o ELMER BERSTEIN inclogueren el Jazz [o una sonoriat semblant] dintre de la vessant argumental dels films on posaven la seua música [*La ventana indiscreta*, *Un tranvia llamado deseo*, etc.].

L'estrena de *Anatomia de un asesinato* [*Anatomy of a murder*. Otto Preminger, 1958] passà més aviat desapercebuda tot i tenir una banda sonora composta, arranjada i dirigida per DUKE ELLINGTON.

Però la imatge que del Jazz ens arribava mitjançant el cinema deixava en un segon plànol a veritables músics i cantants del gènere, sobretot per motius racistes. LOUIS ARMSTRONG començà a actuar per al cinema en un paper d'allò més curt i fent un dels nombrosos estereotips lliurat pels productors blancs als actors negres de l'època: mosso de quadra [*Goin' Places*. Ray Enright, 1938]. BILLIE HOLLIDAY feu un paper de minyona - també curt- a la pel·lícula *Nueva Orleans* [Arthur Lubin, 1946].

Tot i que la televisió [amb només un canal emetent i dintre d'una franja horària reduïda] hi era a les llars representatives de la classe mitjana-alta, el cinema continuava sent el mitjà d'escapament i gaudi més a l'abast de la majoria de valencians.

Fou mitjançant el cel·luloide que molts valencians accediren a ritmes, melodies i harmonies del tot desconegudes. La força de les imatges acompanyades d'una música de qualitat feren que més d'un oïdor deixara de costat allò que veia per tal de fixar-se més en allò que escoltava.

De fet, una de les maneres més directes d'assolir allò escoltat es produeix -fins i tot- mentrestant no hi som parant esment específicament en només el so.

- ▶ “[Trad.] ... La majoria de nosaltres pot escoltar amb la ment música que en eixos moments no hi és tocada o reproduïda per cap font exterior ...”.
- ▶ “... D'aqueixa manera es poden escoltar amb la ment seleccions senceres -fins i tot, discs de llarga durada al complet- amb la seua successió de temes i tonalitats diverses ...”.
- ▶ “... Resulta fascinant que podem recordar encara fragments menuts que no ens són comprensibles, com -per exemple- partitures orquestrades de forma massiva. Recordem el so, ho entenguem o no ...”. [Pàgina, 27].⁸⁷

Caldria -doncs- refermar la hipòtesi per la qual van ser nombrosos els espectadors a València ciutat que -encisats per les imatges- ens deixaren dur inconscientment de

⁸⁶ A la pel·lícula, l'orquestra de Goodman toca arranjaments de Fletcher Henderson i Count Basie. El guió anava per una banda i la música per una altra. ---N. de l'A.

⁸⁷ Coker, Jerry [1977]: *Op. Cit.*

manera que la música que les complementava arribara primer que no la idea general de l'argument del film, de qualsevol plànol definitori de la història narrada o d'una actuació d'allò més especial i talentosa.

- ▶ “[Trad.] ... Allò visual i sonor tenen una relació irracional tot seguint trajectòries dissimètriques ...”.
- ▶ “... La imatge audiovisual no hi és un tot, és una fusió del trencament ...”. [Pàgina, 213].⁸⁸

L'estrena de pel·lícules [sobretot de nord-americanes] amb bandes sonores d'allò més significatives [encara que van ser molt poques aquelles amb arranjaments jazzístics] fou fonamental per a un principi de desenvolupament cultural i força significatiu per donar peu a l'arribada d'enregistraments més moderns que no la música que ens envoltava.

A les botigues de discs de la ciutat, la venda de bandes sonores augmentà significativament passats els primers anys seixanta i una nova cultura musical arribà als espectadors dels cinemes valencians doncs començaren a parar esment no sols a allò reflectit per les imatges sinó -tanmateix- al fons sonor, exercici auditiu mitjançant el qual nombrosos músics locals descobrírem melodies d'allò més interessants, algun estàndard amagat per entre els fotogrames o més d'una progressió harmònica plena de novetats enclaustrada sota qualsevol seqüència.

Arribats els anys cinquanta, el règim franquista i el seu braç censor permeteren [tot i la pressió exercida pels estaments eclesiàstics] l'estrena de pel·lícules de l'anomenat 'cinema negre' en les quals els arguments n'eren plens de personatges violents, socialment fracassats, amb doble personalitat, turmentats, etc, i on se mostrava una part de la societat sempre amagada a l'esguard dels espectadors mitjans, fet que donà peu a unes partitures força suggerents i -fins i tot- avantguardistes. A destacar:

El trompetista [*Young man with a horn*/Michael Curtiz, 1950], estrenada a València cap a meitat de la dècada. Inspirat en la vida del trompetista BIX BEIDERBECKE tot i que l'argument podria extrapolar-se al trompetista CHET BAKER. Música original de MAX STEINER i RAY HEINDORF. Destacà la presència del pianista i compositor HOAGY CARMICHAEL. A les escenes on l'actor Kirk Douglas toca la trompeta la música que sona està interpretada pel trompetista HARRY JAMES.

⁸⁸ Mouëllic, Gilles [2000]: *Jazz et cinéma*. Col·lecció Essais/Cahiers du cinéma. Rennes.

A les acaballes dels cinquanta s'estrenà *El hombre del brazo de oro* [*The man with de Golden Arm*/Otto Preminger, 1955]. FRANK SINATRA interpreta un bateria de Jazz heroïnòman que intentar eixir de la seua addicció. Música d'ELMER BERNSTEIN, amb moments puntuals on l'ambient de Jazz es palesa a la pantalla.

El dilluns 7/XII/1959 [*Cinema Rialto*] el film *Orfeo negro* [*Orfeu negro*/Marcel Camús, 1959]⁸⁹, inici d'una de les relacions més profitoses per al món del Jazz, sobretot per als temes que esdevindrien en estàndards jazzístics després de l'esclat musical que significà la Bossa nova. Música d'ANTONIO CARLOS JOBIM i LUÍS BONFÁ, el film introduí paràmetres nous a les bandes sonores convencionals. El guionista del film fou el poeta i músic VINICIUS DE MOARES, de llavors endavant col·laborador habitual de JOBIM.

Tot i que estrenades a València amb molts anys d'endarreriment, cal assenyalar dues pel·lícules franceses pertanyents al corrent 'nouvelle vague':

Ascensor para el cadalso [*Ascenseur pour l'échafaud*/Louis Malle, 1957]. Banda sonora composta i interpretada per MILES DAVIS durant una de les seues estades a París. Primera vegada a un film europeu que la música fou encarregada a un jazzman del prestigi de MILES atès que l'argument demanava les sonoritats suggerents.

Al final de la escapada [*A bout de souffle*/Jean-Luc Godard, 1959]. Música encomanada al pianista algerià/francès MARTIAL SOLAL. Fou barrejada amb el *Concert per a Clarinet i Orquestra K622* de W. A. MOZART. La temàtica del film [thriller] demanava una música descriptiva. El resultat fou d'allò més positiu per a l'evolució del gènere cinematogràfic i serví per cridar l'atenció dels espectadors davant el Jazz.

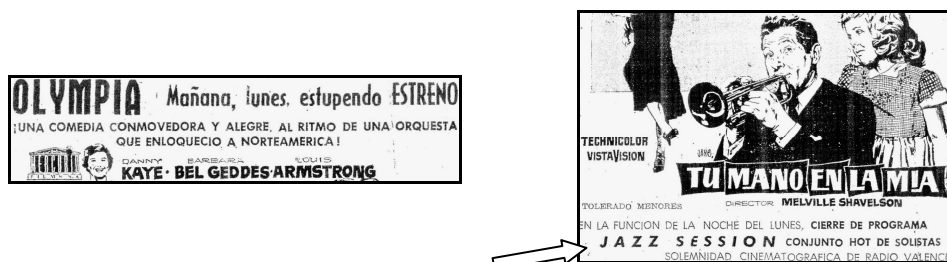
Ja als anys seixanta, el dilluns 28/III/1960 [*Cinema Lys*] *Falso culpable* [*The wrong man*/Alfred Hitchcock, 1956] on l'actor Henry Fonda dona vida a un contrabaixista d'un quintet de Jazz que toca al *New York Stork Club* que és confós amb un atracador assassí. Música de BERNARD HERMANN ⁹⁰ amb orquestracions per a quintets i sextets de Jazz que reflectiren l'angoixa patida pel protagonista del film i la seua família.

El 10/IV/1961 [*Cinema Olympia*] *Tu mano en la mia* [*The five pennies*/Melville Shavelson 1959] dirigida i interpretada pel còmic i cantant DANNY KAYE [qui fa el paper d'un trompetista inconscient i divertit] i on apareix LOUIS ARMSTRONG com a actor secundari i circumstancial.

⁸⁹ *Levante* [1959]. Cartelera'. Dimarts, 8 de desembre. Pàg. 2.

⁹⁰ **Bernard Hermann** [Nova York, 29/VI/1911 – Hollywood/Califòrnia, 24/XII/1975]. Autor –entre altres- de la banda sonora de *Citizen Kane* [Orson Welles, 1941].

Cartell anunciador de la pel·lícula *Tu mano en la mia* [*The five pennies*] on hi és LOUIS ARMSTRONG com a co-protagonista [*Levante*, 9/IV/1961. Pàg. 8].

La novetat a destacar en aquesta estrena a la ciutat vingué de la mà del CONJUNTO HOT DE SOLISTAS, de BLAS SALES, l'actuació dels quals just a la primera nit de projecció del film ['Jazz Session', tal i com apareix a la part de baix del cartell anunciador] significà un fet veritablement innovador al món artístic local. Dos dies després de l'estrena aparegué al diari *Levante* -sense signar i amb no massa dades il·lustratives pel que fa als músics, repertori i actuació en general- una ressenya de l'esdeveniment:

- ▶ “[Trad.] ... Per la nit i tota vegada conclosa la sessió cinematogràfica, actuà el CONJUNTO HOT DE SOLISTAS ‘Jazz Session’, el qual fou aplaudit.⁹¹”

Aquest tipus de novetats musicals [actuació d'un grup de Jazz en un cinema tot just després d'una projecció on -entre altres- havia aparegut tocant a la pantalla el mateix ARMSTRONG] podrien -o no- haver influït en alguns músics i aficionats locals sí que cal considerar-lo com un tímid punt de sortida davant els hàbits mantinguts fins aleshores pels estaments oficials en allò escaient als espectacles oferts a la ciutat.

La millora substancial als cinemes valencians [a la imatge i al so] havia tingut el seu començament amb la mateixa dècada dels seixanta. La remodelació d'antigues sales o la reconversió a sales de cinema d'antics teatres es feu enmig de facilitats administratives allunyades de qualsevol dels entrebancs del passat atès que els governants eren sabedors del gran poder comunicatiu, difussori i propagandístic del cinema. Tot seguit, les noves sales de la ciutat es disputaren les primícies cinematogràfiques anunciant-les no sols pels actors apareguts als crèdits sinó també pels avenços tècnics dels cinemes.

⁹¹ *Levante* [1961]. Cartelera de Espectáculos. Dimarts, 11 d'abril. Pàg. 2.

Com a exemple de modernitat tècnica, el dilluns 30/III/1961 s'estrenà *Ben-Hur* [William Wyler, 1959]⁹² al nou *Cinema Rex*, pel·lícula històrica amb un desplegament visual i sonor mai vist a la ciutat. Banda sonora de MIKLÒS RÒZSA que els espectadors ja pogueren distingir amb tota claredat.

El 15/V/1961 [*Cinema Lys*] *Sed de mal* [*Touch of evil*/Orson Welles, 1958]. Música d'HENRY MANCINI⁹³ amb insinuacions jazzístiques atès el passat com arranador l'autor condicionada a més per la temàtica del film [cinema negre].⁹⁴

El dilluns 22/X/1961 [*Cinema Rex*] *Espartaco* [*Spartacus*/Stanley Kubrick, 1960]. Banda sonora espectacular d'ALEX NORTH de la qual gaudiren els espectadors valencians fent ús dels nous mitjans tècnics que la sala possà a l'abast d'aquells.

El 30/X/1961 [*Cinema Capitol*] *Anatomia de un asesinato* [*Anatomy of a Murder*/Otto Preminger, 1959]⁹⁵. Banda sonora creada per un músic de Jazz: DUKE ELLINGTON. Tret de bandes sonores de pel·lícules pertanyents a la 'nouvelle vague francesa', era la primera vegada que el cine nord-americà feia servir a les seues pel·lícules música de Jazz encarregada a un compositor del gènere.

Per a la realització de la partitura, ELLINGTON comptà amb una part dels músics de la seua big band: JOHNNY HODGES, PAUL GONSALVES, HARRY CARNEY, RUSSELL PROCOPE i WILLIAM "Cat" ANDERSON a més d'incloure peces curtes arranades pel seu col·laborador BILLY STRAYHORN⁹⁶. Tot un luxe per als oïdors valencians. Al llarg del film cal destacar els temes *Such Sweet Thunder* i *The Far East Suite*.

L'estrena de *Anatomia de un asesinato* caldria considerar-la com a un esdeveniment musical tot i que la seua influència -al seu moment- davant aficionats i músics de Jazz valencians gairebé no passà de ser anecdòtica, de fet a la crítica apareguda al diari *Levante* dies després de l'estrena [signada com a 'A'] no es fa cap esment a la banda sonora tot i haver-hi assentat un precedent històric a l'hora d'acoblar imatges i música.

Allunyat de nou el Jazz de les pantalles cinematogràfiques, l'oïda dels espectadors valencians parava esment en excel·lents bandes sonores però que res tenien a veure amb

⁹² *Levante* [1961]. Cartelera de Espectáculos. Dissabte, 11 de març. Pàg. 2.

⁹³ **Henry Mancini** [Cleveland, 16/IV/1924 - Beverly Hills/Califòrnia, 14/VI/1994]. Considerat un gran compositor de temes per al cinema i autor d'estàndards versionats de mil maneres [el més famós: *Moon River*]. Als seus inicis havia estat arreglista a les orquestres de Glenn Miller i Tex Beneke.

⁹⁴ *Levante* [1961]. Cartelera de Espectáculos. Dimarts, 16 de maig. Pàg. 2.

⁹⁵ *Levante* [1961]. Cartelera de Espectáculos. Dissabte, 28 d'octubre.

⁹⁶ Els tretze talls que apareixen a la pel·lícula van ser enregistrats en només un dia: el 29/V/1959. ---N. de l'A.

el gènere jazzístic. Fins i tot, els mateixos músics comentaven a les seues tertúlies la força i la resolució estilística i orquestral d'aquestes partitures.⁹⁷

Dintre del V Certamen Internacional CIDALC de la Música y la Danza en el Cine celebrat a València al gener del 1962, el premi del festival [anomenat *Dama de Elche*] fou guanyat pel curtmetratge alemany *Technick und Jazz* del director Hans H. Hermann de l'argument del qual res hem pogut esbrinar malgrat el títol suggeridor.⁹⁸

Altre exemple pel qual la banda sonora entrava conjuntament mitjançant l'esguard i l'oïda fou l'estrena [19/II/1962, als cinemes *Rialto* i *Olympia*] de *Los cañones de Navarone* [*Guns of Navarone*/Lee Thompson, 1961]. Projectada amb el nou sistema CinemaScope i amb partitura efectiva composta per DIMITRI TIOMKIN.

El 20/V/1963 [Cinema Capitol] *El hombre de Alcatraz* [*Birdman of Alcatraz*/John Frankenheimer, 1962]. Música d'ELMER BERNSTEIN⁹⁹ que afegia el dramatisme adient a cadascuna de les històries dels presoners. Cap estàndard a la banda sonora però sí arranjaments per a big band en moments determinants del film.¹⁰⁰

També d'ELMER BERNSTEIN era la música de *Matar a un ruiseñor* [*To kill a Mockingbird*/Robert Mulligan, 1962] en la qual un home negre pateix un judici a un estat del sud dels Estats Units acusat d'un assassinat. La banda sonora fa cites puntuals de l'ambient musical de l'acusat [Cinema Capitol, dilluns 4/XI/1963].¹⁰¹

L'11/XI/1963 [Cinema Lys] *El buscavidas* [*The hustler*/Robert Rossen, 1961]. Banda sonora de KENION HOPKINS qui -anys després- col·laboraria en treballs de reconeguts 'jazzmen' tal com el pianista HANK JONES. La música emfatitza els ambients tèrbols dels billars i les cases de joc de diverses ciutats del centre dels Estats Units.

El dilluns 2/XII/1963 [Cinema Capitol] *Con faldas y a lo loco* [*Some like it hot*/Willy Wilder, 1959]. Banda sonora d'ADOLPH DEUTSCH de la qual es feu un musical a Broadway l'any 1972 titulat *Sugar*. Tot i no ser Jazz, la pel·lícula narra la fugida còmica de un saxofonista i un contrabaixista d'una big band els quals acaben tocant a una de les nombroses orquestres femenines existents als Estats Units a la dècada dels anys trenta.

⁹⁷ Entrevista Personal: Vicente Màs Quiles, Vicente Palau Pujol i Enrique Llorens Bolinches. *Cit.*

⁹⁸ *Levante* [1962]. 'Teatro-Música-Cine'. Dimarts, 30 de gener. Pàg, 2.

⁹⁹ **Elmer Bernstein** [Nova York, 4/IV/1922 - Ojai/Califòrnia, 18/VIII/2004]. Tocà a la banda militar de Glenn Miller quan la II Guerra Mundial. Compositor reconegut pel seu dramatisme harmònic.

¹⁰⁰ *Levante* [1963]. 'Teatro-Música-Cine'. Dimarts, 5 de novembre. Pàg, 12.

¹⁰¹ *Levante* [1963]. 'Teatro-Música-Cine'. Dimarts, 21 de maig. Pàg, 11.

Dintre d'un altre context i com a exemple de difusió ideològica del règim franquista, el dimecres 1/II/1964 s'estrenà a València [*Cinema Lys*] la pel·lícula/documental *Franco, ese hombre* [Jose Luis Saenz de Heredia] amb un guió del qual sempre s'ha sospitat als cercles cinematogràfics que fou escrit pel mateix Franco. De Heredia documenta material gràfic que abasta des de l'inici de Contesa Civil fins el 1964 i on es lloa 'el sacrifici diari' de Franco en pro de la millora econòmica i espiritual dels espanyols. Banda sonora d'ANTÓN GARCIA ABRIL [Terol, 19/V/1922] qui estudià a València amb MANUEL PALAU i fou Catedràtic de Composició al Conservatori de Madrid fins el 2003.

El 19/II/1964 [*Cinema Olympia*] *Carmen Jones* [Otto Preminger, 1954], una de les primeres pel·lícules protagonitzades per actors i cantants negres [DOROTHY DANDRIDGE i HARRY BELAFONTE]. Encara que pertanyia al gènere musical, no contenia ni espirituals, ni Blues ni tampoc arranjaments orquestrals propers al Jazz doncs el film era una recreació de l'òpera *Carmen* de BIZET.

El dilluns 3/II/1964 [*Cinema Capitol*] *Desayuno con diamantes* [*Breakfast at Tiffany's*/Blake Edwards, 1961]¹⁰² on la música d'HENRY MANCINI resultà fonamental per al normal desenvolupament del guió a més d'oferir al món una de les peces [el tema central del film] més versionades [ara a nivell popular, adés com a estàndard jazzístic] de la història de la música: el vals *Moon River*.

Als anys setanta, l'estrena de la sèrie de pel·lícules dedicades al personatge de '*La pantera rosa*' donà més èxit a l'equip Edwards/MANCINI on la vessant jazzística del compositor és més palesa, sobretot al tema cromàtic introductor de crèdits fet servir a tota la sèrie, tema que es feu famós i fou reconegut de seguida per tothom.

El 24/II/1964 [*Cinema Capitol*] *El professor chiflado* [*The dutty professor*. Jerry Lewis, 1963]. Banda sonora composta per WALTER SCHARF però amb un arranjament especial per a cordes del famós estàndard jazzístic *Stella by Starlight* [VICTOR YOUNG], versió que posa so als títols de crèdits del començament. Al llarg de la pel·lícula hi apareix diverses vegades una big band [conjunt que acompanya el protagonista, el mateix LEWIS fent de cantant amb un estil semblant a FRANK SINATRA] la qual té arranjaments jazzístics [amb l'estil de COUNT BASIE] a totes les seues intervencions.¹⁰³

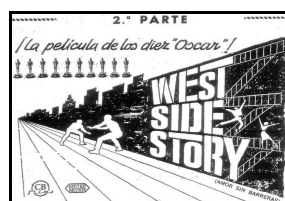
¹⁰² *Levante* [1964]. 'Teatro-Música-Cine'. Dimarts, 4 de febrer. Pàg, 7.

¹⁰³ *Levante* [1964]. 'Teatro-Música-Cine'. Dimarts, 25 de febrer. Pàg, 9.

El dissabte 16/V/1964 [nou *Cinema Serrano*] *West Side Story* [Robert Wise/Jerome Robbins, 1961] dintre d'una gala especial feta a benefici de la 'Junta Provincial Contra el Cancer', tot demanant als assistents a l'acte bona presència:

- ▶ "... Se encarece traje de etiqueta ...".¹⁰⁴

Anunci de la inauguració del *Cinema Serrano* amb la projecció benèfica del film *West Side Story* amb música de LEONARD BERNSTEIN.¹⁰⁵

A la primera part de l'esdeveniment actuà el guitarrista NARCISO YEPES i -tot seguit- es donà pas a la projecció de la pel·lícula amb els nous mitjans tècnics de la sala: una pantalla més gran i un reproductor de so especial que comptava amb el nou sistema 'Todd-A-O' el qual permetia escoltar les bandes sonores molt millor que no abans. La partitura [amb influències jazzístiques i de música llatina] composta pel director LEONARD BERNSTEIN ['Oscar' a la millor partitura musical] comptava amb arranjaments veritablement moderns que sí influenciaren força molts espectadors per la seua novetat a l'hora d'adaptar un musical per donar-li el ritme frenètic de qualsevol gran ciutat.

La modernitat de les noves sales de cinema al centre de València ciutat contrastava força amb els vells salons de projecció de la rodalia o dels barris més allunyats del centre urbà. Tot i aixó, les mateixes empreses d'exhibició van ser coetànies amb els avenços tècnics de la nova dècada. Així, l'empresa del *Cinema Serrano* inaugurà [dijous, 18/VI/1964] una sala nova just a sota d'on era situat el cinema gran: el *Cinema Artis*¹⁰⁶ i ho feu projectant una pel·lícula italiana que gaudia de gran èxit a Europa: *La escapada* [*Il sorpasso*. Dini Risi, 1962]. Malgrat no ser considerada com a Jazz, la banda sonora de RIZ ORTOLANI contenia elements de l'anomenat 'Jazz mediterrani': barreja de música popular de la Mediterrània guarnida amb arranjaments i

¹⁰⁴ *Las Provincias* [1964]. 'Espectáculos-Música'. Dimecres, 13 de maig. Pàg. 16.

¹⁰⁵ *Levante* [1964]. 'Teatro-Música-Cine'. Dimarts, 12 de maig. Pàg. 9.

¹⁰⁶ *Las Provincias* [1964]. 'Espectáculos-Música'. Dimarts, 13 de juny. Pàg. 29.

instrumentacions jazzístiques i que tenia el pianista RENATO CAROSONE com a músic més representatiu.

La setmana de l'11 al 17 d'octubre del 1964 es reposava [*Cinema Eslava*] *Cantando bajo la lluvia* [Stanley Donen, 1952]. Banda sonora de NACIO HERB BROWN i ARTHUR FREED. Alleugerí la cartellera atès que els altres musicals oferts a la ciutat els acaparaven produccions nacionals protagonitzades per cantants pertanyents al gènere de 'la copla' o per joves promeses de la cançó [tal com JOSELITO i MARISOL].

Pel que fa al Jazz, cal assenyalar un dels primers intents seriosos per presentar el gènere de manera més coherent i directa. Fou el '*Cine-Club Universitario de València*' qui presentà al *Cinema Rex* [diumenge, 6/XII/1964, en versió original i en sessió matinal] la pel·lícula/documental: *Jazz en un dia de verano* [*Jazz on a Summer's Day*/Bert Stern, 1959], document gràfic i sonor amb 85 minuts de durada on hi eren enregistrades les actuacions amb més relleu d'aquelles presentades al *Newport Jazz Festival/1958*, entre les quals calia destacar les oferides per JIMMY GIUFFRE, GERRY MULLIGAN, DINAH WASHINGTON, LOUIS ARMSTRONG, MAHALIA JACKSON, JACK TEAGARDEN, THELONIOUS MONK i ANITA O'DAY.

Dies després aparegué una crítica del film [escrita per Rafael J.Prats Rivelles] al diari *Las Provincias* ¹⁰⁷ on l'autor es qüestionava la qualitat cinematogràfica de la pel·lícula que no dels seus intèrprets:

- ▶ “[Trad.] ... Si el Jazz és improvisació, el film no ha estat menys improvisat per Bert Stern, qui -malgrat no haver-hi fet una obra definitiva- sí que ha aconseguit una experiència interessant ...”.

El 22/XI/1965, s'estrenà [*Cinema Artis*] un títol significatiu atès l'autor de la seua banda sonora: *Los paraguas de Cherburgo* [*Les parapluies de Cherbourg*/Jacques Demy, 1964]. Composta per un dels compositors europeus més influenciats pel Jazz [MICHEL LEGRAND], la música es feu famosa i reconeguda per tothom [sobretot el tema central] la qual cosa serví a més d'un aficionat per conèixer la resta de l'obra de LEGRAND, més jazzística en general i més compromesa.

¹⁰⁷ *Las Provincias* [1964]. Espectáculos-Música. Dimarts, 8 de desembre. Pàg. 37.

El dilluns 22/XI/1965 [*Cinema Martí*] *La cabanya del tio Tom* [Geza von Radvany i música de PETER THOMAS] que valgué per iniciar una part dels espectadors vers els cants espirituals negres, interpretats a la pel·lícula per EARTHA KITT.

Una banda sonora que de seguida fou coneguda per tothom pertangué al film *Zorba el griego* [*Zorba the Greek*/Michael Cacoyannis, 1964], estrenada [*Cinema Artis*] el dilluns 13/XII/1965. L'autor [MIKIS THEODORAKIS] havia compost música simfònica i serial i també havia fet arranjaments jazzístics tot barrejant-los amb ritmes grecs.

El 21/III/1966 [*Cinema Capitol*] la darrera pel·lícula interpretada THE BEATLES: *Help* [Richard Lester, 1965, qui també els dirigí a la seua primera pel·lícula: *A hard day's night*, 1964]¹⁰⁸. Malgrat no ser un musical estàndard i no tenir la seua música quasi res a veure amb el Jazz, les cançons del quartet de Liverpool arribaren en un moment determinant a Espanya: canvi generacional significatiu i també d'idees.

Del 4 al 10/IV/1966 [*Cinema Oeste*] *Sonrisas y lágrimas* [Robert Wise, director també de *West Side Story*] on les cançons [de RODGERS i HAMMERSTEIN] res tenien a veure amb el Jazz tot i la seua qualitat com a peces de comèdia musical. Els músics i aficionats que anaren a veure-la desconeixien l'existència de l'extraordinària versió que el quintet de JOHN COLTRANE ja havia fet [octubre/1960] d'un dels temes cantats a la pel·lícula per JULIE ANDREWS: el vals *My favourite things*, doncs la banda sonora del musical de RICHARD ROGERS ja triomfava a Broadway abans de filmar-se la pel·lícula.

Malgrat no pertànyer al gènere musical, el western *Por un puñado de dolares* [*Cinema Serrano*, del 23-VI/3-VII/1966] aconseguí despertar l'interés de nombrosos músics de la ciutat. L'autor de la banda sonora era ENNIO MORRICONE [aleshores desconegut per al gran públic] qui donà inici a tota una colla de compositors per a cinema allunyats dels arquetips formals i orquestrals nord-americans i capaços d'introduir ritmes i sonoritats veritablement noves a qualsevol gènere cinematogràfic. La pel·lícula [primera d'una trilogia completada amb *La muerte tenía un precio* i *El bueno, el feo y el malo*] fou dirigida per Sergio Leone, sent una de les primeres a l'apartat cinematogràfic conegut com 'spaguetti western'. El film oferí un canvi radical a l'hora de posar música a les imatges, tanmateix potenciant-les. Així, a l'estrena de *La muerte tenía un precio* [*Cinema Serrano*, dilluns 6/II/1967] el crític musical Eduardo López Chavarri es fa ressò de la banda sonora del film:

¹⁰⁸ *Levante* [1966]. Cartelera de Espectáculos. Diumenge, 20 de març.

- ▶ “[Trad.] ... Al costat d’una fotografia en color imperfecta i poc nítida, ne trobem una partitura de MORRICONE excel·lent d’efectes i de poder ambiental ...”.¹⁰⁹

La venda d’una part de la banda sonora [en format EP] i la saga posterior [editada al complet en format L.P.] cal considerar-lo com un esdeveniment discogràfic doncs obrí un mercat [la venda de bandes sonores puntuals] encara vigent a hores d’ara.

Com que els productors de pel·lícules s’adonaren de seguida de la importància que anava prenent allò que hom escoltava ensems contemplava les imatges a la pantalla gràcies -entre altres avenços- als nous sistemes de reproducció sonora instal·lats a les sales, començaren a fer pel·lícules on s’augmentà força el rol de la música enregistrada a sobre el cel·luloide, fet que -a poc a poc- anà imposant-se tot i que -de vegades-el fil argumental res tinguera a veure amb el gènere estrictament musical.

Exemple d’allò abans esmentat fou *Doctor Zhivago* [David Lean, 1965], quan un dels temes de la banda sonora [MAURICE JARRE: *Tema de Lara*, -vals instrumental-] era xiulat o taral·lejat per alguns espectadors només eixir de la sala segons testimonis familiars corroborats per algunes de les persones entrevistades per a la realització de la tesi [Cinema Oeste, dilluns 31/X/1966].¹¹⁰

Un fet semblant succeí quan l’estrena [Cinema Artis, 19/XII/1966] de *Un hombre y una mujer* [Un homme et une femme. Claude Lelouche, 1966]¹¹¹. El tema central de la pel·lícula sonava diverses vegades donant peu a múltiples repeticions de la melodia inicial composta per FRANCIS LAY.

Una altra estrena significativa per a la difusió jazzística a la ciutat [Cinema Capitol, dilluns 14/XI/1966] la portà una pel·lícula qualificada a priori com a ‘musical força comercial a més d’entretingut’ tot i que la seua estrena a València es feu nou anys després de la seua realització: *Pal Joey* [George Sydney, 1957] musical on la interpretació de nombrosos estàndards anà a càrrec del protagonista: FRANK SINATRA, qui [malgrat no estar considerat com un veritable cantant de Jazz] sempre ha interpretat temes d’una gran qualitat a més de posseir un estil més a prop del món jazzístic que no melòdic tanmateix ser un dels artistes nord-americans més reconeguts arreu del món.

¹⁰⁹ López Chavarri, Eduardo - *Las Provincias*. [1967]. Estrenos. Dissabte, 4 de febrer. Pàg. 27.

¹¹⁰ *Levante* [1966]. Cartelera de Espectáculos. Dijous, 27 d’octubre. Pàg. 15.

¹¹¹ *Levante* [1966]. Cartelera de Espectáculos. Dijous, 17 de desembre. Pàg. 18.

Els temes de la pel·lícula eren de RICHARD RODGERS i LORENZ HART, compositors de nombrosos estàndards de la història del Jazz. Les 14 peces [instrumentals i vocals] pertanyen a musicals escrits pels autors a la dècada dels trenta i són les següents:

1. *Pal Joey*.
2. *That Terrific Rainbow*.
3. *I Didn't Know What Time It Was* [del musical *Too Many Girls*, 1939].
4. *Do It the Hard Way*.
5. *Great Big Town*.
6. *There's a Small Hotel* [del musical *On Your Toes*, 1936].
7. *Zip*.
8. *I Could Write a Book*.
9. *The Lady Is a Tramp* [del musical *Babes in Arms*, 1939].
10. *Bewitched, Bothered and Bewildered*.
11. *Plant You Now, Dig You Later*.
12. *My Funny Valentine* [del musical *Babes in Arms*, 1937].
13. *You Mustn't Kick It Around*.
14. Seqüència final amb els temes: *What Do I Care for Dame/Bewitched, Bothered and Bewildered* i *I Could Write a Book*.

La pel·lícula oferí l'oportunitat de gaudir a músics i aficionats al Jazz de temes amb gran qualitat musical. Fou la primera vegada a València que hom pogué escoltar i veure catorze estàndards cantats per SINATRA acompanyat per una veritable big band.

Altra pel·lícula també protagonitzada per FRANK SINATRA però que poc tenia a veure amb la seua vessant de cantant i sí amb la d'actor [trompetista heroïnòman i angositat existencialment] fou *El hombre del brazo de oro* [*The man with the golden arm*/Otto

Preminger, 1955)¹¹² estrenada amb dotze anys d'endarreriment [*Cinema Lys*] el dilluns 9/X/1967. La banda sonora [ELMER BERNSTEIN] sense elements jazzístics significatius.

Cartell anunciador de la pel·lícula *Pal Joey* on la música de RICHARD RODGERS i LORENZ HART fou cantada per FRANK SINATRA.¹¹³

L'estrena [*Cinema Eslava*] de *Fellini*, 8 ½ [dilluns 6/II/1967]¹¹⁴, tenia com a suport la personalitat del seu director [Federico Fellini] i comptava amb una banda sonora que constituí altre descobriment per a músics i aficionats. Original de NINO ROTA [música netament mediterrània però amb 'tocs' rítmics tot seguint la línia del 'nou Jazz' que llavors començava a fer-se a Europa] tenia molt a veure amb les músiques aparegudes en pel·lícules de la 'nouvelle vague', corrent cinematogràfica molt influenciada pel Jazz.

Al *Cinema Capitol* [juny/1968] *En el calor de la noche* [*In the heat of the Night*. Norman Jewison, 1967],¹¹⁵ amb banda sonora composta pel trompetista i arranjador QUINCY JONES i plena de connotacions 'bluessie' [conflicte racial amb un policia negre]. Els apartats orquestrals estaven pensats per ser interpretats seguint els paràmetres de qualsevol big band. El tema central estava interpretat pel cantant RAY CHARLES. Tot i ser una banda sonora rica en conceptes jazzístics, la crítica del film [feta a *Las Provincias*] sols deixà entreveure un curt apartat dedicat a la banda sonora musical:

- ▶ “[Trad.] ... Banda sonora musical adient ...”.¹¹⁶

¹¹² *Las Provincias* [1967]. Espectáculos-Música. Dissabte, 7 d'octubre. Pàg, 37.

¹¹³ *Levante* [1966]. Cartelera de Espectáculos. Diumenge, 13 de novembre. Pàg, 12.

¹¹⁴ *Las Provincias* [1967]. Espectáculos-Música. Dilluns, 6 de febrer. Pàg, 29.

¹¹⁵ *Las Provincias* [1968]. Espectáculos-Música. Diumenge, 9 de juny. Pàg, 34.

¹¹⁶ *López-Chavarrí, Eduardo - Las Provincias* [1968]. 'En el calor de la noche'. Dimarts, 11 de juny. Pàg, 36.

En un període de quatre dies s'estrenaren a València dues pel·lícules diferents però significatives atesa la seua música. Al dilluns 9/XII/1968 [*Cinema Paz*] la pel·lícula de ciència ficció *2001, una odisea del espació* [Stanley Kubrick/1968] amb una banda sonora diversificada en estils [d'STRAUSS a LIGETI] i on el Jazz no hi era enlloc però que serví per anar acostumant els espectadors a parar esment de manera significativa en allò amagat darrere de les imatges i que -a més a més- les potenciava. Amb una qualitat sonora desconeguda fins aleshores gràcies al sistema de projecció basat en una amplària de cel·luloide de 70 mm [l'arxiu sonor adherit a la cinta permet més i millor informació] la pel·lícula fou un èxit i refermà el binomi cinema/música tot i no pertànyer al gènere musical i narrar un argument complex i d'indol filosofal i existencialista.

El 13/XII/1968, *Alfie* [Lewis Gilbert, 1966] amb una banda sonora creada pel saxofonista de Jazz SONNY ROLLINS i que tenia com a motiu musical conductor la balada composta pel compositor nord-americà BURT BACHARACH [amb text de Hart David] que donava nom a la pel·lícula i al seu protagonista, tema que -anys després- es convertiria en estàndard jazzístic gràcies a la versió del mateix ROLLINS.

La dècada dels setanta portà als cinemes valencians estrenes puntuals de pel·lícules musicals on el Jazz era absent. Al *Cinema Aula 7*, s'estrenà [dimecres 3/V/1972] *Let it be* [Michael Lindsay-Hogg, 1970] en versió original i amb subtítols. Protagonitzada per THE BEATLES [quartet aleshores ja dissolt], té com a fil conductor entrevistes, assajos, enregistraments i una actuació sorpresa [en directe] del grup entre 1968/1969 que conformen els dos darrers discs de la formació: *Disc Blanc* i *Abbey Road*. Dintre d'un hipotètic apartat jazzístic del film cal destacar les intervencions musicals [en l'apartat 'assajos'] de l'organista de Blues BILLY PRESTON.

La crítica de López-Chavarri resum l'argument de la següent manera:

- ▶ “[Trad.] ... Desfilen els títols d'un LP que haurà de tenir un parell d'anys ...”.¹¹⁷

¹¹⁷ López-Chavarri, Eduardo - *Las Provincias* [1972]. 'Let it be. The Beatles'. Dijous, 4 de maig. Pàg, 36.

Al 1981 i com a homenatge a JOHN LENNON ¹¹⁸ [assassinat a Nova York sis mesos abans, el 8/XII/1980] *Cinema Aula 7* presentà una programació especial projectant dues pel·lícules protagonitzades pels músics de Liverpool encara que a una d'elles presten les seues veus que no l'imatge: *Yellow Submarine* [George Dunning, 1968] i *Let it be* [Michael Lindsay-Hogg, 1970]. A destacar el fet de ser dues pel·lícules autoritzades per a tot tipus de públic, la qual cosa ens dona una idea aproximada de l'avenç social a la societat valenciana atès que -set anys abans- això no haguera estat possible sota els paràmetres censurs del règim franquista.

El 29/V/1972 [*Cinema Suizo*] *Monterey Pop* [documental de D.A. Pennebaker, 1968] en versió original subtitulada. Recull de actuacions diverses al *Monterey International Pop Music Festival* celebrat els dies 16,17 i 18 de juny del 1967 i on -entre altres- apareixen actuant JIMI HENDRIX, JANIS JOPLIN, RAVI SHANKAR i OTTIS REDDING [cantant de Soul mort en un accident aèri el mateix any a Madison/Wisconsin, el 10/XII/1967].

Dues pel·lícules de THE BEATLES al mateix programa: *Yellow Submarine* i *Let it be*.¹¹⁹

Concierto para Bangla Desh s'estrenà al *Cinema Aula 7* [27/XII/1972]. Organitzat i produït per GEORGE HARRISON per recollir diners destinats al nou país independitzat de l'Índia, presenta cançons interpretades al *Madison Square Garden* de Nova York per músics i cantants diversos [BOB DYLAN, RAVI SHANKAR] a l'agost del 1971 i concatenades per al film pel productor Phil Spector. Entre els músics hi eren dos representants de l'anomenat 'Blues blanc anglès': ERIC CLAPTON/guitarra i LEON RUSSELL/piano i baix.

¹¹⁸ **Lennon, John Winston** [Liverpool, 9/X/1940 - Nova York, 8/XII/1980]. Fundador del grup de Rock i Pop més famós al llarg de la història: The Beatles. Entre altres asseveracions, fou l'autor de la frase: '... El Jazz és una música de merda -encara més estúpida que el Rock & Roll- seguida per estudiants amb jerseis de Mark & Spencer ...'. Frase citada al llibre *The Beatles* d'Hunter Davies [Primera edició, Londres, 1968]. A Espanya: Edicions 'B'. ---N. de l'A.

¹¹⁹ *Levante* [1981]. 'Cartelera'. Dimecres, 27 de maig. Pàg. 34.

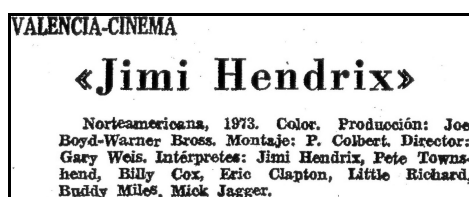
El gènere musical oferia als valencians joies de l'agrat dels aficionats al Jazz malgrat no poder escoltar sovint la seua música preferida a no ser que -sobtósament- apareguera qualsevol banda sonora que res tenia a veure amb allò d'abans anunciat.

El dissabte 21/IV/1973 [*Cinema Tyrís*] *Cabaret* [Bob Fosse, 1972]. La sala de projecció gaudia d'un sistema propi de projecció d'allò més avançat per a l'època: *Vistarama*. El film retractava l'arribada i esplendor del nazisme i la seua influència als cabarets de la ciutat de Berlín. La vessant 'dixie' a la banda sonora [de JOHN KANDER] és el fet més significatiu d'aquesta pel·lícula que batí records de taquilla. A la crítica [signada sota les sigles L.B.J.] quasi no es parla de la partitura musical del film:¹²⁰

El 24/II/1978 [*Cinema Aula 7*] un altre film del director Bob Fosse: *Lenny* [1974] dedicat també al món de l'espectacle però des de l'esguard professional. Malgrat tractar-se de la biografia d'un còmic nord-americà, la pel·lícula retracta el món del cabaret i del 'music-hall' als Estats Units. La supervisió musical fou de RALPH BURNS.

Fins el 31/XII/1981 [data de cloenda de la tesi] cal destacar l'estrena de tres pel·lícules musicals més a València. El dilluns 27/II/1978 [*València Cinema*] *Jimi Hendrix* [Gary Weis, 1973], documental dedicat a la figura del guitarrista de Rock i Blues JIMI HENDRIX ¹²¹ [mort a Londres al 1970] i on apareixen altres músics parlant del seu tarannà i de les seues virtuts com a músic atès que temes seus han estat arrançats per a big bands i altres formacions jazzístiques [GIL EVANS ORCHESTRA] a més de ser considerat un avançat al seu temps tot i que no hi era Jazz allò que interpretava.

Anunci i fitxa tècnica de la crítica del film *Jimi Hendrix*.

Al diari *Levante*, les crítiques al film do deixaven dubtes:

¹²⁰ L.B.J. - *Las Provincias* [1973]. 'Estrenos de la semana. Cabaret'. Diumenge, 22 d'abril.

¹²¹ **James Marshall Hendrix** [Seattle/Washington, 27/XI/1942 - Londres, 18/IX/1970]. Guitarrista. Una de les personalitats musicals més sorprenents del segle XX i d'estil inclassificable. Influencià nombrosos guitarristes i músics de Rock, Blues i Jazz.

- ▶ “[Trad.] ... Filmacions de diverses actuacions de Hendrix amb diversa qualitat interpretativa i sonora ...”.
- ▶ “... El film interconnecta opinions diverses al voltant del músic el qual es mostra ara com un geni instrumental adés el contrari: contradiccions d’un mite negre creat pel consumidor blanc ...”.¹²²

El mateix dia 27/II/1978 i en tres cinemes de la ciutat: *El último tango en Paris* [Bernardo Bertolucci, 1977] film que comptava amb una banda sonora interpretada per un dels nous valors jazzístics apareguts a començament dels setanta: el saxofonista argentí GATO BARBIERI. La pel·lícula serví per descobrir a més d’un espectador [tanmateix músics i aficionats al Jazz] la nova sonoritat del saxòfon tenor interpretat amb registres trencadors, a l’igual que ja ho feien ORNETTE COLEMAN, ARCHIE SHEPP i d’altres instrumentistes de l’anomenat Free Jazz.¹²³

El 29/IV/1978 [Cinema Rex] *New York, New York* [Martin Scorsese, 1977], homenatge als músics que tocaven a les big bands de Swing nord-americanes de després de la II Guerra Mundial. La música i les cançons de JOHN KANDER [*Cabaret*] i FRED EBB i estan cantades per LIZA MINELLI [*Cabaret*, 1973]: La banda del protagonista/saxofonista interpreta arranjaments d’orquestrades blanques de Swing dels anys quaranta.

Al maig del 1981 i dintre del programa *Jazz en Primavera* organitzat pel ‘Colectivo Promoción Jazz’, la *Filmoteca Nacional* i el *Teatro València* [València Cinema] s’oferí la projecció de pel·lícules i documentals monogràfics [a més de taules rodones i les actuacions de ART PEPPER QUARTET i SONNY STITT/TETE MONTOLIU QUARTET] dedicats al Jazz i al Blues sota el títol genèric de *Ciclo Blues & Jazz* i dividit en diversos programes: Blues 1 - Blues 3 - Tenor Saxes – Swing - Modern 1- Jazz legends - DUKE ELLINGTON - COUNT BASIE.

Anunci de l’escenari i organització de *Jazz en Primavera*.¹²⁴

JAZZ EN PRIMAVERA - MAYO 1981
Lugar: TEATRO VALENCIA-FILMOTECA NACIONAL (Quart, 23).
Organizan: Colectivo Promoción Valencia Jazz, Filmoteca Nacional y Teatro Valencia.

¹²² Alapont, Jorge G. - *Levante* [1973]. ‘Jimi Hendrix’. Dimecres, 1 de març. Pàg. 26.

¹²³ *Levante* [1978]. Anunci. Diumenge, 26 de març. Pàg. 27.

¹²⁴ *Cartelera Túrria* [1981]. Setmana de l’11 fins el 17 de maig. N° 901.

La mateixa programació s'ofereix ensembles a les seus de la Filmoteca Nacional de Madrid i Barcelona sent la majoria de pel·lícules projectades inèdites a Espanya.¹²⁵

Programes de les projeccions al *València Cinema* dintre del '*Ciclo Blues & Jazz*' al programa '*Jazz en Primavera*' [maig, 1981]

Blues 1: 11/V/81 11/V/81 21/V/81	<i>A long the old man river.</i> <i>A way to escape the ghetto.</i>	→ Fr-RFA. 1971. Reportatge musical.
Blues 3: 18/V/81 19/V/81	<i>St. Louis Blues.</i> <i>Leadbelly.</i> <i>Big Bill Blues.</i> <i>Sonny Boy Williamson.</i> <i>Meade Lux Lewis.</i> <i>Mahalia Jackson.</i>	→ USA. 1929. Dtor: Dudley Murphy. BESSIE SMITH interpreta els Blues de W. C. HANDY. → USA. 1945. Reportatge musical. El cantant de Blues LEADBELLY interpreta 3 temes famosos. → USA. 1956. Reportatge musical. BIG BILL BROONZY actuant a un club de Brusel·les. → Din. 1968. SONNY BOY WILLIAMSON interpreta Blues a l'harmònica. → USA. Anys quaranta. Diverses interpretacions de Boogie-woogie. → USA. 1947. Dir: J. V. Schwerin. MAHALIA JACKSON canta 11 temes.
Tenor Saxes: 17/V/81 18/V/81	<i>Big Ben.</i> <i>Dexter Gordon.</i> <i>Sonny Rollins live at Laren.</i>	→ Ned. 1967. Dir: Johann van der Keuken. BEN WEBSTER a tocant amb DON BYAS a Amsterdam. → Din. 1971. DEXTER GORDON tocant a un club de Copenhague. → Ned. 1973. Dir: Franz Boelen. SONNY ROLLINS QUINTET al Festival de Jazz de Laren.

¹²⁵ *Levante* [1981]. 'Filmoteca: sesiones especiales de Blues-Jazz'. Diumenge, 5 d'octubre. Pàg. 44.

Swing: 19/V/81 21/V/81	<i>Born to Swing.</i> <i>After hours.</i> <i>Boogie woogie dream.</i>	→ UK. 1973. Dir: John Jeremy. Actuacions de TOMMY FLANNAGAN, JO JONES, GENE KRUPA i B. TATE. → USA. 1961. COLEMAN HAWKINS tocant a un club. → USA. 1941. Dir: Hans Buger. Actuacions de Boogie-woogie al Cafè Society de Nova York.
Modern 1: 20/V/81 21/V/81	<i>Cecil Taylor.</i> <i>Jazz The Intimate Art.</i> <i>Django Reinhardt.</i>	→ Fr. 1967. Vida i obra del pianista CECIL TAYLOR des dels cinquanta. → USA. 1968. ARMSTRONG, GILLESPIE; BRUBECK, CH. LLOYD i JARRETT. → Fr. 1967. Dir: Paul Paviot. Homenatge a DJANGO REINHARDT.
Jazz legends: 18/V/81 19/V/81	<i>Black and Tan.</i> <i>Fats Waller.</i> <i>Caldonia.</i> <i>Boy! What a girl.</i> <i>Jivin' in Bebop.</i> <i>Andy Kirk.</i> <i>Nat King Cole Trio.</i> <i>Charlie Parker.</i>	→ USA. 1929. Dir: Rudley Murphy. Primera aparició al cinema de DUKE ELLINGTON. → USA. 1941. WALLER toca els seus tres temes més famosos. → USA. 1945. Dir: W. F. Crouch. Actuacions de LOUIS JORDAN & TYMPANY FIVE. → USA. 1947. Orquestres d'SLAM STEWART, SID CARLETT i el bateria GENE KRUPA. → USA. 1947. Gran orquestra de DIZZY GILLESPIE. → USA. 1948. ANDY KIRK amb la seua banda de carrer. → USA. 1948. Tres interpretacions de NAT KING COLE TRIO. → USA. 1951. PARKER improvisa al costat de GILLESPIE.

DUKE ELLINGTON 11/V/81 12/V/81 21/V/81	<i>Duke Ellington's Orchestra.</i> <i>Duke Ellington juke box.</i> <i>On the road with Duke Ellington.</i>	→ USA. 1940-1962-1974. Orquestra de DUKE ELLINGTON. → USA. 1940. Interpreta temes com <i>Flamingo, Cottontall, C-Jam Blues</i> i <i>Got It bed</i> . → USA. 1967-1974. Assajos de temes com <i>Solitude, Satin Doll</i> i <i>Don't get around much any more</i> .
COUNT BASIE: 11/V/81 12/V/81	Dues pel·lícules dedicades a la big band del músic.	

Pel·lícules estrenades a la ciutat de València amb bandes sonores significatives i apropiades a l'estètica del Jazz.

<i>El trompetista.</i>	Estrenada a València cap a la meitat de la dècada.	→ Michael Curtiz, 1950. → Música de MAX STEINER i RAY HEINDORF.
<i>Música y Lágrimas.</i>	18-X-1954 <i>Cinema Rex</i>	→ Anthony Mann, 19530. → Temes de l'ORQUESTRA DE GLENN MILLER. LOUIS ARMSTRONG com a secundari.
<i>El hombre del brazo de oro.</i>	Estrenada a València cap a la fi de la dècada.	→ Otto Preminger, 1955. → Música d'ELMER BERNSTEIN.
<i>Orfeo negro.</i>	7-XII-1959. <i>Cinema Rialto.</i>	→ Marcel Camús, 1959. → Música d'ANTONIO CARLOS JOBIM i LUÍS BONFÁ.
<i>Falso culpable.</i>	28-III-1960. <i>Cinema Lys.</i>	→ Alfred Hitchcock, 1956. → Música de BERNARD HERMANN.
<i>Tu mano en la mia.</i>	10-IV-1961. <i>Cinema Olympia.</i>	→ Melville Shavelson, 1959. → DANNY KAYE i LOUIS ARMSTRONG → Actuació del CONJUNTO HOT DE SOLISTAS dirigits per BLAS SALES.
<i>Ascensor para el cadalso.</i>	Estrena a València en sales d'Art i Assaig.	→ Louis Malle, 1957. → Banda sonora de MILES DAVIS.
<i>Al final de la escapada.</i>	Estrena a València en sales d'Art i Assaig.	→ Jean-Luc Godard, 1959. → Música del pianista MARTIAL SOLAL.
<i>Sed de mal.</i>	15-V-1961. <i>Cinema Lys.</i>	→ Orson Welles, 1958. → Música d'HENRY MANCINI.

<i>Anatomia de un asesinato.</i>	30-X-1961. <i>Cinema Capitol.</i>	→ Otto Preminger, 1959. → Música de DUKE ELLINGTON amb arranjaments de BILLY STRAYHORN.
<i>El buscavidas.</i>	11-XI-1963. <i>Cinema Lys.</i>	→ Robert Rossen, 1961. → Música de KENION HOPKIN.
<i>Con faldas y a lo loco.</i>	2-XII-1963. <i>Cinema Capitol.</i>	→ Willy Wilder, 1959. → Banda sonora d'A. DEUTSCH.
<i>Desayuno con diamantes.</i>	3-II-1964. <i>Cinema Capitol.</i>	→ Blake Edwards, 1961. → Música d'HENRY MANCINI.
<i>El professor chiflado.</i>	24-II-1964. <i>Cinema Capitol.</i>	→ Jerry Lewis, 1963. → Banda sonora de WALTER SCHARF.
<i>West Side Story.</i>	16-V-1964. <i>Cinema Serrano.</i>	→ Robert Wise/Jerome Robbins, 1961. → Banda sonora de LEONARD BERNSTEIN.
<i>La escapada.</i>	18-VI-1964. <i>Cinema Artis.</i>	→ Dino Risi, 1962. → Música de RIZ ORTOLANI.
<i>Cantando bajo la lluvia.</i>	11-X-1964. [reposició]. <i>Cinema Eslava.</i>	→ Stanley Donen, 1952. → Música de NACIO HERB BROWN i ARTHUR FREED.
<i>Jazz en un dia de verano.</i> [<i>Jazz on a Summer's Day</i>].	6-XII-1964. <i>Cinema Rex</i> [<i>Cine-Club Universitario de València</i>] [Versió Original].	→ Bert Stern, 1959. → Festival de Jazz de Newport del 1958. → Cal considerar-la LA PRIMERA PEL·LÍCULA MONOGRÀFICA DEDICADA AL JAZZ PROJECTADA A VALÈNCIA.
<i>Los paraguas de Cherburgo.</i>	22-XI-1965. <i>Cinema Artis.</i>	→ Jacques Demy, 1964. → Banda sonora de MICHEL LEGRAND.

<i>Sonrisas y lágrimas.</i>	4-IV-1966. <i>Cinema Oeste.</i>	→ Robert Wise [1965], director també de <i>West Side Story</i> . → Cançons compostes per RODGERS i HAMMERSTEIN.
<i>Pal Joey.</i>	14-XI-1966. <i>Cinema Capitol.</i>	→ George Sydney, 1957. → Temes de RICHARD RODGERS i LORENZ HART interpretats per FRANK SINATRA.
<i>En el calor de la noche.</i>	Juny del 1968. <i>Cinema Capitol.</i>	→ Norman Jewison, 1967. → Banda sonora de QUINCY JONES.
<i>Alfie.</i>	13-XII-1968	→ Lewis Gilbert, 1966. → Música composta pel saxofonista SONNY ROLLINS i per BURT BACHARACH.
Sèrie de pel·lícules de <i>La pantera Rosa.</i>	Estrenades a València a partir del 1972.	→ Blake Edwards/1 ^a al 1971. → Música d'HENRY MANCINI.
<i>Cabaret.</i>	21-IV-1973. <i>Cinema Tyris.</i>	→ Bob Fosse, 1972. → Banda sonora de JOHN KANDER.
<i>Lenny.</i>	2-I-1978. <i>Cinema Aula 7.</i>	→ Bob Fosse, 1974. → Supervisió musical de RALPH BURNS.
<i>Jimi Hendrix.</i>	27-II-1978. <i>València Cinema.</i>	→ Gary Weis, 1973. → Documental dedicat a la figura del guitarrista JIMI HENDRIX.
<i>El último tango en Paris.</i>	27-III-1978. <i>Tyris, Capitol i Alameda.</i>	→ Bernardo Bertolucci, 1977. → Música del saxofonista de Jazz argentí GATO BARBIERI.
<i>New York, New York.</i>	29-IV-1978. <i>Cinema Rex.</i>	→ Martin Scorsese, 1977. → Banda sonora i cançons de JOHN KANDER i FRED EBB.

-Jazz a la Ràdio.

Pel que fa al Jazz, han estat nombrosos els programes emesos des de totes les ciutats de la península, programes que [passats els anys seixanta] obriren l'oïda de molts músics i aficionats fent servir pocs mitjans tècnics, fins i tot els presentadors/directors portaven els discs de casa seua [cas d'ANTONIO BALANZÀ] ¹²⁶ a més de patir les hores d'emissió [generalment a avançada hora de la nit].

Per fer la seua feina amb un ventall més ample de criteris, els presentadors es deixaven assessorar per crítics estrangers que romanien a Espanya, tal com el periodista danès Ebbe Traberg qui des de la seua corresponsalia del periòdic *Information* de Copenhague i les seues col·laboracions a diversos mitjans de comunicació espanyols proporcionà un diagnòstic ajustat del moment jazzístic espanyol.

Tot i que el Jazz se n'eixia dels paràmetres musicals oferts a les emissores de ràdio espanyoles [per la seua poca presència i per les hores d'emissió], cal fer esment d'una ordre del ministeri d'Informació i Turisme [19/XII/1968 i amb efecte a parti de l'1/III/1969] que -davant l'allau de música estrangera programada a les emissores espanyoles- intentà aturar aquella invasió anglosaxona ensems protegia la música cantada en espanyol:

→ El 50 % de la música lleugera radiada ha de ser d'autors espanyols o hispanoamericans.

→ El 75 % de la música lleugera radiada cantada ha de ser-hi en llengua espanyola [pàgina, 461].¹²⁷

¹²⁶ Entrevista Personal: realitzada al seu fill, Julio Balanzà Cano. València/l'Horta, 5/VII/2007.

¹²⁷ Balsebre, Armand [2002]: *Historia de la radio en España - Volumen II [1939-1985]*. Cátedra/Signo e imagen. Madrid.

Programes de ràdio dedicats al Jazz en Espanya [títols, directors/presentadors i emissores] fins desembre del 1981.

<i>Jazz Estudio.</i>	-Daniel Carbonell -Josep Oriol Torrent.	→ <i>Ràdio Barcelona.</i> Assessorament d' Albert Mallofré, Joan de Segarra, Vicente Mensua, Nicolàs Benejam, Pere Colomer, Antoni Colomé i Jesús Jarabo.
<i>Club de Hot de Barcelona.</i>	-Alfredo Papo.	→ <i>Ràdio Barcelona.</i>
<i>Meridiano musical.</i>	-Fidel Bofill.	→ <i>Ràdio Vic.</i>
<i>Síncopa y Ritmo.</i>	-Jesús Jarabo.	→ <i>Ràdio Juventud.</i>
<i>Jazz panorama.</i>	-Agustín Rafael.	→ <i>Ràdio Espanya-Barcelona.</i>
<i>Jazz selección.</i>	-Enrique Vázquez -Xavier Coma.	→ <i>R. N. E.-Barcelona.</i>
<i>Quince minutos con los grandes solistas del Jazz.</i>	-Josep M ^a Fonollosa.	→ <i>Ràdio Miramar-Barcelona.</i>
<i>Melodias y ritmos modernos.</i>	-Juan M ^a Mantilla.	→ <i>Ràdio Nacional.</i>
<i>Música para todos. Canciones en el aire.</i>	-Luís Sanchez [àlies JORGE SEPÚLVEDA].	→ <i>Ràdio Madrid:</i> Amb una orquestra -al mateix estudi- dirigida pel mestre TEJADA.
<i>Jazz porque sí.</i>	-Juan C. Cifuentes.	→ <i>Ràdio Madrid.</i>
<i>Jazz mundial</i>	-Enrique Sancho.	→ <i>Ràdio Peninsular.</i>

<i>Melodias en Jazz.</i>	-Francisco Concepción Cruz.	→ <i>Ràdio Espanya.</i> → <i>Ràdio Tetuán.</i>
<i>Ritmos y Canciones de América.</i>	-Luís Araque. -Eduardo de Prada..	→ <i>Ràdio Espanya.</i> → <i>Ràdio Saragossa.</i>
<i>Los blancos y los negros.</i> [Degà del Jazz a Espanya]. <i>Bateria y contrabajo.</i>	-Plácido Serrano i -Pio Lindegaard [cònsul de Dinamarca a Bilbao].	→ <i>Ràdio Bilbao.</i> Amb el patrocini del Hot Club local. [1959-1960].
<i>Música de Jazz comentada.</i>	-Xavier Añúa. -Luis Abaitua.	→ <i>Ràdio Vitoria.</i>
<i>Antena de ritmos.</i>	-César Milego.	→ <i>FET-22 - Oviedo.</i>
<i>Jazz en la noche [Take Five].</i>	-Emeterio Gándara.	→ <i>La Voz de Cantabria.</i>
<i>Melodía en Jazz.</i>	-Carlos Prada. -Fernando Castillo.	→ <i>EAJ-48 - Vigo.</i>
<i>Club de música joven.</i>	-Gabriel Núñez - Larraz.	→ <i>Ràdio Salamanca.</i>
<i>Melodias en Swing.</i>	-Alfonso Guillén.	→ <i>FET-1 - Valladolid.</i>
<i>Jazz Club.</i>	-Eloy Guerrero.	→ <i>La Voz de Granada.</i>
<i>Hot Jazz.</i>	-José Ant. Menendez.	→ <i>Radio Granada.</i>
<i>Jazz Nocturno.</i>	-Joaquin Vidal.	→ <i>Ràdio Mallorca.</i>

<i>Casino Fin de Semana</i>		→ <i>Ràdio Madrid</i> . Assessorament de Paco Montes, Juan Pruneda, Juan M ^a Mantilla, Narciso Muné, Antonio Navarro, Jean Pierre Bourbon i Enrique Sancho.
<i>Ritmo y Melodia Reyes del Jazz</i>		→ <i>Radio Barcelona</i> -EAJ-1. El mateix equip assessor.
<i>Programes diversos.</i>	-José Bauzà Llorca.	→ <i>Ràdio Alicante</i> . → <i>Ràdio Falange</i> [Alcoi].
<i>Figuras del Jazz. Estrellas del Jazz.</i>	-ANTONIO BALANZÀ.	→ <i>Ràdio Mediterráneo-València</i> .
<i>El Jazz.</i>	-Antonio Vergara.	→ <i>La Voz de València</i> .

- ▶ “[Trad.] ... Anomenar el cognom BALANZÀ a València es el mateix que dir ‘el boig pel Jazz’ ...”.¹²⁸

-Jazz a Televisió Espanyola: Pepe Palau.

Cronologia dels primers programes musicals emesos per Televisió Espanyola:

1956	→ Primera actuació musical a TVE: MONA BELL i Orquestra de ROBERTO INGLEZ. → El pianista JOSÉ CUBILES interpretà temes clàssics.

¹²⁸ *Ritmo y Melodia* [1949]. ‘Che. Figuras del Jazz. Un popular programa radiofónico’. Febrer.

1958	→ <i>La hora Philips</i> : actuen en directe GILBERT BECAUD, RENATO CAROSONE i AMALIA RODRÍGUES. → <i>La Goleta</i> : actuen SARA MONTIEL i ELDER BARBER. → Programes musicals: <i>Nace una canción</i> i <i>Hacia la fama</i> [apareix el fenomen <i>Play-Back</i> en detriment de la música en directe]. ¹²⁹
1960	→ Gener: EL SENYAL DE TELEVISIÓ ARRIBA A VALÈNCIA.
Anys 1960	→ Fins el 1963 actuen en diversos programes musicals: JOSEPHINE BAKER, XAVIER CUGAT i ORQUESTRA, ALMA COGAN, JACQUES BREL i SACHA DISTEL.
1/I/1965	→ S'inaugura el segon canal de TVE [UHF].

PEPE PALAU [València, 1926 - 2003].

Locutor de ràdio a València i presentador/guionista de TVE [Madrid/Barcelona]. Divulgador del Jazz als primers programes musicals emesos des dels estudis de TVE [1964-65] i a diverses emissores de ràdio a Madrid. Director de programació i director/presentador de la primera emissora de FM a Espanya [RNE, 1956].

Col·laborador d'ANTONIO BALANZÀ en diverses iniciatives radiofòniques a València [*Figuras del Jazz* i *Estrellas del Jazz* - Ràdio Mediterráneo]. Tots dos reviscolaren l'esperit de l'antic *Hot Club* del 1935 mitjançant audicions, actuacions i passades de pel·lícules musicals a la sala de festes *Las Arenas*, a la plaça de la Malva-rosa.

Motius professionals, portaren PALAU a Madrid. Treballà a *Radio Madrid* i RNE. A començament de la seua tasca intentà seguir fent programes musicals dedicats al Jazz, cosa que no sempre li fou possible. En *Radio Madrid* [1958] com a periodista al programa *Cabalgata fin de semana* i com locutor/entrevistador al costat de Jose Luís Pecker. Al 1960 PALAU presenta a *Radio Madrid* el concurs patrocinat per 'Sopa Prisa' ¿*Quién es quién?* [dimarts de 21 a 21,30 hores] i realitza reportatges amb els locutors musicals de la base nord-americana [encapçalats pel sargent Jack Haynes] de Torrejón

¹²⁹ Baguet Herms, Josep Maria [1993]: *Historia de la Televisión en Espanya:1956-1975*.Ed: Feed-Back Ediciones. Barcelona.

de Ardoz [emissora nº 250 de les Air Forces Radio Services and TV -AFDS-] per a la revista *Ondas* ¹³⁰. Al 1962 estrena programa a la mateixa emissora: *La pausa musical* i entrevista [28/II/1962] el cantant canadenc PAUL ANKA famós arreu del món per la seua cançó *Diana*.¹³¹

PEPE PALAU conta que el ministre Manuel Arias Salgado trucà ‘personalment’ a diverses emissores per tal que suspengueren els programes des d’on s’emetia música de Jazz exigint que els discs foren portats davant seu [al despatx del ministeri] per fer-los desaparèixer ell mateix:

- ▶ “[Trad.] ... Es donà el cas que el Jazz fou prohibit a Espanya i que al llarg de vora 10 anys només podíem escoltar-lo a casa nostra aquells privilegiats que teníem un tocadiscs i una discoteca amb discs de Jazz ...”.¹³²

Com que no podia ser difós mitjançant les emissores, els distribuïdors discogràfics nacionals optaren per no dur a les botigues el mateix nombre d’edicions de Jazz que no d’altres gèneres la qual cosa feu que per poder aconseguir un enregistrament que no hi era als establiments especialitzats hom acudira als familiars o coneguts que viatjaven a l’estranger o encomanar-los mitjançant la importació directa, fet que feia apujar força el preu dels discs].

PALAU fou el primer presentador radiofònic que feu servir el terme anglès ‘disc-jockey’ per tal de definir-se ¹³³. Al 1961, treballà a la Cadena SER, especialitzant-se [encara més] en programes musicals: *La historia de un disco* i *Música de última hora*.

Entre 1964 i 1965 crea, dirigeix i presenta un programa setmanal a TVE de Miramar [Barcelona]: *Discorama*, programa de sobretaula dominical. El primer programa va emetre’s per primera vegada el diumenge 16/II/1964 i concloué les seues emissions a setembre del 1965. Realitzat per Jose Carlos Garrido [tal vegada el realitzador espanyol de televisió amb més programes de Jazz treballats] el format del programa ens permeté veure actuacions en directe [tot i que als primers programes aparegueren intèrprets que poc tenien a veure amb el Jazz] de músics de l’alçària de:

¹³⁰ *Ondas* [1959]. 15 de desembre. Nº 169.

¹³¹ Balsebre, Armand [2002]: *Op. Cit.*

¹³² Palau, Pepe [1980]: ‘Jazz, genio y figura’. *Gran Enciclopedia del Jazz, vol. 1*. Pàg. 36. Ed: Sarpe. Madrid.

¹³³ Disc-Jockey [anglicisme]: persona que presenta i programa discos a la ràdio, a la televisió o a una discoteca. ---*Diccionari Pràctic d’Ús del Valencià*. Edicions Bromera. Alzira. 1999.

- WEST MONTGOMERY.
- ERROLL GARNER [a la fotografia il·lustrativa de l'apartat amb el contrabaixista EDDIE CALHOUN i el mateix PALAU en primer plànol].
- MARTIAL SOLAL.
- COLEMAN HAWKINS.
- JEAN-LUC PONTY.
- RENÉ THOMAS.
- WALT DICKERSON.
- LES DOUBLE SIX, etc.

Discorama comptava amb un pressupost setmanal de 30.000 pessetes.

Al gener del 1981, aparegué un article a la *Cartelera Turia* titulat *Jazz Borracho* [dintre del seu apartat 'La Telecosa' i signat per Mario Vallefucó] on l'articulista feia un repàs de diversos programes musicals emesos aleshores per Televisió Espanyola i dels quals sols salvava de la crema el programa de PALAU *Discorama* a més de lamentar força que un país ja democràtic com el nostre no tinguera [a començament dels anys vuitanta] un programa de Jazz a la graella de qualsevol de les dues cadenes estatals de televisió.¹³⁴

De tant en tant es presentaven a TVE actuacions jazzístiques en programes que res tenien a veure amb el Jazz, tal com el quintet del trompetista CHET BAKER qui havia romàs una setmana tocant al Jamboree Club de Jazz de Barcelona [Plaça Real, 17] i que actuà al programa d'actualitat general [que no musical ni tampoc de Jazz] *Amigos del lunes* [desembre del 1963] això sí, presentat pel comentarista de Jazz Javier Coma.

La presència al programa *Amigos del lunes* de TRINI LOPEZ i DIONNE WARWICK [cantants de música lleugera tot i que la segona interpretava temes del compositor BURT BACHARACH, autor d'estàndards diversos] van ser actuacions criticades per nombrosos aficionats al Jazz d'arreu l'Estat atès que conreaven confusió als veritables amants del gènere i per a aquells altres que començaven a ser-hi davant les actuacions oferides al programa i presentades com a Jazz tot i que no ho era de debò.

¹³⁴ Vallefucó, Mario - *Cartelera Túrria* [1981]. 'La Telecosa: Jazz borracho'. Setmana del 5 fins l'11 de febrer. N° 883.

Tot i les crítiques inicials [provinents -sobretot- del presentador radiofònic i crític Paco Montes a la revista *Aria Jazz* ¹³⁵], PALAU superà els entrebancs inicials i aconseguí que els aficionats al Jazz es congregaren tots els diumenges davant el televisor.

Així mateix, PALAU fou el primer a presentar al seu programa de televisió tot aprofitant la seua primera visita a Espanya [febrer del 1966] la cantant ELLA FITZGERALD acompanyada per L'ORQUESTRA de DUKE ELLINGTON.¹³⁶

Com a fet anecdòtic i que ens apropa a la idea que del fet jazzístic [i cultural] es tenia als estaments estatals de radiodifusió cal afegir en aquesta tesi que la majoria de cintes de vídeo on eren enregistrats els programes de Jazz presentats per PEPE PALAU i altres professionals del medi van ser 'recicladés' anys després per tal d'enregistrar els nombrosos partits de futbol jugats els cap de setmana de competició esportiva i poder -d'aqueixa manera- oferir-los als espectadors els dilluns, salvant-se només uns pocs programes -enregistrats d'abans- que contenien actuacions jazzístiques en directe d'allò més memorables.

Discorama pogué emetre's gràcies al canvi ocorregut mesos abans al ministeri d'Informació i Turisme, organisme portaveu d'una vessant de la ideologia oficial una mica més oberta i alleugeridora que no la general del règim franquista.

L'arribada al govern de Manuel Fraga [nou ministre d'Informació i Turisme i a qui el Jazz no li molestava] i de Luís Ezcurra [nou Director General de Televisió Espanyola] així ho refermaren.

Al 1969-70, PALAU dirigí y presentà *Ritmo '70* [1969] al costat de José María Íñigo qui compaginà -al 1969- la presentació al programa amb un altre anomenat *Último Grito* on continuava mantenint la fesomia moderna de l'època [pèl llarg i camises florejadés] en contraposició amb la manera de vestir i d'expressar-se del seu company davant les càmeres -PEPE PALAU- qui palesava cert carés paternalista tot i ser qui -de fet- dirigia el programa. *Ritmo '70* era un espai de sobretaula [14:30/15:00 hores] emès per la Primera Cadena de TVE. En blanc i negre, començà la seua emissió el dilluns 6/X/1969].

El programa fou reestructurat a començaments del 1970, oferint-lo RTVE en emissió setmanal [dissabtes de 15:00 a 15:30 i del 10 de gener fins al 10 d'octubre a la Primera

¹³⁵ *Aria Jazz*: revista que existí a l'igual que la dècada així com [també 10 anys] l'altre referent escrit, la revista *Swing* editada pel Seminari de Jazz de Barcelona i que edità 10 exemplars [entre 1963 i 1966].

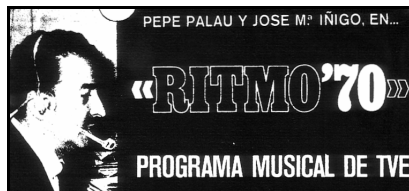
¹³⁶ Pujol Baulenas, Jordi [2005]: *Op. Cit.*

Cadena], tot i que l'horari podia variar depenent de la setmana i dels esdeveniments a la programació general.

Ritmo 70 tenia 2 tipus de format.

Primer format.	→ De dilluns a dijous. Englobava mitja hora d'actuacions musicals.
Segon format.	→ Els divendres. Resum de les actuacions fetes al llarg de la setmana i un aparador on s'exposaven les novetats discogràfiques de música moderna aparegudes a Espanya.

Reportatge al voltant del programa *Ritmo '70* i declaracions de PEPE PALAU.¹³⁷

«Falta una generación para que podamos contar, de verdad, en el mundo de la música ligera»

PEPE PALAU presentant el programa *Discorama* [1964/65]. Segons indica el peu de pàgina, al fons hi són EDDIE CALHOUN/contrabaix i ERROL GARNER/piano. El bateria que els acompanyava era KELLY MARTIN [Pàgina 457]¹³⁸

Pepe Palau presentador de "Discorama". Detrás Erroll Garner al piano y Eddie Calhoun al contrabajo

¹³⁷ Fonts: Ana Nogales, [Servei de Documentació de Radio Televisió Espanyola - Sant Cugat del Vallés/Barcelona].

¹³⁸ Pujol Baulenas, Jordi [2005]: *Op. Cit.*

Altres programes presentats per PEPE PALAU ordenats segons la data d'emissió:¹³⁹

Sèrie <i>Jazz en vivo.</i>	→ Realitzat també per Jose C. Garrido. → Presentador i 'veu en off' [del 21/VIII/1972 fins el 4/VI/1973]. Hi trobem:

- ▶ “[Trad.] ... A l'emissió [TVE; 956SS60; 1972] del 21/VIII/1972 [UHF, 22,00 hores] i també a una altra data [desconeguda als arxius de RTVE] apareix l'actuació del trombonista SLIDE HAMPTON a la *Sala Tivoli* de Benalmàdena [Màlaga] al *Festival Internacional de Jazz de La Costa del Sol* acompanyat per MAL WALDROM/piano; ART TAILOR/bateria i ISLA EKINGER/contrabaix, quasi una hora d'actuació ajuntant ambdós programes.
- ▶ “... Al primer programa apareix el següent seguiment:
→ “[Orig. Castellà]... 02,05: Cabecera del programa / 02,05: ‘Voz en Off’ de PEPE PALAU que nos habla de la trayectoria musical de SLIDE HAMPTON que -a continuació- interpreta varios temas, entre ellos *La noche que nunca llega* / 32,11 Títulos de crédito / 32,20: Fin del programa / Negro...”.
- ▶ “[Trad.] ... A les emissions [TVE; 723SS60 / 723SS60 / 431D530 / 431D530- 2 1973] del 29/I, 19/III, 23/IV i 4/VI del 1973 [UHF/22,00 hores] amb material pertanyent al *Festival Internacional de Jazz de Barcelona* s'oferí l'actuació dels ‘Gegants del Jazz’: DIZZY GILLESPIE/trompeta; THELONIOUS MONK/piano; SONNY STITT/saxòfons; ART BLAKEY/bateria; AL MCKIBBON/contrabaix i KAI WINDING/trombó.
- ▶ “... A les emissions [TVE; 415PX60 / 415PX60-2; 1973] del 8 de gener i el 12 de març del 1973 [UHF, 21,00 hores] s'ofereix l'actuació del CHARLES MINGUS QUINTET al Palau de la Música de Barcelona ...”.
- ▶ A la fulla de seguiment del segon programa apareix escrit el següent comentari:
“[Orig. Castellà]... 34,35: Actuación de CHARLES MINGUS QUINTET que interpretan varias piezas de Jazz sin identificar ...”.

<i>La Clave.</i>	→ El 14/I/1978, PALAU intervingué al programa [moderat pel periodista Jose Luis Balbín] en un debat al voltant de l'anomenat ‘Hit Parade’. S'emeté el llargmetratge <i>King Creole</i> [El rei del barri] interpretat per ELVIS PRESLEY.
<i>Otras cosas.</i>	→ [13/XI/81 - 11/XII/81 - 8/I/82]. → Col·laborador. PALAU parla al voltant del Jazz.

- ▶ “[Trad.] ... A l'emissió [TVE; 606RD60; 1981] del 20 de novembre del 1981 [19'30 de la vesprada], PALAU apareix al minut 17,53 per tal de presentar un vídeo de SARA VAUGHAN en el qual la cantant interpreta el tema *Whatch what happen*. A

¹³⁹ Fonts: Adela Hervás, [Secretariat de Direcció/Servei de Documentació de Radio Televisió Espanyola-Madrid].

l'emissió [TVE; 069RC60; 1981] del 27/XI/1981 [19'30 de la vesprada], apareix al minut 8,19 per presentar un vídeo d'una actuació de l'orquestra de COUNT BASIE.¹⁴⁰

Evolució professional de PEPE PALAU a partir del 1966.

Presentador als primers <i>Festivals de Jazz de Sant Sebastià</i> [des del 1966].
1970/1972, PEPE PALAU dirigí a TVE/Barcelona el concurs <i>Clan Familiar</i> . ¹⁴¹
1972/1973, comentaris al voltant d'actuacions de Jazz en TVE dintre de l'espai <i>Jazz en vivo</i> . Tot seguit, romangué allunyat de la televisió.
President de la Federació Espanyola d'Associacions de Ràdio i Televisió entre 1983 i 1985. ¹⁴²

A TVE es programaren -de vegades amb una freqüència trencadissa- actuacions i reportatges que malgrat no ser Jazz [al seu sentit estricte] animaren la graella televisiva atès que afegien informació musical variada a més d'eixamplar el bagatge musical de l'audiència.

Ressenya del programa de TVE dedicat al jazz *Play-Bach* [parafraçant el terme anglès 'Play Back'] així com del primer aniversari d'emissió de *Voces de color* [Levante, dimarts, 24/VI/1969. Pàg. 20].

<PLAY-BACH>, NUEVO PROGRAMA DE LA SEGUNDA CADENA
 <Voces de color> supera el año de emisión

"Play-Bach" es un famoso trío de jazz que lleva a este difícil estilo interpretativo las obras más importantes de Juan Sebastián Bach. Este fenómeno de incorporación de la música clásica por la música moderna es general en nuestro mundo de hoy. "Play-Bach", conjunto famoso en todo el mundo, se asoma por vez primera a la pequeña pantalla todos los martes y sábados, a las 9'20 de la noche. Las composiciones de Bach son traspuestas al jazz por Jacques Loussier (piano), que jun-	to con Pierre Michelot (bajo) y Christian Garros (batería), componen este magnífico trío muy conocido por el público español y que ahora tendrán oportunidad de ver en plena actuación. "VOCES DE COLORES" SUPERA EL AÑO DE EMISION El pasado día 24 de mayo se cumplió un año del comienzo de la emisión de esta interesante serie de la Segunda Cadena "Voces de color" programa musical de la Televisión norteamericana mantiene su alto nivel de calidad y el mis-

¹⁴⁰ Fonts: Ana Nogales, [Servei de Documentació de Radio Televisió Espanyola-Catalunya, Sant Cugat del Vallés-Barcelona]. ---N. de l'A.

¹⁴¹ Díaz, Lorenzo[1994]: *La Televisión en España: 1949-1995*. Pròleg d'Eduardo Haro Tecglen. Ed: Alianza Editorial, S.A. Madrid. Pàgs. 444 y 593.

¹⁴² TP. *Teleprograma*. N° 188. Del 10-16/XI/1969 --TP. *Teleprograma*. N° 196. Del 5-11/I/1970 / -- *Antena de radio y televisión* . N° 106. Juliol del 2003. Pàgines 35-36.

Programes musicals [amb alguna relació amb el Jazz] afegits a la graella de TVE cap a la fi dels seixanta i començament dels setanta.

<i>Play-Bach.</i>	→ Actuacions del pianista JACQUES LOUSSIER ¹⁴³ acompanyat per PIERRE MICHELOT [contrabaix] i CHRISTIAN GARROS [bateria].
<i>Voces de color.</i>	→ Congregava els intèrprets més importants de la ‘música negra’ dels Estats Units, però on el Jazz es barrejava [i es diluïa] entre altres estils.
<i>Programa especial dedicat a DUKE ELLINGTON.</i>	→ 19/II/1974. Primera cadena. → Emès sense venir a tomb i dintre d’un horari insospitat. Quan al cap de quatre mesos ELLINGTON morí [24/V/1974], cap de les dues cadenes emetéemissió especial alguna dedicada al músic.
<i>Historia de la Música Popular.</i>	→ 18/II/1978, UHF. → Producció alemanya de 17 capítols. Entrevistes i actuacions d’artistes diversos: THE ROLLING STONES; THE BEATLES; JAMES BROWN; THE PLATTERS; THE SUPREMES i -dintre de la vessant jazzística- de CHARLIE PARKER i CHICK COREA. ¹⁴⁴

A la ressenya periodística del programa s’avança una part de l’entrevista realitzada pels periodistes alemanys al compositor i director d’orquestra LEONARD BERNSTEIN al capítol ‘*Historia de la Música Popular: el Blues*’ i on el músic nord-americà defineix el Jazz i la importància del Blues i altres estils al naixement del gènere:

- ▶ “[Trad.] ... Jazz és una paraula molt gran. Cobreix gran quantitat de sons, des del Blues més antics fins l’orquestra de Dixieland, orquestres de Xarleston, orquestres de Swing, Boogie-Woogie, el boig Bop i el gelat Cool, el Mambo i molt més ...”.
LEONARD BERNSTEIN.

¹⁴³ **Jacques Loussier** [Angers/França, 26/X/1934]. Piano al Conservatoire de Paris [Yves Nat]. Acompanyà el cantant Charles Aznavour. Començà a improvisar seguint parèmetres jazzístics sobre peces de compositors barrocs. Al 1959, formà Play Bach Trio amb Christian Garros/bateria i Pierre Michelot/contrabaix. Vengué 6 milions de discs i rebé diversos premis. Al 1980 s’instal·la a Miraval [sud de França] on es dedicà a la investigació musical. Al 1985 tornà a les actuacions en directe. A destacar els discs: *Play Bach Bach* [1-6]; *Bach to Bach*/1987 i *Impressions of Chopin's Nocturnes*/2004.

¹⁴⁴ *Las Provincias* [1978]. Dimecres, 18 de gener. Pàg, 30.

→ Aquesta fou la política musical seguida a les emissions de TVE durant molts anys en els quals el Jazz [tret de programes puntuals] fou presentat dintre d'horaris de matinada o postergat al racó més insospitat de les graelles pel que feia a les programacions de les emissores.

-Publicacions especialitzades.

Tret de les cartelleres *Túria* i *¿Qué y Donde?* i d'alguna ressenya periodística local, la informació jazzística a València calia trobar-la mitjançant revistes especialitzades [de fet eren poques i difícils de trobar] o a altres -genèriques d'estils diversos, fins i tot dedicades a la música clàssica- on el Jazz tinguera el seu racó expositiu.

Des dels anys trenta, les publicacions més destacades a Espanya amb temàtica jazzística han estat les següents:

<i>Mundo Musical.</i>	→ De 1925 fins 1936. Òrgan del Sindicat de Músics de Catalunya. Barcelona. Mensual.
<i>Música Viva.</i>	→ De 1934 a 1935. Vinculada al Hot Club de Barcelona. Mensual.
<i>Jazz Magazine.</i>	→ De 1935 a 1936. Òrgan oficial del Hot Club de Barcelona. Mensual.
<i>Ritmo y Melodia.</i>	→ De 1943 a 1952. Editada conjuntament pels <i>Hot Club</i> de Madrid i de Barcelona. Mensual [irregular].
<i>Club del Ritmo.</i>	→ De 1946 a 1962. Butlletí del Jazz Club de Granollers. Mensual.
<i>Jazz Crisis.</i>	→ De 1949 a 1950. Butlletí del Hot Club de Madrid.

<i>Aria Jazz.</i>	→ De 1956 a 1969. Vinculada al <i>Club Whisky & Jazz</i> de Madrid. Mensual [irregular]. Arribà a publicar-se sota el nom ' <i>Aria Jazz y Concierto</i> '.
<i>Swing.</i>	→ De 1963 a 1966. Full informatiu dels <i>Seminari de Jazz de Barcelona</i> [irregular].
<i>Locomotora Negra [La]</i>	→ De 1964 a 1970. Barcelona. Bimensual [irregular].
<i>Diverama.</i>	→ Començament dels anys setanta. De curta estada.
<i>Jazz Revista.</i>	→ 1980. Sols 2 números. Barcelona..
<i>Quartica Jazz.</i>	→ Abril/1981. Barcelona. Mensual. Tot i no estar editada a València, sovint feu esment d'actuacions presentades a <i>Perdido Club de Jazz</i> i altres indrets així com de l'ambient jazzístic a la ciutat.

Pel que fa a venda i edició monogràfica mitjançant fascicles cal assenyalar que els primers arribaren a Espanya cap a la meitat de la dècada dels seixanta. Per tal de fer divulgació jazzística s'aprofità una de les nombroses col·leccions musicals que llavors aparegueren al mercat tot i que la majoria d'elles no passava de l'Impressionisme com a corrent de la música clàssica.

1966: Volum V - nº 16 de la *Colección de música - Codex* dedicat a LOUIS ARMSTRONG.

L'afegiment del Jazz a la col·lecció -tot i que de manera tardana- serví per a que nombrosos melòmans i de nous oients conegueren el món jazzístic, aprofitant també que no sols es distribuïa amb suport de paper sinó que cada fascicle hi era acompanyat amb el seu disc corresponent. A l'octubre del 1965 aparegué a Espanya la primera col·lecció d'Història de la Música on el Jazz hi era inclòs com a gènere i/o estil determinant per conèixer el món musical de tots els temps:

→ *Historia de la Música - Codex* [con disco].
'De los orígenes al Jazz'. Editorial Codex S.A.

A la publicitat que acompanyava l'anunci de la seua venda es podia llegir també:

- ▶ “[Trad.] ... De la música dodecafònica al Jazz i al folklore; del ballet popular a la ‘música lleugera’ ...”.¹⁴⁵

Fou la primera vegada que una col·lecció completava el cicle musical gairebé des dels seus inicis. Presentada en 128 fascicles a color, 169 discs de 33 r.p.m., i 7 volums complets, el preu setmanal pel paquet on eren un fascicle i un disc era de 75 pessetes, preu encara oneros per a la molts músics i aficionats de la València del 1965.

La indústria musical d'arreu del món es va veure salpicada [entre altres entrebancs] per la crisi petroliera mundial [1973] i pel preu vertiginós que en poques setmanes arribà a tenir qualsevol derivat del petroli, entre ells el vinil per fer la pasta dels discs.

El Jazz patí les conseqüències i quedà relegat a segon terme davant els gustos dels compradors de discs doncs els guanys ingressats per les multinacionals discogràfiques provinents de les formacions jazzístiques que hi eren als seus catàlegs res tenien a veure amb altres generes molt més profitosos per als seus interessos, tal com el Rock.

Malgrat la tasca desenvolupada per publicacions diverses [tal com *Cartelera Túrria*] el nombre de revistes dedicades al Rock augmentà considerablement en detriment d'aquelles altres que tenien el Jazz com a referent editorial, gènere del qual pocs mitjans de comunicació feien esment ni tan sols a nivell anecdòtic o -si de cas- només amb carés luctuos [mort d'alguna icona jazzística]. Als seus idearis, les revistes musicals espanyoles reflectien els mateixos principis apareguts a les revistes angleses i nord-

¹⁴⁵ *Las Provincias* [1965]. Divendres, 15 d'octubre. Pàg, 27.

americanes amb més antiguitat dedicades al món del Rock, tal com *Melody Maker*, *Best* i *Black Music*, de fet les publicacions nacionals eren [a la seua la majoria] una imitació o -fins i tot- una sucursal encobrida d'aquelles i on el Jazz gairebé no hi tenia cabuda o era relegat a apartats de poc espai tipogràfic¹⁴⁶. Cal destacar: *Disco Exprés*; *Popular-1*; *Top Magazine*; *Extra* i *Vibraciones*.

A la fi de la dècada i davant un sorprenent interès pel Jazz d'una part de la població a la nostra ciutat [tal vegada aquella més inquieta culturalment] apareixen als quioscs i a les llibreries noves col·leccions que intenten donar a conèixer el gènere a tothom. Així, a la tardor del 1980 isqué al mercat la *Enciclopedia del Jazz - Sarpe*, primera enciclopèdia monogràfica on el Jazz era tractat tal qual el Classicisme, el Barroc o qualsevol altre moviment a destacar al llarg de la història de la música. Es tractava d'una adaptació de la col·lecció italiana *Grande Esciclopedia del Jazz* publicada per l'editorial Armando Curcio [Roma]. L'edició espanyola comptava amb una introducció de Concha Albert Puche i -sobretot- d'altra amb prou més entitat i consistència jazzístiques a càrrec de PEPE PALAU.

De quan la seua eixida al mercat editorial cal destacar la crítica feta a la *Cartelera Túria* per Antonio Vergara:

- ▶ “[Trad.] ... Hi ha bastant precisió i coneixement als textos informatius i crítics traduïts de l'italià ...”.
- ▶ “ ... Els discs inclosos a l'obra són -a la seua majoria- inèdits i pequen de no tenir cap pla cronològic i estilístic per la qual cosa a un mateix microsollc poden escoltar-se músics fins i tot contradictoris o pertanyents a escoles diverses ...”.¹⁴⁷

El dissabte 11/IV/1981 tingué lloc a la llibreria i botiga de discs *Tamburello* [carrer Borrull, 3] la presentació -per primera vegada a València- d'una revista monogràfica dedicada al món jazzístic: *Jazz*, editada a Barcelona però on hi apareixen cròniques provinents de Madrid, Barcelona i també [per la qual cosa n'era d'important] de València. Amb un total de seixanta-quatre pàgines fou presentada pel seu director [Joan Giner] i l'editor [Miquel Jurado]. El crític Antonio Vergara [de *Cartelera Túria* i *Las Provincias*] també apareixia com a col·laborador. La revista -tal i com es reflexa a la ressenya

¹⁴⁶ Navarro, Luis Felipe - *Cartelera Túria* [1975]. ‘El Rock en sus publicaciones’. Setmana del 23/29 de juny. Nº 596.

¹⁴⁷ Vergara, Antonio - *Cartelera Túria* [1980]. ‘Jazz y fascículos’. Setmana del 17 al 23 de novembre. Nº 876.

publicada- venia a cobrir el buit que aquest tipus de publicacions tenien al món informatiu local.

Ressenya editorial de la presentació a València de la revista *Jazz*.¹⁴⁸

**Presentación
de la revista
«JAZZ»**

¹⁴⁸ *Levante* [1981]. 'Presentación de la revista *Jazz*'. Diumenge, 12 d'abril. Pàg, 46.

II.2 VALÈNCIA: CONTEXT SOCIAL I MUSICAL.

-II.2.1 Context social.

-La ciutat al s.XX: aspectes sociopolítics.

Evolució econòmica i demogràfica a la ciutat de València des de començament del segle XX fins el 1930.

Començament del segle XX:	→ Predomini de la petita empresa.	
	→ Exposició Regional del 1909 [mostrà avenços en agricultura i indústria].	
	→ Canvi a la fesomia de la ciutat. [Eixample, Estació del Nord i mercats Central i de Colom].	
	1900	→ 224.839 habitants.
	1910	→ 233.348 habitants.
	1920	→ 251.258 habitants.
	1930	→ 320.195 habitants.
	1940	→ 450.756 habitants.
	1950	→ 509.075 habts.
1960	→ 505.066 habts. ¹⁴⁹	
1970	→ 653.690 habts.	

Malgrat el seu nombre d'habitants [significativament inferior als de Madrid o Barcelona] els diversos espectacle oferts a la ciutat de València sempre comptaven amb nombrosos espectadors atès que els pobles del voltant eixamplaven força la vida social dels seus carrers. De fet, la seua població semblava duplicar-se, sobretot els caps de setmana.

¹⁴⁹ Tot i haver-hi començat el procés migratori vers València procedent d'Aragó, Andalusia i Extremadura, les malalties i les diverses riuades minvaren la població a la fi dels anys cinquanta. --- N. de l'A.

Al 1942, Jose Mª Salaverría escrivia a la *Guia Blanco y Azul - Guia de València* [Ed: Miguel Juan] al voltant de la rodalia de la ciutat:

- ▶ “[Trad.] ... El pla que envolta València és un dels indrets més densos en població del món. Per tal de trobar un fet semblant caldria anar a l’angost vall conreat del Nilo a diverses regions del Ganges o de la Xina ... ”.¹⁵⁰

Entre els esdeveniments polítics a recalcar al primer terç de segle hi són els següents:

→ Instauració de la dictadura de Primo de Rivera ¹⁵¹ [1923]. → El moviment obrer consolidà la seua organització sindical. → Els sectors conservadors s'aglutinaven entorn la <i>Derecha Regional Valenciana</i>.	→ <i>Aconseguí aturar durant un temps la conflictivitat social, però no apagà la creixent radicalització política.</i>
→ II República Espanyola [1931-1939].	→ <i>Obrí vies democràtiques de participació i incrementà la politització dels ciutadans, amb l'ascens del front conservador al poder [1933].</i>
→ Eleccions del 1936 guanyades pel <i>Front Popular</i>.	→ <i>Promogué el fervor de les classes menys afavorides i d'una part de la burgesia més progressista.</i>
→ Colp d'estat dels militars feixistes 21 18/VII/1936.	→ <i>Durant els primers mesos, la Contesa no triomfà a València on va haver-hi un ambient revolucionari, gradualment neutralitzat des del govern.</i>

¹⁵⁰ José María Salaverría Ipenza [Vinaròs/Castelló, 8 de maig del 1873 - Sant Sebastià, 28 de març del 1940]. Escriptor i assagista.

¹⁵¹ Miguel Primo de Rivera Orbaneja [Jerez de la Frontera/Cadis, 8/I/1870 - París, 16/III/1930]. Militar que exercí una dictadura a Espanya des del 1923 fins al 1930.

→ València, capital de la II República Espanyola [novembre del 1937].
 → Conclosa la guerra, València patí de manera greu les ires de la postguerra.

→ Ciutat bombardejada per aire i per mar [construcció de més de 200 refugis].
 → La ciutat es mantingué al costat del govern legítim fins la cloenda [29/III/1939].

Imatges del carrer de Russafa als anys trenta. Centre artístic i social de la ciutat al llarg de molts anys.¹⁵²

El carrer de Russafa (llavors oficialment dit de Pi i Margall), amb nombrosos teatres i cafés i moltes botigues, havia esdevingut l'any 1930 la via urbana més animada i alegre. Observeu a la dreta en segon terme, el Teatre Liric, curiós edifici modernista construït al solar de l'enderrocat convent de Santa Clara, i assolat al seu torn el 1950

El període que abastà de 1939 a 1953 configura una etapa marcada per les conseqüències que a la societat espanyola i valenciana generà la guerra civil [1936-1939] i -de manera especial- als anys que seguiren la caiguda per les armes de la II República els quals vingueren acompanyats d'una repressió cívica i militar d'allò més contundent en contra dels vençuts.

Fases d'establiment del règim i de la repressió franquista a la ciutat de València:

→ Ocupació franquista i instauració del règim al País Valencià.

¹⁵² Mas Ivars, Miguel [1980]. *Nuestra historia*. Mars-Ivars Editores S.L.

→ Esperances frustrades: - <i>Epíleg del port d'Alacant i exili.</i>	
→ Autarquia i condicions de vida dolentes: - <i>Problemes alimentaris.</i>	
→ Primers fronts opositors.	
→ Legislació repressiva.	
→ Consells de guerra: execucions judicials.	
→ Tribunal de Responsabilitats Polítiques. - <i>Depuracions laborals.</i>	
→ Repressió cultural i decadència científica i sanitària.	
→ Depuració ideològica.	
→ Empresonament a camps de concentració i presons de centenars d'homes i dones.	
→ Consells de guerra que portaren davant un escamot d'execució milers de valencians. ¹⁵³	
→ Racionament de productes bàsics.	
→ Carències alimentàries.	
→ Malalties.	
→ Males condicions higièniques i sanitàries. ¹⁵⁴	

Aquell status condicionà que als anys quaranta es produïra un deteriorament de la salut de la població [brots epidèmics i indicadors epidemiològics catastròfics] a més d'incrementar-se la mortalitat a tots els sectors de la població, però -de manera especial- entre les capes més humils.¹⁵⁵

¹⁵³ Abad, V. [1987]. *València. Marzo de 1939*. Ajuntament de València. València.

¹⁵⁴ Barona, J.L. [2006]. La salud de la población según los informes internacionales [1936-1940]. Congreso Internacional de la Guerra Civil Espanyola. Madrid.

¹⁵⁵ Sanz Campos, I., i Gómez Roda, J. A. [1999]. *El franquismo en Valencia. Formas de vida y actitudes sociales en la posguerra*. Ed. Episteme. València.

-Paraula ‘Jazz’ als papers: Carles Salvador, 1928.

A l'agost del 1928 i al N° 11/Volum I de la revista *Taula de les Lletres Valencianes*, Carles Salvador publicà l'article *El Jazz, el maquinisme i la poesia pura* [pàgines 9 i 10], escrit que cal considerar com la primera aportació literària a les nostres terres que introduïa el ‘Jazz’ com a fenomen cultural i tanmateix com a gènere musical lluny de ser considerat només com una moda passatgera on balls, vestits i positures diverses es barrejaven creant un conjunt allunyat de la novetat musical, del síncope emergent que transvasava la mesura melòdica clàssica i que ens arribava de més enllà l'Oceà Atlàntic.

Cal significar que la importància literària d'aquest fet puntual res afegia al món musical local, doncs ‘tocar Jazz’ a Espanya consistí -durant molts anys- en afegir una bateria a qualsevol orquestrina per així recolzar ritmes de Fox Trot o de Xarleston que hi eren al repertori creant l'ambient adient per a que els instrumentistes feren passes de ball a l'escenari seguint els ritmes ‘bojos’ executats pel ‘drummer’ [bateria].

La ciutat de València s'endinsava -a poc a poc- dintre de la modernitat nouvinguda a les primeres dècades del segle XX:

- ▶ “[Trad.] ... El Teatre Líric acabava d'obrir les seues portes. Dintre -sota la bateria de llums- el tenor deia la seua romança que commovia el públic -molt diferent- de burgesos i menestralencs, ... Públic de SERRANO i de VIVES, de LUNA i d'ALONSO ... La sarsuela apurava les seues possibilitats abans de morir desplaçada per la comèdia musical, per la revista. El ‘género chico’ -que havia somniat esdevenir òpera- es feu més menut encara. Arribà el cinema sonor. Esclatà el JAZZ. Intervingué la ràdio. SERRANO -en un darrer esforç- estrenà *La Dolorosa*, epíleg emfàtic d'un cicle que es tancava ...”.¹⁵⁶

Taula de Lletres Valencianes [apareguda a l'octubre del 1927] fou un intent -quasi desesperat- per ‘valencianitzar’ la societat malgrat l'índex d'analfabetisme existent pertot arreu ¹⁵⁷. La revista fou l'únic mitjà existent a casa nostra on es reflectiren els moviments artístics internacionals més moderns.

¹⁵⁶ Ombuena, José [1971]. *Valencia, ciudad abierta*. Edicions Prometeo S.L., València.

¹⁵⁷ Cal aclarir que només en castellà, atès que el valencià escrit gairebé era testimonial i només en cercles escollits a més de cultes. Els esforços de la Dictadura de Primo de Rivera per escolaritzar la població infantil topava de front amb les necessitats peremptòries que les famílies arrossegaven. ---N. de l'A.

Passada la I Guerra Mundial, les formes de vida evolucionaren vertiginosament manifestant contradiccions i paradoxes a la societat mundial, fenomen que traslladat al camp de les Arts feu que els canvis es produïren amb gran rapidesa. En pocs anys, els moviments artístics d'avantguarda expressaren la necessitat de trencament amb les idees conservadores establertes al noucentisme per les classes dominants.

Poetes avantguardistes valencians fidels a les idees de canvi que proposava *Taula de les Lletres Valencianes* foren:

Navarro Borràs	[1891/1943]
Carles Salvador	[1893-1955]
Lluís Guarner	[1902-1986]
Almela Vives	[1903-1967]
Bernat Artola	[1904-1959]

La revista *Taula...*, i l'editorial *l'Estel* [dirigida per Adolf Pizcueta] divulgaren la doctrina gramatical de Pompeu i Fabra normalitzant la llengua literària moderna dels escriptors valencians. A l'article *El Jazz, el maquinisme i la poesia pura*, Carles Salvador fa esment als alts i baixos de la civilització pel que fa a les manifestacions de la sensibilitat:

- ▶ “... El científisme, la laboració ¹⁵⁸ de la ciència, se exterioritza pel mecanisme progressiu. Les troballes fetes al ‘folk-lore’ han estat de felicitat aportació, però la troballa del JAZZ, per tant com rima amb l’harmonia del maquinisme, ha estat universalment acceptat i enclòs en les fórmules de la civilització ...”.
- ▶ “... Entre els extremismes JAZZ-Mecanisme, que tanca en circumferència el còrcul de l’època, creix la poesia pura, interpretada en volum i encara amb una quarta de relativitat subjectiva valorada des de les modernes eclosions del snobisme - mecenatge col·lectiu- al subconscient fugisser de l’estudi freudià ...”.

¹⁵⁸ L’evolució de la gramàtica valenciana després de *Les Normes de Castelló* [21/XII/1932] queda reflectida en aquest escrit atès que fou redactat abans de la nova normativa. La seua escriptura [atenint-nos a les ‘Normes del 32’] seria la següent: ‘La laboració’ [l’elaboració]; ‘Per el’ [Pe]; ‘Folk-lore’ [Folklore]; ‘Per tant’ [Es per això que]; ‘Acceptat’ [Acceptada]; ‘Enclòs’ [Inclòs]; ‘Còrcul’ [Cercle]; ‘L’època’ [L’època]; ‘Del snobisme’ [De l’esnobisme]. *Les Normes Ortogràfiques de Castelló* [Normes de Castelló o Normes del 32] són regles ortogràfiques elementals que segueixen aquelles altres de Pompeu i Fabra però adaptades al valencià. ---N. de l’A.

- ▶ “... Desitgem, per tant, els respecte als clàssics i el respecte a l’art d’avançada i la comprensió del JAZZ i del maquinisme d’acotament de la poesia pura que puja en cilindre cap al cel de totes les sensibilitats. Però d’aquest cilindre literari en parlarem en altres notes ...” [Pàgines 9 i 10].¹⁵⁹

També a la *Taula ...*, Carles Salvador publicà el *Manifest Groc* [1928] de Salvador Dalí, Sebastià Gasch i Lluís Montanyà on la paraula ‘Jazz’ apareix tot donant nom a la música popular d’aleshores:

- ▶ “... PER CONTRA nous fets d'intensa alegria i jovialitat reclamen l'atenció dels joves d'avui.
 HI HA el cinema.
 HI HA l'estadi, la boxa, el rugby, el tennis i els mil esports.
 HI HA la música popular d'avui: el JAZZ i la dansa actual.
 HI HA el saló de l'automòbil i de l'aeronàutica.
 HI HA els jocs i les platges.
 HI HA els concursos de bellesa a l'aire lliure.
 HI HA la desfilada de maniquins.
 HI HA el nu sota l'electricitat en el music-hall.
 HI HA la música moderna ... ”.

Pel que fa a la vessant musical [que no jazzística], la separació entre ‘art lleuger de consum i distracció’ [tal com les sarsueles de SERRANO, LLEÓ, PENELLA, VERT, etc.] i ‘art seriós’ produí una pressa de consciència regionalista que permeté fer un trànsit mesurat des de les composicions ‘valencianes’ inspirades en motius populars [de GINER, SOSA i PEYDRÓ] vers altres de carés i tècnica impressionista [en la línia de DEBUSSY, RAVEL o FAURÉ] però ensems sense deixar de ser-ho, així les obres posteriors de LÓPEZ CHAVARRI; GOMÀ; RODRIGO; RANCH; MORENO GANS, etc.

Revistes especialitzades a València n’eren: ¹⁶⁰

<i>Taula de Lletres Valencianes.</i> [1927 a 1930]	→ Reflectí moviments artístics internacionals d’avantguarda.
<i>Acció Valenciana.</i>	→ 1930/1931.

¹⁵⁹ Carles Salvador [1928]. *Taula de lletres valencianes*. Volum I. N° 11. Agost. Preu: 25 cèntims.

¹⁶⁰ Sanchis Guarner, Manuel [1983]. *La ciutat de València: Síntesi d’Història i de Geografia Urbana*. Ajuntament de València. Quarta edició. València.

<i>Avant.</i>	→ 1930/1931.
<i>El camí.</i>	→ 1932/1934.
<i>La República de las Lletres.</i>	→ 1935/1936.
Altres publicacions van ser:	→ <i>Timó</i> → <i>Nova Cultura</i> → <i>Proa</i> → <i>L'Estel.</i>

A la dècada dels quaranta hi eren a València les següents publicacions:

<i>Las Provincias.</i>	→ Tenia com a crític musicals EDUARDO LÓPEZ-CHAVARRI MARCO. ¹⁶¹
<i>Levante.</i>	→ Abans: <i>El Mercantil Valenciano</i> i <i>Avance</i> . Crític musical: ENRIQUE GONZÁLEZ GOMÀ. ¹⁶²
<i>Jornada.</i>	→ Diari de la vesprada. Encarregat de les ressenyes d'espectacles era: Jose Mengual Castellano.
<i>Pensat i Fet.</i>	→ Revista fallera.
<i>Ribalta.</i>	→ Dedicada a temes d'Art.
<i>Valencia Atracción.</i>	→ Orgue de la <i>Sociedad Valenciana de Fomento del Turismo.</i>
<i>Deportes.</i>	
<i>La Hoja del Lunes.</i>	→ Diari creat per al descans dominical dels treballadors d'arts gràfiques.

¹⁶¹ **Eduardo López-Chavarri Marco:** Músic, crític musical, director d'orquestra i professor del Conservatori de València. Pare del també crític i professor Eduardo López-Chavarri Andújar [mort al 1998] qui substituï el seu pare als anys seixanta.

¹⁶² **Enrique González Gomà:** Professor del Conservatori de València. Als anys seixanta fou substituït en la crítica de discos per la compositora Matilde Salvador i –més endavant– pels músics i professors Salvador Seguí i Eduardo Montesinos [pertanyent al 'Third Stream' valencià].

-Referència nominal: 'València' al London Palladium de Londres al costat de Louis Armstrong

Al 1932 [dies 18,19 i 20 de juliol] el teatre londinenc *London Palladium* oferia [per primera vegada al Regne Unit [també a Europa] i sota l'auspici del músic/productor artístic JACK HYLTON ¹⁶³ l'actuació del trompetista nord-americà LOUIS ARMSTRONG ¹⁶⁴ i la seua 'nova banda'.

Al cartell del programa apareix -barrejada entre un munt d'artistes diversos pertanyents al 'music-hall' anglès- la única 'referència nominal' vers el nom 'València': un desconegut però significatiu VALENCIA TRIO.¹⁶⁵

LOUIS ARMSTRONG al *London Palladium* de Londres [debut el dilluns 18/VII/1932].
El nom 'VALENCIA TRIO' hi és a la part inferior/dreta.

¹⁶³ **Jack Hylton** [John Greenhalgh Hilton, Great Lever/Bolton, 2/VII/1892 - Londres, 29/1/1965]. Pianista i director. Creà la Jack Hylton & Orchestra [1921] i al 1923 feu els primers enregistraments amb èxit imitant el so de l'orquestra de Paul Whiteman. Al 1929 la banda fa 700 actuacions [tres d'elles a Madrid i Barcelona -Exposició Universal-], viatjà 63.000 milles i els seus discs es vengueren al Regne Unit un a cada 7 minuts. Col·laborà amb Igor Stravinsky [*Mavra*, 1931]. Al 1932/33 feu possible que músics americans actuaren al Regne Unit [Louis Armstrong -London Palladium- i Duke Ellington]. Entrà al món de la televisió [ITV/1955], ofici que no abandonaria fins la seua mort.

¹⁶⁴ **Louis 'Daniel' Armstrong** [Nova Orleans -entre els carrers 'Gravier' i 'Perdido'- 4/VIII/1900? -1898 ó 1901?- Corona/Nova York, 6/VII/1971]. Percy Mathison Brooks [director de la revista *Melody Maker*] fou el primer a anomenar-lo 'Satchmo', tot i que al Regne Unit ja s'havien publicat anuncis on s'anomenava 'Satch-Mo' el model de trompeta -Selmer- que Armstrong feia servir, fent un joc de paraules amb les dites pel músic quan li preguntaven pel seu so i per la trompeta ["... Speak to 'Em Satchel-Mouth..."]. L'acollida fou entusiasta per part dels músics anglesos, no així pel públic -desconcertat- doncs arribaren a escriure's-lo [hi ha enregistraments de les actuacions en segells discogràfics europeus del 1932]. Els músics de l'Orquestra de Jack Hylton n'eren amagats als bastidors de l'escenari. Conclòs el concert, baixaren en comanda fins el camerino per tal d'examinar la trompeta i l'emboadura d'Armstrong. ---N. de l'A.

¹⁶⁵ Driggs, Frank, & Lewine, Harris [1982]. *Op. Cit.*

De la formació anomenada VALENCIA TRIO, hem esbrinat el següent:

- Eren originaris de la ciutat de Bradford [al centre d'Anglaterra].
- Solien acompanyar un cantant anomenat CHARLIE, doncs s'anunciaven també com a CHARLIE AND THE VALENCIA TRIO CONTINENTAL ACT.
- Actuaven sovint als entreactes cinematogràfics de *Elite Cinema* [a Toller Lane, al mateix Bradford], local inaugurat l'1 d'agost del 1913 i amb un pati de butaques amb capacitat per a set-centes persones que podien gaudir de sessions de cinema així com de números de vodevil als entreactes. També comptava amb la seua plantilla de músics acompanyants: THE ELITE ORCHESTRA. Al 1924 deixà de projectar degut a unes obres d'eixamplament del pati de butaques que permeteren augmentar el nombre d'espectadors fins 1200 persones. *Elite Cinema* romangué tancat de 1939 al 1945 mentrestant es desenvolupava la II Guerra Mundial.
- El nom VALENCIA TRIO haguera esdevingut com a homenatge al pasdoble *Valencia* del mestre JOSÉ PADILLA [aleshores -1932- una de les melodies més conegudes per tothom arreu del món] .
- Eren artistes pertanyents al 'Music-Hall' anglès, és a dir: estem parlant de músics, cantants, còmics, malabaristes, saltimbanquis, pallassos, ventrílocs, faquirs, etc, trets tots ells característics del perfil artístic de la majoria de grups pertanyents a la faràndula anglesa del primer terç del segle XX.
- Que malgrat haver fet consultes directes amb la Universitat de Lancaster [senyoretas Liz Fawcett i Helen Clish-Fawcett del Departament de Documentació Artística, tal vegada el més complet a nivell documental pel que fa a artistes i intèrprets del Music-Hall anglès], altre tipus de consultes [ara directes, adès indirectes] mitjançant terceres persones residents al Regne Unit a més indagacions diverses davant estaments no oficials i -fins i tot- del mateix arxiu del teatre *London Palladium* de Londres, ha

impossible conèixer el nom dels components del trio abans esmentat i les seues circumstàncies artístiques, tot i ser una dada irrellevant per al veritable desenvolupament investigador de la present tesi.

Tot just un dia després de la presentació d'ARMSTRONG a Europa, s'inaugurava a València el saló 'Cyti-Bar' [correctament escrit en anglès cal suposar-hi: 'CITY-Bar'], situat al carrer de Xàtiva xamfrà al carrer Ribera [a hores d'ara, Convent de Santa Clara] on -al pis de dalt- hi era una sala de ball amb orquestra [anunciada als diaris com a 'Orquestina de Jazz']. El 'Cyti-Bar' fou inaugurat -a les 6 de la vesprada- del dimarts 19 de juliol del 1932.

Anunci de la inauguració del *Cyti-Bar* on s'afegeix l'actuació d'una orquestrina de Jazz [El Mercantil Valenciano. Dimarts, 19/VII/1932. Núm. 22.350. Primera pàgina].

CON ORQUESTINA JAZZ.—BOTANOS DE REGRESO.
 FRENTE PLAZA DE TOROS. TELEFONO 1608.

Al mateix diari s'anunciava [al capvespre i per la nit] altre esdeveniment artístics a la ciutat:

València: 19/VII/1932.	→ Espectacle a 'Benefici de la Colònia d'Estiu' del <i>Cine La Senyera</i> .

La gira europea de LOUIS ARMSTRONG abastava 3 mesos de durada.

Fins l'arribada a Europa del trompetista poques havien estat les actuacions de 'jazzmen' nord-americans davant el públic del vell continent: THE ORIGINAL DIXIELAND JAZZ BAND i THE SOUTHERN SYNCOPATED ORCHESTRA, ambdues al 1919. SYDNEY BECHET passà la majoria dels anys vint recorrent el vell continent amb diverses bandes, però

ARMSTRONG fou el primer artista de Jazz en aparèixer tal com una estrella individual, no com a membre [o líder] d'una banda.

LOUIS ARMSTRONG no portà al Regne Unit els seus músics americans al complet i feu les primeres actuacions a l'illa amb músics negres procedents de diversos països [inclosos alguns de nord-americans]¹⁶⁶. A la resta d'actuacions oferides a altres ciutats del Regne Unit ja incloïa els millors músics anglesos de Jazz [músics blancs].

El crític de la revista musical anglesa *Melody Maker* [sota signatura de 'Mike'] escrigué al voltant d'aquests concerts:

- ▶ “[Trad.]... Açò ha estat un esdeveniment que no tornarem a veure en molts anys, així doncs- quan vosté [LOUIS ARMSTRONG] conte històries als seus nets parle'ls dels bons dies del *Palladium* al 1932 ...”.¹⁶⁷

ARMSTRONG no tornaria a tocar al Regne Unit fins passats vora 24 anys d'absència. La nova trobada fou a l'*Empress Hall* de Londres al maig del 1956.

London Palladium, 18-19/VII/1932: LOUIS ARMSTRONG envoltat per JACK HYLTON i membres de la seua orquestra i foto d'ARMSTRONG al 1931 [un any abans].

LOUIS ARMSTRONG [acompanyat pels seus ALL STARS] faria la seua primera actuació a Espanya el 23/XII/1955 a la sala/cinema *Windsor Palace* de Barcelona, de fet feu tres concerts el mateix dia i a teatre ple. ARMSTRONG havia d'oferir 2 concerts al *Windsor* [dia 22] i sols un [el 23], però l'avió que el portava a Barcelona no pogué enlairar-se de l'aeroport de Milà degut a la boira. 'Satchmo' i els ALL STARS arribaren al Prat de

¹⁶⁶ Kirchner, Bill [2000]. *The Oxford Companion to Jazz*. Oxford University Press Inc.

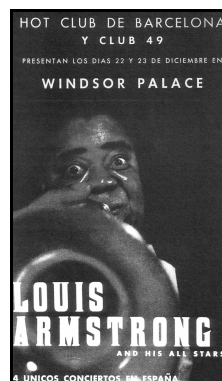
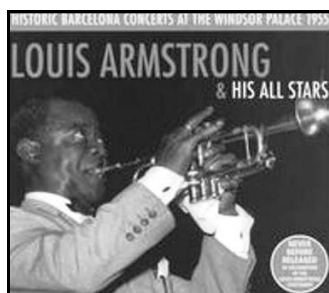
¹⁶⁷ Driggs, Frank, & Lewine, Harris [1982]. *Op. Cit.*

Llobregat al matí del dia 23 i feren els tres concerts el mateix dia [el primer a les 4 de la vesprada].

Assabentat dels plans dels organitzadors, ARMSTRONG es dirigí al seu manager tot engegant-li: “Man, be human!” [“Sigues humà, home!”].¹⁶⁸

Anys després, tocà i cantà a Palma de Mallorca i a l’agost del 1967 ho feu a la sala *El Gallo Rojo* [El Campello/Alacant], tal com es demostra a la fotografia -apareguda als capítols pertanyents als anys seixanta- on apareixen SALVADOR PORTER [aleshores guitarrista de l’Orquestra de Ball de la Sala i -a hores d’ara- ex-Concertino de l’Orquestra Municipal de València] i el músic argentí WALDO DE LOS RIOS.

Portada del disc no oficial enregistat a un dels tres concerts de LOUIS ARMSTRONG a la sala/cinema *Teatre Windsor Palace* de Barcelona [23/XII/1955] i cartell de l’anunci dels quatre concerts programats [en un principi] per als dies 22 i 23 de desembre.

-Paràfrasi del Jazz a les festes populars.

Quan les falles del 1935, el monument pertanyent al carrer Rojas Clemente fou signat per l’artista faller Francisco Canet Cubel ¹⁶⁹ i a ella es feia una crítica -pel que

¹⁶⁸ Garcia Martínez, Jose Maria [1996]. *Op. Cit.*

¹⁶⁹ Francesc Canet Cube, artista faller dels anys trenta i membre de l’Associació d’Artistes Fallers -a partir de 1936 s’anomenà Associació d’Art Popular-. Membre actiu en la posada en marxa de l’Exposició del Ninot [a partir del 1934]. Passada la guerra deixà de bastir falles i es dedicà a la decoració cinematogràfica. La temàtica jazzística aparegué a les falles entre els anys trenta i cinquanta i sempre amb un to crític per tractar-se d’una música estrangera [música ‘incomprensible’ feta per ‘negres exòtics’]. A partir del 1940 algunes falles reflectiren aquest criteri dintre de la crítica general a les ‘músiques i modes modernes’. L’any 1933, Francesc Canet bastí la falla de l’actual plaça de Saragossa i al 1934 la del carrer Bolseria-Tros Alt. ---Mozas, Javier, i Hernández, Gil-Manuel [Associació d’Estudis Fallers]. Hernández, Gil-Manuel [1996]. *Falles i franquisme a València Afers*. Catarroja/València.

feia a costums i novetats- al voltant de la ‘nova moda’ del Jazz. Al llibret apareixia [sota la signatura de R. Juan] la següent sentència:

→ “ ... Los bailes americanos
al mundo han enloquecido
y las danzas regionales
se tienen en el olvido ...”.

A la falla hi són representats [dintre d’una mena de carabassa oberta] un quartet de músics negres [a destacar la grandària de la bateria] que toquen per tal que una parella [amb vestimenta adient als anys trenta] balle de manera alleugerida i com a bojos seguint el ritme de la seua música, tots ells sota un rètol on apareix escrita la paraula ‘Holysawoo’.

Tema escollit per l’artista faller Francesc Canet per a la falla Rojas-Clemente [1935].

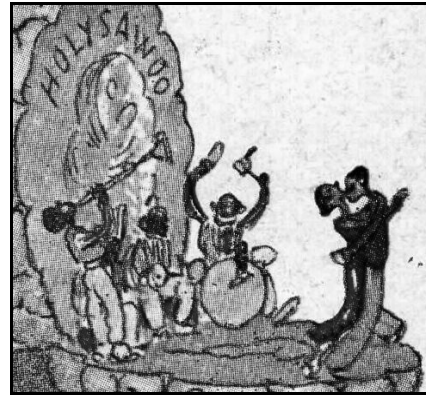
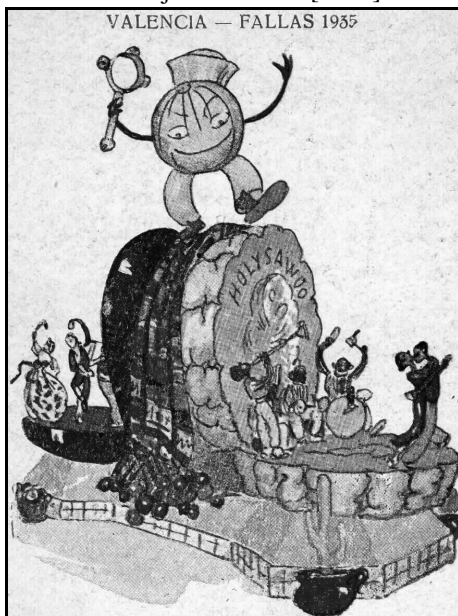
Rojas Clemente - Artista: Francisco Canet
Los bailes americanos
al mundo han enloquecido
y las danzas regionales
se tienen en el olvido. **R. Juan.**

A l’altre costat i a sobre un tall d’allò que sembla ser una albergina gegant però semblant a unes castanyoles obertes, hi són un dolçainer i un tabaquer mentrestant una parella empolainada amb vestits regionals balla ‘l’ú i el dotze’.

A sobre ambdós escenaris hi és una ‘boleta del món’ amb un barret de mariner al cap que també balla [amb un sonall a la mà] damunt d’una faixa morellana.

El tema del Jazz continuà sent emprat per altres artistes fallers als anys posteriors tot i que d’una manera semblant a la falla abans exposada, és a dir: fent servir els arquetips i tòpics més gastats arreu del món per simbolitzar el gènere.

Falla Rojas-Clemente [1935]. Detall de l'orquestra de Jazz i els dansaires.¹⁷⁰

Tòpics jazzístics emprats a les falles:

→ Ballarins i músics negres gesticulant de mala manera i amb els ulls vius.

→ Bateries, saxofonistes i trompetistes fent malabarismes ensems hi són tocant.

→ Gàngsters amb metralletes gaudint de qualsevol actuació d'una formació jazzística, etc.

-La vorera de la fam.

Tot i que aquest apartat podria pertànyer també a la vessant del context musical, hem volgut mantenir-lo dintre de l'apartat específicament social atesa la importància i el ressò humanitari que els esdeveniments repressius i econòmics comportaren sobre molts professionals del món de l'espectacle.

¹⁷⁰ http://bv.gva.es/screens/biblioteca_val.htm.

Els teatres anaven desapareixent i el treball ofert als músics que hi eren a l'atur era escàs a més de mal pagat.

- ▶ “[Trad.] ... els còmics el passaren d’allò més mal. A molts d’ells els fixaren i els vetaren per a actuar per haver dit al seu moment “Viva la República!” o haver-hi aixecat el puny en alguna de les representacions de l’època republicana...”.¹⁷¹

Ateses les circumstàncies, els professionals de l’espectacle recorregueren als oficis més diversos per tal d’eixir endavant. Els músics que deixaren de ser-ho i pogueren donar un tomb a la seua trajectòria laboral els anà d’allò més bé però la majoria no sabia fer altra cosa que no fos la seua feina de sempre, motiu pel qual anà creant-se una mena d’indret localitzat al centre de la ciutat [a qualsevol hora del dia i de la nit] on hom intentava cercar ‘bolos’ [actuacions sota contracte verbal]. Llavors es formaven cues perennes d’artistes i músics que demanaven feina con si d’almoïna es tractara.

Ubicada entre els teatres *Eslava* i *Ruzafa*, la vorera ampla del Passeig de Russafa era atapeïda de cafeteries i bars on solien anar músics i artistes de tot tipus als anys quaranta [també als cinquanta i ben endinsats els seixanta] per tal de trobar feina atès que els empresaris gairebé no romanien als seus despatxos i acostumaven passar les hores dintre dels cafès cercant espectacles ocasionals [a la ciutat o als pobles de la rodalia] on poder presentar artistes i músics.

Com que la majoria de membres del món de l’espectacle que a la vorera hi eren esperant no podien ni tan sols pagar-se qualsevol consumició a l’interior dels cafès, romanien passejant fins que un dels empresaris eixia de l’establiment on era fent negocis i demanava personal per tal d’omplir un ball, un espectacle o qualsevol sessió de varietats a qualsevol sala de festa, teatre o cinema.

Els músics més sol·licitats eren els acordionistes atès que ells sols podien tocar un repertori sencer de temes ballables. Seguint l’escalafó preferencial n’eren els bateries [els duos acordió/bateria eren d’allò més corrent]. Els representants també demanaven altres instrumentistes, pallasos, còmics, parelles de ball, actors declamadors, etc...

¹⁷¹ **Ferriz Llorens, José** [2004]. *Sesenta años de vida musical. Memorias*. Generalitat Valenciana/Institut Valencià de la Música [Biblioteca de Música Valenciana-Sèrie Menor] València.

Per a molts músics valencians [a la postguerra i -fins i tot- a començament dels anys seixanta, els voltants del Passeig de Russafa foren coneguts de seguida sota el nom de ‘vorera de la fam’, generalment citada fent ús del castellanisme ‘cera’].¹⁷²

Pel que fa als empresaris artístics de la ciutat [alguns d’ells amb passat artístic] solien fer les contractacions, des d’una taula a qualsevol establiment del Passeig.

Empresaris arrelats al món artístic de la dècada van ser:

Vicente Lladró.	→ Amb despatx propi.
Pedro Pons.	
Curro Paredes.	
Mocholí.	
<i>Circuitos Levante.</i>	→ Empresa dirigida per Conrado Jimenez.
Salvador Hervàs.	→ Amb oficina a Catarroja però molt influent a València i rodalia.
Família Zarranz.	→ Propietària del balneari/sala de festes <i>Las Arenas.</i>

A començament dels seixanta s’inaugurà a l’edifici *Rialto* [Plaça de l’Ajuntament] la seu del ‘*Hogar del Músico de València*’, espai d’oci on una part dels músics locals es relacionaven ensems cercaven feines.

Establiment i associació depenents de l’únic sindicat musical permet aleshores pel règim franquista [‘Sindicato Nacional del Espectáculo’], el paper del ‘*Hogar del Músico*’ fou reconegut pel món artístic valencià doncs van ser nombrosos els contractes i les actuacions diverses sorgides des de les mateixes taules on els professionals passaven el temps relacionant-se o jugant a les cartes i al dòmino tot esperant qualsevol indici de feina.

¹⁷² Entrevista Personal amb la professora Angeles López Artigas realitzada a casa seua [La Canyada-l’Horta Oest, el 12/IV/2007].

-Ràdio a València.

La ràdio era el mitjà més popular per transmetre música de tot tipus encara que la copla i el flamenc hi eren sempre els generes capdavanters a l'hora d'escollir emissora els radiooients. El Jazz fou relegat a segon o tercer terme, a més de ser emès dintre de programes [poques vegades monogràfics] oferts en horaris quasi sempre intempestius [de matinada] per a qualsevol oient d'hàbits normals.

A València ciutat podia escoltar-se música emesa a les següents emissores:

<i>Ràdio València</i>	→ Única emissora que hi havia a València quan conclogué la contesa. → Concessionària de 'Unión Radio', emetia sota les sigles EAJ-3.
<i>Ràdio Alerta</i>	→ Començà a emetre des de l'Ateneu Mercantil.
<i>Ràdio Mediterraneo</i>	→ Emissora pertanyent <i>Ràdio València</i> . → Inaugurada al 1940.
<i>Ràdio Nacional d'Espanya</i>	→ Començà les emissions a València el 22/XII/1949. → Tenia com a assessors musicals Jose M ^a Machancoses i AGUSTÍN ALAMÀN.

A començament dels anys seixanta, *RNE* a València emeté una sèrie de programes que volien ser una mena d'introducció comentada vers el Jazz [més aviat, el Music Hall] tot i que la barreja de continguts confonia l'esperit inicial del programa. El títol de les emissions girava al voltant d'un personatge conegut malgrat que -de vegades- no hi tenien molta relació amb el Jazz més genèric. Els guions eren de Sebastian Gasch i la realització corria a càrrec de Javier Foz.

Tot i ser considerat un programa musical, a l'apartat de programacions d'emissions de ràdio de la premsa local s'anunciava també sota la capçalera *Música del Septimo Arte* i s'emetia el dimarts -de vegades també els dimecres- a les 21 hores. No obstant això,

era el subtítol *Historia del Music Hall* el que encapçalava els requadres als diaris tot i haver estat anunciat també [a les 21,15 hores] sota un tercer títol: *Festival de Jazz*.

A destacar la segona part del títol del programa: *Invasión pacífica de los negros*, el qual ens dona idea dels arguments emprats pel guionista a l'hora de difondre la vessant més fosca de la història del Jazz.

Anunci d'una de les emissions de '*Música del septimo arte*' però anunciat amb l'encapçalament genèric '*Història del Music Hall*'. A destacar la castellanització del nom de la cantant.¹⁷³

El divendres 9/II/1962¹⁷⁴ començà les seues emissions [també a RNE a València] un nou programa: *Jazz Mundial* [22,30 hores] tot i que aviat s'anuncià sota el títol *El Mundo del Jazz*.

-Bing Crosby a València.

Pertanyent als dos mitjans esmentats però molt més conegut pel públic, el cantant i actor BING CROSBY era un dels artistes més coneguts arreu del món.

Acompanyat pel seu fill major, CROSBY estigué a València al 1950 en visita privada de només vint-i-quatre hores. S'hostatjaren a l'*Hotel Excelsior* [a prop de la plaça del Cabdill], hotel dirigit aleshores per l'empresa 'Sendra e Hijos. Indústrias Hoteleras, S.A.' La visita tingué carés estrictament privat i el cantant s'interessà [segons les seues paraules] per allò que envoltava el comerç dels cítrics atès que -a Hollywood- el seu

¹⁷³ *Levante* [1961]. Dimarts, 17 d'octubre. Pàg. 2.

¹⁷⁴ *Levante* [1961]. Divendres, 9 de febrer. Pàg. 2.

amic JOSÉ ITURBI li havia parlat molt bé del camp valencià i de la possibilitat de fer negocis amb els empresaris valencians.¹⁷⁵

L'estada de BING CROSBY a València passà desapercebuda i només caldria esmentar-la com una anècdota curiosa: un dels cantants melòdics més coneguts arreu del món visita la ciutat quan València no hi era al punt de mira de les visites importants [tampoc n'eren moltes] que arribaven a Espanya.

No obstant això, el fet que CROSBY fos un dels escassos 'amics blancs' de LOUIS ARMSTRONG [a qui sempre respectà com a músic i com a persona en una societat -la nord-americana- plena de prejudicis racials] i personatge amb molta influència dintre de l'anomenat 'Star System' nord-americà -tot i que mai fou considerat com a cantant de Jazz- donà a aqueixa visita de poc més de 24 hores el ressò que mereix en aquesta tesi.

Però -pel que fa a la vessant musical- el gran mèrit de BING CROSBY ¹⁷⁶ com a cantant fou el d'afegir al seu repertori el concepte afroamericà de la cançó, és a dir: el fraseig del Jazz, concepte que podria definir-se de la següent manera:

Concepte afroamericà de la cançó:

→ Entendre el cant com una extensió lírica de la parla.
→ Passar d'una veu predominant a una altra de registre més greu.
→ Emetre una dicció avançada per tal d'ajudar una enunciació distinta.
→ Cantar a sobre les consonants i fer un ús discret de qualsevol forma d'emfatitzar el text.

¹⁷⁵ Pérez Pucho, Francisco [2003]. *Americanos en València 1945-1959*. Luces de la Ciudad. Ajuntament de València.

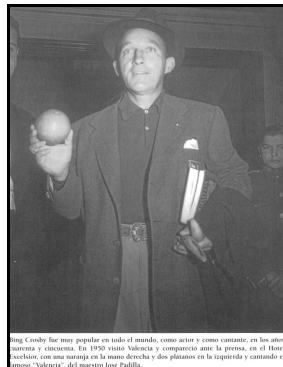
¹⁷⁶ **Bing Crosby** [Harry Lillis Crosby. Tacoma/Washington, 3/V/1903 - Madrid 14/X/1977]. Cantant i actor. Considerada com la veu humana més vegades enregistrada electrònicament a més de ser referència per a altres cantants: Frank Sinatra, Perry Como, Michael Buble i Dean Martin. El seu repertori estigué molt ocasionalment vinculat al Jazz. Assolí les innovacions del Jazz emergent aportant a la cançó popular nord-americana el sentit 'Swing'. Preguntat qui havia tingut més influència a la seua carrera musical, Crosby respongué que estava en deute amb el "... reverend Satchelmouth' [broma irreverent fent esment de 'Satchmo'/Louis Armstrong] el qual és el principi i final de la música als Estat Units per molt de temps... ”.

A l'octubre del 1977 aparegué a *Las Provincias* un article signat per un dels periodistes locals que aconseguí fer-li una entrevista al cantant [Alejandro Garcia Planas], entrevista destinada a ser emesa per Ràdio València.¹⁷⁷

A l'article es parla que -més endavant- també vingueren a València personatges com l'actor i director italià Vittorio de Sica, l'actriu Susan Hayward i l'actor/ballari i cantant GENE KELLY.

A la ressenya, el periodista escriu que -tot i parlar l'actor/cantant una mica de castellà- feu servir l'anglès i el francès per tal d'entendre's a l'entrevista i que a les acaballes de l'encontre, CROSBY cantà -molt fort i amb la lletra original en castellà- unes estrofes del pasdoble *València* del JOSÉ PADILLA i que a l'arribar al paràgraf "... quisiera, en la tierra ...", feu un gest al seu fill i s'acomiadà del reporter de Ràdio València i de la resta d'admiradors. Tota vegada a l'emissora -narra el periodista- ni el director de programació [Enrique Valor] ni altre company seu [Valeriano Gómez Torres] donaven crèdit a allò que hi eren escoltant.

BING CROSBY a València al 1950.

Bing Crosby fue muy popular en todo el mundo, como actor y como cantante, en los años cuarenta y cincuenta. En 1950 visitó Valencia y compareció ante la prensa, en el Hotel Excelsior, con una naranja en la mano derecha y dos plátanos en la izquierda y cantando el famoso "Valencia", del maestro José Padilla.

En esta foto vemos a Bing Crosby y a su hijo, flanqueado por los periodistas Salvador Chanzà, a la izquierda, y José Mengual, a la derecha. Crosby recorrió esa mañana la ciudad acompañado de unos pocos informadores, sin más protocolo. Cortial en todo momento, fue sin proponérselo un eficaz embajador de su país. (Fotos, Pérez Aparisi).

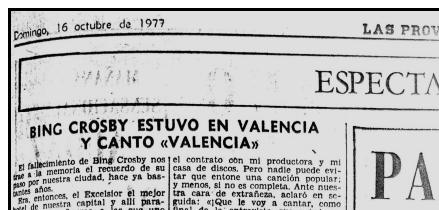
Reproducció eixamplada d'ambdós peus de foto. A la segona, el cantant hi és a la porta de la catedral de València acompanyat pel seu fill i els periodistes locals Salvador Chanzà i José Mengual.

Bing Crosby fue muy popular en todo el mundo, como actor y como cantante, en los años cuarenta y cincuenta. En 1950 visitó Valencia y compareció ante la prensa, en el Hotel Excelsior, con una naranja en la mano derecha y dos plátanos en la izquierda y cantando el famoso "Valencia", del maestro José Padilla.

¹⁷⁷ Garcia Planas, Alejandro - *Las Provincias* [1977]. 'Bing Crosby estuvo en València y cantó *Valencia*'. Diumenge, 16 d'octubre. Pàg. 61.

En esta foto vemos a Bing Crosby y a su hijo, flanqueado por los periodistas Salvador Chanzá, a la izquierda, y José Mengual, a la derecha. Crosby recorrió esa mañana la ciudad acompañado de unos pocos informadores, sin más protocolo. Cordial en todo momento, fue sin proponérselo un eficaz embajador de su país. (Fotos, Pérez Aparisi)

Article signat per Alejandro Garcia Planas aparegut a *Las Provincias*.¹⁷⁸

A un altre article aparegut a la *Cartelera Túrria* [1978] es retrata cronològicament la figura artística del cantant/actor nord-americà sense fer cap esment de la visita [abans esmentada als paràgrafs anteriors] que CROSBY feu a la ciutat.¹⁷⁹

-Nous hàbits musicals a la societat valenciana.

Els mitjans de comunicació eren reflex inqüestionable de la manipulació informativa a la qual foren sotmesos la premsa, la ràdio i la televisió del país pel govern franquista.

No obstant això, de tant en tant sorgia la sorpresa i hom manifestava -sempre entre línies- allò que encara no es podia dir en veu alta ni al carrer ni a altres indrets tret dels cercles de confiança. Questionar opinions a empresaris o venedors de la ciutat al voltant dels resultats obtinguts per les vendes dels seus productes no hi era un fet gens comú tot i que la bateria de preguntes formulada per l'entrevistador fora més aviat innocent i mai escorcollava més enllà de la resposta adient i esperada.

Com que les vendes d'aparells tocadiscs anaven apropant-se a les d'aparells de ràdio [tot i que de manera espaiosa] un periodista local indagà al voltant de quatre establiments de València per tal de conèixer de primera mà els gustos musicals dels valencians amb cert poder adquisitiu que podien comprar-se discs, cada vegada més

¹⁷⁸ Garcia Planas, Alejandro – *Las Provincias* [1977]. 'Bing Crosby estuvo en València y cantó "València"'. Diumenge, 6 d'octubre. Pàg, 61.

¹⁷⁹ De Mata, Juan - *Cartelera Túrria* [1978]. 'Bing Crosby'. Setmana del 27 de març fins el 2 d'abril. N° 738.

[segons opinió generalitzada dels entrevistats] tot i que les estadístiques econòmiques demostraren que la veritable millora econòmica a la societat espanyola arribà passada la primera meitat dels anys seixanta.

El diumenge 1 de novembre del 1959 apareix al diari *Las Provincias*¹⁸⁰ una qüestió que donarà pas a quatre entrevistes curtes però significatives amb els propietaris o gerents de botigues de la ciutat on es venien discs i on es fa esment dels gustos i aficions d'una part de la societat local, aquella que podia gaudir de tocadisc, discs i diners per comprar-ne més: “¿Qué música es la preferida hoy por los valencianos?”.

La bateria de qüestions cerclava al voltant de:

→ Si havia augmentat l'afició a la música en València als darrers anys i influència dels discs d'alta fidelitat en les preferències musicals dels oïdors.

→ Quin tipus de música era aquella que menys els agradava.

Un dels propietaris entrevistats [Alejandro Soler Calatayud] ja parlava de la necessitat de crear un Club de Jazz a la ciutat atès el gran nombre d'aficionats.

El primer venedor entrevistat [Francisco Almarche Benlloch] fou considerat al seu temps -segons la ressenya periodística- com el segon venedor de discs a Espanya:

- ▶ “[Trad.]... D'acord amb les vendes, un 60 % dels clients està a favor de la música moderna -millor dit: música lleugera- i el 40 % restant a favor de la clàssica. Influeix el fet que la música moderna ix a la venda normalment en format de 45 rpm per la qual cosa el preu és més barat ...”.

Alejandro Soler Calatayud, propietari de la botiga d'electrodomèstics fundada al 1914 i ubicada al carrer Ribera. De les quatre entrevistes és la que conté respostes més substancials amb el tema jazzístic:

- ▶ “[Trad.] ... Abans hi havia pocs aparells de tocadiscs a València, ara hi ha a milers. Abans de la Guerra Civil començaren a enregistrar discs els segells *Columbia* i la ‘*Compañia del Gramófono Odeon*’. Avui [novembre 1959] ne són - al menys- vint-i-una les marques oferides al consumidor...”.

¹⁸⁰ *Las Provincias* [1959]. La música de nuestro tiempo / “¿Qué música es la preferida hoy por los valencianos?” [pàgina 14]. València, 1 de novembre.

- ▶ “... Als enregistraments moderns poden escoltar-se tots i cadascun dels instruments de l’orquestra. També ha guanyat l’anomenada música moderna aconseguint ‘estrídències’ magnífiques i inusitades ...”.
- ▶ “... En València -tot i que existeix una gran afició al Jazz- no hi ha cap club d’aquestes característiques cosa que sí succeeix a Madrid o a Barcelona i aquesta necessitat es fa de notar ...”.

Les paraules d’Alejandro Soler Calatayud als paràgrafs anteriors demanant un Club de Jazz per a la ciutat on hom poguera escoltar música en directe es troben fora de context polític i social atesa la data en que van ser manifestades i el veritable ambient musical que llavors envoltava la ciutat.

A l’entrevista personal mantinguda amb el seu fill ¹⁸¹, aquest referma les paraules de son pare a l’entrevista apareguda a *Las Provincias* i ens presenta el perfil d’un home aficionat a escoltar sarsuela però obert també a les novetats musicals del moment així com a la ‘bona música de Swing’ que -a poc a poc- ja hi era arribant amb certa normalitat a les botigues valencianes.

De fet, no hi havia cap problema pel que feia al subministrament de discs a les poques botigues de la ciutat de València on es venien, doncs els representants dels diversos segells discogràfics [a l’època era normal que un subministrador portara la representació de diversos segells] visitaren els venedors de manera puntual.

La venda de tocadiscs [i de tot tipus d’electrodomèstics] solia fer-se a terminis de tres, sis mesos o d’un any de pagaments i amb l’únic aval de la proximitat veïnal o de la coneixença personal dels clients i sense cap intervenció bancària [requisit imprescindible a la dècada següent] la qual cosa feu que en pocs anys es vengueren -entre altres electrodomèstics- molts aparells de ràdio i nombrosos tocadiscs donant inici a una clientela local àvida de novetats musicals enregistrades en disc.

Ambient musical a València a la fi dels cinquanta:

→ Per una banda, el manteniment dels arquetips clàssics [bandes, sarsueles, copla, música clàssica fins WAGNER, etc.].

¹⁸¹ Entrevista Personal: Alejandro Soler Martínez [València, 27/II/1923] qui aleshores dirigia l’establiment de son pare. Entrevista realitzada a València/l’Horta el 26/III/2008.

→ Per altra, la troballa amb els nous temps que arrossegava la fi dels cinquanta i l'arribada dels seixanta amb totes les contradiccions culturals i polítiques que allò implicava en una societat on ser 'modern' [en tots els àmbits i amb les seues conseqüències] anava a estar a l'ordre del dia.

Alejandro Soler Martínez manté que els gustos dels ciutadans de la València dels anys cinquanta giraven [tal com abans hem escrit] al voltant de la copla, la sarsuela, música clàssica i algunes de les primeres novetats de l'anomenada 'cançó italiana' [DOMÈNICO MODUGNO, CLAUDIO VIL·LA, RITA PAVONE, etc ...] escoltada sovint a les emissores locals.

De tant en tant es venien discs de FRANK SINATRA i d'orquestres de Swing sense catalogar ben bé atès que al catàleg hi apareixien discs de GLENN MILLER i BENNY GOODMAN però també d'orquestres tipus RAY CONNIFF ¹⁸², MANTOVANI ¹⁸³ o d'altres semblants que res tenien a veure amb el Swing i -menys encara- amb les veritables formacions jazzístiques [Big-Bands] de DUKE ELLINGTON, COUNT BASIE o QUINCY JONES, discs encara difícils de trobar i que -fins i tot- gaudien de bones vendes al mercat però no en les quantitats dels gèneres abans esmentats.

L'establiment d'Antonio Ferrer Ivars [carrer Ribera] complia aquelles dades el 25è aniversari de la seua fundació:

- ▶ “[Trad.] ... Podem refermar que -a hores d'ara- la joventut entén molt de música clàssica i la proporció de vendes [al llarg d'un any] tot comparant-la amb la música moderna és -aproximadament- de 3 o 4 a un, tot i que el disc de 33 rpm és més car ...”.

¹⁸² **Ray Conniff.** [Joseph Raymond Conniff. Attleboro/Massachusetts, 6/XI/1916 - San Diego/Califòrnia 13/X/2002]. Trombonista i arranjador. L'ús del cor com 'alter ego' de l'orquestra fou el tret que més el caracteritzà. A Espanya, el programa de ràdio *Consultorio de Elena Francis* tenia com a sintonia el tema *Indian Summer* [Victor Herbert] interpretat per l'orquestra i cors de Conniff..

¹⁸³ **Annunzio Paolo Mantovani** [Venecia, 15/XI/1905 - Tunbridge/Kent, 29/III/1980]. Compositor i director d'origen italià, triomfà al món musical londinenc gràcies a les seues actuacions al Queen's Hall i al Wigmore Hall. Aconseguí l'èxit gràcies al seu so particular [endolcidor i basat als violins]. Primer autor al món que vengué més d'un milió de discs estereofònics.

Francisco José Torres de Ariza era gerent de *Surco* [venda de discs i d'aparells de ràdio i televisió] i visitant assidu de fàbriques de discs a Alemanya, França i Països Baixos:

- ▶ “[Trad.] ... Als joves els atrauen els darrers enregistraments, dels quals sempre hem d'estar ben abastits ...”.
- ▶ “... També es ven molt el tema *Pequeña flor* de SIDNEY BECHET ¹⁸⁴[] ...”.

Però la realitat social de la fi dels anys cinquanta encara deixava entreveure hàbits de la mateixa postguerra. Així, GEORGE WEIN ¹⁸⁵ [influent promotor jazzístic i pianista] ho referma a la seua autobiografia:

- ▶ “[Trad.] ... El meu primer viatge a Espanya fou al 1958. Recorria Europa realitzant audicions per tal d'escollir membres de la NEWPORT INTERNATIONAL YOUTH BAND [→ VLADIMIRO BAS -saxo alt- ha estat l'únic músic espanyol que ha tocat amb LOUIS ARMSTRONG al Festival de Newport del 1958 amb la MARSHALL BROWN'S INTERNATIONAL YOUTH BAND, on eren també el trompetista DUSKO GOJKOVICH i el trombonista alemany ALBERT MANGELSDORFF]. A Madrid, el meu amfitrió fou el productor Alfredo Matas. Viví Franco i cada vegada que algú l'esmentava havies de treure el barret. Quan torní -ja als anys seixanta- l'ambient s'havia relaxat. Vull dir que es podia respirar ...”.¹⁸⁶

El començament dels anys seixanta donà pas a un lleuger canvi d'actitud social [més crítica tot i saber-se oprimat encara per un règim autoritari] davant les poques novetats que començaren a arribar i que estaven capgirant el món a marxes forçades. No obstant això, qualsevol canvi d'actitud a la societat anava acompanyat amb el recordatori perenne de saber on hi érem i qui era el que manava. Al món artístic aquesta necessitat de canvi es feu palesa pertot arreu.

Un exemple de ‘censura continuada’ que el règim franquista mantenia a totes les branques de la informació la trobem -fins i tot- als nouvinguts ‘festivals de la cançó’,

¹⁸⁴ Cal destacar l'èxit aconseguit arreu del món per Sydney Bechet amb el seu tema *Petit Fleur*, mostra comercial del saber fer del músic nord-americà, icona i mestre per a gairebé tots els jazzistes europeus. ---N. De l'A.

¹⁸⁵ **George Wein** [Boston/Massa, 3/X/1925]. Promotor, productor i pianista ocasional. Hi és considerat el ‘no-intèrpret’ més important de la història del Jazz. Al 1950 creà el segell discogràfic amb el mateix nom. Al 1954 muntà el Newport Jazz Festival [Rhode Island] i creà d'altres. Als seixanta creà l'empresa Festival Productions, dedicada a la promoció de noves figures i esdeveniments jazzístics. És autor d'un llibre autobiogràfic: *Myself Among Others: A Life in Music* [Da Capo Press, 2004].

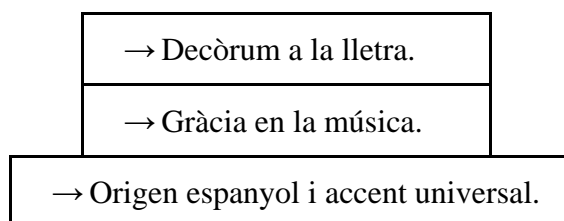
¹⁸⁶ Wein, George [2004]: *Myself Among Others: A Life in Music*. Da Capo Press. Paràgraf citat a *El País*, dissabte 22/III/2008, pàgina 31 del suplement cultural *Babelia*.

esdeveniments musicals inspirats en altres semblants celebrats a França i Itàlia, sobretot a les localitats turístiques aprofitant l'avinentesa d'una ciutat o una zona en concret a promocionar davant els futurs visitants [a Espanya seria a Benidorm i -més endavant- s'eixamplarien a altres].

Anunci del *III Festival Español de la Canción*.¹⁸⁷

Al cartell anunciador del *III Festival Espanyol de la Canción* cal destacar l'apartat 'un lema' on hi són presents les virtuts maximalistes que el règim demanava als futurs autors de les cançons davant la modernitat que ens envaïa:

És a dir: modernitat però sense renunciar als principis ideològics del règim i -tanmateix- a l'espanyolitat dels temes a desenvolupar de manera musical i textual.

L'arribada de les primeres allaus de turistes europeus permeté als músics i aficionats valencians entrar en contacte amb una menuda part del món musical forà arribat de més enllà dels Pirineus. Per primera vegada alguns professionals accediren a enregistraments jazzístics sense eixir del país doncs -al 1965- encara no hi eren a l'abast de qualsevol botiga de discs valenciana.

El contacte amb els primers turistes europeus fou la manera més pràctica de descobrir i informar-se de l'evolució d'aquells altres tipus de música que a les nostres terres eren considerades quasi anecdòtiques i de les quals hom sabia de la seua existència mitjançant pel·lícules o alguna esquifida sintonia radiofònica o televisiva

¹⁸⁷ *Levante* [1961]. Dissabte, 13 de maig. Pàg. 2.

d'allò més fútil degut a que els minvats programes especialitzats [ANTONIO BALANZÀ, PEPE PALAU] s'emetien quasi d'amagatall, a l'horari laboral o a la matinada.

Aquesta mena costumista provocà canvis a la societat.

Canvis socials afegits pels primers turistes.

→ Hàbits 'europeus' pel que feia als seus costums.
→ Modernitat i desinhibició amb les segues relacions personals.
→ Diners per fer despesa, la qual cosa era sinònim de desenvolupament econòmic.

Davant les tendències musicals que ens arribaven [grups de Rock &Roll i Música Pop] un munt de crítics de Jazz carregà les tintes al voltant de les noves modes musicals i del perill que implicaven per a un normal desenvolupament jazzístic. Com a exemple caldria citar aquest manifest d'intencions [ple de tòpics i prou conservador als seus principis] aparegut a la revista *Aria Jazz* al 1964, just abans de l'expansió consumista que el Rock i tot allò que l'envoltà s'encarregà de dur endavant. També al nostre país:

- ▶ “[Trad.] ... Desitjaríem que tots els responsables dels mitjans de divulgació saberen al menys una cosa: el Jazz res té a veure amb els portadors de perruquins i milionaris BEATLES ...”.
- ▶ “... Com a aficionats al Jazz ens indigna que aquest art siga confós amb eixa música [no sé ni com li donem eixe nom] que per a ser interpretada cal dur perruques i desarticulats-se ensems. Ens afligeix i ens indigna que els mitjans informatius divulguen i fomenten aquest fenomen que sols reflexa una terrible decadència ...”.
- ▶ “.. Quin tipus d'ideal, quina moral pot tenir eixe jove que imita i té com a heroi a un d'eixos desarticulats ...?”.¹⁸⁸

No obstant això, cal afegir que la música de THE BEATLES i d'altres grups semblants i també anglesos [ROLLING STONES, THE KINKS, THE ANIMALS, etc.] influiria sobre manera a l'avenir de futures carreres musicals de músics valencians.

¹⁸⁸ *Aria Jazz* [1964]. ‘Nota de la revista *Aria Jazz*’. Abril.

El cas de THE BEATLES -malgrat la seua senzillesa temàtica, estructural i musical- fou fruit d'un èxit purament comercial a més del marketing més estructuralista. Res tenien a veure amb balades italianes ni amb melodies franceses que llavors hi eren soana a diari per la ràdio. La força i la frescor d'aquella nova música obria el camí vers la recerca d'altres estils més oberts i complexos.

A València, la compositora castellanenca MATILDE SALVADOR i SEGARRA ¹⁸⁹ escrivia ressenyes i crítiques musicals [al voltant de tot tipus de gèneres] a les pàgines del diari *Levante* i entre aquestes [just dos dies després de la mort del cantant i pianista NAT KING COLE] ne trobem una relativa a un disc de Jazz [dintre de l'apartat *Música Ligera*] d'un saxofonista no massa conegut pels aficionats: ILLINOIS JACKET.¹⁹⁰

El lèxic emprat per SALVADOR a l'hora descriure la textura dels diversos estàndards que al disc apareixen s'apropa molt a aquell emprat per la compositora de *Vinatea* quan analitza enregistraments de música clàssica o ètnica, tal com -al mateix article- els dedicats a la *Misa Criolla* i la *Misa Luba* ¹⁹¹ dintre de l'apartat *Música religiosa* ¹⁹². El fet que una autoritat al món de la 'clàssica valenciana' [tal com llavors SALVADOR hi era] fera crítiques periodístiques sota el mateix respecte i cura pedagògica davant de qualsevol estil musical cal considerar-lo [des de la distància] com un exercici de valentia musical. La divisió feta a la seua secció 'Discoteca' [*Música Clàssica* i '*Música Lleugera*'] fou -si més no- una excusa gramatical per tal de diferenciar sobre el paper dos mons que res tenien a veure des del punt de vista formal i estilístic.

Però el fet que el conjunt de la secció donara a entendre als lectors que la suposada divisió era més informativa que no real fou un veritable avenç a la dècada dels seixanta tot i que cal pensar en la professionalitat de la compositora a l'hora d'acceptar escriure [per motius diversos] al voltant d'aquest tipus de ressenyes.

¹⁸⁹ **Matilde Salvador i Segarra**. [Castelló/La Plana Alta, 1918 - València, 5/X/2007]. Compositora i pintora. Filla del violinista Josep Salvador i Ferrer i germana de la violinista Josefina Salvador. Estudià amb Vicent Asencio [1908/1979], qui esdevindria el seu espòs. Autora de nombroses cançons de concert; ballets [*El segoviano esquivo*, Barcelona, 1960] i òperes [*La filla del Rei Barbut*/1943] i *Vinatea* [estrenada al Liceu de Barcelona al 1974 i representada a València el 1975].

¹⁹⁰ **Illinois Jacquet** [nascut Jean-Baptiste Illinois Jacquet. Broussard/Louisiana, 31/X/1922 - Nova York, 22/VII/2004]. Saxofonista i fagotista. El solo del tema *Flying Home* [Hampton Orchestra's] fou considerat 'clàssic'. Al 1944 creà una banda menuda on tocava un jove contrabaixista anomenat Charles Mingus. Al 1946 tocà amb Count Basie reemplaçant Lester Young.

¹⁹¹ *Misa Luba* [Philips 850 033 PY].

¹⁹² *Levante* [1965]. 'Discoteca'. Diumenge, 7 de febrer. Pàg. 23.

Les crítiques de MATILDE SALVADOR abastaven des d'enregistraments amb obres de DEBUSSY, SCHUBERT, VERDI, PERGOLESI, CHAIKOWSKY i BEETHOVEN fins a discs signats per THE BEATLES, DUO DINÀMICO, LOS BRINCOS, LOS HERMANOS ANOZ, MARISOL, MICHEL [cantant nascut a Pego i amb una brillant trajectòria a l'antiga URSS], JAVIER FLETA i cantants pertanyents a la nounada 'nova cançó': SALVADOR ESCAMILLA, MARIA CINTA i NURIA FELIU [a qui TETE MONTOLIU acompanyà sovint] a més de novetats jazzístiques: ILLINOIS JACKET, WEST MONTGOMERY, etc.

A una de les crítiques, la compositora parla -fins i tot- de la tècnica 'd'octaves' feta servir pel guitarrista WEST MONTGOMERY a la seua mà dreta:

- ▶ “[Trad.] ... La consecució interpretativa de WEST MONTGOMERY és -si més no- espectacular quan hom pensa que s’aconsegueix mitjançant la tècnica de la mà dreta fent servir sols el dit polze.
- ▶ “... La seua agilitat així com també el control de volum de l’instrument són veritablement notables ...”.¹⁹³

Crítica de MATILDE SALVADOR al voltant d'un LP dels saxofonista ILLINOIS JACQUET.¹⁹⁴

Música ligera
 Illinois Jacquet: "Frankie Fanny", "Stella by starlight", "Satin doll", "Banned in Boston", "Indiana", "Ydeen-o", "Imagination", "How now!", "Reverie", "Pucker up". LCLP 230 (La Voz de su Amo).
 Para los amantes del "jazz" es recomendable el presente ejemplar compilador de estupendas actuaciones del saxofonista Illinois

Jacquet. Con estilo propio, sencillo o complicado, es uno de los saxos mejores, especialmente en los "blues". Su sonido tiene distintas gradaciones, en la intensidad y la expresión. El conjunto, que lo rodea se comporta con tal espontaneidad, que en todo momento da la sensación de una fresca improvisación. El registro suena muy bien.
 MATILDE SALVADOR

A la secció 'El mundo del Disco' de la *Cartelera SIPE* ¹⁹⁵ es fa la ressenya del disc *The Pick of Parker* ¹⁹⁶, aparegut a Espanya en aquelles dates i on el comentarista [anònim] descriu l'oblit per part dels aficionats de l'anomenat 'Midle-Jazz' dels anys trenta i quaranta i l'avenç formal produït al gènere jazzístic amb l'arribada del Be Bop com a estil preponderant als cinquanta gràcies -entre altres- a músics com CHARLIE PARKER. El disc és una recopilació de temes enregistrats pel Saxofonista alt del 1950 al 1953

¹⁹³ Salvador, Matilde - Levante [1965]. 'Discoteca' [crítica del disc de Wes Montgomery *Movin' Wes*. - Serie Verve/La Voz de su Amo, LCLP 240-]. Diumenge, 13 de juny.

¹⁹⁴ Salvador, Matilde - Levante [1965]. 'Discoteca'. Diumenge, 7 de juliol.

¹⁹⁵ *Cartelera SIPE* [1965]. 'El mundo del disco'. Del 18 al 24 d'octubre. N° 798.

¹⁹⁶ *The Pick of Parker*. Charlie Parker: La Voz de su Amo -LCLP247- Verve Series.

amb THELONIOUS MONK, DIZZY GILLESPIE i el bateria KENNY CLARK. La qualificació per part del comentarista és la més alta: 5 [excepcional].

La setmana del 1 al 7/XI/1965, apareix a la mateixa secció 'El mundo del Disco' [SIPE nº 800] el comentari sobre l'aparició a les botigues del disc *Dizzy in Hollywood* del trompetista DIZZIE GILLESPIE ¹⁹⁷. En altre número de la cartellera apareix la ressenya del disc *Clifford Brown Memorial Album*, un dels nombrosos homenatges editats [atesa la seua sobtada mort] sobre l'obra del trompetista CLIFFORD BROWN.¹⁹⁸

A una de les contraportades de la cartellera apareix un article anomenat *Las mujeres del Jazz*, on es fa una curta ressenya de vuit cantants força significatives a la història del Jazz: BESSIE SMITH, BILLY HOLIDAY, SARAH VAUGHAN ['Sassy'], CARMEN McRAE, DINAH WASHINGTON, NINA SIMONE, ANITA O'DAY [única cantant blanca de les vuit] i MAVIS RIVERS.¹⁹⁹

-Venda i promoció de nous instruments [1960-1970].

En aquest apartat cal separar els avenços mecànics i materials que [cap a la fi dels anys cinquanta] capgiraren la manera d'entendre alguns instruments per part de nombrosos músics i el seu desenvolupament posterior, sobretot pel que feu a l'apartat electrònic.

Als anys seixanta i degut al creixement econòmic proporcionat al país per l'arribada de gran quantitat de turistes europeus i l'eixamplament de les exportacions agràries, les botigues de música existents a la ciutat fins aleshores hagueren de fer front a la nova demanda de material [instruments i partitures] que els músics locals començaren a desitjar [nous instruments o recanvi dels vells al cas de les bandes] a més de posar-se al dia pel que feia a la seua imatge i als contactes amb altres fabricants europeus [primeres visites de venedors valencians a diverses fires musicals europees tal com la de Frankfurt].

¹⁹⁷ *Dizzy in Hollywood* [Philips 852 055 BY]. Enregistrament on Dizzy Gillespie toca amb James Moody/saxòfon; Kenny Barron/piano; Chris White/contrabaix i Rudy Collins/bateria. El comentarista de la SIPE [quasi sempre anònim] destaca a la seua ressenya com els aficionats han subestimat sobre manera el saxofonista James Moody. ---N. de l'A.

¹⁹⁸ *Clifford Brown Memorial Album* [Prestige LJL 60002]. *Cartelera SIPE* [1965]. 'El mundo del disco'. Del 13 al 19 de desembre. Nº 805.

¹⁹⁹ *Cartelera SIPE* [1966]. 'Cultura del espectador: Las mujeres del Jazz'. Abril. Nº 805.

L'assoliment de nous estils musicals en moda comportà un canvi d'hàbits a gairebé totes les formacions de los orquestrines de València.

Canvis estructurals a les orquestrines valencianes a començament dels anys seixanta tot cercant una millora al sou del conjunt:

<i>Contrabaix acústic:</i>	→ Es deixà de costat en favor dels nous contrabaixos electrònics [més prims en grandària i de tres o quatre cordes] o -sobretot- per la guitarra/baixa [amb quatre cordes].
<i>Guitarra acústica i espanyola:</i>	→ Adquisicions de les primeres guitarres electròniques de cos compacte procedents d'Itàlia [<i>Invicta, Gallanti</i> i d'altres]; dels Estats Units [<i>Fender, Gibson, Gretsch, Girl i Rickenbacker</i>] i de València [<i>Jobesonik</i>, fabricada per Joaquim Benavent].
<i>Instruments de vent:</i>	→ Antiques marques d'importació [<i>Selmer, Conn, Martin i Buffet</i>] i d'altres que anaren arribant procedents de mercats orientals com el japonès. Destinades -a la seua gran majoria- a les bandes de música locals i provincials.
<i>Amplificació:</i>	→ Per als contrabaixos i les guitarres electròniques [canvi d'imatge a les botiques musicals valencianes]. → Equips d'amplificació de veus [el componien dos bafles amb altaveus, un equip amplificador i un aparell productor de ressonància -o 'eco'- a més de micròfons de millor qualitat que no els de la dècada dels cinquanta: <i>Ronnette</i> -el més antic-, <i>Shure, Beyer</i> i <i>Binson</i>].²⁰⁰

²⁰⁰ Cal destacar en aquest apartat el fabricant valencià d'instruments de percussió i d'amplificació Joaquin Benavent Pérez qui començà [als anys seixanta] fabricant guitarres electròniques de cos compacte [*Jobesonik*]; amplificadors per a baix i guitarra i equips de veu [*Music Son*] i instruments de percussió convertint-se a la dècada dels setanta en un dels primers exportadors de material musical de l'estat espanyol. ---N' de l'A.

→[Pel que fa a l'apartat de partitures veure el Capítol III.1.5.1: *Partitures*.

Botigues musicals a València fins ben avançats els anys seixanta:

Les botigues de música que a València hi eren abans dels canvis que portà la lleugera millora econòmica dels anys seixanta disposaven d'una clientela reduïda ateses les circumstàncies de la majoria dels professionals de la ciutat. Les vendes eren molt puntuals [els instruments duraven dècades] i nombrosos músics preferien encomanar un instrument en concret -si de cas s'ho podien permetre- un a algun conegut que viatjara a l'estranger doncs els preus del material musical d'importació era gairebé prohibitiu.

Com que el món bandístic era qui proporcionava moltes vendes a les botigues als anys seixanta apareguren nous fabricants d'instruments per tot arreu intentant substituir els proveïdors clàssics.

Com a exemple de l'agressivitat comercial a la qual es veren abocades alguns fabricants 'clàssics' d'instruments valdria aquesta publicitat del 1956 de la marca francesa de saxòfons i clarinets *Dolnet*.²⁰¹

²⁰¹ *Pentagrama* [1956]. N° 35. Pàg. 5.

Arribats als anys setanta, un dels pocs esdeveniments musicals innovadors a la ciutat fou la presentació d'un instrument significatiu per al Jazz i -de manera especial- a les nostres terres doncs seria un intèrpret d'aquest instrument [LOU BENNETT] l'encarregat de presentar-nos el gènere a partir de la seua primera visita a València [9, 10 i 11/X/1973].

Es tractava de l'orgue electrònic *Hammond* [de fabricació sueca] que començà a comercialitzar-se a la nostra ciutat dintre d'una moda que feu aflorar la sensibilitat artística [musical] a qualsevol dels futurs intèrprets que aleshores pogueren pagar-se un d'aqueixos instruments a més de les lliçons que l'acomboiaven per tal de [segons anunci publicitari] 'poder tocar qualsevol gènere musical i la peça desitjada' en només un mes d'aprenentatge.

El diumenge 15/IX/1970 fou presentat l'orgue *Hammond* en una sessió especial al *Cinema Serrano* [11,30 hores] i en la qual l'organista anglès BRYAND ROTWELL oferí un 'repertorio variado' dintre d'un 'Espectáculo inaudito en València'.²⁰²

De llavors endavant, l'orgue electrònic -tot i tenir un preu oneros per a les butxaques dels músics locals- començà a ser distribuït a la botiga d'instruments musicals *Emilio Juan* [carrer Micer Mascó]. Mitjançant pagaments mensuals, van ser nombrosos els pianistes que optaren per comprar l'orgue [i el seu complement: un amplificador amb sonoritat envoltant anomenat *Leslie*] i començar el seu estudi per fer-lo servir a les orquestres i grups on tocaven.

Publicitat apareguda als diaris locals pertanyent a cursos per aprendre a tocar l'Orgue *Hammond* [o la marca *Piper*] amb poques sessions d'aprenentatge.²⁰³

¿V.D. SABE QUÉ ES UN ORGANO HAMMOND?

SUPONGO QUE... ..UN INSTRUMENTO PARA LAS MÚLTIPLES

¡SI SEÑOR! Y V.D. PUEDE TOCARLO EN POCAS SEMANAS...

¡A ESTA CITA NO FALTO!

NUNCA APRENDE ALGO TAN DIVERTIDO COMO ESTO... ¡ES ARROJANTE!

POCAS SEMANAS MAS TARDE...

EQUIVOCADAMENTE, MUCHAS PERSONAS PIENSAN ASI.

ALGUNOS DIAS DESPUES....

QUERO SEGUIR LOS CURSOS DE ORGANO HAMMOND... ..¿ES MUY CARO?

NO! SOLO CUESTA 950 PTAS.

¡ER FANTASTICO. ¡QUE BIEN TOCAS!... ¡Y QUE SONIDO TAN FABULOSO!

¡TE FELICITO POR HABER COMPRADO UN HAMMOND PARA TU HOGAR.

SOY FELIZ Y HAGO FELICES A LOS MIOS CON HAMMOND!

recorte este cupón y remítalo a

ORGANOS HAMMOND
Hernán Cortés, 24
Tele. 22 25 32/22 25 12
Valencia-4

Deseo me informen sobre

El curso de ORGANO HAMMOND

Modelos de órganos

El increíble PIPER (sostenido)

Nombre _____

Domicilio _____

Población _____

Teléfono _____

Itarín Postal

²⁰² *Las Provincias* [1970]. Divendres, 13 de setembre. Pàg. 37.

²⁰³ *Las Provincias* [1972]. Diumenge, 8 d'octubre. Pàg. 65.

Tot i el seu volum i pes, l'orgue *Hammond* [segons tipus i sèrie] canvià força la sonoritat de moltes formacions locals dels anys setanta afegint al conjunt una major presència del teclista doncs -amb les primeres amplificacions orquestrals de començament dels seixanta- la interpretació dels pianistes era amortida en meitat de la massa orquestral [sobretot si hom tocava a l'aire lliure], fins i tot canvià la tècnica digital de nombrosos pianistes atès que la sonoritat especial de l'orgue [plena i amb una gamma tonal d'allò més ampla] omplia l'espai harmònic de les orquestres fins límits mai coneguts.

Un dels predecessors del Jazz a València [el pianista MIGUEL BENET] ens confessà que -només començar a tocar l'orgue *Hammond*- canvià la seua percepció musical i el seu concepte jazzístic tot i que era sabedor de la diferència tècnica amb el piano. Entre altres, el nou instrument feu que molts músics valencians conegueren l'obra de l'organista JIMMY SMITH i d'altres, sobretot de LOU BENNETT qui -des de l'any 1973- actuaria sovint a la ciutat, fins i tot acompanyat per significatius jazzistes locals de la fi dels setanta i començament dels vuitanta [CARLOS GONZALBEZ/guitarra i PACO ARANDA/bateria].

Convertit gairebé en llegenda per a nombrosos músics i aficionats, les facilitats per aprendre a tocar l'orgue electrònic [*Hammond* o el seu succedani: *Piper*, més a l'abast de tothom] es quintuplicaren [pel que feu a la publicitat] en pocs mesos.

Havia estat a començament dels seixanta quan moltes orquestrines locals començaren a afegir al seu quadre instrumental els orgues electrònics, aparell substituït del piano allà on no hi havia o estaven fets malbé per ser tocats augmentant així les possibilitats de contractació de les formacions atès que ja no hi demanaven la presència d'un piano acústic allà on tocaven, avantatges tècnics aprofitats per les orquestres que obligaren els seus pianistes a convertir-se en organistes canviant així la manera d'interpretar atesa la pulsació tova del teclat electrònic.

Els primers orgues electrònics que arribaren a València procedien d'Itàlia i tenien una sonoritat i uns registres força cridaners. Les marques *Farfisa* [sobretot] i *Gem* foren les més venudes. A la fi dels setanta arribarien a les botigues valencianes els primers teclats [orgue/sintetitzador] fabricats a diversos països orientals.

Els trets tècnics dels nous aparells electrònics facilitaven el seu ús fent que aficionats amb pocs recursos musicals i intèrprets d'altres instruments se sentiren atrets per l'orgue electrònic només començar les classes d'aprenentatge, bé mitjançant professors o -fins i tot- seguint una metodologia aplicada des d'un llibre publicat per la mateixa empresa fabricant de l'instrument. El fenomen fou semblant a aquell altre de les primeres guitarres electròniques aparegudes a la ciutat a començament dels anys seixanta, tot i que la venda d'orques i les ganes per aprendre a tocar-lo hauríem de situar-les a començament dels setanta.

La pulsació al teclat de l'orgue hi era d'allò més suau que no al piano, la qual cosa facilitava la interpretació a més de poder posicionar els dits a sobre les tecles fent sonar -de seguida- qualsevol so lluny de la complexitat tècnica del mecanisme pianístic.

Orgue *Piper* i demostració organística a càrrec d'uns desconeguts SHAY TORRENT i AXEL ALEXANDER, ambdós anunciats com a 'únic duo d'intèrprets al món'. ²⁰⁴

De llavors endavant, l'orgue electrònic -tot i tenir un preu oneros per a les butxaques dels músics locals- començà a ser distribuït a la botiga d'instruments musicals *Emilio Juan* [carrer Micer Mascó]. Mitjançant pagaments mensuals, van ser nombrosos els pianistes que optaren per comprar l'orgue [i el seu complement: un amplificador amb sonoritat envoltant anomenat *Leslie*] i començar el seu estudi per fer-lo servir a les orquestrines i grups on hi solien tocar.

Tot i que la publicitat oferida per vendre aquestos orgues feia esment a la possibilitat de poder tocar qualsevol tipus de música en poc de temps i sense massa dedicació al seu estudi, els intèrprets que gosaven tocar un estàndard jazzístic amb un dels nombrosos acompanyaments rítmics ja inclòs al instrument toparen amb l'inconvenient de no poder fer-ho amb el mateix Swing ni la mateixa força interpretativa feta servir als

²⁰⁴ *Las Provincias* [1973]. Dijous, 8 de març. Pàg. 45.

enregistraments de referència doncs ‘la màquina’ no pogué suplir un bon bateria de Jazz o qualsevol línia ben estructurada de un bon contrabaixista professional.

No obstant això, les demostracions es succeïren sovint a diversos indrets de la ciutat i la venda d’orgues electrònics anà en augment en proporció al nivell de vida d’aquells als quals anava dirigida la publicitat.

L’organista LOU BENNET davant el seu *Hammond B-3* i preus de diverses marques de pianos [amb els pagaments fraccionats] segons l’establiment musical *Emilio Juan*.²⁰⁵

Pianos Verticales	Entrada	Plas. mes
SCHIMMEL . . .	12.790	2.966
PLEYEL	13.800	3.151
GAVEAU	15.700	3.337
ERARD	15.500	3.151
Pianos de cola		
SCHIMMEL . . .	26.300	6.303
GAVEAU	27.700	6.488

Al 1975, la publicitat gràfica d’instruments de teclat arribà a incloure noms propis del món musical més o menys coneguts pels destinataris.

Anunci del piano *Baldwin* sota la garantia de ser l’instrument elegit per OSCAR PETERSON i ERROLL GARNER.²⁰⁶

el que prefieren

Burt Bacharach
Leonard Bernstein
Ferrante and Teicher
Liberace
Oscar Peterson
Erroll Garner
Arthur Fiedler
Lawrence Welk

B

Baldwin

pianos y órganos para que la música se disfrute más

Musikalia

PL. HORTICULTOR, COBSET, 12. Tel. 3257223. VALENCIA-8

Conclusa la dècada dels setanta, la progressió social i econòmica del país permeté importar tot tipus de productes. Els instrument musicals no restaren fora dels nous llistats comercials que aviat invadiren les prestatgeries de les botigues valencianes. Així, al 1981 i no sols pel que pertocava als orgues electrònics, un músic a València podia

²⁰⁵ *Las Provincias* [1972]. Dimecres, 29 de novembre. Pàg, 44.

²⁰⁶ *Las Provincias* [1975]. Divendres, 25 d’abril. Pàg, 34.

escollir entre diverses marques dintre d'un mateix instrument, fet gairebé impossible només uns anys abans.

Botigues musicals més significatives a València als anys setanta.

<i>Torres Hermanos.</i> <i>València Musical.</i> <i>Musikalia.</i> <i>Emilio Juan.</i>	→ Sobretot a l'apartat dels instruments electrònics i aquells que donaven més facilitats a l'hora dels pagaments emprant lletres de canvi o aplaçaments.
<i>Lluquet.</i> <i>Penadés.</i> <i>Unión Musical Española.</i> <i>Rivera Música.</i> Altres establiments més menuts.	→ Dirigides vers el món bandístic i editorial que no aquell dels nous aparells d'amplificació electrònica.

Una famosa botiga musical de la ciutat publicava a la premsa local un anunci publicitari on la varietat de marques instrumental es feia palesa gràcies a un major nombre de fabricants i on ja hi era evident l'amplària del mercat internacional tot barrejant marques occidentals [Alemanya, Estats Units, ...] i d'orientals [japoneses i d'altres països de l'entorn asiàtic]:

Marques d'instruments que podien trobar-se a la botiga musical *Centromúsica* [carrer Guillem de Castro] a començament dels anys vuitanta i on apareix un mostrari barrejant marques occidentals i d'aquelles primerenques arribades a casa nostra i fabricades als països orientals.²⁰⁷

Pianos	<i>Eisenberg.</i> <i>Yamaha.</i>
Orgues	<i>Gem</i> <i>Yamaha.</i>

²⁰⁷ *Levante* [1981]. 'Publicitat'. Diumenge, 29 de novembre. Pàg, 18.

Trompetes	<i>Bach.</i> <i>Besson.</i> <i>Blessing.</i> <i>Yamaha.</i>
Saxòfons	<i>Selmer.</i> <i>Swallow.</i> <i>Yamaha.</i> <i>Yanagisawa.</i>
Bateries	<i>Pearl.</i> <i>Rogers.</i>
Guitarres	<i>Aria.</i> <i>Fender.</i>

-Escàs impacte a la societat valenciana per l'obituari de jazzístes significatius.

Qualsevol esdeveniment succeït al voltant de la desaparició de grans intèrprets i compositors de Jazz tenia escàs o nul impacte a la premsa local. La importància de qualsevol personatge públic estava determinada -entre altres paràmetres- per la seua popularitat a nivell local.

Com que eren poquíssims els valencians que havien escoltat o coneixien els músics de Jazz més importants a la història del gènere, la seua desaparició no restà plasmada als mitjans de manera adient o -simplement- no es palesà a cap mitjà de comunicació tret de figures força emblemàtiques i ja als anys setanta.

Tot seguit afegim un paral·lelisme entre dades concretes d'alguns obituaris ocorreguts al món del Jazz i el seu ressò [o no, segons els casos] a la premsa de la ciutat comparant el tipus d'esdeveniments [musicals, cinematogràfics i teatrals] oferts a la ciutat dintre de la data concreta de l'obituari:

- CHARLIE PARKER:

→ Mor el dissabte 9 de març del 1955 a casa de la baronessa Nica [Pannonica] de Koenigswater.²⁰⁸
→ Cap informació local pel que fa a l'òbit del compositor i saxofonista alt.

València:
Març/1955.

→ Pel·lícules:
La ley del silencio
Vacaciones en Roma
Los caballeros del rey Arturo.

→ Teatre/Sarsueles:
La del manojo de rosas.
La del Soto del Parral.
El santo de la Isidra.
Los Gavilanes.

- ART TATUM: ²⁰⁹

→ Mor a l'Hospital *Queen Of Angels* de Los Angeles/Califòrnia, l'11 de novembre del 1956.
→ Cap informació local pel que fa a l'òbit del pianista.

- LESTER YOUNG: ²¹⁰

→ Mor a l'habitació que ocupava a l'Hotel Alvin de Nova York el 15 de març del 1959.
→ Cap notícia a la premsa local.

²⁰⁸ **Charlie Parker.** [Charles Christopher Parker Jr. -de malnom 'Bird'-]. Kansas City, 29/X/1920 - N.ona York, 12/III/1955]. Sense Parker [també Armstrong, Ellington, Coltrane i Davis] el Jazz no tindria raó de ser.

²⁰⁹ **Art Tatum** [Arthur Tatum Jr. Toledo/Ohio, 13/X/1909 - Los Angeles/Calif, 5/XI/1956]. Pianista. Considerat [a qualsevol gènere musical] com un dels pianistes més grans del segle XX.

²¹⁰ **Lester Young** [Woodville, 27/VIII/1909 - Nova York, 15/III/1959]. Saxofonista. Al 1944 amb Dizzy Gillespie i Oscar Pettiford forma el que és considerat com el primer quintet 'Bop' de la història.

València:
Març/1959.

→ Teatres:
Sevilla, ... trono y tronío.
Selección de variedades.
Bésame, tonto.
→ Actuacions diverses al Paradors fallers.²¹¹

- BILLIE HOLIDAY:

→ Morta al Metropolitan Hospital de Harlem [Nova York] el 17 de juliol del 1959.²¹²

València:
Juliol/1959

→ Cinema:
Tango en el bar..
→ Al Teatre Apolo: lluites de Catch.²¹³

A la de premsa local surt una ressenya dintre d'altra més gran on -paradoxalment- s'escriu al voltant del tifó *Billie* i del seu pas devastador al Japó [74 morts] just a la mateixa data de la mort de la cantant. Els dies següents no trobem cap referència a BILLIE HOLIDAY als diaris de la ciutat.

Anunci de la mort de BILLIE HOLIDAY [*Levante*, 18/VII/1959. Pàg, 10].

FALLECE UNA CANTANTE
NUEVA YORK, 17.—La cantante de color Billie Holiday ha fallecido en un hospital de esta ciudad a la edad de 46 años. — Efe.

²¹¹ *Levante* [1959]. Dimarts, 17 de març. Pàgines 2 i 6.

²¹² **Billie Holiday** [Eleanora Fagan Gough, Filadèlfia 7/IV/1915 - Nova York 17/VII/1959]. De malnom 'Lady Day'. Cantant. La seua vida estigué marcada per l'infortuni. Morí [als 44 anys] per culpa d'una sobredosi d'heroïna. És considerada com una de les grans dives que el Jazz haja conegut.

²¹³ *Levante* [1959]. 18 de juliol. Pàg, 10.

- NAT KING COLE: ²¹⁴

→ Mor a l'Hospital de Santa Mònica/Califòrnia el divendres 15 de febrer del 1965 als quaranta-sis anys d'edat.

València:
Febrer/1965

→ Cinc dies després de la mort de NAT KING COLE, Cesar de la Lama [Agència Efe] signà un article al diari *Levante* titulat: *Nat King Cole, el pobre negrito que se convirtió en la voz mas cara del mundo* i on l'autor fa un repàs al voltant de la trajectòria artística i personal del músic.

- ▶ “[Trad.] ... Fou una de les glòries més valuoses del món artístic dels negres, junt a PAUL ROBERTSON, LOUIS ARMSTRONG, ELLA FITZGERALT i MARIA ANDERSON. Estava considerat com el negre més ric dels Estats Units. Cobrava setmanalment al voltant de 10.000 dòlars per les seues actuacions i s’anomenava a sí mateix ‘rei del sortilegi’ ...”.
- ▶ “... NAT KING COLE arribà a enregistrar més de 600 cançons tot i que començà a cantar -als 17 anys- per casualitat en un local on l’amo de l’establiment s’obstinà en que algú de l’orquestra cantara el tema *Sweet Lorraine* ...”.²¹⁵

Ressenya de la mort de NAT KING COLE i capçalera de l'article de César de La Lama de l'agència EFE [*Levante*, 20/II/1965].

NAT KING COLE, «EL POBRE NEGRITO» QUE SE
CONVERTIO EN «LA VOZ MAS CARA DEL MUNDO»
TOCABA EL PIANO A LOS CUATRO AÑOS
Y FUE CANTANTE POR CASUALIDAD
Por César de la LAMA
De los Servicios Especiales de Efe

²¹⁴ Nat ‘King’ Cole [Nathaniel Adams Cole, Montgomery/Alabama, 17/III/1919 - Santa Mònica/Calif., 15/II/1965]. Pianista i cantant. Primer artista afroamericà a tenir un programa propi a la ràdio i a la televisió [1950]. Al 1958 enregistrà en castellà a La Havana i a Mèxic.

²¹⁵ *De la Lama, Cesar - Levante* [1965]. ‘Nat King Cole’. Dissabte, 20 de febrer.

Primer anunci de la mort de NAT KING COLE segons l'agència de notícies France-Press.²¹⁶

Ha muerto Nat King Cole
 SANTA MONICA (California) 15. — Ha muerto el célebre músico y cantante negro Nat King Cole, a los 45 años de edad, víctima de un cáncer de pulmón. — AFP.
Detalles biográficos
 NUEVA YORK, 15. — El gran pianista y cantante negro Nat King-Cole, que acaba de fallecer atacado de cáncer de pulmón, conoció en los últimos años de su vida un éxito que, en opinión de algunos aficionados al "jazz", debe más bien a su innegable talento de cantor agradable.

En 1950, Cole emprendió su primera y triunfal gira por Europa. Este es el período que más recuerdan los aficionados al "jazz", pues a partir de los años 1963-64, Cole pareció ceder a las necesidades comerciales. Sin embargo, estos últimos años registró, con su trío numerosos éxitos comparables a los anteriores. Además de sus dos cabeceras de cartel "Sweet Lorraine" y "Straight un fly right", cabe destacar, entre otras, "Darling, ye vous aime beaucoup". Estas piezas, interpretadas con cálida voz —de la que Cole no tenía "motivo alguno para sentirse orgulloso"— vendieron más de un millón de discos cada una. — AFP.

- JOHN COLTRANE:²¹⁷

→ Mor a l'Hospital de Huntington [Long Island- Nova York] el dilluns 17 de juliol del 1967.²¹⁸

València:
 Juliol/1967

→ Pel·lícules:

Un hombre y una mujer.

Doctor Zhivago.

A hard day's night. [primera pel·lícula interpretada per THE BEATLES [1964] i segona estrenada als cinemes de València després de *Help* [1965].

²¹⁶ *Levante* [1965]. Ha muerto Nat King Cole. Dimarts, 16 de febrer. Pàg. 2.

²¹⁷ **John Coltrane** [John William Coltrane, Hamlet/Carolina Nord, 23/XI/1926 - Huntington Hospital- Nova York, 17/VII/1967]. Saxofonista i compositor. Morí als 40 anys per culpa d'una infecció hepàtica, fet que l'impedí conèixer Àfrica. Figura imprescindible per poder entendre el desenvolupament del Jazz.

²¹⁸ *Levante* [1967]. Breu ressenya de la mort del saxofonista. Dimecres, 19 de juliol. Pàg. 22.

Ha fallecido el saxofonista John Coltrane

NUEVA YORK, julio, 17 (Efe). — John Coltrane, saxofonista considerado como uno de los mejores músicos del «jazz» moderno de su década, ha fallecido a los 41 años de edad.

La muerte le sobrevino en el Hospital de Huntington, en Long Island. Coltrane se quejaba de dolores estomacales desde hacía varias semanas, pero se negaba a ser sometido a reconocimiento médico.

Ingresó en el hospital el domingo pasado para ser sometido a tratamiento, y se comprobó que tenía inflamado el hígado.

- LOUIS ARMSTRONG ²²⁰ [‘Satchmo’].²²¹

→ Mor a casa seua a les 5,30 de la matinada del dimarts 6 de juliol del 1971.

→ Fou la primera vegada que a la premsa espanyola i de bona part d’arreu del món aparegué a la primera pàgina dels diaris la imatge d’un músic de Jazz tot i que sota el malnom ‘Satchmo’.

València:
Juliol/1971

→ A València, hom desconeixia que el trompetista havia actuat a Alacant només 4 anys abans [El Campello, agost/1967, Sala *El Gallo Rojo*].

²¹⁹ *Levante* [1967]. ‘Ha el saxofonista John Coltrane’. Dilluns, 17 de juliol. Pàg. 22.

²²⁰ **Louis ‘Daniel’ Armstrong** -malnoms: ‘Satchmo’ i/o ‘Pops’- [Nova Orleans/Louis, 4/VIII/1901 - Corona-Queens/Nova York, 6/VII/1971]. Trompetista i cantant. Tocà i cantà amb els instrumentistes i cantants més famosos. Els seus enregistraments sobre temes de Fats Waller i el disc dedicat a W.C Handy foren els últims veritablement creatius a la seua carrera. Armstrong ha estat un dels grans icones del Jazz i personatge fonamental al desenvolupament del gènere.

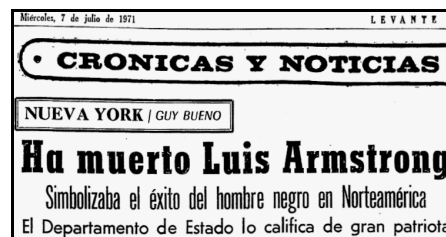
²²¹ El malnom ‘Satchmo’ és una abreviació de ‘Satchelmouth’ [manera d’embocar la trompeta]. Al juliol del 1932 [actuació al Palladium de Londres, on hi eren també ‘Valencia Trio’] l’aleshores editor de la revista *Melody Maker* [Percy Brooks] saludà el trompetista dient-li “... Hello, Satchmo!...”, és a dir: abreviant la paraula ‘Satchelmouth’: De llavors endavant tothom emprà aquell malnom per dirigir-se al trompetista [a l’igual que el malnom ‘Bird’ de Parker]. Als seus inicis era conegut com a ‘Dippermouth’ [dipper: en valencià ‘declivi’, ‘depressió’] referència que feia esment a la manera d’embocar la trompeta que tenia Armstrong mentre tocava. ---N. de l’A.

València:
Juliol/1971
[bis]

→ Pel·lícules:
Et Dieu crea la femme.
Zorba el griego.
El 'affaire' Dominici.

→ Sarsuela:
Doña Francisquita.

Anunci de la mort de LOUIS ARMSTRONG.²²²

- DUKE ELLINGTON:

→ Mor a l'Hospital Presbiterià de Columbia el divendres 24 de maig del 1974.

València:
Maig/1974

→ Pel·lícules:
Question Mark/Fake?.
Zorba el griego.

→ Teatre:
Homenatge a Florentí Monfort.

→ 'Festivales de España':
Antonio y sus ballets de Madrid.

La notícia de la mort de DUKE ELLINGTON ²²³ aparegué als diaris locals dos dies després.

²²² *Levante* [1971]. 'Ha muerto Louis Armstrong'. Dimecres, 7 de juliol. Primera pàgina.

El dimarts 28 de maig del 1974 [*Levante*] Jorge González Alapont signà una ressenya al voltant del trompetista.

- ▶ “[Trad.] ... ELLINGTON havia aconseguit congregar al seu voltant una sèrie excepcional de músics que feien d’ella, de l’Orquestra de DUKE ELLINGTON, la major i la millor ‘superorquestra’ de Jazz dels darrers temps ...”.
- ▶ “... ELLINGTON volgué amb la seua orquestra fer front a les grans formacions de música lleugera que als anys de la II Guerra Mundial i posteriors i sota la batuta de músics blancs, inundaren el mercat del ‘show bussiness’ nord-americà [Orquestres de GLENN MILLER i BENNY GOODMAN] però dotant la seua formació d’un esperit musical ‘negroide’ i jazzístic ...”.
- ▶ “... Però -com a defecte- al formar tan gran massa orquestral, ELLINGTON estandarditzà força la seua música i feu escleròtics els seus músics obligant-los a marxar moltes vegades per camins massa fàcils ...”.²²⁴

Anunci de la mort de LOUIS ARMSTRONG segons l’agència United Press International [*Levante*, 7/VII/1971. Primera pàgina] i de l’obituari de DUKE ELLINGTON [*Levante*, diumenge 26/V/1974. Pàg, 22].

NUEVA YORK, 24 (Efe-Upi).—El conocido pianista y director de orquesta de “jazz”, Edward Kennedy “Duke” Ellington, falleció esta mañana en el centro médico presbiteriano de Columbia, de esta ciudad, víctima de pulmonía.
“Duke” Ellington había ingresado el mes pasado en el hospital por padecer una infección respiratoria, la cual adquirió caracteres de gravedad el pasado miércoles.

-Cartelera Túria

Creada al 1964 per Miguel Zamit Torres tingué com a primera seu una planta baixa al carrer De Caballers, nº 12 però els tallers on s’imprimia estaven a Maliana [carrer de Los Martires]. Zamit havia adquirit la maquinària escaient per tal de poder publicar una cartellera, projecte que comptava amb set anys d’antiguitat.

²²³ **Duke Ellington** [Edward Kennedy "Duke" Ellington, Wash. D.C., 29/IV/1899 - Nova York, 24/V/1974]. Compositor, director i pianista. Romangué al capdavant de la seva orquestra fins la seva defunció. A les acaballes de la seva vida li arribaren nombrosos reconeixements arreu del món. Nominat per rebre el Premi Pulitzer al 1965. Ellington hi és considerat [al costat d’Armstrong i Parker] un dels músics i compositor més importants i fonamental a la història del Jazz.

²²⁴ *González Alapont, Jorge - Levante* [1974]. ‘Duke Ellington: un gigante del Jazz’. Dimarts, 28 de maig. Pàg, 16.

El número 1 de la publicació isqué [sota el nom *Cartelera El Túria*] amb les dates setmanals 27 de gener/2 de febrer, comptava amb 16 pàgines i el seu preu era de 1,50 pessetes. A la portada [a tres tintes] apareixia una fotografia de les Torres de Quart iniciant una sèrie de postals típiques valencianes que arribarien fins el número 13 de la publicació. Sense quasi referències d'actors ni de directors i envoltats de preferències vers el cinema nord-americà de gènere i el cinema europeu compromès incloïa només quatre crítiques d'estrena: *Página en blanco* [Stanley Donen]; *Carmen Jones* [Otto Preminger]; *El eclipse* [Michelangelo Antonioni] i *El silencio es oro* [René Clair]. S'informava també de l'existència a València d'un únic cineclub en funcionament estable [*Luz de Sipe*] i hi havia un article: *Cine Religioso*, signat per J. Espinosa.

A poc a poc anaren incloent-se al format les seccions: *Índex alfabètic de films*; *Números del Cupón pro ciegos*; *Sales de ball*; *Sales d'art*; *Santoral*; *Horari de misses*; *Humor*; *Horòscop*; *Forns*; *Farmàcies de guàrdia*, *Telèfons d'urgència*. *Ritmos de actualidad i Proyectos domingueros*.

La primera redacció fou confeccionada amb cinèfils de la ciutat assistents assidus a cineclubs i que arrossegaven un considerable bagatge de coneixements cinematogràfics mitjançant la lectura habitual de revistes i llibres. La redacció anà configurant-se amb els noms de Julio Guardiola, José Aibar, Enrique Pastor, Manuel Mantilla, F.J. Alberola i Francisco Rodriguez. La preparació de diversos articles setmanals es feien al bar *Los Pajaritos* [carrer de La Nau] i a la llibreria Studio [al carrer Comèdies].²²⁵

Quan *Cartelera El Túria* va veure la llum [1964] a València hi havia 8 cinemes d'estrena [a 30 pessetes l'entrada] i 44 cinemes de reestrena on hom podia veure fins a tres pel·lícules pagant 3 pessetes els dies laborables. D'altra banda, la ciutat comptava amb només quatre teatres estables; *Alkàzar*, *Apolo*, *Principal* i *Ruzafa*, a més dels teatres dominicals *Micalet*, *Patronato*, *Talía* i *Centro Cultural Ruzafa*.

Segons anava eixamplant-se la redacció, l'adreça de la cartellera anà canviant fins romandre als indrets més inversemblants [durant uns mesos arriba a estar al domicili particular d'un dels redactors de la cartellera]: al carrer Sant Vicent, 312; a l'avinguda Primado Reig, 27; al garatge de la seu d'Studio S.A. [Taquígrafo Martí, 4] i -al 1985- al carrer Miracle, 7-2^a, on a hores d'ara encara hi és la redacció.

²²⁵ *Cartelera Túria* [1979]. 'Cartelera Túria y la València de 1964'. 12 a 25 de març. N° 789.

A destacar la publicació dels ‘números especials’ amb portades on apareixien falleres majors i cartells anunciadors de Setmana Santa [a Moncada]. Al març del 1964 ja hi apareixen fotografies d’actors i actrius [primer a l’interior i després a la portada] amb una breu ressenya biofilmogràfica de cadascun d’ells.

Al 1965, José Vanaclocha entrà a treballar com a crític cinematogràfic afegint-se als esmentats Aibar, Montilla, Pastor i Guardiola. Al 1970 s’afegiren al projecte el també crític cinematogràfic Antonio Llorens i -més endavant- els germans Antonio i Vicente Vergara. Arribats a un acord i amb la intencionalitat de canviar la línia editorial de la cartellera, Miguel Zamit vengué [al 1972] els drets de la publicació a José Vanaclocha.

Cartelera Túria marcà un punt d’inflexió pel que feu a la malmesa cultura que hi havia a la ciutat al començament de la dècada dels setanta, cultura gairebé inexistent o totalment unidireccional mitjançant les directrius estatals imposades per les delegacions del govern a València des d’abril del 1939.

- La importància de *Cartelera Túria* per a la confecció d’una part significativa de la tesi ve donada per la importància de les seues crítiques i articles monogràfics referits al Jazz en ella publicats a més d’haver-hi mantingut al llarg dels anys uns criteris coherents [tot i que discutibles] dintre de la seua tasca divulgadora.
- Les seues informacions al voltant de la majoria d’esdeveniments jazzístics a la ciutat han estat determinants per esenvolupar el calendari cronològic de la tesi.

Just quan la *Cartelera Túria* ix al carrer hi són a València altres quatre cartelleres setmanals d’informació cinematogràfica:

Guia Blanco i Azul. [1942].

→ Orientativa pel que feia a sales de cinema, teatres i sales de ball.

<i>SIPE</i> [1949]	→ [<i>SIPE</i> : Servicio de Información de Prensa i Espectáculos]. → Crítiques de les pel·lícules estrenades a la ciutat amb un carés cristià-reformador molt proper a la línia apostòlica seguida pel <i>Concili Vaticà II</i> des de començament dels anys seixanta
<i>Guia Valtur.</i>	→ Dirigida -sobretot- vers els primers turistes que arribaven a la ciutat des de la fi de la Contesa Civil. ²²⁶
<i>Cartelera Bayarri.</i> [1957].	→ Anunci de les sessions de cinema i l'argument -molt abreujat- de les pel·lícules anunciades.

De tant en tant, la cartellera *SIPE* publicaven articles [la majoria d'ells anònims] al voltant d'esdeveniments històrics relacionats amb el Jazz:

Articles publicats a la cartellera *SIPE* relacionats amb el Jazz.

→ <i>Quien es quien del Jazz en 1964:</i> Article al voltant de JULIAN ADDERLEY, ART BLAKEY, RAY CHARLES, DAVE BRUBECK, KENNY CLARKE, ORNETTE COLEMAN, JOHN COLTRANE i DIZZY GILLESPIE.
→ <i>Las mujeres del Jazz:</i> Al voltant de BESSI SMITH, BILLIE HOLIDAY, SARA VAUGHAM, CARMEN McRAE, DINAH WASHINGTON, NINA SIMONE, ANITA O'DAY i MAVIS RIVERS.
→ <i>Historia del Jazz. Estilos.</i> On es parla sobre les diverses etapes del Jazz. ²²⁷

²²⁶ *Guia Valtur*: Editada per Vicente Ribelles Pérez i Jose Mª Cruz Ramón.

²²⁷ Anònim - *Cartelera SIPE* [1964]. 'Quien es quien del Jazz en 1964'. València. N° 680.

Anònim- *Cartelera SIPE* [1965]. 'Historia del Jazz. Estilos'. València. Es parla d'etapes diverses i músics de Jazz.

Anònim - *Cartelera SIPE* [1966]. 'Cultura del espectador. Las mujeres del Jazz'. València. N° 793.

-Primeres cròniques de concerts de Jazz i idearis crítics.

La primera crítica de Jazz apareguda a la *Cartelera Túrria* -com a tal i amb un cert criteri estilístic- no arribarà a publicar-se fins juny del 1973 ²²⁸, però la seua tasca orientativa pel que fa al cinema i al teatre es cabdal al llarg dels anys seixanta i setanta quan una part significativa de la població hi és a l'espera de canvis polítics davant vora quaranta anys de dictadura franquista. De fet, la majoria d'exemplars de *Cartelera Túrria* arribava a mans de joves amb un bagatge estudiantil ample i a treballadors i professionals mes o menys conscienciats políticament.

La idea d'assolir el rol de promotors culturals els vingué davant la conjuntura social i econòmica existent al carrer que res tenia a veure amb l'ambient veritablement cultural i gens alienat aleshores inexistent a la ciutat. Mancança -doncs- que calia cobrir i que la societat valenciana demanava per al seu desenvolupament.

Així -doncs- les diverses redaccions de la *Cartelera Túrria* cercaren al llarg dels anys la manera d'intervindre culturalment davant la manca de moviments innovadors de tot tipus pel que feia a la música, teatre, cinema, literatura, etc, tot trobant una solució tan original com també d'eficaç en un mitjà tradicionalment menyspreat per la aleshores anomenada 'intel·ligència combativa', moviment transgressor amb el règim franquista que -als seus inicis- la considerà com una més de les cartelleres locals dedicades a anunciar els espectacles oferts a la ciutat.

Cartelera Túrria ha estat el referent pel que fa a l'educació cinematogràfica [també jazzística] i en la formació de l'esperit crític de diverses generacions de valencians obrint un respirall cultural en l'ambient angoixant de quan la dictadura franquista.

Els primers crítics de Jazz que escrigueren a la cartellera van ser Antonio Vergara, Luis Felipe Navarro Toledo i Federico Gacia Herráiz.

El criteri jazzístic -tot i variar una mica segons passaven els anys- mantingué els mateixos paràmetres conceptuals a l'hora de jutjar actuacions, músics locals, novetats discogràfiques, etc., la consecució dels quals marcaria el futur de bona part dels primers músics de Jazz valencians.

²²⁸ Vergara, Antonio - *Cartelera Túrria* [1973]. 'Tete Montoliu en València. Conciertos organizados por Studio'. Setmana del 4 al 10 de juny. N° 469.

Criteris jazzístics dels comentaristes musicals de *Cartelera Túrria*.

Uniformitat de criteris:	→ Mantenint-los sempre signara qui signara la crítica pertinent.
Pedagogia jazzística:	→ Fent servir articles on es barrejaven gèneres. ²²⁹
Premisses 'boppers':	→ Davant les nombroses novetats que sobretot als anys setanta- estaven arribant al Jazz per tal d'apropar-lo a un major nombre d'oïdors tot i que sota un encobriment comercial del gènere més genuí: Dixieland, Fusió, Jazz & Rock, solistes encimbellats mitjançant altres estaments musicals, etc.

Exemple del tipus de criteri fet servir per l'equip de crítics musicals de *Cartelera Túrria* podria ser aquesta mena d'enquesta discogràfica al voltant dels millors discs de l'any [segons el parer dels crítics Federico Garcia Herraiz i Antonio Vergara] pertanyents al període 1979 i 1980, ambdós dintre de l'àmbit cronològic de la tesi.

Relació dels 15 millors disc de l'any 1979 segons la crítica musical de *Cartelera Túrria* [Federico Garcia Herraiz i Antonio Vergara] [5-11/V/1980. N° 849].

A) De España TEDDY WILSON: <i>And his trio.</i>—Discophon J 4426. BUD POWELL: <i>Bouncing with Bud.</i>—Discophon J 4416. CHARLES MINGUS: <i>Presents Charles Mingus.</i>—Candid-Zafiro MPL 124. DON ELLIS: <i>How time passes...</i>—Candid-Zafiro MPL 130. STEVE LACY: <i>The straight horn of Steve Lacy.</i>—Candid-Zafiro MPL 129. BOOKER LITTLE: <i>Out front.</i>—Candid-Zafiro MPL 128. PHIL WOODS: <i>Altology.</i>—Prestige-Hispavox 500-179/80. CHICK COREA: <i>Piano improvisations vol. 1.</i>—ECM-Edigsa 1014. KEITH JARRET: <i>The Köln concert.</i>—ECM-Edigsa 1064-65. DAVE HOLLAND-SAM RIVERS: <i>Conference of the birds.</i>—ECM-Edigsa 1027.   B) De importación COLEMAN HAWKINS: <i>The complete C. H., vol. 1: Body and soul.</i>—RCA FXM1 COUNT BASIE: <i>Swingin' the blues.</i>—RCA CL 42113. ARTIE SHAW: <i>And his orchestra: With Red Allen, Hot Lips Page, Roy Eldrige, Benny Carter.</i>—RCA FXM1 7336. BUD POWELL: <i>Swingin' with Bud.</i>—RCA FXM1 7312. PAUL DESMOND-JIM HALL: <i>Gland to be happy.</i>—RCA   F. GARCIA HERRAIZ

²²⁹ Vergara, Antonio [1979]. *Jazz y Cine: matrimonio no consumado. Cartelera Túrria*. 803. Setmana del 25 de juny a l'1 de juliol.

LOS QUINCE DISCOS DE JAZZ DE 1979

Entiéndase que de existir una distribución normalizada, tal como ocurre en otros países europeos, posiblemente serían otros los discos que se reseñarían aquí. El orden de los discos no implica ningún tipo de clasificación especial ni de preferencia de uno sobre otro; simplemente hemos escogido los diez discos editados en el Estado español y los cinco de

importación que consideramos más interesantes.

A) De España

STEVE LACY: *The straight horn of Steve Lacy*.—Candid-Zafiro MPL 129.
CHARLES MINGUS: *Presents Charles Mingus*.—Candid-Zafiro MPL 124.
BOOKER LITTLE: *Out front*.—Candid-Zafiro MPL 128.
DON ELLIS: *How time passes...*.—Candid-Zafiro MPL 130.
PHIL WOODS: *Rights of swing*.—Candid-Zafiro MPL 126.
TEDDY WILSON: *And his trio*.—Discophon J-4426.
BUD POWELL: *Bouncing with Bud*.—Discophon J-4416.
DAVE HOLLAND - SAM RIVERS: *Conference of the birds*.—(1) ECM-Edigsa 1027.
CHICK COREA: *Piano improvisations* (vol. 1).—ECM-Edigsa 1014.
KEITH JARRET: *The Köln concert*.—ECM-Edigsa 1064/65.

B) De importación

BUD POWELL: *Swingin' with Bud*.—RCA FXM1 7312.
COLEMAN HAWKINS: *The complete C. H., vol. 1: Body and soul*.—RCA FXM1 7325.
COUNT BASIE: *Swingin' the blues*.—RCA CL 42113.
DJANGO REINHART: *Avec le Quintette du Hot Club de France*.—RCA 730596.
ARTIE SHAW: *And his orchestra* (with Red Allen, Benny Carter, Hot Lips Page, Roy Eldrige).—RCA FXM1 7336.

(1) Solamente por los temas: *Interception, Now here, See-saw y Four winds*.

A. VERGARA

Els dos crítics assenyalen que si de cas haguera existit una distribució discogràfica més adient arreu l'Estat el llistat no hi seria el mateix.

A la relació no hi apareix cap enregistrament de l'anomenada 'Fusió Jazz/Rock' ni qualsevol altra vel·leïtat musical imposada per les modes d'aleshores, és a dir: estils Be Bop i Hard Bop a la majoria d'enregistraments impresos.

De fet, els crítics de Barcelona i Madrid n'eren més permissius a l'hora de fer ressenyes de les actuacions dels seus músics no centrant-se tant al llenguatge emprat a les diverses formacions locals sinó -més aviat- a la intensitat transmesa mitjançant els seus instruments.

Pel que fa a l'inventari pertanyent a l'any 1980 ja hi són representats [tot i que encara amb menys quantitat que els discs basats en el Be Bop i el Hard Bop] el Free Jazz [ARCHIE SHEPP i ANTHONY BRAXTON] i el Jazz qualificat 'd'elegant i sofisticat' de BILL EVANS.

Relació dels 10 millors disc de l'any 1980 segons els crítics musicals de *Cartelera Túrria* [27/IV - 3/V/1981. N° 899].

LOS DIEZ DISCOS DE JAZZ DE 1980	
L	LOUIS ARMSTRONG AND KING OLIVER (Milestone-Hispavox 66034). Estas grabaciones de 1923 de la «Creole Jazz Band» del cornetista King Oliver —con un Armstrong jovencísimo— figuran entre los primeros discos grabados por músicos negros, y son un documento muy importante para conocer el estilo New Orleans. CHET BAKER IN PARIS (Movieplay, 172380). Sesión grabada en 1955 por este trompetista. Standards y baladas el discurso emocional y lírico que caracteriza a Chet Baker. BILL EVANS: THE VILLAGE VANGUARD SESSIONS (Milestone-Hispavox 66041, álbum doble). El trío de Bill Evans, con Scott La Faro, contrabajo, y Paul Motian, batería. Grabado en directo en el Village Vanguard en 1961 (junio). Un disco imprescindible para comprender la evolución de los tríos de piano en estos últimos veinte años. Y la cumbre artística de Scott La Faro. CHARLIE MINGUS: PORTRAIT (Milestone-Hispavox 66026, álbum doble). Dos conciertos del grupo de este contrabajista, compositor, arreglista y jefe de orquesta. El primero, de 1964, con el saxofonista Eric Dolphy, y el segundo, de 1965. WES MONTGOMERY: SOLITUDE (Affinity-Auvi AF 98). Uno de los más importantes guitarristas de la historia del jazz. Este disco, que completa el anteriormente editado «Impressions», corresponde a un concierto parisino de 1965, y es una excelente muestra de su estilo y gran técnica.

J	JIMMY RANEY: MOMENTUM (MPS-STOP JS-007). El disco, de 1974, supuso el regreso de Jimmy Raney al jazz, tras varios años de inactividad. Este guitarrista es uno de los estilistas más exquisitos de la balada y su influencia en los guitarristas de los años cincuenta fue capital, hasta la llegada de Wes Montgomery. Básico. DOLLAR BRAND: AFRICAN PIANO (Edigsa 6002). Album de piano solo, donde Brand, un músico muy individualista, hace una síntesis afortunada de Ellington, Monk, el gospel y la música africana, que conoce muy bien por ser natural de Sudáfrica. ARCHIE SHEPP-HORACE PARLAN: GOIN'HOME (Steeplechase-Edigsa 11-0065) Interpretaciones a dúo (saxo tenor o soprano y piano) de una colección de espirituales muy clásicos. La empresa pone de relieve que más allá de las etiquetas existe una profunda conexión entre los materiales originales y el lenguaje contemporáneo de los dos músicos. SUPERSAX: CHASIN' THE BIRD (MPS-STOP JS-006). Este grupo de saxofonistas ha realizado una admirable labor de reconstrucción de los más importantes solos de Charlie Parker, el máximo jazzman del Bop. CIRCLE (BRAXTON, COREA, HOLLAND y ALTSCHUL): PARIS CONCERT (ECM-Edigsa 1018/19). Concierto de 1971. Una vanguardia jazzística inteligible. Y un Corea anterior a su prostitución rockera.

a. Vazara F. Garcia Herrais

A València però la crítica de *Cartelera Túrria* no va permetre durant molts anys cap desviament pel que feia al camí estilístic a seguir, a l'ortodòxia dictada pels grans mestres del gènere, sense cap mena de concessió, la qual cosa feu que la majoria de músics de Jazz valencians derivara vers el Be Bop o el Hard Bop a l'hora d'anar assolint el seu llenguatge i perfilant el seu estil inicial.

La importància d'aquest fet [una bona crítica de *Cartelera Túrria* podia obrir moltes portes] és cabdal a l'hora d'analitzar el futur desenvolupament del gènere, no sols pel que fa a la ciutat sinó també a tot el cercle musical del País Valencià atès que la diversitat de criteris davant el fet musical concret [primers jazzístes locals/primeres

actuacions de músics rellevants a la ciutat] no haguera estat tan aclaridora com els anys han demostrat, al menys pel que fa al llenguatge i al concepte ‘bopper’ del Jazz.

Així -doncs- la majoria d’actuacions a la ciutat fetes a la dècada dels setanta aniran acompanyades de la ressenya apareguda a la *Cartelera Túria* i dels seu corresponent filtre crític.

A banda de *Cartelera Túria*, a València hi eren també les cartelleres:

<i>Qué y Donde:</i> [1978].	→ Ressenyes i crítiques de Jazz de la mà del crític Pep Ruvira [qui llavors signava els seues articles sota els pseudònims <i>Max Rabí</i> i <i>Jorge Heras</i>]; E. F., i J.L. Blasco.
<i>Mundo Musical.</i>	→ Al 1981. De curta durada i amb crítiques de Jazz signades per ‘Nicolàs’ i ‘E. E’.
<i>Diario de València.</i>	→ De 1980/81. Escrivien crítiques de Jazz Rosa Solà, Federico Garcia Herraiz i Ignasi Agustí .

-II.2.2 Context musical.

-Orígens de les bandes.

A començament del segle XIX es donaren les circumstàncies que donaran pas a l'eclosió de les Bandes de Música i de les Societats Musicals al País Valencià.

Les convulsions polítiques i revolucionàries de la primera meitat del s.XIX ompliren de conjunts musicals militars la nostra geografia. Al costat de qualsevol conflicte bèl·lic sempre hi era al capdavant dels soldats una agrupació musical amb la tasca primordial de recolzar la moral i donar ànims i solemnitat a la victòria o -fins i tot- per a impressionar als pobletans de cada localitat conquerida per on passaven.

Primitiva [o *Vella*] i *Nova*, expressaven escissions a les bandes, les quals responien a causes on hom podia aprofundir per estar relacionades amb les tendències polítiques i/o les afinitats ideològiques que -a cada localitat- s'enfrontaven obertament o es mantenien en soterrada i llarga rivalitat, fet força estès a nombroses localitats valencianes.

A mesura que les bandes militars anaren dissolent-se o retirant-se dels pobles deixaven sembrada la llavor per poder ser imitades als anys següents a més de despertar el desig de crear grups de banda locals que serviren -entre altres funcions- per amenitzar els actes cívics i religiosos. De tant en tant, algun component d'aqueixes bandes militars romania al poble o era convidat a quedar-se per tal d'iniciar la preparació musical d'alguns veïns amb oficis humils que -malgrat no tenir estudis- reunien aptituds per poder tocar un instrument encara que fora d'oïda. Llavors, els entabanaven amb uniformes elegants canviant la seua imatge senzilla de llauradors o artesans humils per una altra de més vistosa, a més d'exhibir davant tothom les seues habilitats artístiques.

Les bandes de música no sols copiaren de les bandes militars la imatge de lluentor visual que els uniformes representaven, sinó també el tipus de partitures a interpretar [generalment de carés patriòtic], els instruments, la marcialitat a l'hora de desfilar, la delicadesa gestual a l'hora d'agafar i de tocar un instrument, etc.

Altres bandes que tenen el seu origen en els 'ministrers': instrumentistes que servien a les capelles, catedrals, col·legiates i parròquies de tota la comunitat. Generalment n'eren els organistes aquells que feien el paper de director, a més de dirigir les activitats culturals/musicals del veïnat als actes del culte i també aquells d'esbarjo.

Segons el crític musical Eduardo López-Chavarri Andújar, les raons per a l'aparició de les bandes podria estar justificada en orígens diversos:

Orígens de les bandes de música al País Valencià.

Existència d'una banda militar que dona pas a una altra de civil.	
Influència de l'element religiós:	→ <i>Tal com el naixement de la Banda Primitiva de Lliria on participà el franciscà Pare Antoni.</i>
Influència de l'element polític:	→ <i>A l'igual que la Banda de Sagunt que responia al nom de Los Garibaldi.</i> ²³⁰

Per a l'estudiós del tema [Vicente Ruiz Monrabal] ²³¹ incideixen dos factors més:

1. Influència de les bandes [o músiques] militars.
2. Presència d'una tradició instrumental de caràcter profà.

De les dues opcions, el mateix autor dona més importància a la primera tot relacionant el segle XIX [força convulsiu] amb la presència a casa nostra de diverses agrupacions musicals que -ensems- acompanyaven les agrupacions militars espanyoles i estrangeres [ex: les tropes napoleòniques].

Arribats a aquest apartat cal assenyalar la importància del repertori interpretat per tal d'entendre una mica el desenvolupament bandístic a tot el País. El repertori pertanyent a les bandes militars i aquell altre interpretat per les nouvingudes bandes civils estava format per allò més popular davant tothom doncs es basava a sobre l'èxit de la música escènica. Ambdós tipus de formacions musicals proposaven programes de concert on

²³⁰ López-Chavarri Andújar, Eduardo [1986]. *100 Años del Certamen internacional de Bandes de Música*. València. Ajuntament de València.

²³¹ Ruiz Monrabal, Vicente [1993]. *Historia de las Sociedades Musicales de la Comunidad Valenciana*. Federación de Sociedades Musicales de la Comunidad Valenciana. València.

coexistien arranjaments de música lírica amb altres de peces originals [normalment realitzats pels mateixos directors de les agrupacions].

A poc a poc, anaren executant-se les noves danses i peces menudes característiques de la comarca en qüestió, és a dir: les bandes es popularitzaren -entre altres factors- per la interpretació d'un 'repertori a la moda i totalment modern' per als oïdors de l'època, és a dir: basat -sobretot- en la 'música escènica' que es transmetia de llavis a llavis fent passar les seues melodies sense cap mena de dificultat:

→ Òpera i Sarsuela.

La banda es converteix en element socialitzant dintre de la pujança de l'anomenada classe burgesa, sobretot als nuclis urbans amb més densitat de població. A la ciutat de València el paper de la Glorieta i de l'Albereda com a indrets per passejar fou fonamental per potenciar les relacions socials i l'esbarjo de les diverses classes socials. Les bandes de música van estar encarregades [amb més periodicitat a mesura que hom s'endinsava vers el segle XX] de donar ambient en aqueixes zones de la ciutat.

Acompanyar els diversos esdeveniments polítics, militars i religiosos de l'època fou altre rol primordial per a les formacions bandístiques de començament del segle XX. A poc a poc anà apareixent als faristols un tipus de música creada de manera específica per a aqueixes formacions.²³²

La visita de diverses bandes nacionals i d'estrangeres [dins dels Certàmens de Bandes Militars celebrats a València ciutat a les acaballes del segle XIX] cal entendre-la com una oportunitat per als músics locals atès que pogueren escoltar nous repertoris i noves sonoritats tal i com -més endavant- reflectirem al parlar sobre l'empremta que deixada als músics valencians per les visites a la ciutat de les bandes nord-americanes de la VI Flota de la Mediterrània [9/I/1952].²³³

A mesura que el segle XX ja hi és corrent es produeix un avenç significatiu per part de les bandes civils en detriment de les formacions militars [el Certamen de Bandes de València deixà de convocar la seua secció per a bandes militars].

²³² A destacar les peces instrumentals compostes per Carlos Llorens Robles [1821-1862], qui desenvolupà la seua carrera a València i Múrcia. ---N. de l'A.

²³³ Galbis López, Vicente - *Diccionario de la Música Valenciana* [2006]. Bandas [V-VI]. Pàg. 89. Dtor: Emilio Casares Rodicio. Iberautor Promociones Culturales S.R.L. / Institut Valencià de la Música.

Les bandes pogueren consolidar-se també pel fet d'estar arrelades en una terra de climatologia temperada i on els seus habitants fan més vida al carrer que no a casa seua gaudint de revetlles i de llargues nits estiuenques, aspectes que formen part del caràcter festiu -malgrat el tòpic- del poble mediterrani.

El rol social atorgat a la música es basà en la possibilitat d'alegrar i donar brillantor a les desfilades falleres, de 'moros i cristians', de les 'fogueres' i d'altres festes populars i patronals valencianes. Les associacions gremials també col·laboraren a l'origen de les nostres bandes.

- ▶ “[Trad.]... Les bandes valencianes no han sorgit per generació espontània, sinó que tenen una tradició formada per elements diversos, tan heterogenis com el Teatre, l'Església, els gremis, partits polítics i d'altres...”.²³⁴

Pel que fa a la ciutat de València, la BANDA MUNICIPAL DE VALÈNCIA naix de la idea de Vicente Avalos [regidor a l'ajuntament] qui havia estat rumiant-hi la possibilitat [des del 1901] de congregar en una sola entitat musical els músics que hi eren tocant a les diverses i menudes bandes de la ciutat. SALVADOR GINER també fou l'encarregat de redactar el reglament de la nova societat musical a més d'escriure els exercicis de les primeres oposicions per omplir la plantilla de la formació.

Al maig del 1903, SANTIAGO LOPE GONZALO guanyà les oposicions com a director de la nova banda la qual feu la presentació pels carrers de València el 8 de desembre del 1903 sota la direcció del mateix LOPE. La primera obra que interpretaren fou *L'entrà de la murta*.²³⁵

La Banda Municipal comptava amb 60 places i els músics -tal com feien la resta de bandes de l'època fins que arribaren a Espanya les primeres bandes franceses i canviaren els costums a l'entaulat- tocaven a peu dret envoltant el director que hi era a sobre un escambell.

La relació existent entre la trajectòria interpretativa dels músics de la BANDA MUNICIPAL DE VALÈNCIA i el Jazz és gairebé mínima tot pensant que el tipus de repertori

²³⁴ López-Chavarrí Andújar, Eduardo [1985]. *Breviario de Historia de la Música Valenciana*. Piles. València.

²³⁵ Monfort, Enrique - Carrillo, Luisa [Documentació] [2003]. *Banda Municipal de València: cien años de música*. O.A.M. Palau de la Música/Ajuntament de València. València.

ofert [fins el 1981] no afegeix aportacions innovadores a la literatura bandística tret de transcripcions puntuals o l'estrena d'obres d'algun compositor contemporani.

A la postguerra i per tal d'aconseguir un sobresou, músics de la Banda Municipal tocaren en orquestres, trios o quartets [cabarets, sales de ball, cafeteries, etc] ²³⁶. Aqueixa actitud laboral repercutí força a la ja minvada borsa de treball existent a la província i -sens dubte- en nombrosos músics de la ciutat que -per motius laborals o polítics- foren postergats a rebre les deixalles d'una feina gairebé reduïda a pocs indrets on poder desenvolupar-la amb un mínim de dignitat professional i amb una certa continuïtat.

- ▶ “[Trad.] ... Els professors d'instruments de corda què havíem aconseguit una plaça a l'Orquestra Municipal vam estar beneficiats, tanmateix aquells afiliats al 'Montepio de Profesionales' n'eren molts més....”.
- ▶ “... No obstant això, a uns quants els anava d'allò més bé, donant-se la paradoxa que els conjunts que actuaven [sota el vist i plau d'algunes empreses] estaven formats per professors que ja tenien plaça a l'Orquestra Municipal [jo entre ells]. No cal fer esment de quan gran era la indignació i la creixent desmoralització dels músics que aleshores es trobaven a l'atur ...”. ²³⁷

No obstant això, la relació amb el Jazz arribarà -sempre de manera indirecta- mitjançant una mínima part [gairebé esquifida] dels músics amb més inquietuds de la plantilla atès que alguns d'ells comencen a acudir [ja a la dècada dels vuitanta] als primers cursos i seminaris del gènere oferts a la ciutat o a la rodalia [Curs de Saxòfon a Torrent impartits per PEDRO ITURRALDE] cercant millors recursos interpretatius per al seu instrument.

La 'SOCIEDAD FILARMÓNICA DE VALÈNCIA' naix el febrer del 1912 com a societat cultural encarregada de difondre -sobretot- la música de cambra i com estament i estàndard musical a la ciutat atesa la manca de moviments socials dirigits a potenciar la música clàssica i de concert. De llavors ençà, cap relació amb el Jazz.

-Bandes militars de la VI Flota dels Estats Units: instruments nous i altre tipus de sonoritat bandística.

²³⁶ El mateix succeirà amb nombrosos músics de l'Orquestra Municipal de València. ---N. de l'A.

²³⁷ Ferriz Llorens, José [2004]. *Op. Cit.*

El règim de franquista fou admès a l'Organització de les Nacions Unides el 4 de novembre del 1950 [39 vots a favor, 10 en contra i 11 abstencions]. Aquell fet obrí les portes vers el restabliment de relacions entre Espanya i el món occidental, sobretot [degut a les estratègies polítiques que envoltaven l'anomenada 'guerra freda'] amb els Estats Units d'Amèrica del Nord.

Pel que fa a l'aspecte musical, una de les conseqüències directes del nou tractat consistí en l'arribada als ports de la Mediterrània espanyola de vaixells nord-americans i les seues respectives bandes militars que a cada esquadra hi eren, fet significatiu per a més d'un músic i aficionat local.

La vinguda dels mariners nord-americans [a València, el 9/II/1952] arrossegà l'arribada al port de València de costums alienes i d'un intercanvi comercial accidental i benvingut pel que feia a l'endarreriment imperant a la societat espanyola dels cinquanta. Dintre d'aquell intercanvi comercial [gairebé de contraban] trobem a aficionats valencians que substituïen discs nacionals [sobretot de cantants de flamenc i copla] per altres de Jazz o música moderna [primers Rock & Rolls enregistrats] i -fins i tot- aprenien de la manera de tocar i del fraseig donat pel conjunt que feien servir les seues bandes militars quan [tot i que de manera excepcional] interpretaven peces que podríem denominar 'seues', és a dir: peces del repertori nord-americà escrites per a big band.

→Al capítol II.4.1: [*Impuls radiofònic local: antonio Balanzà i Pepe Palau*] apareixen aquests fets:

-Intercanvi de discs de les anomenades 'tonadilleras' espanyoles per altres de Jazz.

-Aprentatge [encara que basat a l'estudi autodidàctic] de com tocar la bateria segons el concepte nord-americà de big band.

Per als músics valencians [aïllats del món -com la resta d'espanyols- per culpa del règim autocràtic] la pressa de contacte auditiu i visual amb formacions bandístiques diferents en repertori i -sobretot- en instruments [fabricats als Estats Units i quasi impossibles de comprar a les botigues valencianes per motius diversos: preus

prohibitius, manca d'importació, etc.] fou -en casos concrets- determinant. Als músics valencians que podien apropar-se a les bandes nord-americanes se'ls obria els ulls davant els clarinets i saxòfons marca *Selmer*²³⁸ o dels trombons o les tubes *Conn*²³⁹.

La banda de música d'una de les flotilles actuà a diversos punts de la ciutat, entre ells a la mateixa Plaça del Cabdill i [el dissabte 27 de juny] dintre del '*Festival Gran Verbena de las Regiones*', organitzada -entre altres- per la Societat Coral El Micalet.

- ▶ “[Trad.]... l’Orquestra de la Flota interpretà la millor música del repertori ballable, amb un ritme que el públic seguí amb entusiasme. Tot això per ‘un duro’ les dones i ‘dos duros’ els hòmens ...”.²⁴⁰

De la visita del 9/I/1954²⁴¹, resta aquesta crònica:

- ▶ “[Trad.] ... Al moll on anava a amarrar el vaixell *Arcadia*, un potent servei d’altaveus emetia música americana. Des del pont del mateix vaixell fou la Banda de Música de la tripulació nord-americana qui va respondre als altaveus tot tocant en viu música de ‘swing’ tal com una salutació a la ciutat ...”.²⁴²

Pel que fa als esdeveniments musicals de la visita de feta a l’abril del 1954:²⁴³

- ▶ “[Trad.]... El dissabte 10 d’abril, un sopar fred a l’Ajuntament -amenitzat per un concert de música moderna interpretat a l’orgue- fou l’oferta americana per a aquella nit ...”.²⁴⁴

²³⁸ Instruments Selmer. Selmer [Zelmer] té els arrels al s.XVIII a la regió francesa de Lorena. L’ús de materials com el plàstic feu que Selmer traguera al mercat el clarinet Model 1400, instrument fet servir per Benny Goodman al 1948 i del qual es veneren més d’un milió d’unitats. A destacar les sèries de saxòfons Selmer V i VI, la sonoritat dels quals ha marcat els timbres de jazzístes com Stan Getz, Sonny Rollins, Joe Henderson o Dexter Gordon.

²³⁹ Conn Instruments. [Charles Gerard Conn. Phelps County/Nova York, 29/I/1844 - Los Angeles/Califòrnia, 5/I/1931]. Constructor nord-americà d’instruments per a banda. Al 1934, l’empresa desenvolupà el primer mecanisme de pistó de vàlvula. Al 1969 C.G. Conn Ltd., fou venuda a la Crowell-Collier MacMillan Company.

²⁴⁰ Pérez Pucho, Francisco [2003]. *Op. Cit.*

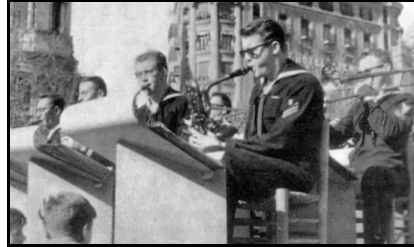
²⁴¹ Portaavions ‘Tarowa’ [271 m. d’eslora i 150.000 cavalls de potència]; vaixell-taller ‘Arcadia’; destructor ‘Vesole’ i els vaixells d’abastiment ‘Argad’; ‘Neches’; ‘Mercury’ i ‘Aucilia’. Partiren el 15 de gener. ---N. de l’A.

²⁴² Pérez Pucho, Francisco [2003]. *Op.Cit.*

²⁴³ 6 d’abril del 1954: portaavions ‘Randolph’-atracat fora del port-; creuer pesat ‘Newport News’; destructor ‘Dyens’ i el caçamines ‘Doyle’.

²⁴⁴ Pérez Pucho, Francisco [2003]. *Op. Cit.*

Músics del vaixell *Macon* donen un concert a la Plaza del Caudillo de la ciutat.²⁴⁵

La banda del crucero "Macon" durante su actuación en la plaza del Caudillo, de Valencia, el curso de la visita de enero de 1959. (Foto, Boletín de Información Municipal)

Un momento del concierto que la banda de música del buque insignia norteamericano «Macon» dio ayer en la plaza del Caudillo (Foto L. Vidal).

Músics d'una de les bandes de la VI Flota fan una cercavila a la ciutat de Llíria.²⁴⁶

Les actuacions de les bandes dels vaixells nord-americans arribats a València a la dècada dels cinquanta no mantenen una cronologia a les seues intervencions, ni tampoc cap programa conegut ni línia interpretativa programada.

²⁴⁵ *Levante* [1959]. Divendres, 23 de gener. Pàgina 3.

²⁴⁶ Alonso Tomàs, Miguel - Bas Carbonell [2003]. *100 años junto a la música: 1903 - 2003. 'I Centenari de la Unió Musical de Llíria'*. Diputació de València.

Els escenaris per a les actuacions de les diverses bandes de la VI Flota nord-americana s'escollien segons les circumstàncies:

→ A les cobertes dels mateixos vaixells [al port de València].	
→ Al Saló d'Actes de l'Ajuntament.	
→ Als salons del consolat dels Estats Units a València.	
→ Als entaulats bastits a la mateixa Plaça del Cabdill per tal que tothom gaudira del concert.	
→ Indrets ocasionals, tal com l'Ateneu Mercantil o el mateix consolat nord- americà.	

→ Al Capítol III.1.2.1 [*Primeres actuacions a començament de la dècada*] es fa esment d'una jam session a El Micalet [l'any 1968] per part del grup XE QUARTET i de mariners-músics pertanyents a la banda d'un dels vaixells de la VI Flota dels Estats Units que llavors era de visita a la ciutat.

Un dels pocs exemples el trobem a una de les actuacions a la ciutat tot seguint un programa establert i específicament dedicat a la música espanyola. Fou al concert ofert a l'Ateneu Mercantil de València el 23/I/1963.

Dirigida per l'oficial PAUL COUGHLIN, la BANDA DE LA VI FLOTA interpretà un programa que cal considerar-lo com una barreja entre música nord-americana i un homenatge a la música espanyola.

Formada per 24 músics, cal destacar la presència gairebé simbòlica d'un sol músic afroamericà a la formació [segon per l'esquerra, a la segona filera dels clarinets] la qual cosa deixa obertes moltes interrogants pel que fa a una possible influència 'bluessing' d'algun d'aquests instrumentistes vers els seus companys a l'hora de frasejar els temes més resoltament nord-americans, tal com el *South Pacific* de HAMMERSTEIN & ROGERS [compositors considerats 'pares' d'infinat d'estàndards jazzístics].

Ateneu Mercantil de València [23/I/1963].

L'Ateneu Mercantil de València havia estat testimoni en altres ocasions d'actes commemoratius amb motiu de diverses visites de la VI Flota dels Estats Units a a la ciutat, tot i que -normalment- sols es permetia l'entrada als socis i a les autoritats degudament convidades, donant-se la paradoxa que molts músics locals que desitjaven escoltar músics o temes nord-americans en directe perdien l'oportunitat de fer-ho.

Programa interpretat a l'Ateneu Mercantil de València [23/I/1963] pels músics de la Banda de la VI Flota dels Estats Units.

ATENEO MERCANTIL DE VALENCIA

La Banda de la Sexta Flota de los Estados Unidos dirigida por Paul Coughlin, Jefe Musical de la marina de los EE.UU., ofrece este concierto a Todos sus amigos de Valencia.

1. OPENING THEME. Levar Anclas, cancion oficial de la marine de los EE.UU.
2. BAND OF AMERICA (March). Una briosa marcha, escrita por el famoso compositor/director de la television y de la radio, Paul Lavalle.
3. SOUTH PACIFIC. Unas hermosas melodias escogidas de la comedia de amor en el Gran Oceano, compuesta por Oscar Hammerstien y Richard Rogers, la cual se representó largo tiempo en Broadway y más tarde fue convertida en peliula de gran éxito.
4. VARIATIONS ON THE THEME OF POP! GOES THE WEASEL. Esta magnifica partitura es una demostracion de las diferentes maneras que se puede presentar un tema. Tocaran como: (a) una introduccion (b) tema (c) fuga (d) minuet (e) caja de musica (f) Jazz.
El solista de este dificil conjunto es de Donald Watrous la ciudad de Nueva York y miembro de nuestro conjunto de tambores.
5. SEASCAPE. Compuesta por Glenn Osser, actor muy conocido de la radio y TV americana y nos muestra el ruido de las olas al romper en la orilla.
6. BESAME MUCHO. Uno de nuestros solistas a Garth Pfitzenreuter, a quien habeis escuchado tocando el bombo sabe tambien tocar la trompeta y la guitarra y os va a interpretar famosa cancion española, BESAME MUCHO.

*** Intervalo de diez minutos ***

7. AMPARTITO ROCA. Una marcha mundial mente famosa de Jaime Texidor.

8. FANDANGO. La banda siempre se divierte tocando musica latina a causa de su espíritu. He aquí una de sus favoritas por Floyd Werle, Jefe Preparador de la banda de las Fuerzas Aereas de los EE. UU.

9. THEMES FROM THE BALLET. Esta gran preparacion contiene extractos de Fausto (Gounod), Sylvia (Delibes), Coppelia (Delibes) y La Gioconda (Ponchielli).

10. MARINOS en ESPAÑA. Compuesta por Fernando Godoy and Ladislao Uribesalgo en honor de la visita a Valencia de la Sexta Flota en 1955. Es interesante saber que el director era un miembro de la banda del acorazado New Jersey durante esa visita, y que hace poco tiempo que este manuscrito fue hallado en la librería de la banda. Tenemos el honor de estrenarlo hoy para el publico aquí presente.

11. AIRE ANDALUZ. Es una adaptacion por Floyd Werle de una cancion espanola escrita por Paul Duranden 1952.

12. ZAMPA. La opera Zampa fue compuesta por Louis Joseph Ferdinand Herald en 1831 quien obtuvo el Premio de Roma.

13. Himnos Nacionales de España y de los Estados Unidos.

Este concierto les ha sido ofrecido con los mejores deseos del Comandante en Jefe de la Sexta Flota de los Estados Unidos, cuyo lema es "Potencia para la Paz."

29 ENERO 1963

Amb motiu d'una de les estades de la VI Flota, el 22/IV/1956 es feu un recital de veu i piano a l'Ateneu Mercantil de València amb un programa integrat per temes inspirats als costums nord-americans. La soprano ROSY DE VALENZUELA fou acompanyada al piano per JOSÉ C. TORDESILLAS.²⁴⁷

No sempre foren les actuacions del mariners nord-americans sota formació de banda. Una altra manera d'apropar-se al públic dels països de la Mediterrània fou la adaptar-se als nous temps i deixar una mica de costat el carés massa militar de la banda.

El diumenge 17/II/1965 a les 18,30 hores va tenir lloc una actuació al Saló d'Actes del Centre d'Estudis Nord-americans de València d'un grup extret de la mateixa banda del vaixell *USS Beatty*, conjunt que seguint les modes dels grups de Rock que sovint apareixien al mercat discogràfic es batejaren sota el nom de BEATTY BEATLES.²⁴⁸

Dues setmanes després apareix al diari *Las Provincias* la següent ressenya sense signar assenyalant que la banda del portaavions *USS Forrestal*:

- ▶ “[Trad.]... Actuà com a sextet amb música de Jazz i de ball al *Club de Tennis València* i al *Col·legi Major Alameda* ...”.

²⁴⁷ Martí Soro, José [1979]. *Crònica del Ateneu Mercantil de València, 1879-1978*.

²⁴⁸ *Las Provincias* [1965]. Dissabte, 16 de gener. Pàg, 27.

- ▶ “ ... A l’endemà actuaren -ja en formació de banda- a la *Casa de los Obreros* de Sant Vicent Ferrer i al *Centro Instructivo Musical de Benimaclet ...*”.²⁴⁹

Els escenaris per a les audicions de les bandes nord-americanes anà eixamplant-se. Així al març del 1967, el *Col·legi Major La Concepción* de València acollí un concert de la Banda del portaavions *USS Amèrica* [dirigida per Donald G. Christiansen]. La ressenya periodística no concreta el repertori interpretat i només assenyalà el següent apartat:

- ▶ “[Trad.]... Interpretaren diverses obres de ritme modern ...”.²⁵⁰

Les actuacions de les bandes de la VI Flota del Mediterrani continuaren al llarg de la dècada dels seixanta i es perllongaren a la següent tot i que anaren minvant en nombre i intensitat a mesura que es consolidava el sistema democràtic a Espanya i l’exèrcit entrà a formar part del Tractat Militar de l’Atlàntic Nord [OTAN] a començament dels vuitanta.

²⁴⁹ *Las Provincias* [1965]. Divendres, 29 de gener. Pàg, 17.

²⁵⁰ *Las Provincias* [1967]. Dimarts, 14 de març. Pàg, 37.

II.3 ANYS TRENTA i QUARANTA.

PREÀMBUL

- Referència a intèrprets i als diversos estils musicals interpretats als establiments d'oci més significatius de la ciutat així com del poder adquisitiu dels músics [en general] i de la disposició i repertori a les sales de teatre i cinemes amb plantilla orquestral més o menys fixa.
- Creació, desenvolupament i activitats del Hot Club de València i procedència i nivell econòmic i cultural dels socis fundadors així com els motius que els portaren a fundar el club a imitació d'altres europeus i espanyols. Emissions de ràdio de l'entitat abans i després de la Contesa Civil i influència d'aqueixos programes als oïdors i aficionats al Jazz locals.
- Esment de l'incipient món del Jazz [gairebé desaparegut] que llavors hi era al voltant de les poques orquestrines de la ciutat que havien sobreviscut passats els trens anys de guerra. Restriccions socials i culturals i disposicions legals del règim franquista que retallaren -de manera dràstica- els avenços socials i les llibertats aconseguides quan la II República. Referència als cabarets, cafès de moda, teatres i cinemes de la ciutat així com un breu apunt de l'esquifida vida cultural que llavors hi era a València.

-II.3.1 Música i espectacle abans del 1939.

Al començament del segle XX la ciutat semblà reviscolar com a entitat promotora de cultura que no sols econòmica.

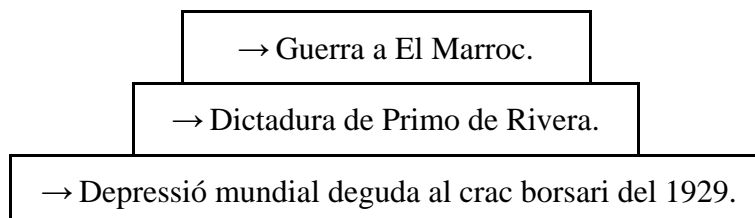
Cronologia d'agrupacions musicals simfòniques.

1905	→ EDUARDO LÓPEZ-CHAVARRI MARCO fundà i dirigí la ORQUESTA VALENCIANA DE CÁMARA. Introduí autors com ara VINCENT D'INDY i CARL HEINRICH CARSTEN REINACKE a més de recuperar altres compositors com el mateix JOHANN S. BACH.

1909	→ Exposició Regional: buit orquestral. → Absències de GOÑI i VALLS. la música de l'exposició anà a càrrec de la TONSKUNSLER ORCHESTER [dirigida per LASALLE]. la ciutat va rebre les visites de l'ORFEÓ CATALÀ i de l'ORQUESTRA SIMFÒNICA DE MADRID.
1916	→ Neix l'ORQUESTRA SIMFÒNICA DE VALÈNCIA, creada i dirigida per ARTURO SACO DEL VALLE.
1924	→ Arribada a l'ORQUESTRA SIMFÒNICA de JOSE MANUEL IZQUIERDO com a director. → Obres de MAURICE RAVEL i ALEKSANDR KONSTANTINOVICH GLAZUNOV, a més de dirigir ARTHUR RUBINSTEIN o FRITZ KREISLER.
De 1900 a 1939	→ Naixement de les agrupacions ORQUESTRA DE CÀMBRA FERROVIÀRIA i ORQUESTRA CLÀSSICA, ambdues a València ciutat.

→ En tots els capítols, quan fem esment dels 'establiments amb música' ens referirem sempre a intèrprets i mai a reproducció mecànica, la qual consistia [si més no i a tot estirar] en una pianola atès que les famoses 'màquines de discs' arribarien -sobretot als bars amb més prestigi de València- ja començada la dècada dels anys seixanta.

Els músics valencians [a l'igual que tothom] estaven influïts per:

Els cafès i els teatres de la ciutat donaven per a ben poc a nivell professional i els músics i artistes valencians cercaven feina per on no hi havia.

Pensar en interpretar música de Jazz a València anava més enllà de ser considerat poc més que no una quimera atès que la paraula ‘Jazz’ i la paraula ‘moda’ anaven unides pel que feia a la imatge que no a la vessant musical [és a dir: senyorettes amb pentinats curts, música sorollosa, cotxes de luxe, alcohol, etc] i l’ambient artístic de la ciutat no estava per a moltes elucubracions musicals, més aviat per anar fent i eixir del pas.

A Madrid i Barcelona la situació no era gens semblant a la de València doncs a les seues cartelleres n’arribaven músics i espectacles aliens portant la novetat més enllà de qualsevol moda.

HARRY FLEMING i d’altres omplien els teatres d’ambdues ciutats i -de tant en tant- apareixien personatges amb un llenguatge musical d’allò més nou i molt diferent a la seguida sonora que sovint interpretaven els nostres músics.

S’havia arribat als anys trenta amb un bagatge musical heterodox.

A la fi dels vint, el mateix MAURICE RAVEL estigué a València [a meitat de novembre del 1928 i dirigí *La valse* a la BANDA MUNICIPAL de LUÍS AYLLÓN] i l’ambient musical a la ciutat era una autèntica bellugadissa:

- ▶ “[Trad.] ... RAVEL arribà a una València que vivia un moment de floriment musical ...”.
- ▶ “... Encara era jove el magisteri de CHAVARRI i de GOMÀ; es parlava de la inspiració valenciana de CUESTA; JOAQUIN RODRIGO ja cercava compondre *La flor del lliri blau* i el *Prelúdio del gallo mañanero*; MANUEL PALAU aconseguí el Premi Nacional de Música amb les seues *Gongorianas*; MORENO GANS [el músic d’Algemesí] escalava cotes semblants; es sentien com a propis els triomfs de l’alacantí OSCAR ESPLÀ ...”.
- ▶ “... Al mateix cafè podien seure’s -en diverses tertúlies- LEOPOLDO QUEROL [qui llavors començava]; el jove ITURBI [arribat de París i que se n’anava a Ginebra]; en JUAN CORTÉS [mestre de nombrosos músics]; l’ancià BELLVER [qui -molt abans- havia aconseguit esmicolar sobre el teclat -al ‘Cafè España’- pàgines de LISZT per tal de ser escoltades per Blasco Ibañez des de la seua taula]; PASQUAL CAMPS corre cap a Viena per què el demana el trino impossible de KREISLER i DE NUEDA, MUS, ALAMAN, FERRIZ i tants i tants altres joves que n’eren una promesa per què tot aleshores era esperança ...”.
- ▶ “Eixa fou la València a la qual arribà RAVEL ...”.²⁵⁴

²⁵⁴ Ombuena, José [1971]. *Op. Cit.*

Entre els diversos establiments de la ciutat que oferien als seus clients música en directe cal destacar:

<i>Lyon d'Or</i>	→ Entre la plaça de la Pilota i el carrer Mariano Benlliure. Via estreta plena d'establiments musicals i seu del Cercle de Belles Arts] i on tocaven sovint els violinistes PASQUAL CAMPS i PASQUAL VALLS.

- ▶ “ ... L'orquestrina situada al fons de l'ample saló, estava ara en el punt culminant de la seua actuació. En aquest moment interpretava la *Sonata per a Violí i Piano en La Major Opus 47 'Kreutzer'* de LUDWIG VAN BEETHOVEN; al local hi havia un silenci sepulcral imposat pel xiu-xiu dels melòmans admiradors de 'Pasqualet' VALLS, violinista que des de la primera joventut figurava com un fenomen local després d'estar becat per la Diputació i viatjar a Salzburg per tal d'ampliar estudis de violí i ara havia retornat per convertir-se en una glòria municipal ...”.
- ▶ “ ... En entrar-hi, hom es troba en un saló ample amb doble filera de cadires de seient de cuir i taules rectangulars de fusta negra, és ple de gom a gom ... La decoració és d'estil alemany clàssic, amb gerros o pitxers de llautó i ceràmica per a beure-hi cervesa penjats per les parets ...”.²⁵⁵

<i>Hollywood</i>	→ Carrer Ribera. Sala de ball amb una orquestra [5 o 7 músics]. Oberta vesprada i nit. Grup de xiques 'dansaires' amb les quals hom podia ballar -fet usual a aquells anys- mitjançant l'adquisició de sis tiquets al preu de dues pessetes [que equivalien a 6 balls]. → Balls de moda interpretats sense partitures i seguint a un o dos músics encarregats d'iniciar la melodia. Els més populars eren: foxtrots, boleros, 'slows', tangos i valsos.
<i>Tabou</i>	→ Amb músics. Situat al carrer de Ribera i al costat de <i>Cerveseria Negresco</i> . Les diverses formacions duos [violí/piano] o tríos [violí, piano i/o clarinet/saxòfon]. La facultat de doblegar altres instruments estava generalitzada entre els intèrprets de l'època.

²⁵⁵ Castelló, Gonçal [1987]. *València dins la tempesta*. Edicions del Bullent. València.

‘Cyti’ Bar	→ Cal suposar que volia escriure’s com a ‘City Bar’ ²⁵⁶ : Al carrer Xàtiva xamfrà al carrer Ribera on -al pis de dalt- hi era una sala de ball amb orquestra [anunciada com ‘Orquestina de Jazz’]. Inaugurat la vesprada del dimarts 19/VII/1932. ²⁵⁷

El violinista PASQUAL CAMPS GALLEGO ²⁵⁸ remembraria els anys trenta [i -en general- els establiments amb música que a València hi eren] en un curiós article signat pel mateix músic a les pàgines del diari *Las Provincias* al febrer del 1976 [*Recuerdos violinísticos: el Lyon d’Or*], article que ens donarà una idea del tipus de repertori que els músics dels anys trenta interpretaven als salons i les cafeteries del centre de la ciutat.

El músic escriu de quan formava trio amb el pianista DANIEL DE NUEDA i el violoncel·lista FERNANDO MOLINA [més endavant substituït per RAFAEL SORNÍ]:

- ▶ “[Trad.] ... Regia el *Lyon d’Or* un patriarca del cafè: en Juan Clemente, oriünd d’Aragó però establert a València d’anys abans i que també dirigia el restaurant del balneari *Las Arenas* i el pabelló que s’endinsava a la mar [a hores d’ara ja desaparegut] ...”.
- ▶ “... El *Lyon d’Or* tenia un públic de classe mitjana però força heterogeni. A la vesprada -després de dinar- hi havia una classe de públic més cridaner i també de més alegre i calia fer música ‘de moda’, és a dir: tangos d’IRUSTA, FUGAZOT i DEMARE. Per la nit, el repertori canviava i llavors interpretàvem obertures clàssiques, fragments d’òperes, sarsueles i solos de violí, piano i violoncel ...”.
- ▶ “... El públic de la nit venia a escoltar música i l’auditori hi era format per persones de gran relleu social i artístic de València. Un dels assidus era el mestre VICENTE PEYDRÓ, autor de *Les Barraques* i *Carceleras* -entre altres-. Altres visitants il·lustres n’eren JACINTO RUIZ MANZANARES [aleshores catedràtic d’Harmonia del Conservatori de València], el mestre MAGENTI i el pianista LEOPOLDO QUEROL ...”.²⁵⁹

²⁵⁶ Collin: *Master Dictionary, Spanish-English/English-Spanish* [2002]. Fourth Edition. Harper-Collins Publishers. Ed: Grijalbo. Barcelona.

²⁵⁷ *El Mercantil Valenciano* [1932]. 19 de juliol. Nº 22.350. Primera pàgina.

²⁵⁸ **Pasqual Camps Gallego**. [València, 21/IX/1907]. Estudis acadèmics de violí al Conservatori de València. Al 1923 es trasllada a París per tal d’eixamplar estudis al seu conservatori amb els professors Brams, Cantrelle, Tournet i Boucherit. Al 1931 és pensionat per la Diputació de València per continuar estudis a París. Lliçons magistrals del violinista berlinés Carl Flesch i -a Viena- d’Stwertka. ---Informació treta del programa de mà del concert de Pasqual Camps i Daniel de Nueda ofert al Teatre Principal de València [Societat Filharmònica: curs XXII-nº 385] l’11/01/1933. ---N. de l’A.

²⁵⁹ *Pascual Camps Gallego - Las Provincias* [1976]. ‘Recuerdos violinísticos: el Lyon d’Or’. Dimecres, 11 de febrer. Pàg, 33.

El soroll i el rebombori més cridaner eren costum als locals on hi havia música, atès que la gent volia parlar -fos com fos- davant del ‘so’ que els instruments o les veus dels cantants emetien des de l’escenari.

En temps de guerra els sindicats UGT i CNT havien penjat cartells als locals on havia actuacions tot demanant respecte pels artistes:

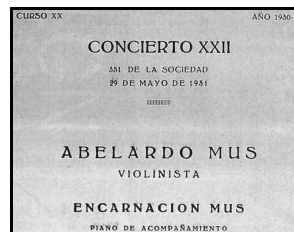
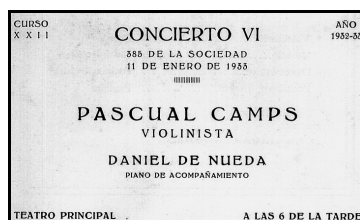
- ▶ “[Trad.]... Camarades, respecte els artistes que hi són treballant...”.

Aleshores hi havia dues maneres d’entendre l’oci a la ciutat:

<i>Els costums de la burgesia.</i>	→ Arcaics i reflex d’una manera d’entendre l’organigrama social de l’època a més de continuistes i gens innovadors.
<i>Els dels proletariat.</i>	→ Nova classe mitjana urbana aficionada al bar, la ràdio, el cinema, el futbol i a qualsevol tipus d’espectacle artístic que oferira divertiment i populisme.

A començament de la dècada dels trenta, PASQUAL CAMPS i DANIEL DE NUEDA tocaven a duo abastant tot tipus de repertori segons l’indret on oferien els seus concerts:

Concerts a la ‘SOCIEDAD FILARMÓNICA DE VALÈNCIA’ [*Teatre Principal*] a càrrec d’ABELARDO MUS i sa germana ENCARNACIÓN MUS [curs XX-nº 351] el 21/V/1931 i de PASQUAL CAMPS i DANIEL DE NUEDA [curs XXII-nº 385] interpretat l’11/II/1933.²⁶⁰

Al 1930, el carrer de Russafa [oficialment anomenat de *Pi i Margall*] era el centre neuràlgic comercial i la via urbana més alegre i animada de la ciutat.

²⁶⁰ El repertori ofert pel duo al concert abastava de Corelli-Kreisler fins Dvorak-Kreisler, passant per Bach [*Gavota per a violí solo*], Mozart [*Concert en Mi bemoll*], Gluck i Pugnani. ---N. de l’A.

El centre artístic de València es localitzava entre la plaça Emili Castelar [anys després ‘Del Cabdill’ i ‘De l’Ajuntament’] i el carrer de Russafa fins el creuament amb el carrer Colón.

Com a Caus d’Art o ‘cafés-cantants’ ne trobem a la ciutat els següents:

<i>La Gran Peña.</i>	→ Al carrer Russafa.
<i>As de Oros</i>	→ Carrer de Les Barques. ADRIAN ORTEGA [autor del text del pasdoble <i>El beso</i>] feia de el paper de presentador i -després d’interpretar tangos- es dedicava a recitar poemes.

- ▶ “... El cafè *As d’Oros* era un local grandot i esbalandrat. Al fons de l’establiment hi havia una gramola automàtica monumental que -sortosament- estava parada ...”²⁶¹

<i>Cafè ‘El Siglo’</i>	→ Carrer ‘La Paz’ [cantonada plaça de Santa Catalina i carrer Sant Vicent]. Solia tocar un trio vesprada i nit, tret dels mesos d’estiu quan no hi havia música perquè la xafogor obligava a obrir els finestrons i el soroll de cotxes i tramvies feien inaudibles les melodies. → Normalment tocava el trio format per JOSÉ FERRIZ amb PASQUAL CAMPS i ARTURO TEROL [encara que hi solien passar altres músics de la ciutat].
<i>Bataclan</i>	→ El més conegut a la ciutat i una mena de ‘sucursal’ del concorregut local barceloní amb el mateix nom. Amb els anys fou es convertí en cinema [Cine Lys].

²⁶¹ Castelló, Gonçal [1987]. *Op. Cit.*

<i>Bataclan</i> [bis]	→ <i>València</i> [el famós pasdoble del mestre PADILLA] fou cantat en aquest local de primera vegada i fora de l'obra a la qual pertanyia [<i>La bien amada</i>] per la cantant MARILIN PALANCA ²⁶² com a número solt dintre d'un espectacle curt. MIGUEL DE MOLINA –famós cantant arreu l'Estat- hi solia romandre al local. Una jove CONCHITA PIQUER feu el seu debut artístic a El Bataclan, a més d'altres artistes als quals el temps enfilaria vers l'èxit o l'oblit, segons la contesa civil capgirara les seues vides d'una manera o d'altra. → El sou era de 6 pessetes per músic.

Per tal de fer-nos una idea de les despeses laborals a la ciutat, els salaris mensuals a València n'eren els següents:

Al 1920 → 120 pessetes	→ A Espanya, 79 pts.
Al 1925 → 145 pessetes	→ A Espanya, 106 pts.
Al 1929 → 163 pessetes	→ A Espanya, 103 pts.

Arribat l'estiu, a les platges del Cabanyal i de la Malva-rosa funcionaven el balneari *Las Arenas* i *Termas Victoria*, ambdós amb orquestrines.

A València ciutat, hom podia aprendre les passes de 'claqué' i d'altres balls moderns a l'acadèmia del ballarí VICENTE TALÓN.

A València, els músics intentaven imitar l'estètica d'algunes orquestres nord-americanes que apareixien a les revistes d'actualitat i a les pel·lícules nouvingudes a les sales de cinema de la ciutat.

Així 'l'ORQUESTINA FERRANDIS', en la qual podem trobar-hi qualsevol dels instruments que hi apareixien a les 'jazz band' de l'època.

²⁶² Marilyn Palanca actuava sovint al *Teatre Ruzafa* amb el còmic i ventríloc Paco Sans qui tenia companyia pròpia. ---N. de l'A.

ORQUESTINA FERRANDIS [nonet valencià del 1932]. A destacar el dibuix d'un músic negre al bombo de la bateria i els megàfons al seu costat.

ORQUESTINA
FERRANDIS

- Al bombo del 'jazz-band' [així anomenaven tanmateix la bateria i l'orquestrina] hi apareix pintat un músic negre tocant el banjo, el nom de l'orquestrina i les paraules 'València: año 1932'. El fet significatiu del dibuix ens fa pensar que el so de la formació intentava imitar la sonoritat de formacions nord-americanes que hi solien interpretar Hot i Xarleston.
- Una senyoreta és la pianista i ne són quatre els músics que apareixen amb un banjo a la mà, fet que ens decanta per una fotografia promocional atès que -possiblement- sols un o dos d'ells arribara a tocar-lo de debò [virtut abans esmentada]. El nonet es completa amb un violinista, un trompetista i un saxofonista.

ORQUESTINA FERRANDIS [bis]	→ Als anys trenta, el contrabaix sols era tocat a les diverses formacions amb l'arc. A poc a poc anà tocant-se amb la variant 'pizzicato' donant una sonoritat més moderna al conjunt. → A destacar els cons [a terra, entre el bombo i la guitarra] fets servir pel cantant com a megàfons a falta de micròfons electrònics.

Els anys de la II República van coincidir amb una crisi musical i amb un atur quasi total a les activitats més comunes a la ciutat de València, és a dir: els cafès, els cinemes i el teatre líric. Aquests establiments donaven ocupació a quasi la totalitat de músics afegits a la *Asociación Benéfica y Montepio de Profesores Músicos de València*.²⁶⁴

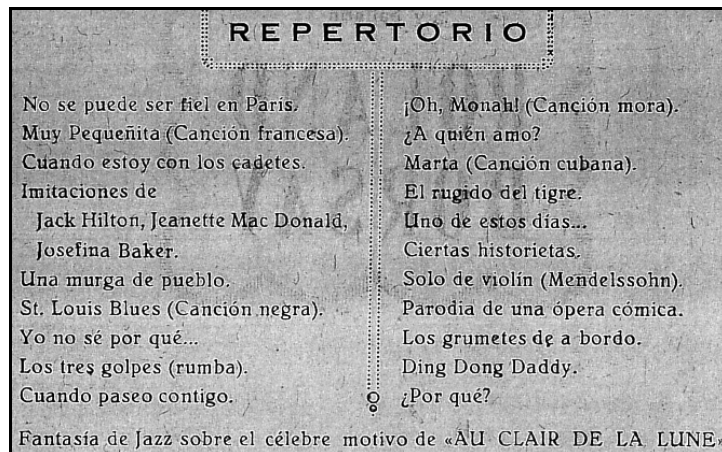
El dissabte 29/IV/1933 s'anunciava una actuació al *Teatre Principal* sota l'epígraf Jazz i amb el títol: *Gala de Música de Jazz* amb la presentació d'una gran orquestra europea provinent del famós cabaret parisenc *Empire*.

Es tractava de 'ROLAND DORSEY ET SES CADETS', gran orquestra [catorze músics que també ballaven] dirigits pel ballarí ROLAND DORSEY [res a veure amb TOMMY DORSEY].

Cartell anunciador de l'ORQUESTRA de ROLAND DORSEY a València [29/IV/1933] i repertori interpretat [molt variat a més d'incloure imitacions diverses].

²⁶⁴ Ferriz Llorens, José [2004]. *Op. Cit*

A l'orquestra hi eren un violinista/guitarrista anomenat BERNARD HILDA i la seua germana IRENE ²⁶⁵, músic -el primer- que anys després romandria a Barcelona on es faria famós al capdavant d'una gran orquestra basada en les cordes i en arranjaments no massa moderns però -sobretot- per haver dut a Barcelona [estiu del 1947] un músic nord-americà que llavors hi era membre de la seua orquestra, músic fonamental per al desenvolupament del Jazz a Espanya: el saxofonista DON BYAS.

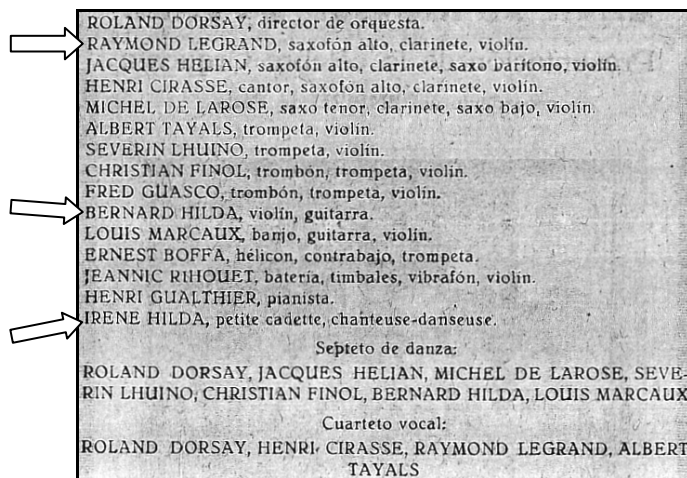
També tocava [a més de compartir els arranjaments amb DORSAY] el futur director d'orquestra i actor francès RAYMOND LEGRAND [saxòfon alt, clarinet i violí], pare del compositor MICHEL LEGRAND.²⁶⁶

Orquestra de 'ROLAND DORSEY ET SES CADETS'. A destacar la presència de BERNARD HILDA, IRENE HILDA i RAYMOND LEGRAND.

²⁶⁵ **Irène Hilda** [Richmond/Virginia, 8/XII/1920]. Cantant i actriu. Germana de Bernard Hilda. Amb l'Orquestra de Roland Dorsey et ses Cadets [1932] actua com a cantant i ballarina a València [*Teatre Principal*, 29/IV/1933] Al 1952 [quan l'orquestra de Bernard Hilda tornà a França] cantà amb el seu germà al club *La Villa d'Este*. Al 1984 aparegué a la pel·lícula de Claude Chabrol *Le sang des autres*.

²⁶⁶ **Michel Legrand** [Becon-les-Bruyeres/París, 24/II/1932]. És un dels compositors més prestigiosos del segle XX. Autor de nombroses bandes sonores a França, Regne Unit i Estats Units, ha compost també temes per a tot tipus d'intèrprets. Influenciat pel Jazz i per la sonoritat de les grans big bands modernes del segle XX, ha realitzat -al capdavant del seu quintet- nombroses actuacions i gires arreu d'Europa i d'Amèrica del Nord.

Poques setmanes després de l'actuació de DORSEY a València i aprofitant el carís mediàtic que suposava l'ús de la paraula 'Jazz' [tot i que la majoria de les vegades era – si més no – un toc modern al cartell que no una realitat sonora de l'espectacle ofert] es presentaren les BLUE JAZZ LADIES, orquestra femenina amb 15 instrumentistes que doblegaven en cantants i ballarines. S'anunciava fent ús de vuitanta instruments diversos i dirigides pel músic rus LEO SELINSKY. Actuaren al *Teatre Principal* de València a la tercera setmana de maig del 1933 i s'acomiadaren el diumenge 21. Les instrumentistes hi eren incloses dintre d'un espectacle musical encapçalat per l'aleshores famosa cantant i actriu de cinema ESTRELLITA CASTRO.

Orquestra femenina BLUE JAZZ LADIES anunciades al *Teatre Principal* de València per al diumenge 21/V/1933.

La paraula 'Jazz' era sinònim de modernitat i així fou emprada també per donar relleu a títols d'altres gèneres com ara el teatre. Com a exemple l'obra *La melodia del Jazz-*

Band [*Companyia de Comedia Melià-Cibrián* - actriu Pepita Melià] estrenada al *Teatre Principal* de València el divendres 9/IX/1932.

El terme 'Jazz-Band' podia ser emprat de diverses maneres:

- Per definir un instrument concret [la bateria, tot i que no és el cas perquè al títol de l'obra es fa esment a 'una melodia']
- Per definir un conjunt instrumental dedicat a interpretar Jazz, concepte més adient a la peça teatral.

→ A mesura que hem anat avançant en la tesi, hem pogut refermar que van ser nombrosos els músics locals [sobretot aquells pertanyents a la generació de la Contesa Civil i de la postguerra] tindrien el clarinetista BENNY GOODMAN i el trombonista GLENN MILLER com a únics referents jazzístics durant molts anys i que els noms i l'obra d'altres músics més compromesos amb el gènere [a més de fonamentals per al seu desenvolupament] com ara CHARLIE PARKER, DUKE ELLINGTON, MILES DAVIS o BILL EVANS, per exemple] eren veritables desconeguts dintre de l'ambient musical valencià.

-Música a les sales de cinematògraf, emissores de ràdio, teatres i altres indrets. Teatre a València.

Quan el cinema sonor apareix a les sales de projecció de València, el teatre de gènere líric comença a desaparèixer a poc a poc.

Pel que fa al cinema a València als anys vint i trenta cal destacar el següent:

- La primera projecció cinematogràfica a la ciutat tingué lloc al Teatre Apolo [1896].

→ Als cinemes que projectaven pel·lícules d'estrena hi havia dues sessions:

- *Contínua*: Començava a les quatre de la vesprada i es perllongava fins l'hora de sopar.
- *Numerada*: Començava a les 10 de la nit i un sextet format per piano, dos violins, viola, violoncel i contrabaix amenitzava els entreactes.

→ Les sales de reestrena solien comptar amb un trio [violí, violoncel i piano].

→ Altres sales de cinema tenien dos tríos.²⁶⁷

→ Els cinemes de les rodalies de la ciutat comptaven amb un pianista i un 'explicador' [explicador].²⁶⁸

→ Hi havia cafès on també es feien sessions de cinematògraf.

→ Foren famoses les sessions del *Cafè de España* [Valladade Sant Francesc].

A Ràdio E.A.J. 3 [*Unión Ràdio València*] ²⁶⁹ s'interpretava en directe la música següent:

→ El duo JOSÉ FERRIZ-PASQUAL CAMPS tocava sovint, a més de fer-ho en formació de trio junt al pianista ARTURO TEROL.

→ *Unión Ràdio-València* emetia un programa musical diari a càrrec de l'ORQUESTRA SEGUÍ, la qual interpretava tot tipus de gèneres, sobretot els concerts de cambra a duo i a trio.

→ El programa *Emisión del radioyente* posava en antena cançons o peces musicals demanades pels socis de *Unión de Radioyentes de Radio València*.

²⁶⁷ Als anys de Contesa Civil, el Cine Capitol comptava amb una plantilla per tocar als intermedis de vora 40 músics, tots ells dirigits pel mestre Eduardo Panach. ---N. de l'A.

²⁶⁸ 'Explicador': figura que es mantindria un anys més després a les sales de projecció dels pobles i que - com el seu nom palesa- era l'encarregada de fer una sinopsi argumental al començament de la pel·lícula i -de vegades- també repetir-la a la fi. ---N. de l'A.

²⁶⁹ E.A.J. 3 *Unión Ràdio-València*, fou creada al 1931 sent la tercera emissora a Espanya -després de *Ràdio Barcelona* i *Ràdio Madrid*-. Al 1936 tenia una plantilla de 25 treballadors. El president del 'Comité de Control Obrero de la Empresa' fou el locutor Vicente Llopis Piquer.

→ La programació d'E.A.J. 3 *Unión Ràdio-València* estava reduïda a l'horari de 13 a 15 hores [migdia] i de 21 a 24 [nit].

→ Els seus estudis centrals hi eren al carrer Juan d'Austria.

- ▶ “ ... Ràdio València [E.A.J. 3 Unión Ràdio València] feia el programa de costum, eren dos quarts de deu de la nit i després del diari parlat *La Paraula* emetien música variada; el guitarrista ARNAU, un valencià que s'havia passat una colla d'anys als mars del sud de l'oceà Pacífic, havia interpretat una peça hawaiana, era un especialista d'aquestes exòtiques melodies ..., els seus discs estaven de moda en aquells moments; a continuació sonà el tango *Las tres de la madrugada* ... ”.²⁷⁰

A nivell professional, els anomenats ‘bolos’ i també les misses [eixida professional cercada per músics i cantants] escassejaven. Els ‘*archimagas*’ [persones encarregades de contractar músics pel seu compte ²⁷¹] només donaven feina als coneguts.

Els teatres *Ruzafa* i *Apolo* presentaven els seus espectacles de varietats, sarsuela i revista amb dificultats i riscos econòmics però –tot i això- mantingueren els professors més antics a les seues plantilles. La resta de teatres de la ciutat es cansaren de pagar un sextet que amenitzara els entreactes i en pocs mesos els acomiadaments es generalitzaren i els sous minvaren força.

El Jazz -com a gènere i malgrat el seu èxit- no hi era present als teatres valencians tret d'alguna revista que tinguera un o diversos números solts dintre d'un estil semblant al jazzístic [Xarleston o Fox-Trot].

Als anys trenta els teatres a la ciutat de València eren els següents:

Nostre Teatre.

→ A l'interior del *Café Colón*. Tractà d'omplir el forat deixat al 1932 pel *Teatre Alkazar* davant la manca de públic que acudí a les representacions fetes en valencià.

²⁷⁰ Castelló, Gonçal [1987]. *Op. Cit.*

²⁷¹ *Nueva Enciclopedia Larousse* [1980]. Pala S.A/Planeta S.A. Barcelona].

<i>Teatre Alcazar</i>	→ Passà a ser freqüentat per un públic desitjós de trobar parella per ballar fins que la següent temporada passà a ser cinematògraf.
<i>Teatre Apolo.</i>	→ El qual exhibia gènere líric alternant amb les actuacions de JAIME PLANAS Y SUS DISCOS VIVIENTES.
<i>Teatre Eslava.</i>	→ Bastit el 1908 al carrer de Russafa. Al gener del 1961 es convertí en el <i>Cinema Eslava</i> .
<i>Teatre Libertad.</i>	→ Al carrer Santa Teresa del barri del Carme [més endavant <i>Teatro Princesa</i>].
<i>Teatre Lírico.</i>	→ Construït al 1914. Fou enderrocat al 1950.
<i>Teatre Martí.</i>	→ Al carrer Russafa. Construït al 1916 i - anys després- convertit en <i>Cinema Lys</i> .
<i>Teatre Moderno.</i>	→ Fou enderrocat al 1929.
<i>Teatre Novedades.</i>	→ Inaugurat al 1908, oferí obres en valencià fins el 1933.
<i>Teatre Regional.</i>	→ S'obrí el 1926.
<i>Teatre Ruzafa.</i>	→ Continuà programant revista.
<i>Triamón Palace.</i>	→ Bastit al 1914. Hi era a la cantonada del carrerMartinez Cubells.
<i>Teatre Talia.</i>	→ Passà a convertir-se [com llavors altres tants] en cinema.
<i>Teatre Principal.</i>	→ Inaugurat [abans de bastir la façana, el 24/VII/1832] sota el nom de <i>Teatro Nuevo</i> .

Teatre Principal.

→ Al segle XVI es feu el primer intent per bastir-lo aprofitant una mena de corrala: la *Casa de Comèdies de l'Olivera* [a prop de l'actual carrer de La Pau]. Rebutjat el projecte, es pensà [al 1597] fer el Teatre a l'anomenada *Casa dels Santets* [a prop de l'església de Sant Tomàs].²⁷²

→ Reconstruït diverses vegades, ha estat referent cultural a la ciutat a més d'oferir programacions de tot tipus i gènere. Fou l'únic teatre a València que aconseguí mantenir la programació quan la resta teatres es convertien en cinemes.

²⁷² Sirera, Josep Lluís [1986]. *El Teatre Principal de València: aproximació a la seua història*. Col·lecció Politècnica/26. Institució Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'estudis i Investigació.

-II.3.2 Hot Club de València

De cabdal importància per a un primer desenvolupament jazzístic a Espanya cal considerar l'aparició de la primera revista mensual exclusivament dedicada al Jazz que es publicava a Espanya: *Música Viva*, revista que influí sobre manera en la creació dels primers Hot Clubs espanyols i entre els primers a posar-se en marxa [com a conseqüència del ressò mediàtic que arrossegava la paraula 'Jazz'] el *Hot Club de València*.

A meitat de l'any 1935 va néixer el *Hot Club de Jazz de València* tot imitant els Hot Clubs ja existents a Barcelona i Madrid i d'aquells -més primerencs- a l'estranger:

Hot Clubs que influïren en la creació del Hot Club de València:

Barcelona.	→ Creat l'11/V/1935 per Alfredo Papo i Alberto Mallofré.
Madrid.	→ Fundat per Alberto Bosch, Eduardo Ruiz de Velasco i Eduardo Prada.
Hot Club de París. ²⁷³	→ Fundat per Jules Pannassié. ²⁷⁴
Brussel·les.	→ Fou el primer <i>Hot Club</i> . Creat al 1932.

El *Hot Club de València* tingué la seua seu central als baixos de l'*Hotel Europa* [on seria després el *Club Tabú*].²⁷⁵ Al voltant del nou centre cívic es congregaren joves amb inquietuds intel·lectuals [a la seua majoria estudiants de la Facultat de Dret] a qui els agradava el Jazz a més de considerar-lo una manifestació artística que anava més enllà de modes puntuals. Pertanyents la majoria a famílies benestants de l'alta burgesia local, les seues idees estètiques, polítiques i filosòfiques entraren en contradicció amb aquelles

²⁷³ Fundat per Pierre Nourry i Charles Delaunay. ---N. de l'A.

²⁷⁴ Hugues Panassié [1912-1974]. Crític de Jazz francès i productor. La seua *Guia de la Música de Swing i del Jazz Autèntic* [1936/42] ha estat llibre de capçalera per a la majoria d'aficionats europeus. Admirador de l'estil 'Hot', del Be Bop escrigué que era 'una mena de música distinta del Jazz'. Segons l'ideari jazzístic de Pannassié, quan Charlie Parker desenvolupà el Be Bop 'deixà de ser un veritable músic de Jazz'. Fou president/fundador del Hot Club de França [1932].

²⁷⁵ Solà Cebrian, Rosa. El Jazz en València: un colectivo con peculiaridades. ['Historia de la Música en la Comunidad Valenciana']. *Levante*. València.

dels seus progenitors, actitud que es palesaria quan molts d'ells partiren cap el front de Terol quan la Contesa Civil patint les conseqüències de la guerra com a qualsevol altre defensor del govern republicà.

Al *Hot Club de València* es congregaven -entre altres menys coneguts o participatius-:

→ José Aguilera Cerni.
→ Ricardo Muñoz Suay [futur guionista i director de cinema].
→ Rafael Alfaro Taboada [periodista]. ²⁷⁶
→ Alberto Martínez Cross.
→ Vicente Redal Redal.
→ Luis Galan Gisbert [qui reflectí el seu exili a un llibre de memòries]. ²⁷⁷
→ Adolfo Torrente [periodista i comentarista taurí].
→ Els germans Talón [els quals foren portats a Rússia] ²⁷⁸ i els germans Vilar [metges].

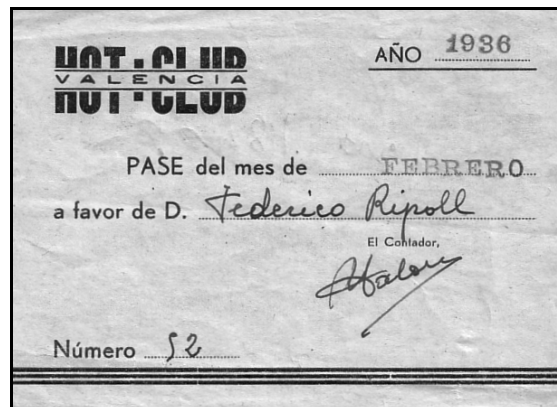
Quota mensual [febrer del 1936] del *Hot Club de València* a nom del soci n° 52: Federico Ripoll. La signatura pertany a un dels membres fundadors, un dels dos germans Talón. Detall del logotip de l'entitat, del mes i de l'any [1936].

²⁷⁶ Alfaro Taboada, Rafael [1949]. *El primer libro de un aficionado*. Castalia/València. Artículos a la revista *Información Comercial Española* [maig/1950 - juny/1951- juny/1952].

²⁷⁷ Galán Gisbert, Luis [1988]. *Después de todo: recuerdos de un periodista de la Pirenáica*. Pròleg de M. Vázquez Montalban. Sèrie Memòria rota. Exílios y heterodóxias. Anthropos. Barcelona.

²⁷⁸ Vicente Talón i Rafael Talón i altres advocats lliurepensadors [José Laín Entralgo, Vicente Sánchez Esteban], professors i llicenciats [María Rodríguez Iriondo, Luz Megido, Libertad Fernández, Josefina López Ganivet, Concepción Bello, José Mª Meseguer, José Bravo, Agustín Vilella, Alejandra Soler, Mª Luisa González, Luis Lacasa, César Arconada, Alberto Sánchez] i periodistes [Arnaldo Azati, Eusebio Cimorra] la majoria dels quals acabaren a l'exili. ---N. de l'A.

Els membres del club solien acudir diverses nits a la setmana al local de l'*Hotel Europa* o a qualsevol altra adreça pertanyent a algun parent per poder escoltar discs de Jazz que podien aconseguir mitjançant encomandes fetes a familiars o a un conegut de que fora comerciant i viatjara arreu d'Europa [sobretot a França i al Regne Unit].

Aquestes audicions reberen el nom de 'misses negres' tot volent mimetitzar a casa nostra la clandestinitat i l'espiritualitat de la comunitat negra imitant quan cantaven i ballaven la seua música [gairebé d'amagatall] a la Nova Orleans de les acaballes del segle XIX. Per tal d'aconseguir alguns dels discs a escoltar s'adreçaven vers diversos segells discogràfics estrangers a més de demanar-los fotografies dels seus artistes favorits i mantenir correspondència amb músics i directors d'orquestra diversos tal com PAUL WHITEMAN ²⁷⁹ i TED LEWIS.²⁸⁰

Malgrat la diversitat de criteris musicals, la majoria de membres del *Hot Club de València* es trobaven atrets pel Jazz més proper, és a dir: aquell interpretat per DJANGO

²⁷⁹ **Paul Whiteman** [Denver, 28/III/1880 - Doylestown, 29/XII/1967]. Director d'orquestra. Al 1919 creà la seua orquestra i es convertí en el màxim exponent de l'anomenat 'Jazz Simfònic' [música dolça i suau, interpretada amb partitura i en clara contraposició al 'Hot Jazz']. Al 1924 dirigí l'estrena de *Rhapsody in Blue* [G. Gershwin]. Als anys quaranta es retirà del món de l'espectacle i passà a dirigir la cadena de televisió American Broadcasting Corporation [ABC].

²⁸⁰ **Ted Lewis**. [Theodore Leopold Friedman, 'Mister Entreteniment'. Circleville/Ohio, 6/VI/1890 - Nova York, 25/VIII/1971]. Director, clarinetista, cantant i presentador. Al 1929, canvià el repertori i començà a tocar 'High-hatted tragedian of song': cançons tristes i melangioses que incloïen paràgrafs lacrimògens recitats enmig la música. Aparegué a diversos programes de televisió. Sempre tancava els seus programes ballant i lluitant amb la seua pròpia ombra.

REINHART ²⁸¹ i STEPHANE GRAPPELLI ²⁸², els dos músics més representatius i reconeguts del QUINTET DEL HOT CLUB DE FRANÇA. ²⁸³

Tanmateix els agradava força el Gospel i els espirituals negres.

Fent un gran desplegament de mitjans al seu abast i en un esforç majúscul, intentaren portar a València la mateixa JOSEPHINE BAKER [l'escenari proposat havia estat el *Teatre Apolo*]. La proposta quedà sols en intent per la qual cosa les seues contractacions es reduïren a formacions locals, al ballarí de claqué JUAN PEIRÓ i a l'orquestra DE JAUME PLANAS Y SUS DISCOS VIVIENTES ²⁸⁴ aleshores considerada com la millor orquestra de Jazz arreu l'Estat i a PLANAS com el veritable introductor del Jazz a Espanya des del 1922.

Fotografia promocional de JAUME PLANAS Y SUS DISCOS VIVIENTES i Obituari i ressenya biogràfica de JAUME PLANAS apareguts al butlletí de la Societat General d'Autors d'Espanya [SGAE] d'octubre/novembre/desembre del 1974.

²⁸¹ **Django Reinhardt.** [Jean Baptiste 'Django' Reinhardt, Liberchies/Bèlgica 23/24?/1/1910 - Fontainebleau, 16/V/1953]. Guitarrista d'origen gitano ['manouche'] i primer jazzista europeu amb influència semblant a la dels músics nord-americans. Django desenvolupà una música alegre, flexible i amb conceptes harmònics sorprenents a la seua època. Influí nombrosos guitarristes. Al 1946 començà a tocar amb una guitarra elèctrica [una *Selmer* dissenyada a la seua mida pel fabricant d'instruments italià Maccaferri] i feu una gira pels Estats Units com a solista de l'Orquestra de Duke Ellington.

²⁸² **Stéphane Grappelli** [París, 26/1/1908 - París, 1/XII/1997]. Violinista. De pare italià i mare francesa. Als 15 anys [1923] debutà com a professional [violí i piano] acompanyant pel·lícules mudes als cinemes. Influències del violinista Joe Venuti. A la II Guerra Mundial -malaltís- roman bloquejat a Londres. Gravà un centenar de discs.

²⁸³ **Quintet del Hot Club de França:** Naix arrel d'una sessió informal a l'Hotel Claritge [François I, 37/París. 1933]. Stéphane Grappelli, Django Reinhardt, Roger Chaput i Louis Vola eren tocant en formacions diferents als diversos salons de ball al mateix hotel. Als esbarjos tocaven junts a una habitació sense ús de l'edifici. Escoltats per Pierre Nourry i Charles Delaunay [membres del Hot Club] arranjaren un enregistrament per al segell Ultraphone.

²⁸⁴ **Jaime Planas.** [Barcelona, 1889-1974]. Director, contrabaixista i tenor. Considerat introductor del Jazz a Catalunya. Diversos noms per a la seua orquestra: Orquestrina Tzigana i Jaime Planas y sus Discos Vivientes [1922]. A l'escenari col·locava -al voltant de la bateria- un eixam d'accessoris musicals -harmònics i in-harmònics-: botzines, clàxons, triangles, timbres, sirenes, caixes xineses, fuets, pistoles detonadores, cascavells, perols i paelles. Viatjà per Europa i Amèrica del Sud.

✚ DON JAIME PLANAS, muerto en Barcelona a los ochenta y cuatro años de edad, fue prácticamente el introductor del «jazz» en España, en 1922, cuando constituyó la que llegó a ser popularísima orquesta de su nombre, con el subtítulo de «Discos vivientes». Anteriormente había probado fortuna como tenor, llegando a demostrar las excelentes dotes que poseía, inclusive ante los inteligentes aficionados del Gran Teatro del Liceo barcelonés; pero atraído por

la nueva modalidad musical, se consagró a ella por entero, con la mejor fortuna, y es legítimo considerarle el adelantado de cuantas orquestinas gozaron y gozan del favor público. Larga y penosa enfermedad, soportada con cristiana resignación, pone punto final a la existencia de quien, aparte los destacados valores humanos que atesoraba, ocupará puesto de honor en la historia de la música ligera en España.

L'activitat del *Hot Club de València* restà interrompuda quan l'esclat de la Contesa Civil portà molts dels seus membres cap al front [sobretot de Terol]. Alguns d'ells mai tornaren, romangueren amagats o fugiren cap a França o Mèxic.

Membres de la FUE relacionats amb el *Hot Club de València* pertanyents al 'Batallón de la Juventud' integrat -entre altres- per fills de la burgesia progressista valenciana. A destacar la presència dels membres Rafael Talón, Luis Galan i Ricardo Muñoz Suay.²⁸⁵

5. Grupo de estudiantes de la FUE de Valencia, promotores del Batallón de la Juventud. De izquierda a derecha: Domingo (estudiante de Medicina), José Orozco, Ricardo Muñoz Suay, Fernando Feraz, Rafael Talón y Luis Galán.

-Emissions de ràdio del Hot Club de València

Els membres del *Hot Club de València* arribaren a tenir [al 1936] el seu propi programa setmanal a la llavors única emissora de ràdio que emetia amb certa regularitat a la ciutat: *Unión-Ràdio València*].

Al butlletí setmanal anunciador dels espais radiofònics apareixia el programa -de poc més de mitja hora de durada- a la franja horària del dimarts [21,30 de la nit] sota el títol:

²⁸⁵ Girona Albuixech, Albert [1996]. *València, capital de la República*. Diversos autors. Premsa i propaganda a València [1936-1939]. Ajuntament de València.

Música negra, comentada por el Hot Club, on diversos membres de la sociació [tot i anar per torns, sovint solien presentar-lo José Aguilera Cerni ²⁸⁶ i Alberto Martínez-Cros] comentaven i feien una crítica ‘in situ’ del disc[s] escoltat.

Els discs que reproduïen a les emissions de ràdio del Hot Club de València els aconseguia José Aguilera Cerni ²⁸⁷ fent servir el correu i mitjançant catàlegs que alguns dels socis rebien a casa seua.

Tot i que de manera intermitent, els programes se succeïren però els esdeveniments que a la ciutat incidien provinents de les desfetes produïdes a tots els estaments i àmbits per la Contesa Civil a més de la marxa al front de la majoria d’estudiants de la FUE [una part d’ells membres del *Hot Club de València*] feu que les emissions radiofòniques se suspengueren.

Alguns dels components del *Hot Club* intentaren fer-se conèixer davant la societat valenciana i no romandre com una mena de ‘club selecte’ format per fills universitaris i moderns de la burgesia valenciana més progressista, joves que gaudien escoltant música aliena, música que -aleshores- ells i poca més gent a la ciutat podien tenir a l’abast en forma de microsols, per la qual cosa feren ús de tot tipus de promocions i d’aparicions als indrets més insospitats tal i com es referma a les fotografies aparegudes a un diari local [1936] sota el títol: ‘*Deportes y Música*’.

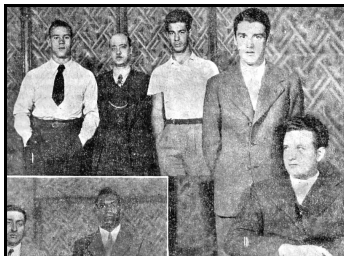
Amb motiu d’uns combats de ‘catcht’ [‘lluita lliure americana’ i que al diari anomenen ‘combates de catch-as-catch-can’] hi són recolzant l’esdeveniment esportiu dos membres del Hot Club de la ciutat: José Aguilera Cerni i Alberto Martínez-Cros, sovint encarregats de les emissions radiofòniques del Club.

Malgrat l’existència efímera del *Hot Club de València* i de les seues emissions radiofòniques, aquest epistolari comercial es mantindria al llarg dels anys fins a les acaballes del s.XX. Les emissions -interrompudes cap a la fi de la contesa- continuaren tota vegada arribades les tropes franquistes a València i amb dos dels protagonistes del *Hot Club* [òbviament ja desaparegut] que tingueren la sort de no ser empresonats ni de patir cap altra venjança per part dels vencedors.

²⁸⁶ Entrevista Personal. Segons conversa enregistrada el 19 d’abril del 2007 [a les 16 hores] amb la seua filla, Àfrica Aguilera Montañana.

²⁸⁷ Adreces de distribuïdors de discs trobades a casa d’Àfrica Aguilera Montañana. ---N. de l’A.

José Aguilera Cerni i Alberto Martínez-Cros [de front a la dreta de la fotografia] fotografiats al costat de lluitadors de catch per tal de promoure a la premsa les emissions radiofòniques del *Hot Club de València*. Peu de foto de la notícia apareguda a un diari local al 1936.

DEPORTES Y MUSICA
 Con motivo de los combates de catch-as-catch-can, de que ya tienen noticias nuestros lectores, visitaron nuestro Estudio algunos de los luchadores, de los que a continuación damos sus nombres. I. De izquierda a derecha: Picurio, Soroa (padre) (speaker) y Francisco

Soroa. II. Estos jóvenes no son luchadores, son, de pie: Don José Aguilera Cerni, y sentado, don Alberto Martínez-Cros, organizadores de la emisión de Hot-Club (música negra). III. «El Adonis Etiope», así llamado, y el promotor Da Rosa. IV. De izquierda a derecha: El promotor Joaquín Gasa, Pablo Gardiazábal, «El Tarzán vasco», y Bobby Deglané (speaker).

L’esperit i la intencionalitat divulgadora del gènere jazzístic intentà mantenir-se en la figura dels antics membres del *Hot Club*, no així l’ambient imposat pels nous mandataris, entorn gens adient per difondre la cultura en general i el Jazz en particular.

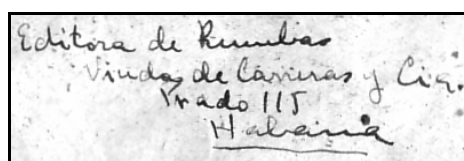
Per tal de trobar discs i informació per a les seues activitats informatives [primer] i per a les emissions radiofòniques [després] els membres del *Hot Club de València* feien servir les següents adreces comercials:

<i>Edward B. Marks-Music Company.</i>	→ 225 West Street. Nova York City.EEUU.
<i>Francisco Carrasco.</i>	→ Tagle 2866. Buenos Aires - República Argentina.
<i>Chappell & Co. Ltd.</i>	→ 50 New Bond Street. London U.K..
<i>International Music.</i>	→ Brussel·les.
<i>Hispano-Americana de Música S.A.</i>	→ Mèxic.

<i>Editorial Mangione.</i>	→ Rio de Janeiro-Brasil.
<i>Robbins Music Corporation.</i>	→ 766 Seventh Avenue. Nova York City - EEUU.
<i>Lecuona Music Co.</i>	→ Espada 24-A. La Habana - Cuba.
<i>Feldman.</i>	→ 32 Rue de l'Echiquier.París - Francia.
<i>Ediciones New Rythm Rumbas.</i>	→ La Habana-Cuba.
<i>Latin-American Music Bureau.</i>	→ 1658 Broadway. Nova York City - EEUU.
<i>Editora Maldonado.</i>	→ Pasaje Correo. Lima-Perú.
<i>Ediciones Lalabert.</i>	→ 22 Rue Marichat. Paris-Francia.
<i>American Firework Publishers.</i>	→ 145 West 48 T.H. Str. Nova York City - EEUU.
<i>Remick Music Corporation.</i>	→ Florida 428. Buenos Aires- República Argentina.
<i>Rumbas-Viuda de Carreras y Cia.</i>	→ Prado 115. La Habana - Cuba.

Per tal d'aconseguir discs d'importació, les adreces abans esmentades es feien servir també mitjançant editorials nacionals les quals actuaven coma intermediàries, tal com *Ediciones España* de Barcelona.

Logotip de *Ediciones España* de Barcelona on -a sota- hi apareix escrita a mà l'adreça *Editora Rumbas-Viuda de Carreras y Cia* de La Havana-Cuba.

A la postguerra, Aguilera Cerni i Martínez-Cros continuaren fent el programa de ràdio sota criteris polítics i socials ben diferents. El nom de l'emissió era *Charla para esta noche*. Un dels guions destinats al nou programa [s'emetien els dijous] i fora de l'àmbit del ja inexistent Hot Club de València, podem llegir [en castellà]:

- ▶ “... Seguidamente oiremos una composición profundamente sentimental, también de DUKE ELLINGTON, titulada *Sofisticated* [‘Sophisticated’, al títol original] *Lady...*”.
- ▶ “... El Jazz-Hot no es patrimonio exclusivo de los americanos, sino que también en Europa existen compositores que han asimilado completamente el estilo de la música sincopada, consiguiendo algunos de ellos igualar a los mismos creadores...”.
- ▶ “... En este aspecto merecen especial mención los compositores italianos y belgas, especialmente estos últimos, entre los que se encuentra DAVID BEE, del qual vamos a oír su tema *Riot in the Ballroom...*”.
- ▶ “... A continuación oiremos *Jazznocrasy* de VILL [Will] HUDSON ...”.²⁸⁸
- ▶ “... Y ahora DOLZ [JOSÉ, pianista] interpretará a piano solo el tema *Peculiarity* de ...”.
- ▶ “... JOE VENUTI ²⁸⁹ supo incorporar al Jazz instrumentos como el violín, de rancia estirpe clásica y desde entonces algunos compositores, como en el arreglo que oiremos titulado *I'm a bold bada* [?] *man* interpretado por el trio de violines GEA, RAMÓN y OLTRÀ ...”.
- ▶ “... Y con esto damos por terminada nuestra emisión semanal dedicada al Jazz-Hot despidiéndonos de Vds. hasta el jueves próximo, que dedicaremos a la charla que estaba anunciada para el día de hoy. Buenas noches...”.

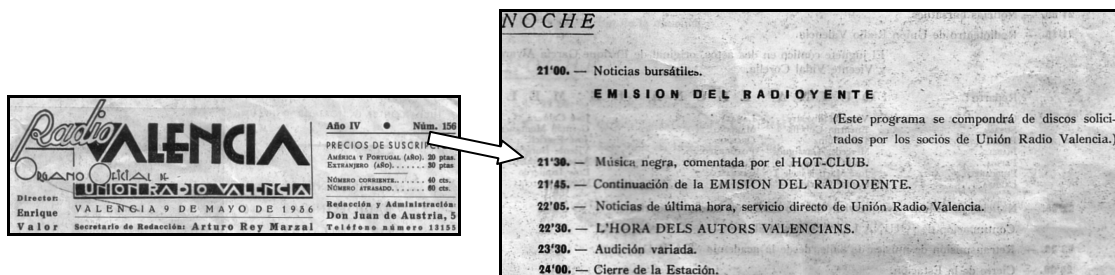
Queda demostrat -doncs- que músics locals [el pianista JOSÉ DOLZ i els violinistes GEA, RAMÓN i OLTRÀ] acudiren com a intèrprets a aqueixos programes mentrestant s'emeteren i què tocaren a l'estudi radiofònic estàndards de Jazz [potser d'oïda], qui sap ben bé sota quin esperit musical i en quines circumstàncies.

²⁸⁸ **Will Hudson** [Barstow/Calif., 3/VIII/1908 - Juliol/1981]. Compositor i arranjador. Autor dels temes *Moonglow* [1934], *Organ Grinder's Swing* i *Hocus Pocus*. Amb Irving Mills arranjà temes a Swing per a Fletcher Henderson, Benny Goodman, Louis Armstrong i Jimmie Lunceford. Els arranjaments de *White Heath*, *Cherokee* i peces fetes per a Glenn Miller foren un èxit: *Moonlight Rhapsody*, *With All My Heart and Soul*, *Tormented*, *You're My Desire* i *The World Without You*. Temes seus: *Cowboy in Manhattan*, *Monopoly Swing*, *Devil's Kitchen* i *Hocus Pocus*. Treballà també per a Elmer James, Claude Jones, Walter Johnson, Keg Johnson, Benny Carter, Bernard Addison, Russell Procope, Coleman Hawkins, Buster Bailey i Henry ‘Red’ Allen.

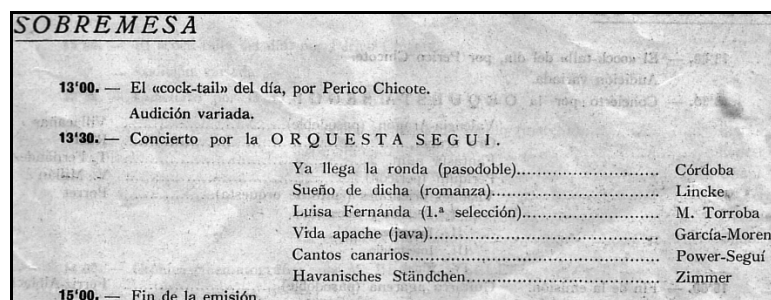
²⁸⁹ **Joe Venuti** [Giuseppe Venuti, Filad., 16/XI/1903 - Seattle, 14/VIII/1978]. Violinista. Considerat ‘pare del violí al Jazz’. Al 1925, tocà amb Paul Whiteman i gravà -a duo- amb Eddie Lang *Black and Blue Botton* i *Stringin' the Blues* [OK Label]. Al 1927, amb l'orquestra d'Adrian Rollini [sax. bton] gravà peces qualificades de ‘mestres’. Creà la seua orquestra [The Newyorkers/1928] codirigida per Lang. Influències de Jesse Ashlock, Django Reinhardt i Stephane Grappelli. Gravà 4 temes amb la Venuti-Langs All Stars Orchestra [1931] on eren Charlie i Jack Teagarden, Benny Goodman, Frank Signoselti, Ward Ley i Neil Marshal. Gravà 2 temes amb Bing Crosby [1939]. Al 1946 actuà en programes de ràdio al costat de Louis Armstrong i Dina Shore. Al 1969 [Newport Jazz Festival] tornà a impressionar el públic. Marxà a Europa i romangué uns anys a Itàlia, el seu país d'origen.

Allò que no podem demostrar [no existeix cap enregistrament sonor de les emissions] és quin era l'estil i el 'swing' fet servir pels intèrprets i si el llenguatge emprat -en cas d'improvisar sobre el tema exposat- era d'allò més adient pel que feia al gènere interpretat.

Capçalera del butlletí de Ràdio València on apareix l'hora de l'emissió del programa del *Hot Club de València* amb el paràgraf anunciador: *'Música negra comentada por el Hot Club...'*

Als programes musicals de la sobretaula hi destacava el *'Concierto por la Orquesta Seguí'* on el repertori a interpretar distava molt de ser semblant a aquell altre més jazzístic ofert per altres emissores europees.

José Aguilera Cerni disposava d'una discoteca ampla i ben assortida a més de cintes magnetofòniques [als anys cinquanta].

De tot el recull de material rebut al cap dels anys i de fitxes per ell elaborades, cal destacar la gran quantitat d'enregistraments no comprats ni a València ni a cap altra ciutat espanyola doncs ací no hi arribaven molts dels seus nombrosos discs. Els guions els guardava dintre de dossiers específics desenvolupats tot seguint criteris quasi administratius que no musicals.

De la ben assortida col·lecció de José Aguilera Cerni destaca el fet significatiu dels 2 músics escollits per mostrar en la tesi:

DON BYAS	→ Per la seua relació amb Espanya i amb alguns dels seus jazzistes més significatius.
SIDNEY BECHET	→ Atesa la seua vessant de 'jazzman' europeu.

També cal destacar al següent apartat l'original distribució de dades feta per José Aguilera Cerni a cadascuna de les fitxes:

- Títol de la fitxa.
- Títol del disc.
- Nom de l'interpret/s.
- Compositor [d'algun tema en concret].
- Marca del segell de l'enregistrament.
- Data i país d'origen del disc.
- Número de cinta [en cas de tenir aquest format].
- Comentari i ordre dels temes de la gravació.

Fitxa pertanyent al disc *Memorial Don Byas*, de DON BYAS.

TITULO *Memorial* DON BYAS	DISCO TITULO 145 Album de beez	INTERPRETE Don Byas (saxo tenor)
COMPOSITOR	MARCA Vogue Cortly 2x30 cm. N.º	
	FECHA 1952-55-58 LUGAR Francia?	
	CINTA N.º	
COMENTARIO Disc 1 - Case A 1- down come baby to me 2- my forgotten man 3- Fine and dandy 4- F.D.A. 5- Then there eyes 6- down man Case B 1- I can't give you anything but love 2- Men blow up 3- I can't get started Disc 2 - Case A 1- lazy river 2- If I had you 3- My Blue Heaven 4- Blues for Dancers 5- Time on my hands 6- Linger a while Case B 4- on the sunny side of the street 5- lullaby of the leaves 6- just one of those things		

Fitxa pertanyent al disc *Disco de oro*, de SIDNEY BECHET

TITULO <i>Doble Disco de Oro</i> Sidney Bechet	DISCO TITULO 143 <i>Album doble</i>	INTERPRETE Sidney Bechet <i>(cl)</i>																								
COMPOSITOR	MARCA Vogue <i>corty.</i>	<i>y orquesta</i>																								
	2x30 <i>cm.</i>	N.º S. 26020																								
	FECHA 1949-50-51 52-54-55-56-57	LUGAR Francia																								
	CINTA N.º																									
COMENTARIO Disco 1 - Cara A <table border="0"> <tr> <td>1. Dans les rues d'Antibes</td> <td>1. Les cigognes</td> <td>1. Petite fleur</td> </tr> <tr> <td>2. Si mes yeux</td> <td>2. En attendant qu'on</td> <td>2. Moi le directeur</td> </tr> <tr> <td>3. Darda nelle</td> <td>3. Egyptian fantasy</td> <td>3. Promenade sur les champs</td> </tr> <tr> <td>4. A moi d'aimer</td> <td>4. In the groove</td> <td>4. Un ange comme sa</td> </tr> <tr> <td>5. Zempiramental</td> <td>5. Willow weep for me</td> <td>5. Si tu vois ma mere</td> </tr> <tr> <td>6. As-tu le cafard</td> <td>6. Roses de Picardie</td> <td>6. Swanee River</td> </tr> </table> Disco 2 - Cara B. <table border="0"> <tr> <td>1. Marche de Polissons</td> <td>2. Laura</td> </tr> <tr> <td>3. Down by the old mill stream</td> <td>5. Premier bal</td> </tr> <tr> <td>4. September song</td> <td>6. Passe part to Paradise</td> </tr> </table>			1. Dans les rues d'Antibes	1. Les cigognes	1. Petite fleur	2. Si mes yeux	2. En attendant qu'on	2. Moi le directeur	3. Darda nelle	3. Egyptian fantasy	3. Promenade sur les champs	4. A moi d'aimer	4. In the groove	4. Un ange comme sa	5. Zempiramental	5. Willow weep for me	5. Si tu vois ma mere	6. As-tu le cafard	6. Roses de Picardie	6. Swanee River	1. Marche de Polissons	2. Laura	3. Down by the old mill stream	5. Premier bal	4. September song	6. Passe part to Paradise
1. Dans les rues d'Antibes	1. Les cigognes	1. Petite fleur																								
2. Si mes yeux	2. En attendant qu'on	2. Moi le directeur																								
3. Darda nelle	3. Egyptian fantasy	3. Promenade sur les champs																								
4. A moi d'aimer	4. In the groove	4. Un ange comme sa																								
5. Zempiramental	5. Willow weep for me	5. Si tu vois ma mere																								
6. As-tu le cafard	6. Roses de Picardie	6. Swanee River																								
1. Marche de Polissons	2. Laura																									
3. Down by the old mill stream	5. Premier bal																									
4. September song	6. Passe part to Paradise																									

-II.3.3 Jazz i oci a la ciutat als primers anys del règim franquista

No obstant la pèrdua de la contesa i malgrat totes les penúries i misèries, la ciutat aviat plantà cara de la millor manera possible a allò que ja hi era irremediablement a sobre i va emprendre el camí d'una normalitat fingida [dintre de la supervivència] severament vigilada [de llavors endavant] pels tres estaments del poder oficial: el civil, el militar i el religiós.²⁹⁰

Els cabarets -on des de temps ençà sempre hi havia hagut dues o tres orquestres amenitzant les nits de revetlla- van ser considerats com a preses a batre fent servir la nova moral imposada pel nou règim de manera que -en només uns dies- les autoritats locals sols permeteren obrir pocs establiments d'eixa indole i sempre sota la tutela aguaitadora dels censors oficials la qual cosa feu caure a l'atur nombrosos músics i artistes de València, si es que encara no hi havien estat presoners o perseguits no sols per haver estat simpatitzants del govern republicà sinó també per ser considerats 'gent de moral dubtosa' atès el seu tarannà liberal i el seu ofici.

Seguint les noves ordres, els cabarets encara oberts anaven a canviar el seu nom el més aviat possible per aquell altre de 'Salas de Fiestas'. Les paraules estrangeres [sobretot aquelles d'origen anglosaxó, francès i aquelles escrites amb llengües autòctones] quedaren oficialment prohibits.

No obstant això, cap a la fi dels anys quaranta el règim franquista començà a ser una mica tolerant amb aquest assumpte, sobretot a les activitats relacionades amb l'àmbit turístic [llavors encara incipient] i amb una part molt definida ideològicament del món cultural.²⁹¹

La vida social valenciana [enfosquida encara per culpa de les penúries patides quan la guerra i les conseqüències posteriors] va rebre una nova sorprenent quan a la primavera del 1941 fou anunciada l'arribada a la ciutat de tot un símbol d'una època passada tanmateix més joiosa i divertida, l'arribada de la 'reina de la nit parisenc' i l'artista considerada per tothom d'anys ençà com la màxima representant a Europa d'allò anomenat Jazz.

²⁹⁰ Brines Lorente, Rafael [1999]. *València, década de los cuarenta*. Carena Editors. Alaquàs-València.

²⁹¹ A la postguerra, els batlles de València van ser: Joaquin Manglano [Baró de Càrcer] 1939-1943; Juan Antonio Gómez Trenor, 1943-1947; José Manglano Selva, 1947-... 1951. ---N. de l'A.

Així -doncs- al maig del 1941 i només per cinc dies [del dimecres 6 al diumenge 10] la cantant JOSEPHINE BAKER feu la seua primera actuació a València . Fou al *Teatre Apolo* tot i que anys abans [just al 1935] els membres del Hot Club de València havien fet els primers intents per portar la cantant a la ciutat, impedit-lo l'esclat produït pel colp d'estat franquista.

Aleshores refugiada a Marrakesh, JOSEPHINE BAKER i els membres de la seua companyia artística [músics i ballarins] havien fugit de les tropes alemanyes que a la fi del 1939 començaren a ocupar França.

Anunci de l'actuació de JOSEPHINE BAKER [‘Josefina’ -en castellà- tot seguint les ordres dels mandataris franquistes] al *Teatre Apolo* de València.²⁹²

Anunciada com ‘la artista de color’, fou presentada a València mitjançant l’empresari Carceller. Cal suposar que JOSEPHINE BAKER estaria acompanyada per l’orquestra catalana GONG [a l’igual que a les seues actuacions a Madrid i Barcelona], formació on aleshores tocava el bateria valencià ALBERTO ALONSO CHARDÍ ‘Orelletes’, músic veritablement singular i oblidat per nombrosos aficionats de la ciutat dels anys setanta i vuitanta tota vegada desaparegut al 1966. Atesa la seua importància com a instrumentista i el seu tarannà com a persona, ALONSO CHARDÍ ‘Orelletes’ és destinatari d’un apartat propi a la fi de la dècada dels anys cinquanta.

→ Veure Capítol II.4.2: *Primers intents i apropaments al gènere: orquestres simfòniques de Jazz.*

²⁹² *Levante* [1941]. Dimarts, 6 de maig. Pàg. 4.

Com que els músics de la seua orquestra parisenca ja no hi eren al seu costat cal pensar que l'ORQUESTRA GONG fou una solució puntual a més de local doncs els sous a pagar serien els d'ací i no els de França, idea que cal atorgar al representant artístic per tal de trobar acompanyament orquestral per poder desenvolupar amb normalitat la seua gira espanyola.

Les actuacions de la cantant no foren massa ben vistes; ni pels estaments governamentals ni tampoc per l'església. Aqueixa gira dugué BAKER a teatres de Madrid, València i Barcelona [concloueren el 18 de maig al teatre barceloní *Principal Palacio*].

Anunci a un diari de Barcelona [maig/1941, Pàg. 4] de l'actuació de JOSEPHINE ['Josefina'] BAKER. El nom de l'ORQUESTRA GONG [on tocava ALBERTO ALONSO 'Orelletes'] apareix com a formació acompanyant de la cantant.

Josefina Baker y la Orquesta Gong en el Principal Palace

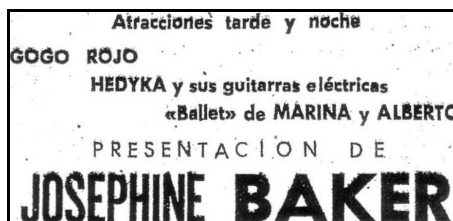
Aquest doctorant no ha pogut trobar cap crítica de l'actuació de la cantant nord-americana a València atès que -al començament de la dècada dels quaranta- no hi era d'allò més corrent fer crítiques de cert tipus d'esdeveniments artístiques als periòdics editats a la ciutat.

JOSEPHINE BAKER tornà diverses vegades més a València. Una de les darreres visites de la cantant coincidí [començament dels anys seixanta] amb els canvis primerencs que arribaren a la societat valenciana pel que feia a gustos musicals i on el Swing de la cantant ja no tenia espai davant la invasió del Rock & Roll i de les noves modes musicals arribades d'Itàlia i de França.

Malgrat tenir un ambient musical fiscalitzat a tothora per la censura franquista, cap a la fi de la dècada dels quaranta i aprofitant una certa serenitat al zel moral dels governants franquistes començaren a fer-se de nou matinals musicals fora de l'horari

vesprada/nit de la resta d'espectacles oferts a la ciutat, tot i que els programes solien configurar-se amb artistes i músics pertanyents a altres cartells que no aquells del teatre on anaven a actuar.

Cartell anunciador de l'actuació de JOSEPHINE BAKER a un dels paradors fallers muntats a la ciutat i on el seu nom de pila ja hi és escrit d'allò més correctament i sense l'espanyolització imposada pel règim franquista als anys quaranta.²⁹³

Així -a la fi dels quaranta- apareix al diari *Las Provincias* l'anunci d'una matinal al *Teatre Ruzafa* que anava a ser acompanyada per una 'orquestra de Jazz' dirigida pel mestre VICENTE PALOP a qui a la ressenya es qualifica com a 'cantor de melodies modernes i director de orquesta'. De llavors ençà, aquest tipus d'anunci anava a ser una constant a les cartelleres valencianes doncs la paraula 'Jazz' era sinònim de certa expectació per una part del públic que hi volia assistir tot i que -tota vegada començat l'espectacle- de seguida se n'adonava del frau estilístic doncs aquelles orquestres mai sonaven [ni en repertori ni tampoc en intencionalitat] com aquelles altres semblants que apareixien a les pel·lícules musicals projectades als cinemes locals.

Quadre artístic de la matinal oferida al *Teatre Ruzafa* el diumenge 18 de desembre del 1949.

→ ELIZABETH ET DANN
→ LISE CONTINSOUSA
→ CONJUNTO MEDITERRANEO
→ CONJUNTO IMPERIO
→ VICENTE PALOP 'con una gran Orquesta de Jazz'.

²⁹³ *Levante* [1962]. Dimarts, 13 de març. Pàg. 2.

De fet el quadre artístic presentat solia ser-hi una barreja d'estils difícilment qualificable però -amb seguretat- allunyat d'allò que llavors i a hores d'ara entenem com a 'Jazz' i -fins i tot- del terme 'música moderna' doncs -tal i com ja hem esmentat abans- la modernitat a tots els àmbits hi era allunyada dels escenaris i sales de ball locals des de la fi de la Contesa Civil.

Anunci al diari *Las Provincias* de una matinal al *Teatre Ruzafa* a la tardor del 1949.²⁹⁴

**Matinal de música moderna
en el teatro Ruzafa**

Hoy, domingo, día 18, a las once y media de la mañana, se celebrará una matinal de música moderna con motivo de la presentación de nuevo, ante sus paisanos, del cantor de melodias modernas y director de orquesta, Vicente Palop, que, tras haber cosechado éxitos en el extranjero y recién llegado a ésta del Africa del norte, quiere presentar en Ruzafa un desfile de atracciones, entre las que destacan Elizabeth et Dana, Lise Continoussa, Conjunto Mediterráneo, Conjunto Imperio y Vicente Palop, con una gran orquesta de "jazz".

-Cabarets

Totes les sales de festa de la ciutat de València qualificades com a cabarets a la postguerra tenien una orquestra que complia la doble funció de tocar temes per ser ballats i com acompanyants d'atraccions diverses.

El cabarets més famosos a la ciutat de València durant la dècada dels quaranta van ser:

<i>Hollywood</i>	→ Al carrer Ribera i que aviat passà canvià de nom i a ser la ' <i>Sala Zambra</i> '. El seu primer propietari fou Estellés de primer cognom i -passat un temps- el deixà en mans de Julian Huertas Martinez.

²⁹⁴ *Las Provincias* [1949]. 'Matinal de música moderna en el Teatro Ruzafa'. Diumenge, 18 de desembre.

<i>Mocambo</i>	→ Entre el passatge De la Sang i el carrer En Llop. Fins concloure la guerra fou restaurant i també hostal [<i>Hostal del Ninot</i>, conegut així perquè tenia un ninot abraçat a una de les columnes del local]. → Anys després passà a mans de Mercedes Viana qui poc abans havia actuat com a vedette diverses vegades al mateix local quan encara s'anomenava <i>Hostal del Ninot</i>.
<i>Alcazar</i>	→ Abans anomenat <i>Villa-Rosa</i> i -més endavant- <i>Sala Internacional</i> . Hi era situat al just costat de l'edifici de la Companyia Telefònica'. El seu propietari es cognomenava Ballester.
<i>Florida</i>	→ Al costat del <i>Teatro Eslava</i> . Era propietat de l'empresari Salvador Molina.
<i>Casablanca</i>	→ Al costat de la botiga d'electrodomèstics i venda de discs <i>Viuda de Miguel Roca</i> [carrer San Vicent/Plaça de la Reina]. El seu propietari era Pasqual Royo.

No hi havia cap problema per als empresaris en aconseguir tot tipus d'instrumentistes, cantants i artistes, doncs -per 100 pessetes al dia- disposaven -si així ho desitjaven- de dues orquestres als seus locals amb un mínim de 5 músics cadascuna a més d'un quadre de ballarins.

Músics de l'època populars a la ciutat foren els germans BOLUDA, el pianista BENET [pare de MIGUEL 'Micky' BENET, figura fonamental al desenvolupament del Jazz a València a la fi dels setanta] i RICARDO MASIÀ qui -anys després- fou regidor a l'Ajuntament de València.

-Cafès

Pel que fa als cafès oberts a la ciutat i ateses les circumstàncies, de tant en tant hi havia músics tocant en algun d'ells a canvi d'uns sous veritablement esquivats. La majoria de formacions instrumentals en aquestos establiments no passaven de trio i -a

més de tocar- molts músics es veien obligats a doblegar instruments, cantar, ballar i fer allò que escaiguera per tal de no perdre la feina.

Cal assenyalar com a cafès més significatius els següents establiments:

<i>Canarias</i>	→ Calvo Sotelo, 15.
<i>Gran Peña</i>	→ Gran Via Marqués del Túria, 2.
<i>Habana</i>	→ Pintor Sorolla, 1.
<i>Hungria</i>	→ Passatge Ripalda.
<i>Ideal</i>	→ Paz, 17 [antic restaurant <i>Ideal-Room</i>].
<i>Lauria</i>	→ Calvo Sotelo, 1.
<i>León de Oro</i>	→ Plaça Mariano Benlliure [antic <i>Lyon d'Or</i> i llavors escrit sota el nom 'espanyolitzat' per imperatiu legal dels nous mandataris].
<i>Martí</i>	→ Calvo Sotelo, 5.
<i>Navarra</i>	→ Paz, 14.
<i>Rialto</i>	→ Plaça del Cabdill.
<i>Royalty</i>	→ Pasqual i Genís, 2.
<i>El Siglo</i>	→ Plaça de la Reina, 3.

Anunci en premsa de *Cafè Royalty* on apareix anunciat un dels trios encapçalats per PASQUAL CAMPS.

En alguns bars cèntrics [situats la majoria al llarg del Passeig Russafa -llavors Carrer Calvo Sotelo-] i als establiments sense música en directe per tal de no ser vistos pels companys es congregaven grups d'instrumentistes a la recerca de feina.

De vegades i si de cas la sort acompanyava solien tancar-se contractes aparaulats entre músics i empresaris, sobretot per tocar els caps de setmana.

→ Veure Capítol II.2.1: *Context social*.

Bars concorreguts de la ciutat amb actuacions musicals esporàdiques n'eren els següents:

<i>Balanzà</i>	→ Plaça Del Cabdill. Propietat als anys quaranta del pare d'ANTONIO BALANZÀ FARINÓS, locutor i bateria.
<i>Barrachina</i>	→ Plaça del Cabdill.
<i>Cocodrilo</i>	→ Rivera, 14.
<i>España</i>	→ Xàtiva, 58.
<i>Fénix</i>	→ Marqués de Sotelo, 1.
<i>Mérito</i>	→ Plaça Alfons el Magnànim, 2.
<i>Negresco</i>	→ Ribera, 2.
<i>Ripoll</i>	→ Xàtiva, 16.
<i>Salduba</i>	→ Ribera, 10.
<i>La Tropical</i>	→ Ribera, 6.
<i>Tyris</i>	→ Avda. Jose Antonio, 6.

-Teatres ²⁹⁵

Als anys de la postguerra valenciana romangueren oberts els següents:

<i>Teatre Líric</i>	→ Carrer Calvo Sotelo, 13. Fou inaugurat sota el nom <i>Triamón Palace</i> i amb altre emplaçament [cantonada del carrer Martínez Cubells, avui desaparegut]. Esdevindria en un gran magatzem i -després- en cinema: <i>Rex</i> .
<i>Teatre Eslava</i>	→ Propietat de Vicente Barber. Tot i marcar un estil propi pel que feia a la seua programació [no monogràfica], a la fi dels cinquanta es va veure obligat a programar revistes musicals.
<i>Teatre Ruzafa</i>	→ Carrer Calvo Sotelo, 17. Fou fidel a l'anomenat 'gènere frívol'. Entre altres estrenà el musical en valencià <i>La cotorra del mercat</i> amb música de LEOPOLDO MAGENTI. Cantada completament en valencià, fou dirigida pel mestre ESTELA [qui -al 1941- de concloué la darrera sarsuela de JOSÉ SERRANO ²⁹⁶ <i>La venta de los gatos</i> . → La primera part de <i>La cotorra del mercat</i> ²⁹⁷ conclouia amb un Boogie-Woogie, la qual cosa fou considerada gairebé un escàndol atès que era la primera vegada que una peça amb 'ritme americà' era cantada en valencià. En aquest mateix teatre estrenà el cantant ANTONIO MACHÍN el seu primer espectacle fet a Espanya: <i>Ebano y Marfil</i> [primavera del 1940]. ²⁹⁸

²⁹⁵ Juan, Miguel [editor] [1942]. *Guia Blanco y Azul/Guia de València*. València.

²⁹⁶ José Serrano, morí el 8 de març del 1941 a Madrid [carrer de La Beneficiència]. ---N. de l'A.

²⁹⁷ *La cotorra del mercat* [Leopoldo Magenti], estrenada al Teatre Principal a l'abril del 1943.

²⁹⁸ Antonio Machín havia arribat a la península al 1939 procedent de París on actuava des que arribà de Nova York amb l'orquestra cubana Los Miuras de Sobré. Gràcies al promotor valencià Vicente Lladró, Machín actuà a València a la sala del balneari *Las Arenas* a més de muntar el musical abans esmentat per estrenar-lo al *Teatre Ruzafa*. ---N. de l'A.

<i>Teatre Principal</i>	→ Carrer Barcas, 15. Llogat per la Diputació Provincial i en mans d'Emilio Lamany i dels empresaris Alegre i Tobajas.
<i>Teatre Serrano</i>	→ Carrer Calvo Sotelo, 30. El mes de maig del 1964 seria reinaugurat com un dels cines més grans de la ciutat amb l'estrena de la pel·lícula <i>West side Story</i> . Fou bastit per l'empresari Carceller [fundador de la revista <i>La Traca</i>]. Entre altres artistes, al seu escenari encapçalà nombroses revistes la popular cantant de l'època CELIA GÁMEZ.
<i>Teatre Alkazar</i>	→ Carrer General Sanmartin, 17. Pepe Alba, José Codonyer, i Emilia Climent manteniren amb pujança el 'teatre fet i interpretat en valencià' fins que l'audiència popular imposà els seus criteris estètics i la revista fou el gènere més demanat i de més èxit.
<i>Teatre Apolo</i>	→ Carrer Don Juan de Austria, 18. Obert a totes les branques de l'espectacle: comèdia, revista, sarsuela, circ, boxa i 'Catch'
<i>Casa de los Obreros.</i>	→ Carrer Cavallers. Tenia carés corporatiu. A hores d'ara, roman obert sota el nom de <i>Teatre Talía</i> .

-Cinemes

Al 1942 el llistat de sales de cinema d'estrena a la ciutat de València era el següent:

<i>Actualidades</i>	→ Plaça del Cabdill, 10.
<i>Avenida</i>	→ Avda. Jose Antonio, 20.
<i>Capitol</i>	→ Ribera, 16.

<i>Coliseum</i>	→ Gran Via Germanies, 18.
<i>Colón</i>	→ Carnicerros, 27.
<i>Goya</i>	→ Carrer Borriana.
<i>Gran Teatro</i>	→ Avda. Marqués de Sotelo, 6.
<i>Ideal</i>	→ Carrer Sevilla.
<i>Jerusalén</i>	→ Convento Jerusalén, 6.
<i>Metropol</i>	→ Hernán Cortés, 9.
<i>Olympia</i>	→ Sant Vicent, 52.
<i>Rialto</i>	→ Plaça del Cabdill.
<i>Suizo</i>	→ Plaça del Cabdill.
<i>Jose Antonio</i>	→ Avda. Jose Antonio, 10.

-Cultura: Música clàssica, arts plàstiques i literatura.

Malgrat les nombroses dificultats de tot tipus, l'ambient musical reviscolava a la ciutat tot i que a empentes i redolons. La *Sociedad Filarmónica Amigos de la Música*; el *Círculo Medina* i la *Coral Polifónica Valentina* anaven enriquint a poc a poc l'activitat musical valenciana. El Jazz era absent de les seues programacions.

Conclusa la Guerra Civil, vora 50 artistes plàstics valencians van ser empresonats a les càrcers de Los Almendros, Santa Bàrbara, Sant Miquel dels Reïns, 'La Modelo' de València, Totana, Albacete o Portacoeli. Per tal de sobreviure, els artistes s'acolliren al programa 'Patronato de Redención de Penas por el Trabajo' i -fins i tot- alguns d'ells aconseguiren crear tallers d'Arts Plàstiques a les presons, indrets on realitzaren tot un seguit d'obres de carés religiós [altars, estàtues de verges, retaules i motius patriòtics diversos, ... etc,.] així com nombrosos bustos de Franco.

Pel que fa a les sales d'exposició, a València n'eren les següents:

<i>Mateu</i>	→ Al carrer Pintor Sorolla, nº 16.
<i>Prat</i>	→ Al carrer Colón.
<i>Educación y Descanso</i>	→ A l'edifici de l'Ateneu Mercantil.
<i>Círculo de Bellas Artes</i>	→ A l'antiga Plaça de La Pilota [després Plaça de Mariano Benlliure] i dirigida per Lluís Martí.

L'any 1943, Ernest Hemingway estigué a València i reuní contertulians diversos a Casa Balanzà [al passeig de Russafa]. Hemingway [qui havia fet la primera visita a Espanya al 1923] estigué a València de primera vegada al 1925 mentre conclouïa la seua novel·la *Fiesta*. L'escriptor llegí a un diari local la notícia d'un vidu que es llançà des de dalt de la torre perquè era vell i perquè la seua neta el considerava si més no una molèstia i al 1933 aparegué un conte inspirat -en part- en aquesta notícia: *Un lugar limpio y bien iluminado* on l'acció es desenvolupa al bar d'una ciutat espanyola.

Hemingway escriu John Dos Passos el següent paràgraf al voltant de la situació econòmica a Espanya:

- ▶ “[Trad.] ... A començaments dels anys trenta, hom podia viure bé a Espanya amb unes 8 pessetes al dia ...”.²⁹⁹

Al 1953, l'escriptor hi és de nou a València doncs acudí -des de Madrid- a la Fira de Juliol acompanyat de la seua esposa Mary Welsh amb qui embarcà al port de la ciutat rumb a Marsella. Al 1954 li lliuren el Premi Nobel de Literatura i el 1959 segueix el torero Antonio Ordoñez arreu les places de bous de la península [també a la de València] per tal de conèixer de ben a prop els avatars de la festa.

A l'agost del 1960 tornà a Espanya però marxà a l'octubre.

El 2/VII/1961, Ernest Hemingway se suïcidà disparant-se amb una escopeta de caçar elefants al porxo de casa seua a l'estat nord-americà d'Idaho.

²⁹⁹ Ernest Hemingway. *Ernest Hemingway: selected Letters - 26/06/1931*. Ed: Baker. Pàg. 342.

Pel que feia a València ciutat [més aviat, dels seus establiments d'esbarjo i de les seues begudes] l'escriptor arribà a dir:

- ▶ “[Trad.]... Les gerres tot suant cervesa gelada a València
- ▶ “... València, amb la seua cervesa gelada i la seua orxata, l'olor a pólvora cremada, l'esclat i l'explosió de les traques a la festa [fira] de juliol ...”.³⁰⁰

Llibreries amb tertúlies diverses van ser les següents:

<i>El Gato Negro</i>	→ Organitzà concursos de contes.
<i>José Olmos</i>	→ Fundada al 1944 i punt d'encontre de personatges de la Universitat i del món de la cultura on també es congregava la minvada intel·lectualitat valenciana de postguerra. ³⁰¹
<i>Plácido Cervera</i>	→ A la Gran Via de Germaníes. També amb tertulians propis.
<i>Gran Peña i Bala</i>	→ Restaurants on solien fer-se tertúlies.

³⁰⁰ Stanton, Edward F. [1989]. *Hemingway en Espanya*. Castalia S.A.. Madrid.

³⁰¹ Arazo, Mª Angeles, i Jarque, Francesc [1991]. Ed: Generalitat Valenciana/Conselleria d'Indústria, Comerç i Turisme. València.

II.4 ANYS CINQUANTA.**PREÀMBUL**

- Programes monogràfics a la ràdio valenciana dedicats al Jazz [Antonio Balanzà i Pepe Palau]. Exemples de desenvolupament de programes, guions, intèrprets i estils més emesos a les emissions. Balanzà com a exemple d'aficionat local i músic amateur.
- Naixement i creació a València ciutat de les [així anomenades] orquestres simfòniques de Jazz tot seguint la moda de les big bands nord-americanes, sobretot aquelles més conegudes arreu del món mitjançant el cinema i formades per jazzístes blancs. El pianista i arranjador Blas Sales com a capdavanter musical [per a allò que al Jazz pertocava] a la ciutat.
- Ambient musical a la ciutat amb l'arribada [molt a poc a poc degut a les restriccions econòmiques i comercials] d'instruments més propers al Jazz: contrabaixos i guitarres electròniques de cos ample susceptibles de ser amplificades, instruments de millor qualitat timbrada, primers equips de veu i instrumental pensats per a les actuacions de les orquestres, etc.
- Músics valencians reconeguts musicalment i tècnicament a la resta d'Espanya i amb inquietuds jazzístiques tot i no poder portar-les a la pràctica: Alberto Alonso ['Orelletes'] i José Codonyer ['Xato' de Massanassa].
- Primeres actuacions jazzístiques [com a tals] a la ciutat [cap a la fi de la dècada] anunciades [malgrat no dutes a terme algunes: Oscar Alemán] i desenvolupades altres [Tete Montoliu Quartet] i que assenyalaren el començament d'un seguici musical que es refermaria a la dècada següent i -sobretot- als anys setanta.

-II.4.1 Impuls radiofònic local: Antonio Balanzà i Pepe Palau.

Al llarg de les dècades del 1940 i 1950 hauríem de considerar com a figura influent per al present treball i per un posterior desenvolupament jazzístic a la ciutat la figura d'ANTONIO BALANZÀ FARINÓS [desembre/1924 - maig/1988], qui animà [tot i que de manera molt discreta] l'escena musical valenciana mitjançant programes radiofònics tal

com *Estrellas del Jazz* i *Figuras del Jazz* a l'emissora Ràdio Mediterráneo-València a més de fer una tasca de proselitisme jazzístic donant conferències al voltant del gènere a diversos indrets de la ciutat.

Músic aficionat, a casa seua tenia una bateria que tocava tot seguint la música que emetia el seu tocadiscs amb microsolcs d'intèrprets de Jazz comprats a Espanya, a l'estranger o -fins i tot- canviats per altres de nacionals a mariners nord-americans de passada per València.

A l'estiu, BALANZÀ tocava la bateria de manera autodidacta a una estança del primer pis de la casa que la família tenia a El Vedat de Torrent. Ne tingué de dues i la segona i més nova [una bateria marca *Ludwig* comprada al 1962] ja arrossegava nous avenços incorporats a l'instrument [ex: una caixa més estreta].

ANTONIO BALANZÀ no comptava amb cap precedent musical a la família, tret d'un germà del besavi de son pare qui marxà a Cuba al 1890 sense cap altre bagatge que una guitarra i del qual mai tornaren a saber.

Julio Balanzà Pascual [pare d'Antonio] fou fundador de la cafeteria *Casa Balanzà*. a més d'administrar el bar del *Cinema Lys* i la gelateria/orxateria *Granja Levante*, situada davant de la cafeteria principal que portava el seu cognom. A l'entrevista personal amb el segon dels seus fills [JULIO BALANZÀ CANO, músic i cantant sota el nom artístic de 'Bustamante'] es parlà dels gustos musicals de son pare i de les activitats relacionades amb el Jazz que dugué a terme.

Admirador de músics locals i -sobretot- d'un trompetista anomenat 'El Xato de Massanassa' [JOSÉ CODONYER CASANY], al qual considerava un dels millors jazzístes locals.

→ Veure Capítol II.4.2: *Primers intents i apropaments al gènere: orquestres simfòniques de Jazz.*

També fou aficionat al flamenc i a la 'copla'.³⁰²

³⁰² Antonio Balanzà arribà -fins i tot- a ser manager artístic de la cantant de 'copla' local Antoñita Peñuela a més d'admirador de Conxa Marquez Piquer, filla de la 'tonadillera' Conxa Piquer. ---Entrevista Personal amb Julio Balanzà Cano. València. Dijous, 5/VII/2007.

Al 1962 [quan son pare morí], BALANZÀ es feu càrrec dels establiments familiars però a la fi dels anys setanta va vendre *Casa Balanzà* a una empresa cervesera.

Logotip de *Casa Balanzà* amb el nom del pare d'ANTONIO BALANZÀ.

ANTONIO BALANZÀ feu els programes de ràdio per afició i mai arribà a tocar amb altres músics tret d'alguna jam session organitzada pels XE QUARTET a la *Societat Coral El Micalet* [1966/1967] on fou convidat a pujar a l'escenari.

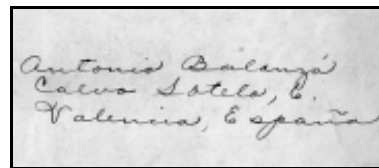
Quan la VI Flota dels Estats Units arribà al port de València [9/I/1952], es dedicà a canviar als mariners nord-americans discs de cantants folklòriques espanyoles per altres de Jazz [sobretot de big bands]. De vegades seguia la banda del vaixell de torn arreu la ciutat per si de cas feia qualsevol concert [com així va ocórrer a diversos indrets: plaça de l'Ajuntament, Ateneu Mercantil, Consolat nord-americà, etc.], d'aqueixa manera - comentava als seus fills- aconseguia aprendre molt veient tocar els percussionistes o escoltant 'in situ' [si de cas hi era al repertori de la banda] algun dels temes ja escoltats en discs a casa seua.

Altre mitjà emprat per BALANZÀ per aconseguir enregistraments que no hi eren a les prestatgeries de les botigues valencianes fou el de mantenir contacte amb distribuïdores de discs [sobretot del Regne Unit] a més de demanar catàlegs per correu de marques de bateries i de platerets [*Zildjian*, fabricats a Turquia] quan a Espanya era gairebé impossible aconseguir material musical d'importació [els primers platerets marca 'Zildjian' que es veren i tocaren a València els dugué el bateria ALBERTO ALONSO CHARDÍ 'Orelletes' després d'una gira per l'orient mitjà].

De tant en tant, BALANZÀ feia viatges a Barcelona per tal d'escriure crítiques musicals de diverses actuacions de relleu presentades als escenaris barcelonins que serien publicades en les revistes *Ritmo* i *Pentagrama*. Feu ressenyes de LIONEL HAMPTON, DUKE ELLINGTON i d'altres.

Per tal d'anar fent-se amb un bon instrument, BALANZÀ sempre estigué en contacte amb fabricants de bateries i els seus complements, fabricants estrangers dels quals rebia informació a la qual pocs músics i -fins i tot- botigues de música de la ciutat tenien accés. Tanmateix, el locutor i bateria disposava de molta informació actualitzada pel que feia a novetats adients al seu instrument.

Correspondència [enviament d'un catàleg] mantinguda per BALANZÀ amb el fabricant de bateries *Ludwig* i adreça del locutor.

Catàleg del fabricant de platerets *Zildjian Co.*, on apareixen preus segons la grandària [en polzades] i amb la possibilitat d'eleger per a bateries també esquerrans. El gènere és presentat pel famós bateria **GENE KRUPA**.

(Left to right from Drummer's playing position)

2-13"	\$46.20
1-15"	29.70
1- 9"	9.90
1-16"	33.00
1-20"	49.50
Total	\$168.30

GENE KRUPA'S Set-up (Gene says — "We drummers certainly owe a lot to Avedis Zildjian . . . his cymbals are indispensable.")

AVEDIS ZILDJIAN CO.
 GENUINE TURKISH CYMBALS

Un dels seus fills –Julio Balanzà- recorda que sempre els animà per tal de ser allò que ell no arribà mai a dur a terme al món artístic degut als lligams laborals dels diversos establiments familiars, compromisos que l'impediren desenvolupar-se més com a músic.

El mètode autodidacta d'ANTONIO BALANZÀ consistia en tocar la bateria a sobre la música emesa pels seus discs tot i arribar a inventar un sistema lumínic que encenia focus diversos disposats a l'habitació d'assaig ensem colpejara la caixa, el bombo, el 'tímpani', els platerets, etc.

Per dur a terme les emissions radiofòniques, BALANZÀ comptà amb l'ajut de PEPE PALAU [València, 1926 - 2003], locutor de ràdio i futur presentador de TV, uns dels difusors del Jazz a Espanya des dels estudis de Televisió Espanyola a Madrid i Barcelona [començà al 1964/65] i també fent servir programes monogràfics des de diverses emissores de ràdio.

→ Veure Capítol II.1.4: *Mitjans de comunicació: Cinema/Ràdio/TV i Premsa especialitzada.*

Crítica d'ANTONIO BALANZÀ a la revista *Pentagrama* [creada al 1953 per Alejandro Garcia Planas] al voltant de l'actuació de LIONEL HAMPTON I LA SEUA ORQUESTRA a Barcelona [*Windsor Palace*] el 15/II/1955.

EN BARCELONA	
JAZZ AT THE WINDSOR-PALACE	
Organizados por el Hot Club y Club 49, de Barcelona, se dieron en el escenario de Windsor-Palace dos sesiones —tarde y noche— del más auténtico y genuino «jazz», a cargo de la famosa orquesta de color del célebre vibrafonista y batería Lionel Hampton. A pesar de lo elevado —no caro— del precio de las localidades, el amplio recinto se vió abarrotado por una expectante y entusiasta multitud, no sólo de la propia Barcelona, sino de toda la región y de otras ciudades españolas, que se congregaron allí para presenciar tan extraordinario acontecimiento para lo que a los «jazzfans» se refiere.	de un ritmo excitante, hicieron la felicidad de todos los asistentes. Al llegar al final del espectáculo, y tras un número de batería a cuatro manos por Hampton y Curley Hamner, la orquesta, ante las incesantes súplicas de los espectadores, interpretó nuevas creaciones y terminó desfilando por el patio de butacas entre las entusiastas aclamaciones del público.
La presencia de la orquesta (dieciséis músicos) al levantarse el telón fué recibida con un verdadero ciclón de aplausos y gritos, y así comenzó la sesión interpretando su sintonía <i>Air Mail Special</i>, a la que siguió un incontable repertorio de «jazz» clásico y moderno. El propio Lionel Hampton demostró una vez más ser uno de los pocos —muy pocos— intérpretes que todavía sienten el «jazz» en su más pura esencia, y sus solos de vibráfono, ya sentimentales, ya	En el intervalo, y por el secretario del Hot Club, don Alfredo Papo —verdadera alma impulsora de estos festivales—, le fué impuesta a Lionel Hampton la insignia del Club y fué nombrado vicepresidente honorario del mismo.
ANTONIO BALANZÀ <i>En el prestigioso escenario del Liceo</i>	

- ▶ “[Trad.]... La presència de l’orquestra [setze músics] tota vegada aixecat el teló fou rebuda amb un veritable cicló d’aplaudiments mentrestant interpretaven la seua sintonia: *Air Mail Special* a la qual seguí un incansable repertori de Jazz clàssic i Jazz modern. Tot seguit feren d’un número de bateria a 4 mans entre HAMPTON i CURLEY HAMNER [ballarí i bateria] ...”³⁰³

Conegut als mitjans de difusió des dels anys cinquanta, PEPE PALAU fou director de programació i presentador de la primera emissora de FM a Espanya [RNE, 1956].

Quan encara romania a València, PEPE PALAU col·laborà amb ANTONIO BALANZÀ en algunes iniciatives radiofòniques. De fet, BALANZÀ i PALAU intentaren reviscolar l’esperit

³⁰³ A l’Orquestra de Lionel Hampton hi eren aquell dia -entre altres- Wallace Davenport i Nat Adderley [trompeta]; Al Hayse [trombó]; Bobby Platter [saxòfon]; Billy Mackel [guitarra]; Rufus Jones [bateria]. ----Papo, Alfredo [1985]: *El Jazz a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona.

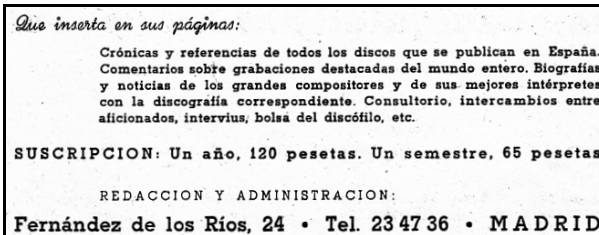
de l'antic *Hot Club de València* del 1935 mitjançant audicions, actuacions i passades de pel·lícules musicals al Cau d'Art del balneari de 'Las Arenas'.

Al llarg del 1942, ANTONIO BALANZÀ i PEPE PALAU feren programes radiofònics a *Radio Mediterráneo* de València amb l'ajut de Basilio Gassent, aleshores cap de programació de l'emissora. Aconseguiren dues hores setmanals per als programes *Figuras del Jazz* i *Estrellas del Jazz*.

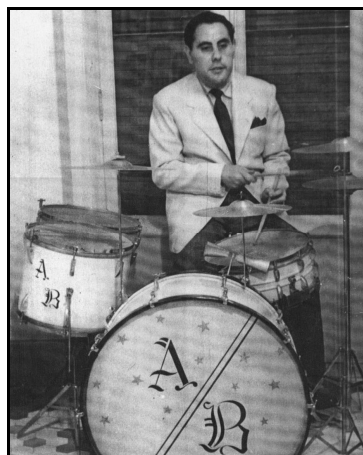
A les seues emissions radiofòniques sonaven -barrejades- les músiques de GLENN MILLER, HARRY JAMES i d'altres orquestres de música lleugera [sobretot blanques] a més dels Swing tocat pels intèrprets del Jazz més genuí.

Per tal de disposar d'una discoteca actualitzada, BALANZÀ i PALAU feien servir els seus contactes a diverses botigues de la ciutat o -si de cas- demanaven informació a altres establiments [sobretot de Barcelona] o mitjançant revistes especialitzades.

Tot i que no hi era monogràfica i de Jazz en parlava poc, *Discofilia* era una de les poques revistes d'àmbit estatal que permetia els seus lectors mantenir-se actualitzats pel que pertocava al món del disc i la varietat de gèneres enregistrats.

ANTONIO BALANZÀ tocant la bateria. Fotos promocionals per lliurar als seus coneguts. Al bombo, les sigles del seu nom i primer cognom.

Primera pàgina del guió del programa *Hot Club* emès el 23/V/1946. Apareixen els noms de GLENN MILLER i dels seus músics JERRY CRAY, RED MCKILY i TEX BENEKEE.

y el formidable saxo-tenor Tex Beneke, entre otros, y los cantantes Ray Eberle, Mariom Hutton, Ernie Caceres y el Quinteto Los Modernaires. Ahora todo este conjunto nos ofrece la interpretación de "Tomemos otra taza de café", donde Ernie Caceres nos cante un poquito en español.

(DISCO)

Llueven contratos de salas de té, las casas de discos Victor y Columbia se lo disputan y claro está la meta de todos estos exitos es Hollywood y así ~~se~~ ^{Glenn Miller} hemos visto en "Tu serás mi marido" y en "Viudas del Jazz" junto con Sonja Henie y AnnRutheford respectivamente.

Oigamos una canción de cada pelicula, primero en el popular Slow "Yo se porque", que canta Mariom Hutton y Los Modernaires.

(DISCO)

Y de "Viudas del Jazz oiremos "Por Fin" cantado por Ray Eberly

(DISCO)

Y llega la guerra y la orquesta de Glenn Miller es movilizaba por su popularidad y Glenn nombrado Capitán, y con el nombre de Glenn Miller's Band Army recorre todos los frentes y todos los campamentos animando con su musica a los ~~valerosos~~ soldados. Luego lo ascienden a Comandante Jefe de todas las Bandas del Ejercito Norteamericano, y así, al trasladarse para preparar un concierto en Paris, el dia 15 de Diciembre de 1.944 muere con otros oficiales del Estado Mayor Aliado al estrellarse su avión en tierras francesas sin poder ser luego encontrado., desapareciendo ~~el~~ el mejor y más famoso de los directores del Jazz Moderno.

Glenn Miller con su orquesta nos ofrece ahora su formidable arreglo de "Slow Freight"

(DISCO)

-II.4.2 Primers intents i apropaments al gènere: orquestres simfòniques de Jazz.

Si bé el Jazz -com a música de qualitat- arribà a interessar a una part menuda de la societat, a la joventut de meitat dels cinquanta els abellia més el Rock, nou estil musical que -cap a meitat dels anys cinquanta- envaï els gustos de bona part de la societat jove arreu del món i que arrossegava un missatge ple d'immediatesa rítmica, més fàcil per ballar que no les passes complexes dels balls dels quaranta i que -a més a més- no demanava parar massa esment per part de l'oïdor.

Tot i que les possibilitats de que per aquestes terres sorgiren músics que es dedicaren al Jazz [o que pogueren arribar a interpretar-lo amb un mínim de criteri estilístic] eren molt minvades, hi hagué músics i orquestres que ho intentaren tot i ser sabedors que partien amb unes bases musicals força esquifides [manca de temes editats, microsols i possibilitat d'encomanar-los, instruments moderns, cap tradició jazzística a la ciutat, etc], agrupacions creades i dirigides pels mestres DOLZ, BEL, JOSÉ GEA, PEDRO OLTRA i d'altres.

Aquestes orquestres feien adaptacions d'estàndards americans i d'algun Boogie-Woogie que no altre, però ni la intencionalitat ni el Swing es palesaren als músics locals a l'hora de posar en pràctica els arranjaments -més o menys 'arriscats' en aquells anys- fets pels directors musicals amb més nom i prestigi a la ciutat.

JOSÉ GEA era cap de l'orquestra LOS TROVADORES, coneguda sota l'eslògan comercial: 'l'orquestra més econòmica'.³⁰⁴ GEA fou un dels primers músics valencians que marxà a tocar per diversos països europeus, sobretot a Dinamarca [el país europeu on més arrelà l'afició pel Jazz]. A Madrid treballà acompanyant el ballarí HARRY FLEMING [un dels primers visitants nord-americans que actuaren a Espanya a començament dels anys trenta ³⁰⁵] tot i que quan GEA l'acompanyà ja no hi era el jove nouvingut al país.

PEDRO OLTRA era cap de PEDRO OLTRA Y SU ORQUESTA RÍTMICA, amb els quals hi era el guitarrista, trompetista i bandoneó JUAN COLL [un dels pocs especialistes locals en l'anomenat 'estil hawaià'].

³⁰⁴ José Gea: Fou autor de cançons ballables com: *Ché que chica, ché, El eco, No pido Cha-chachá, Alegre y comodón* i *Me gusta ir contigo*. ---N. de l'A.

³⁰⁵ *Català Medrano, Carmen – Pentagrama* [1956]. 'Valencianos en el extranjero; José Gea'. Abril. N° 33/34. Pàg. 24.

Caricatura i part de l'entrevista feta per la revista *Pentagrama* a JOSÉ GEA on el músic parla dels seus orígens i dels països europeus i de l'Orient Mitjà on va treballar.

Nos complace publicar por primera vez en esta revista una entrevista con nuestro querido paisano José Gea. Nos envía algunas respuestas por carta, desde Copenhague, donde actuará del 2 del presente mes al 30 de junio. Vemos reflejada en ellas su cariño a Valencia y a sus compañeros de los primeros tiempos, valencianos también, y aunque tiene fijada su residencia en Madrid, hemos comprobado que siempre que hay ocasión pone de manifiesto su valencianía. Así,

Altres orquestres semblants eren:

ORQUESTRA FRANCISCO BOLUDA
LOS TITANES DEL JAZZ
BOÏGUES Y SUS BRUJOS
CONJUNTO VERACRUZ [de JOSÉ TEN i MONTORO]
ORQUESTRA PALÁDIUM
ORQUESTRA de RODOLFO GALLARDO
GRAN ORQUESTA VALENCIA JAZZ
LOS CHICOS DE ESPAÑA
CONJUNTO SANTA FÉ ³⁰⁶

Els primers intents d'apropament al gènere jazzístic vingueren de la mà de les formacions orquestral de carès simfònic. Fins arribar a la creació de l'ORQUESTRA SIMFÒNICA DE JAZZ DE RÀDIO VALÈNCIA -de BLAS SALES- a final de la dècada, es produïren esdeveniments que preparen el camí fins a l'establiment d'aquest tipus de formacions orquestrals.

-II.4.2.1 Orquestra Simfònica en Formació de Jazz [1954].

Antecedent de la 'ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ DE RADIO VALÈNCIA' de BLAS SALES, hauria estat l'intent fet pel trompeta 'Massanassa' [JOSÉ CODONYER CASANY/'El Xato de Massanassa' a qui feia esment el locutor i bateria ANTONIO BALANZÀ] quan al 1954

³⁰⁶ Amb el seu cantant Basil Jorge, anomenat a aquells anys sota el malnom de 'El Machin blanco', en referència al cantant cubà Antonio Machin, llavors arrelat a Espanya. Hi solien actuar a la sala de l'associació cultural Sociedad Artística 'La Protectora', a l'avinguda de Burjassot de València ciutat.

mundà una anomenada ‘ORQUESTA SINFÓNICA EN FORMACIÓN DE JAZZ’, formació creada per tocar al *Festival Radio 1954*, producció musical creada per Juan Granell] que tingué lloc a la *Plaça de Bous* de València el 2 d’agost [*Las Provincias*, juliol/1954, secció ‘Cartelera de Espectáculos’] patrocinat per les emissores valencianes de la ‘Sociedad Española de Radiodifusión’ [SER].

L’orquestra creada pel trompetista estava integrada per 40 músics [en castellà a l’original]:

- ▶ “... Con solistas de gran prestigio ...”.
- ▶ “... Además de interpretar mambos, rumbas y ‘buguis’ de concierto ...”.

Al llarg del concert també havien d’acompanyar altres artistes [AIDA i ELENA MAYA, triomfadores al programa radiofònic *Cabalgata Fin de Semana*].

Segons la crònica periodística, els organitzadors ja feien esment vers la sonoritat de l’espectacle dintre de la difícil acústica de la Plaça de Bous:

- ▶ “[Original en castellà] ... Las actuaciones seran revalorizadas por el imponente tejado de cuarenta altavoces *Philips* de difusión circular que ha de cubrir el ámbito de nuestra Plaza de Toros ...”.³⁰⁷

→ Veure al present Capítol l’apartat: *Músics d’orquestrines valencianes interessats pel Jazz*.

Les infraestructures musicals de la ciutat eren un reflex d’allò que la societat valenciana palesava a la quotidianitat de cada dia, de fet la fam i les malalties encara hi eren als carrers, a més de la por a patir al seu cos les conseqüències de qualsevol de les branques en que es dividien les repressions polítiques del règim.

La idea de la creació d’una ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ a València havia tingut una certa repercusió, ja que any i mig després [diumenge, 6/XI/1955] es celebrà a la ciutat de Barcelona [Teatre Calderón] es celebrà un concert matinal al *Teatre Calderón* a càrrec de la ‘ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ DE BARCELONA’ [pertanyent a la *Asociación*

³⁰⁷ *Las Provincias* [1954]. Diumenge, 1 d’agost. Pàgina 15.

Sinfónica de Jazz, constituïda el 12/IV/1955] dirigida pel saxofonista i director SALVADOR DURAN [antic fundador als anys trenta dels DURAN BOYS]. Anunciada amb una formació de 70 músics [amb la participació del pianista CARRY CORNER], al programa hi eren arranjaments de temes d'ELLINGTON [*Sophisticated Lady*]; de Ferde Grofé [*Metropolis*]; GERSHWIN [*Rhapsody in Blue*]; MALNECK/SIGNORELLI [*Park Avenue Fantasy*]; ROSE [*Holiday for String*] a més de composicions de músics locals tal com GIL SERRANO -*Interlude en Jazz*- i OSCAR MISTRAL [Pàgina 301].³⁰⁸

Al diari *El Noticiero Universal* [dimarts, 8/XI/1955] aparegué una ressenya del concert on es feia esment de creixent afició pel Jazz a Barcelona tot i que lamenta el poc ressò que el concert tingué entre els partidaris del 'Jazz Hot', divisió molt acusada aleshores pels partidaris del Jazz més evolucionat, fet que -a València- encara no s'havia produït atesa la poca afició existent i les poques oportunitats per gaudir de Jazz en directe.

- ▶ “[Trad.]... Una iniciativa destinada a captar un públic híbrid, sense massa coneixements pel que fa al Jazz vertader però desitjós per conèixer una cara del Jazz més audible i civilitzat ...” [Pàgina, 302].³⁰⁹

-II.4.2.2 Orquestra Simfònica de Jazz de Ràdio València [1959].

Al Nadal del 1959 el representant artístic Juan Granell organitzà un festival benèfic per a la 'Campaña de Navidad y Reyes' i encomanà al pianista BLAS SALES³¹⁰ la creació d'una gran orquestra a l'estil d'aquelles altres nord-americanes dels anys trenta [molts músics repartits entre seccions de vent, corda i secció rítmica] per al concert presidit pel

³⁰⁸ Pujol Baulenas, Jordi [2005]. *Jazz en Barcelona: 1920 - 1965*. Almendra Music, S.L. Barcelona.

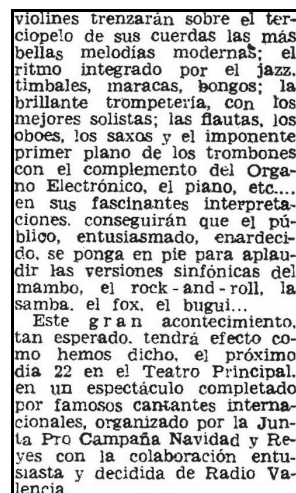
³⁰⁹ Pujol Baulenas, Jordi [2005]. *Op. Cit.*

³¹⁰ **Blas Sales Moragues**. [Corbera de la Ribera, 21/VI/1919 - València, 17/III/2007]. Pianista, director d'orquestra i compositor. Pugué estudiar amb un piano [marca *Pianos Rodrigo*] comprat pels seus pares tot i que no concloué els estudis oficials per només un curs. A la caserna de l'Albereda pogué continuar estudiant ensembles amenitzava a la Sala d'Oficials mentrestant feia el Servei Militar. Tocà a les cafeteries *Bar Sur* i *Lauria* i a l'orquestra del *Teatre Apolo*. Formà l'Orquestra Monterrey, la qual esdevindria en 'Sales y su Conjunto' [quintet]. Marxà a Suïssa i entrà en contacte amb músics alemanys i italians que li deixaren mètodes diversos d'harmonia jazzística i discs mai escoltats a València canviant -d'aqueixa manera- el seu concepte al voltant de la música moderna. Pianista acompanyant en concursos de Radio València i [sols per una temporada] a Radio Madrid al programa *Cabalgata Fin de Semana*. ----Entrevista Personal amb Mª Antonia Campos Aldana [vídua de Blas Sales Moragues amb qui es va maridar al 1945] enregistrada a casa seua el dimecres 23/V/2007 a les 11,30 hores.

aleshores Governador Civil de València [Jesús Posada Cacho], formació que SALES montà en pocs dies fins arribar a congregar vora cinquanta músics i a la qual batejà sota el nom de 'ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ DE RADIO-VALÈNCIA'.

L'orquestra estava formada per músics de diversa procedència tot i predominar aquells de més veterans i força coneguts als cercles artístics locals. Part de la plantilla hi era formada per músics de la BANDA i de l'ORQUESTRA MUNICIPAL de València [els violinistes ABEL MUS, PEINADO, etc.] barrejant-los amb el 'crooner' RAY MARTIN i músics més joves escollits pel mateix SALES.

Ressenya periodística i cartell anunciador del primer concert de la 'ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ'. [Las provincias. Divendres, 18/12 i dimarts 22/XII/1959].

A l'orquestra hi eren dos bateries, un de veterà i un altre de jove: 'Fumeral' i FERNANDO ESTRUCH MARTIN [València, 14/09/1929] qui fou un dels primers músics valencians que marxà a Alemanya on tocà al costat de soldats/músics nord-americans destinats a les bases germàniques a més d'altres d'arreu del món.

‡ ORQUESTRA SIMFÒNICA DE JAZZ. - Dtor: BLAS SALES - CONJUNTO
HOT DE SOLISTAS.

Juan Granell [productor artístic] escrigué [1960] una mena de crònica musical per un full promocional de la formació fent-se ressò del seu *Concert número 14* :

- ▶ “[Trad.]... El concert fou un èxit apoteòsic i vingué a demostrar la creixent afició d’una gran massa de valencians pel Jazz...”.
- ▶ “... La ‘ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ DE RADIO VALENCIA’ encadenà nits triomfals ara al *Teatre Principal* com adés al *Teatre Apolo* de la nostra ciutat...”.
- ▶ “...Els mestres JOSÉ FERRIZ LLORENS [director de l’ORQUESTRA MUNICIPAL DE VALÈNCIA] i JORGE DOMINGO [prestigiós director i compositor català] han estat pròdigs en elogis vers la nova formació orquestral...”.

El dilluns 28/XI/1960 anunciaven al *Teatre Principal* el *Concert n° 15* de l’orquestra dirigida i arranjada per BLAS SALES [ORQUESTRA SIMFÒNICA DE JAZZ/Dtor: BLAS SALES - CONJUNTO HOT DE SOLISTAS] amb el següent programa:

Part I.

<i>El país de los pájaros.</i>	→ G. SHEARING.
<i>Maki ‘El Navaja’.</i>	→ B. BRECHT.
<i>El relicario</i> [arreglo Mambo].	
<i>Dentro de mi.</i>	→ C. PORTER.
<i>Duelo de baterías.</i>	→ B. SALES.
<i>Opus concierto</i> [trompeta Sr. PRATS].	→ T. CLAY.
<i>San Luis Blues</i> [arr: BLAS SALES].	→ W. C. HANDY.
<i>Manhatan Spiritual.</i>	→ B. MAXTED.
<i>Rock Bikini.</i>	→ J. DOMINGO.

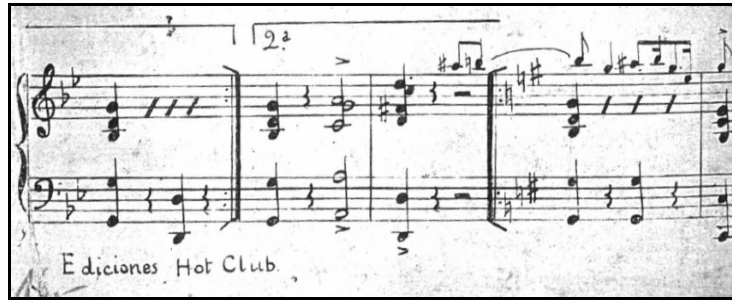
Part II.

<i>Concierto para clarinete</i> [solista Sr. SANCHO -hijo-].	→ A. SHAW.
<i>Pensilvania 6-5000.</i>	→ J. GRAY.
<i>In the mood.</i>	→ MILLER.
<i>Concierto para Orquesta.</i>	→ N. ROMANO.
<i>El continental.</i>	→ C. CONRAD.
<i>Manzana dulce.</i>	→ W. HERMAN.
<i>Ivy.</i>	→ P. STONE.
<i>Tequila.</i>	→ C. RIO.
<i>Trumpet Rock .</i>	→ F. DAKS.

-Blas Sales, arranador.

Per fer l'arranjament de *St. Louis Blues*, BLAS SALES es basà en un guió del tema de W.C. HANDY lliurat pel servei d'edicions del Hot Club de Barcelona a un músic valencià anomenat MANUEL V. MARIO RICO, guió arranjat per un tal BOLDÚ:

Cal destacar als advertiments apareguts al final del guió sobre el qual treballà SALES el seu arranjament la importància donada al fet de ‘picar exageradament’ les notes fent de l’atac i de la intencionalitat una premissa fonamental a l’hora d’executar els solos:

Advertencia al maestro pianista
 Considerando muy personal el estilo de improvisar en el piano, será preferible que los 24 compases de "solo" los ejecute a su gusto.
 De querer atenerse al papel, podrá darse cuenta que la mayoría de las notas son picadas.
 A mi parecer, la exageración de este picado redundará en beneficio del carácter hot del párrafo.

Foto promocional de BLAS SALES Y SU ORQUESTA, qui apareix tocant l’acordió.

Guió manuscrit per BLAS SALES MORAGUES de l'arranjament del tema *St. Louis Blues* [WILLIAM C. HANDY].³¹¹

SAN LUIS BLUES

The image shows a handwritten musical score for 'San Luis Blues'. It consists of six systems of staves. The top staff is the melody, and the bottom staff is the bass line. Chord symbols are written above the bass staff: Sol, Do, Sol, Do, Sol, Re7, Sol, Do, Sol, Do, Sol, Re7. The score includes various musical notations such as notes, rests, slurs, and dynamic markings like 'p' and 'f'. The title 'SAN LUIS BLUES' is written in large, hand-drawn letters at the top of the page.

³¹¹ Guions i partitures lliurades pel músic Carles Amat Arocas [Alzira, 1974], nebot/net de Blas Sales Moragues. ---N. de l'A.

Ξ El solo escrit per BLAS SALES [24 compassos] segueix l'esquema de Blues [en SOL] de la manera més elemental, sense cap nota afegida, cap substitució d'acord ni tampoc fent servir - com a mínim- l'esquema cadenciós jazzístic per excel·lència:

→ II m⁷ - V⁷ - I.

Ξ Escriu el La[#] [Si b] diverses vegades donant-li intencionalitat al dibuix melòdic [sobretot l'ascendent] però mai empra el cromatisme descendent:

→ Si - La[#] - La.

Passatge prou arrelat a les seqüències que contenen 'blue note'.

Ξ Anticipa el Fa[#] de l'acord de RE⁷ i juga amb els arpegis -descendents- de diversos acords a més de resoldre i insistir en la cinquena de l'acord, deixant de costat la 13^a o les novenes.

Guió manuscrit per BLAS SALES de l'arranjament del tema *Laura* [DAVID RAKSIN].

LAURA D. RAKSIN

Handwritten musical score for the first five measures of the piece 'Laura'. The score is arranged for a jazz orchestra. The instruments listed on the left are V. (Violin), Sax (Saxophone), Metal (Trumpet), Trombs (Trombone), P. (Piano), and C. Baio (Double Bass). The music is in 4/4 time and features complex harmonic structures with many accidentals and triplets. The piano part includes chord symbols such as $Lam7$, $Re9$, $sol\frac{6}{4}$, sol^6 , and $solm7$.

Handwritten musical score for the next five measures (measures 6-10) of the piece 'Laura'. The instruments listed on the left are V. (Violin), Sax (Saxophone), TPTAS (Trumpet), TRNES (Trombone), P. (Piano), and C. Baio (Double Bass). The notation continues with complex harmonic structures and includes the same chord symbols as the previous page: $Lam7$, $Re9$, $sol\frac{6}{4}$, sol^6 , and $solm7$.

Ξ L'arranjament de BLAS SALES per al tema *Laura* sembla més personal.

[*Laura*, tema central de la banda sonora de la pel·lícula del mateix títol composta per DAVID RAKSIN [a sobre un poema del lletrista Jonny Mercer i dirigida per Otto Preminger al 1944].

Ξ Al començament del tema: ús d'alteracions a la secció de vent: trompetes a sobre els acords RE⁹ - SOL^{6/9}, mantenint en realitat el Mi^b [9^a bemoll de RE] i recolzant la melodia amb la secció de corda i -a més a més- deixant pas els saxòfons [compàs de SOL⁶] que anuncien -en disposició de bloc- la cadència a sobre SOL m⁷ recolzada en blanques [exageradament] per gairebé tots els instruments tret del piano que manté acords en negres des del començament del tema.

Ξ La línia del baix és fidel a la partitura original sense cap nota de pas al seu dibuix.

-II.4.3 Ambient musical a la ciutat.

Al programa/concurs de Ràdio Valencia *En pos de la fama* ³¹², la ORQUESTA SIMFÒNICA DE JAZZ era l'encarregada de l'acompanyament musical dels aspirants que acudien al programa.

Entre els músics de procedència valenciana que hi eren actius aquells anys cal destacar el saxofonista i clarinetista SORIANO i els ja esmentats directores d'orquestra MANOLO BEL i JOSÉ GEA.

També el cantant i contrabaixista RAY PRIMA, ORTOLÀ, SANCHO i el pianista JESÚS GLUCK ³¹³ formaren part [a meitat dels seixanta] del fugaç CONJUNTO HOT DE SOLISTAS, agrupació esqueixada de la ORQUESTA SINFÓNICA DE JAZZ DE RÀDIO-VALÈNCIA i de la qual esdevindrien també -la majoria de vegades per necessitat- agrupacions més menudes, tal com BLAS SALES Y SU ORQUESTA [en formació de quintet] .

Pel que fa a les primeres orquestres amb músics valencians que pogueren eixir a tocar més enllà dels Pirineus hi trobem LOS CHICOS DE ESPANYA [creada pel trompeta JOSÉ CODONYER/'Xato' de Massanassa]i LOS SIETE DE ESPANYA, ambdues formacions partiren [a la segona meitat de la dècada dels cinquanta] cap a el Líban i Jordània per seguir després cap a països centreeuropeus. A Frankfurt hi eren les oficines dels més importants representants artístics alemanys els quals s'encarregaven de distribuir les orquestres valencianes arreu Alemanya, Àustria, Suïssa [sobretot] i també -tal com al començament del periple- vers cadenes d'establiments hotelers de l'Orient Mitjà.

A la resta de l'estat hi havia músics que marxarien a tocar -fins i tot- a Amèrica del Sud, tal com LOS VAGABUNDOS [de LLUÍS ROVIRA] i LOS CHAVALS DE ESPANYA [tocaren al Club Tropicana de La Havana, al 1948].

³¹² *Boletín de la Unión de Radioyentes* de EAJ 3 Radio Valencia-EAJ 4 Radio Alcira' [suplement *Ondas*]; número 178 - any IX; Primera quinzena de maig del 1960.

³¹³ **Jesús Glück Sarasibar**. [València, 16/VII/1947. Carrer Cadis/Barri de Russafa]. Pianista. Conclou - amb 15 anys- els estudis al Conservatori de València. Estudis a Alemanya gràcies a les beques lliurades per la Fundació March i la Diputació Provincial de València. Mentrestant feia el servei militar tocava als clubs *Lara*, *La Bruja* [*Hotel Astoria*] i amb l'orquestra del *Restaurant de Vivers*. Jam sessions amb el saxofonista Liberto Benet i el trompeta Manolo 'Moixent' López, ambdós membres de Xe Quartet. Des de maig del 1967 roman a Madrid on ha fet la seua carrera musical que començà quan ingresà al grup Los Bravos. Ha col·laborat amb Henry Mancini i Paul Mouriart. Compositor i arranjador a diversos programes de televisió i autor de bandes sonores. És membre de l'Acadèmia Espanyola de la Televisió. ---Entrevista Telefònica: 13,30 hores del 9/VI/2008.

- ▶ “[Trad.] ... El Jazz s’ha consolidat entre nosaltres d’una manera definitiva, la qual cosa es fa notar a les orquestres locals més importants, la presentació i l’execució de les quals arriba a una alçària des d’on ja ens és possible esbrinar el secret d’aquests meravellosos conjunts estrangers que ens delecten a diari amb els seus discs, mitjançant la ràdio o el cinema ...”³¹⁴

A la fotografia del **CONJUNTO BANDIN** [creat a València a començament dels cinquanta pel trompetista ‘El Xato de Russafa/FERNANDO CASANOVA ÚBEDA]. La guitarra que hi és davant del bombo no és electrònica tot i semblar-hi pels seus adornaments. Els tam-tam menuts i les tumbadores gairebé no es feien servir a l’escenari.³¹⁵

El fet de fotografiar-se envoltats de nombrosos instruments era d’allò més comú entre les orquestrines locals de la fi dels cinquanta i començament dels seixanta que volien promocionar-se davant qualsevol empresari que poguera contractar-los. El fet puntual que algun dels músics doblegava instrument [tradició que fou més estesa als anys trenta] donava peu a fer fotos de la formació pertinent palesant [de cara als empresaris] un domini de tots els instruments que en elles apareixien davant dels músics. Però per poder promocionar-se, solien aparèixer fotografiats amb instruments que fins i tot mai tocaven [tal com el cas de l’ORQUESTRINA FERRANDIS del 1932].

Aquelles altres formacions que romangueren a València i no marxaren a treballar a l’estranger es trobaren davant una conjuntura laboral veritablement difícil.

Les targetes de presentació dels músics valencians de cara a poder ser contractats a altres països anaren redactant-se [a poc a poc] en les diverses llengües d’aquells països on podien ser contractats, a més del castellà. Així en anglès, francès, alemany i suec donant a conèixer -sobretot- que eren experts en la interpretació de diversos estils d’allò

³¹⁴ *Ritmo y Melodia* [1945]. Fanatismo jazzístico. Any II. Nº 13. Maig. ---Citat a la pàgina 93 [sense número de pàgina de l’original] al llibre Garcia Martínez, Jose M^a [1996]: *Del Fox-Trot al Jazz Flamenco*. Alianza Editorial. Madrid.

³¹⁵ Entrevista Personal amb Julia Vallés Mateu [València, 20/VIII/1935], vídua del trompetista Fernando Casanova Úbeda [El Xato de Russafa]. Ciutat de València, dissabte, 16-V-2009 a les 17,30 hores.

més cercats pels empresaris centreeuropeus: ‘ritmos exóticos y melodías Hispano-Americanas’.

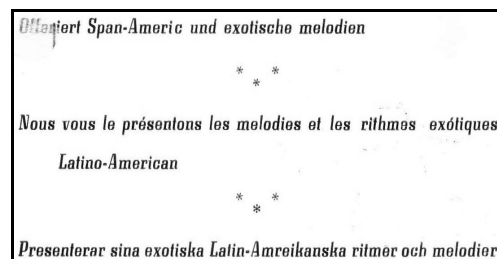
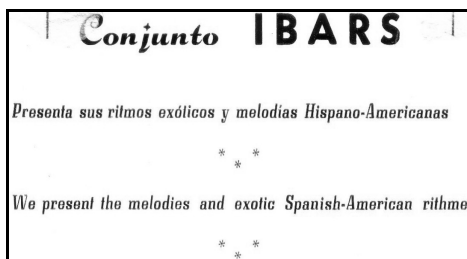
No obstant això i davant la disjuntiva que la paraula ‘Jazz’ afegia a qualsevol formació orquestral que ‘volguera palesar modernitat’ no hi havia cap menció en aqueixos texts de presentació vers el gènere jazzístic, la qual cosa era considerada normal en les orquestrines menudes de l’època que -a més a més- no podien presumir-hi de tocar estàndards de Jazz perquè -entre altres coses- els desconeixien.

Fotografia promocional del CONJUNTO IBARS envoltats d’instruments abastant des d’una tombadora fins un violí [al costat d’IBARS, assegut també al piano] passant per una guitarra elèctrica.

→ Veure Capítol II.3.1: *Música i espectacle abans del 1939.*

Targeta de presentació del mateix CONJUNTO IBARS escrita en diversos idiomes.³¹⁶

Pel que feia a les infraestructures de les quals disposaven les orquestrines locals per desenvolupar el seu treball cal afegir a la present tesi doctoral que eren reflex d’allò que

³¹⁶ Targetes promocionals pertanyents a la col·lecció de Vicent Fontelles Barres [Alboraia/l’Horta Nord. 24/IV/1924 - 15/XII/2008]. Saxofonista.

al carrer succeïa, és a dir: els músics patien també la falta de mitjans econòmics per poder gaudir d'un transport adient per a ells i els seus instruments, entre altres entrebancs conjunturals.

La disposició de les orquestres a l'escenari hi era assolida de manera especial al moment de ser reflectits a qualsevol fotografia, fent els músics positures especials per tal de donar més presència al conjunt.

Malgrat el nom de nombroses formacions valencianes que [tot i la ignorància estilística] gosaven fer servir la paraula 'Jazz' com acompanyant al distintiu pel qual volien donar-se a conèixer per tal d'atraure representants artístics, el seu repertori no deixava de ser semblant al de qualsevol orquestrina de ball dels anys cinquanta, és a dir: pasdobles, tangos, boleros, txa-txa-txas, mambos, jotes, fox –a les seues diverses varietats, calypsos, merengues, etc.].

Fotografia [presa entre tema i tema] de l'orquestra LOS TITANES DEL JAZZ encapçalats pel bateria ALFREDO NAVARRO. A destacar la instrumentació emprada: tres instruments de vent/fusta, un de vent/metall, un violí, piano [per tal d'aconseguir més sonoritat, amb les cobertes llevades], contrabaix i bateria. El nom de l'orquestra hi és distribuït entre els diversos faristols. La segona foto promocional és feta anys després amb altres membres a la formació i on ja hi apareix un músic tocant la guitarra electrònica.³¹⁷

-Primera guitarra elèctrica [de cos ample] a la ciutat.

Menció a banda mereix el fet del primer músic valencià que aconseguí tocar [no Jazz com a gènere però sí melodies modernes a una orquestrina de ball] amb una guitarra elèctrica que el mateix JOSÉ ITURBI portà a València.

³¹⁷ Fotografia pertanyent a la col·lecció personal de Ferran Navarro [fill del cap de l'orquestra, Alfredo Navarro]. València. 2007.

Fou el violinista i guitarrista VICENTE ALONSO GÓMEZ.³¹⁸

Imatge de la guitarra *Gibson ES-175D Jazz Guitar* que el mateix JOSÉ ITURBI portà a VICENTE ALONSO des dels Estats Units.

Es tractava d'una guitarra GIBSON ES -175 D JAZZ GUITAR de caixa ampla, amb un número de sèrie que abastaria [començant per la lletra 'A'] des del 26.000 fins el 30.000 [per exemple: A-28751]. Aquest model fou llançat al 1953 amb pastilles electròniques P-90, pastilles que foren canviades pel fabricant al 1957 per unes altres de la marca *Humbuckers*, marca que -a hores d'ara- encara porten les guitarres de caixa ampla fabricades als tallers de la factoria *Gibson*. Cal suposar -doncs- que el model portat per ITURBI a ALONSO, duiguera aquest darrer tipus de pastilles. A efectes comparatius cal afegir que el guitarrista CHARLIE CHRISTIAN ³¹⁹ feia servir una *Gibson ES 150*, model una mica més menut que no el portat per ITURBI a ALONSO.

³¹⁸ **Vicente Alonso Gómez.** [València, 12/X/1913 - 22/VI/1994]. Violinista i guitarrista. Membre fundador de l'Orquestra Municipal de València [1943]. A la fi dels cinquanta creà la seua orquestra [Conjunto Alonso] arran d'un contracte per tocar al restaurant Jardins de Vivers. Abans amb l'Orquestra Iris a més de compaginar la seua feina de violinista a l'OMV i de reparació d'instruments de corda al seu taller [carrer Escolano, 20]. Al 1958, José Iturbi portà en mà a Vicente Alonso la primera guitarra elèctrica duta a València [guitarra *Gibson* de caixa ampla] qui la feu servir mitjançant un amplificador *Jobesonik* fabricat pel tècnic valencià Joaquin Benavent [>>>> Aquesta informació ha estat contrastada amb el violinista i -aleshores també guitarrista- Salvador Porter Garcia mitjançant dues Entrevistes Personals -València 20/03/2007-17/06/2008]. Anys després, Alonso [qui també tocava el trombó, el contrabaix i el vibràfon] construï al seu taller un violí de plàstic i un contrabaix elèctric. ---Entrevista Personal [28-VI-2007, 11,30 hores] amb Vicente Alonso Veces [València, 11/III/1948], Violinista. Fill d'Alonso Gómez i continuador al taller d'instruments de corda de son pare.

³¹⁹ **Charlie Christian** [Dallas/Texas, 29/VII/1916 - Harlem/Nova York, març dels 1942]. Guitarrista. Músic fonamental per al desenvolupament de l'instrument. Pertanyent a les diverses formacions del clarinetista Benny Goodman on destacà als enregistraments del temes *Air Mail Special*; *Seven Come Eleven*; *Shivers* i *A Smooth One*. Deixà deixebles tal com Barney Kessel, Herb Ellis, Remo Palmieri, Irving Ashby i Les Paul.

Foto promocional del 'CONJUNTO AZUL' en la qual VICENTE ALONSO GÓMEZ subjecta la guitarra *Gibson* pel trast.

VICENTE ALONSO GÓMEZ tocava al CONJUNTO AZUL, formació creada a la fi dels cinquanta pel trompeta FERNANDO CASANOVA UBEDA, conegut al món musical valencià com 'El Xato de Russafa' ³²⁰ per on també hi eren el cantant TONI BURRUCHAGA [al capdavant a la fotografia]; el saxofonista DABÓ i un pianista anomenat JESÚS.

Arribats a la dècada dels seixanta, el cantant TONI BURRUCHAGA fou substituït pel seu germà [DANIEL BURRUCHAGA] i -més endavant- per la cantant CONXA FERRANDIS quan l'orquestra s'eixamplà. Llavors VICENTE ALONSO GÓMEZ ja havia construït al seu taller de reparació d'instruments un contrabaix electrònic de plàstic [amb només tres cordes] i un violí [també de plàstic i amb pastilles electròniques] en aquells que cal considerar primers intents a València ciutat per crear instruments moderns sense dependre de la importació.

A més dels *Jardins de Vivers* de València, també actuaven en altres indrets tal com el casal faller *Rumbo Fallero* [carrer Dénia] o la sala de ball *El gremio de los horneros* [carrer Gobernador Viejo].

De vegades, FERNANDO CASANOVA era confós amb un altre trompetista amb el malnom semblant al seu: 'El Xato de Massanassa' [JOSÉ CODONYER CASANY], tal vegada el solista més reconegut als anys cinquanta pels escassos aficionats al Jazz locals, entre ells el bateria i presentador ANTONIO BALANZÀ FARINÓS.

³²⁰ **Fernando Casanova Úbeda** [València, 309/V/1928 - 21/III/2002]. Trompetista. Formà Conjunto Azul a la fi dels anys cinquanta. Conegut com 'El Xato de Russafa' [no confondre amb 'El Xato de Massanassa/José Codonyer Casany', famós i admirat trompetista de l'època de qui tothom comentava que feia Jazz quan tocava].

→ Veure Capítol II.4.1: *Impuls radiofònic local: Antonio Balanzà i Pepe Palau.*

-Música valencià tocant amb Josephine Baker

Dintre del minvat panorama jazzístic valencià [tot i que molt primerenc], cal destacar en aquest treball -i de manera especial- la figura d'un dels primers músics locals que marxà a tocar a l'estranger i tal vegada haja estat un dels més admirat als anys quaranta i cinquanta als cercles musicals de València, Barcelona i Madrid per la seua personal manera de tocar el seu instrument tot partint d'un món musical [el valencià] força tancat vers novetats estilístiques fins ben entrats els anys setanta: ALBERTO ALONSO CHARDÍ, 'Orelletes'.³²¹

Fou el primer bateria que portà a València els platerets *Zildjian* de fabricació turca, a més de nous ritmes i exercicis [desconeguts entre els bateries de casa nostra] que aprenia d'altres bateries i percussionistes d'orquestrades europees i del Carib que [a l'igual que ell] eren tocant arreu d'Europa i de l'Orient Mitjà, ritmes que -només arribar a València- ensenyava als seus companys d'instrument.

Entre els músics de la República Dominicana arribats a Espanya als anys quaranta hi eren el pianista ROGELIO BARBA [ORQUESTRA DE ROGELIO BARBA] i el saxofonista NAPOLEÓN ZAYAS qui junt a ALVARO 'Bicho' VICENZIO [amb TETE MONTOLIU a València

³²¹ **Alberto Alonso Chardí 'Orelletes'**: [Font de Sant Lluís/L'Horta Sud, 1925 - València, al 1966]. Bateria valencià amb gran renom a Barcelona i a Madrid que ensenyà nous exercicis i 'breaks' a altres bateries locals [entre ells els germans Vicente i José Zaragoza] a més de ser un dels primers músics valencians que tocà a l'estranger. Conegut des de menut amb el malnom 'Orelletes' [tenia les orelles molt menudes] fou també el primer a dur a València els platerets turcs *Zildjian*. Estudià a la ja desapareguda Banda de la Fonteta de Sant Lluís. De menut tocà a la Banda del Empastre amb els quals li agafà el colp d'estat de Franco [18/07/1936] tocant a França [Nimes]. Del 1937 al 1938 amb l'Orquestra Iris. Marxà a Barcelona on aviat aconsegueix destacar en diverses orquestrades. Alonso romangué al costat de formacions d'Amèrica del Sud que hi eren a Barcelona amb les quals aprengué tot tipus de ritmes del carib. Marxà a l'estranger [Europa i Orient Mitjà] tocant en diverses orquestrades espanyoles: Orquesta Cofiner; Joaquín Romero y su Orquesta; Los Hídalgos [1964]; Los Vagabundos i d'altres. Al 1966 tornà a València i tocà -entre altres- amb el pianista Jesús Gluck. Alberto Alonso faltà al 1966. ---Entrevista Personal: Francisco Alonso Sabater [81 anys i nebot d'Alberto Alonso Chardí. Font de Sant Lluís/l'Horta Sud/València. Dimarts, 1/VII/2008 i també dades biogràfiques afegides per José Zaragoza Llàcer [germà del bateria Vicente Zaragoza Llàcer, habitual a les primeres jam sessions de El Micalet] i pel pianista Jesús Glück Sarasibar [segons conversa telefònica, 13,30 hores del dilluns 9/VI/2008] company d'orquestra d'Alberto Alonso i resident a Madrid des del 1967.

el 9/XII/1959] potser haja estat un dels millors saxofonistes d'Amèrica del Sud que tocaren a Espanya quan la postguerra. ALONSO romangué al seu costat substituïnt SERGIO BARRETO i aprengué tot tipus de ritmes del carib.

ALBERTO ALONSO ha estat l'únic músic valencià que ha acompanyat la cantant JOSEPHINE BAKER [Maig del 1941, *Teatre Principal Palacio/Barcelona*] i -possiblement- des del dia 7 de maig del mateix any i durant uns dies [just abans de tocar a Barcelona] al *Teatre Apolo* de València.

A meitat dels quaranta ALBERTO ALONSO era tocant a l'ORQUESTRA GONG quan arribà a Barcelona [maig/1941] la cantant JOSEPHINE BAKER qui llavors vivia refugiada a Marrakesh. L'ORQUESTRA GONG [aleshores dirigida pel trompeta JOSÉ RIBALTA i on també eren alguns dels primers 'jazzmen' catalans: PEDRO MASMITJÀ [piano/violí] i FRANCISCO BODÍ [saxòfon/clarinet] acompanyà la cantant al llarg de dues setmanes [fins el 18 de maig].

ALBERTO ALONSO CHARDÍ, 'Orelletes' als anys quaranta. Ha estat l'únic músic valencià que ha acompanyat JOSEPHINE BAKER [ORQUESTA GONG - Barcelona, maig/1941]. Detall de la llargària de les baquetes i de l'absència dels dos platerets del 'xarles'.

-Músics d'orquestrines valencianes interessats pel Jazz

Com que la manca de treball obligà nombrosos professionals de València i província a marxar fora del país per tal d'aconseguir traure endavant les seues famílies, van ser uns pocs d'aquells que partiren els interessats en aspectes musicals que anaven més enllà de la seua tasca interpretativa a l'orquestrina pertinent.

Així el cas -entre altres- de JOSÉ CODONYER CASANY, conegut al món musical de l'època com 'El Xato de Massanassa'³²² i un dels solistes més nomenats pels aficionats al Jazz de l'època tot i que no hi ha cap enregistrament sonor on es palesen les seues virtuts jazzístiques tot i que la paraula dels professionals entrevistats per a la consecució de la tesi així ho han refermat diverses vegades.

→ Veure Capítol II.4.1: *Impuls radiofònic local: Antonio Balanzà i Pepe Palau*

A l'igual que altres músics semblants, els seus estudis van estar els aconseguits a la Societat Musical del seu poble. Com que disposava d'una gran tècnica instrumental, la seua fama començà aviat a traspasar els marges de Massanassa i fou demanant per tocar en orquestrines de València ciutat.

Participà en sessions instrumentals [no documentades] al Cau d'Art del balneari de *Las Arenas*.

Quan a meitat dels anys cinquanta AGUSTÍN LARA fou homenajat a València, CODONYER fou l'encarregat de muntar una formació que interpretara temes del compositor mexicà amb arranjaments desenvolupats pel mateix trompeta.

Com que la sonoritat i l'estil interpretatiu del 'Xato de Massanassa' agradà força a l'autor del tema *Granada*, aquest demanà per la possibilitat de contractar el trompetista per a la seua gran orquestra mexicana, suggeriment que CODONYER rebutjà.

Al 1954 començament dels anys cinquanta feu un primer intent de muntar a València ciutat una gran big band [ORQUESTRA SIMFÒNICA EN FORMACIÓN DE JAZZ] semblant a la muntada anys després per BLAS SALES [ORQUESTA SIMFÓNICA DE JAZZ DE RADIO VALÈNCIA]. Tot i que arribaren a actuar al *Teatre Principal* i a la Plaça de Bous de València [*Festival Radio 1954*, el 2 d'agost del 1954]³²³, la idea no tingué continuïtat.

³²² **José Codonyer Casany** [conegut com '*El xato de Massanassa*'] [Massanassa -al carrer Antonio Maura-, 11/IV/1921 - València, 4/II/1982]. Trompetista, bandoneista i guitarrista. Estudià amb José Borrero, director de la Banda Municipal de Massanassa. Als setze anys romangué quatre anys a l'Orquestra Municipal de València. Al 1955 formà l'orquestrina Los Chicos de Espanya amb la cantant Lia Delby i marxà per tocar a l'Orient Mitjà i països centreeuropeus. Abans havia pertangut a les formacions Orquestra Català, Chova Boys, Orquestra Dolz i Orquestra Iris. A les acaballes del 1978 patí una malaltia que l'apartà de manera definitiva dels escenaris.

³²³ *La Províncias* [1954]. Cartelera de Espectáculos. Juliol.

L'orquestra del trompeta estava integrada per 40 músics.

- ▶ “[Castellà]... Con solistas de gran prestigio ...”.
- ▶ “... Además de interpretar mambos, rumbas y ‘buguis’ de concierto ...”.

Al llarg del concert també hagueren d'acompanyar altres artistes [AIDA i ELENA MAYA, triomfadores al programa radiofònic *Cabalgata Fin de Semana*].

Teatre Principal de València [1954]. JOSÉ CODONYER fotografiat al costat de la seua big band [ORQUESTA SINFÓNICA EN FORMACIÓN DE JAZZ] on s'aprecien molts instruments de corda en detriment del metall. Anunciada amb una formació de 40 músics, fou el primer intent local de crear una veritable formació jazzística gran.³²⁴

Segons l'anunci periodístic, els organitzadors ja feien esment vers la sonoritat de l'espectacle dintre de la difícil acústica de la Plaça de Bous:

- ▶ “[Castellà] ... Las actuaciones seran revalorizadas por el imponente tejado de cuarenta altavoces *Philips* de difusión circular que ha de cubrir el ámbito de nuestra Plaza de Toros ...”.

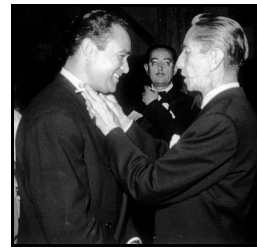
Tot seguit, JOSÉ CODONYER muntà el sextet LOS CHICOS DE ESPAÑA amb els quals recorregué durant molts anys Orient Mitjà [Líban i Jordània] i països centreeuropeus i escandinaus.

Al llarg de l'entrevista personal desenvolupada amb la seua vídua i sa filla, cal esmentar el fet pel qual JOSÉ CODONYER [a més de les seues virtuts instrumentals] sentia

³²⁴ Col·lecció particular d'Alícia Gómez Gascó, vídua de José Codonyer Casany.

la inquietud pròpia dels músics locals que -com llavors ell- entraren en contacte amb altre tipus de societats més avançades que no l'Espanya dels anys cinquanta on el Jazz hi era respectat en forma i contingut com a gènere mitjançant el qual els intèrprets podien desenvolupar-se més com a músics.

Homenatge en València a AGUSTÍN LARA. CODONYER apareix també sent condecorat pel compositor mexicà.

Així ens van ser mostrats a casa seua discs diversos que el trompetista comprà als anys cinquanta i començament dels seixanta [discs que no hi eren editats a Espanya a la seua major part] i que ens donen una idea aproximada de per a on podien anar els seus interessos musicals, tot i que -tal com altres tants- el repertori tocat a diari a les seues formacions res tinguera a veure -la majoria de les vegades- amb els seus gustos o desitjos musicals a desenvolupar.

A la ressenya discogràfica hi és palesa la varietat estilística dels 'jazzmen' escoltats [o estudiats, segons els seus parents entrevistats] pel trompetista.

Entre altres adjectius, 'El Xato de Massanassa' fou qualificat per crítics i companys de feina de la següent manera:

- 'El Tigre de la trompeta'.
- 'Formidable'.
- 'Uno de los mejores trompetas de València y de Espanya'. [Pàgines 46/47].³²⁵

³²⁵ *Pastor Alcoy, Francisco - La Terreta* [Fullet festiu amb programa de festes]. [1984]. Ajuntament de Massanassa. Juny.

Recull de discs comprats a diversos països europeus per JOSÉ CODONYER CASANY - 'El Xato de Massanassa'.³²⁶

EDDIE CALVERT.	<i>Lonely Night</i>	
CHARLIE PARKER	<i>Memorial</i>	Savoy.
CHARLIE PARKER.	<i>Genius of Charlie Parker</i>	Verve.
CHARLIE PARKER.	<i>Story</i>	Verve.
DIZZY GILLESPIE, BENNIE CARTER, MAYNARD FERGUSON, RED NICHOLS.	<i>Classics in Jazz: trumpet stylist.</i>	Capitol.
STAN GETZ.	<i>Storyville</i>	Roost Records.
MILES DAVIS.	<i>Sketches of Spain.</i>	CBS.
LIONEL HAMPTON.	<i>Plays love song.</i>	Verve.
NAT KING COLE.		Capitol.
MILES DAVIS, GERRY MULLIGAN, LEE KONITZ, STAN GETZ, SONNY ROLLINS, ZOOT SIMS.	<i>Conception.</i>	Prestige.
STAN GETZ, DUKE JORDAN, FRANK ISOLA, BILL CROW	<i>Play.</i>	Verve.
TITO PUENTE	<i>Rythmes des Tropiques.</i>	RCA.

³²⁶ Entrevista Personal amb Alícia Gómez Gascó [Vídua de José Codonyer Casany. Madrid, 26/II/1933] i Rosa Mª Codonyer Gómez [Filla del trompetista. Massanassa, 27/VIII/1963]. Catarroja/Horta Sud, dimecres 20/V/2009 a les 16 hores.

Com a exemple de músic que entrà en contacte amb altres intèrprets europeus i nord-americans, Codonyer tenia la facilitat de fagocitar aviat allò que escoltava i aprenia dels instrumentistes amb els quals coincidia a l'estranger.

Tot i que no va crear escola, el seu tarannà musical obrí portes de cara a l'arribada imminent del Jazz a València aportant la seua experiència i el contacte amb altres escoles musicals allunyades de nosaltres.

LOS CHICOS DE ESPAÑA fotografiats amb un músic nord-americà amb el qual coincidiren a un país centreeuropeu sense especificar.

Altre exemple de músic valencià que tocava en orquestrines arreu d'Europa seria el del pianista JOSÉ BORRERO BERJÓN ³²⁷, qui després d'inaugurar el Club Tívoli a Santander i tocar gairebé a totes les ciutats espanyoles amb la seua formació [CONJUNTO GANDIA, creada per BORRERO al 1953] marxà a Alemanya [30/IX/1960] i països escandinaus on romangué vora deu anys.³²⁸

Estudis de mètodes de Jazz nord-americans i da'ltres editats a Alemanya, tocà en jam sessions desenvolupades en clubs de Jazz de Copenhague, Estocolm, Berlin i Frankfurt a més d'interpretar qualsevol tipus de repertori acompanyat per músics centreeuropeus, sobretot danesos.

³²⁷ **José Borrero Berjón** [Orà/Algèria, 1923 - València, 14/II/1998]. Pianista i organista. Fill de José Borrero Viñas [director de banda i primer professor de José Codonyer Casany a la Banda Municipal de Massanassa]. Fundador del Conjunto Gandia al 1953. A setembre del 1960 marxa a Alemanya de primera vegada i entra en contacte amb músics de Jazz germànics. A Dinamarca tocà amb músics locals i fa jams en club de Jazz. Admirador de Bill Evans, Oscar Peterson i Erroll Garner.

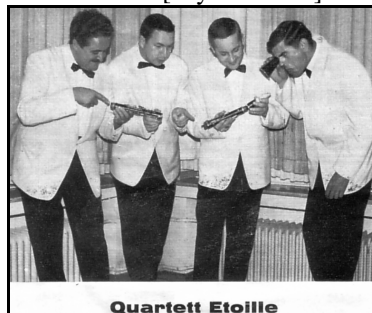
³²⁸ Entrevista Personal amb Pilar Manzano Álvaro [vídua de José Borrero Berjón]. Realitzada a València/l'Horta, el 13/XII/2007 a les 19 hores.

De nou a València [començament dels setanta] intentà tocar Jazz però ni la conjuntura laboral ni les infraestructures locals li ho permeteren. Tocà el piano a diversos hotels d'Alacant i Benidorm. Admirador de BILL EVANS, OSCAR PETERSON i ERROLL GARNER [entre altres] JOSÉ BORRERO intentà sempre donar a conèixer temes d'aquestos pianistes allà on tocava.

Anuncis [atapeïts de tòpics] pertanyents al Conjunto Gandia i altra de les orquestres creades per JOSÉ BORRERO, exemple de fins a on arribaven els estereotips musicals més localistes i de les humiliacions d'imatge i musicals a les quals es veïan sotmesos molts músics espanyols.³²⁹

Exemple de mimetisme professional al continent europeu: JOSÉ BORRERO [amb bigoti i primer per l'esquerra] amb els seus companys de l'orquestra suïssa QUARTETT ETOILLE [anys seixanta].

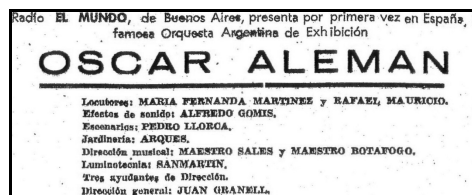

³²⁹ Col·lecció particular de Pilar Manzano Álvaro, vídua de José Borrero Berjón.

-II.4.4. Primeres actuacions de músics de Jazz a València.**-Oscar Alemán.**

El dimarts 4 d'agost del 1959 fou la data indicada per dur a terme la final del concurs radiofònic de Ràdio València *En pos de la fama*, esdeveniment a celebrar a la *Plaça de Bous* de la ciutat i on anaven a intercalar-se actuacions d'artistes diversos entre els quals hi era el guitarrista de Jazz argentí OSCAR ALEMÁN qui encapçalava [segons el cartell anunciador] la formació ORQUESTA ARGENTINA DE EXHIBICIÓN [també anunciada com ORQUESTA ARGENTINA DE JAZZ] la qual actuava per primera vegada a Espanya.

Anuncis del concert que anava a presentar-se a València el dimarts 4 d'agost del 1959 on hi és anunciat el guitarrista OSCAR ALEMÁN acompanyat per l'ORQUESTA ARGENTINA DE EXHIBICIÓN ³³⁰ anunciada també com ORQUESTA ARGENTINA DE JAZZ.³³¹

A l'espectacle muntat per donar cloenda al concurs d'artistes novells hi era també anunciat l'ORQUESTRA DE MIGUELITO VALDÉS, qui havia enregistrat amb el director i violinista XAVIER CUGAT un dels majors éxits de la música de Salsa: *Perfídia*.³³²

³³⁰ *Levante* [1959]. 'Espectáculos'. Dimarts, 4 d'agost. Pàg, 2.

³³¹ *Las Provincias* [1959]. Anunci. Dimarts, 4 d'agost. Pàg, 11.

³³² **Xavier Cugat** i la seua esposa [l'actriu Abbe Lane] actuarien a València el dimarts 23 de juliol del 1963 al capdavant d'una orquestra de 25 músics nord-americans i hispans. ---N. de l'A.

Com que l'actuació del guitarrista no es portà a terme per motius meteorològics [la pluja suspengué l'espectacle] no podem fer més que lamentar allò succeït atès que haguera estat la primera actuació veritablement jazzística a la ciutat tot i que ni l'escenari ni tampoc els artistes acompanyants eren d'allò més adients per escoltar ALEMÁN i els seus músics fent Jazz.

ALEMÁN [amic personal de DUKE ELLINGTON, entre altres tants] era -sens dubte- el guitarrista de Jazz millor considerat a Amèrica del Sud. Vingué a Espanya al 1929 de la mà de HARRY FLEMING i romangué a Madrid vora dos anys abans de marxar a París on trobaria feina com a músic acompanyant de JOSEPHINE BAKER [de 1932 fins el 1938]. A la capital de França tocà amb DJANGO REINHARDT i STEPHANE GRAPPELLI ³³³ després de descobrir el Jazz de la mà d'EDDIE LANG i JOE VENUTTI.

OSCAR ALEMÁN tornà a l'Argentina tot just quan les tropes alemanyes entraren a París ³³⁴. A Buenos Aires enregistrà -en quintet- diversos temes de Swing i triomfà al seu país amb el tema *Rosa madreselva*.

A la fi dels anys cinquanta realitza diverses gires per països d'Amèrica del Sud i -a l'estiu del 1959- a Madrid on tocà el més de juliol i els primers dies d'agost [anunciats com a orquestra de ball] a la sala de festes madrilenya *Florida Park*, on -tot i ser anunciat per al 4 d'agost a la *Plaça de Bous* de València- continuà apareixent a la graella d'espectacles del diari ABC el mateix dia, la qual cosa fa pensar que o era una errada del diari [a partir del dia 5 d'agost ja no hi era anunciat el guitarrista a Madrid] o més aviat ALEMÁN ja sabia de la suspensió del concert a València per motius meteorològics.

Un nou intent per representar l'espectacle [aquesta vegada amb èxit] es va produir el dijous 6 d'agost al mateix escenari de la Plaça de Bous mantenint el mateix programa tret de la presència d'OSCAR ALEMÁN i l'ORQUESTRA ARGENTINA DE JAZZ, fet que caldria qualificar com lamentable per als músics i aficionats locals atesa la personalitat del guitarrista.

³³³ Al 1939, el crític de Jazz Leonard Feather visità París i tornà als Estats Units dient a tothom que Oscar Alemán "... tenia més Swing que cap altre guitarrista al continent ...". ---N. de l'A.

³³⁴ A París, Oscar Alemán [Oscar Marcelo Alemán, Resistencia-Chaco/Argentina, 20/II/1909 - Buenos Aires, 14/X/1980] enregistrà tres discs: *Fox-Musette* [1933-1935], *St. Louis Stomp* [1936-1938] i *Doing the Gorgonzola* [1939-1940].

Anunci del debut d'OSCAR ALEMÁN a Madrid [començaments de juliol a la Sala Llaca Club] al costat de la cantant [també argentina i habitual als primers programes musicals de TVE] ELDER BARBER.³³⁵

Els aficionats i músics valencians [tot i que en nombre molt inferior] haurien d'esperar fins el 9 de desembre del mateix any 1959 per tal de gaudir del TETE MONTOLIU QUARTET al Club Universitari del TEU, actuació que -no obstant això i malauradament- passà desapercebuda per a la majoria de professionals valencians que llavors hi eren esperant un recolzament per poder anar desenvolupant un canvi estilístic a la seua manera d'interpretar i de concebre la música .

OSCAR ALEMÁN anunciat a la sala de festes *Florida Park* de Madrid just el mateix dia de la seua actuació a la Plaça de Bous de València, el dimarts 4/VIII/1959.³³⁶

Anuncis de la celebració de l'espectacle suspès per la pluja el dimarts 4 d'agost per aquest altre del dijous 6 d'agost però on no hi és OSCAR ALEMÁN al programa.

³³⁵ ABC [1959]. Dimecres, 1 de juliol. Pàgines 45 i 64.

³³⁶ ABC [1959]. 'Salas de fiestas'. Dimarts, 4 d'agost. Pàg. 39.

-Tete Montoliu al Club del TEU.

El dimecres 9 de desembre del 1959 cal considerar-lo un dia històric pel que fa a l'arribada del Jazz a València atès que fou la data del PRIMER CONCERT D'UN QUARTET DE JAZZ ESTANDARDITZAT A LA CIUTAT.

L'esdeveniment fou a la Sala de Teatre del '*Club Universitario*' de València.³³⁷

Creat al 1951 sota l'auspici del Sindicat Estudiantil Universitari [SEU], el Teatre del '*Club Universitario*' neix a la postguerra de la mà del professor Francisco Sánchez Castanyer qui desenvolupà [al curs 1942/43] la primera tasca d'iniciació teatral. Les obres eren representades al teatre de la Casa dels Obrers [carrer de Cavallers].

Com a teatre [*Teatro Club Universitario* o *TEU: Teatro de Estudiantes Universitarios*] neix el 29/1/1956. El SEU els havia donat permís per representar qualsevol tipus d'obra, no obstant això anant sempre amb cura amb els estaments governamentals a més de no representar arguments massa bel·ligerants amb el règim franquista.

Al començament del curs 1953/54 entrà com a director del Club el periodista Vicent Ventura Beltran, ³³⁸ sota la direcció del qual comencen altres actes culturals que no sols teatre: exposicions, xerrades, projeccions de pel·lícules [Cine-Club] i recitals de música, tal com el concert del QUARTET DE TETE MONTOLIU [9/12/1959].

La majoria dels seus membres eren estudiants universitaris i fills de famílies benestants de la ciutat o de la província.

³³⁷ ---Aznar Soler; Mancebo; Sirera; Alcalde; López; Solà Palerm; Nel Diago [1993]. *60 anys de Teatre Universitari*. Universitat de València/Servei d'extensió Universitària. Novembre/Desembre.

---Entrevista Personal: [25/04/2008 a les 12 hores] amb Jose Mª Morera Buelti [València, 17/07/1934]. Director de teatre. Director del TEU de Filosofia. Al curs 1959/60 trencà definitivament amb el SEU. Crea el GED [Grup d'Estudis Dramàtics], el qual dirigirà fins el 1967. A Madrid desenvolupà la seua carrera com a director teatral. Tres dies abans dels concert de Tete Montoliu [diumenge 6/12/1959] Morera estrenà *Vençut per la ironia*, de Rafael Villar i [19 de desembre/Ateneu] *Antígona* [d'Anouilh/Institut Francès] primers muntatges del GED.

---Entrevista Personal [25/04/2008. 19 hores] amb Jose Tomàs Viciano [Castelló, 3/03/1929] i Inés Bartrina Campos [Benissa/Alacant, 19/02/1940]. Tomàs era l'encarregat de la discoteca del Club i els discs editats a l'estranger [big-bands i cantants] els aconseguien comprant-los en botigues del port de València on es venien [de contraban] tot tipus de mercaderies d'importació. Fou testimoni de les actuacions de la Orquesta Sinfònica de Jazz de Radio València de Blas Sales al Teatre Principal.

³³⁸ Vicent Ventura Beltran [Castelló/La Plana Alta, 1924 – València/L'Horta, 25/12/1998]. Figura cabdal en el periodisme local així com a l'assoliment de l'Estatut d'Autonomia Valenciana.

La seu hi era situada al carrer Comèdies, just davant de l'entrada principal de l'antiga Universitat Literària.

Distribució del *Teatro Club Universitario*'/TEU al 1959:

→ Planta baixa [seu social i biblioteca].
→ Soterrani -ampli- on eren sales de jocs.
→ Sala d'audicions [discoteca i sala de ball].
→ Una sala [decorada per Hernandez Mompó] per representar i on cabien al voltant de 300 espectadors malgrat que la majoria de vegades sols es feien lectures de les obres o representacions parcials.
→ Obra de presentació del grup 'Teatro Club' [8/I/1956]: <i>La fiebre del heno</i> [Noel Coward] dirigida per García Ferrando.

El TEU anà eixamplant el seu repertori muntant més obres d'autors diversos, sobretot aquells compromesos amb els nous temps que hi corrien. La lectura d'aqueixes obres solia fer-se a les mateixes aules de la Universitat tot i que -quasi sempre- d'amagatall.

Obres destacades representades pel TEU de València:

<i>El viaje del joven Tobías.</i>	→ Gonzalo Torrente Ballester.
<i>El escuadrón de la muerte.</i>	→ Alfonso Sastre.
<i>La fiebre del heno.</i>	→ Noel Cowart.
<i>El centro-forward murió al amanecer.</i>	→ Agustí Cuzziani. → Representada a la seu sindical del CENS [Avda. Baró de Càrcer] i protagonitzada per Jose M ^a Morera.

-El concert de Tete Montoliu.

La vespra del dimecres 9 de desembre del 1959 es presentà en concert a la sala de teatre del TEU de València el CUARTETO TETE MONTOLIU [nom sota el qual aparegué a la ressenya del diari *Levante* del dia 11 de desembre].³³⁹

L'actuació del quartet encapçalat pel pianista català podríem considerar-la con la PRIMERA ACTUACIÓ VERITABLEMENT SIGNIFICATIVA REALITZADA PER UNA FORMACIÓ DE JAZZ A LA CIUTAT DE VALÈNCIA.

A la notícia -sense signar- s'anomena els components del quartet de la següent manera: TETE MONTOLIU ³⁴⁰, ALVARO 'Vicho' VICENCIO ³⁴¹, Antonio Vido i Vicente Topas.

³³⁹ *Levante* [1959]. Divendres 11 de desembre. Pàg. 2.

³⁴⁰ **Tete Montoliu** [Vicenç Montoliu i Massana, Barcelona 28/III/1933 - Barcelona -11.40 hores a l'Hospital Clínic- 24/VIII/1997]. Pianista. Nascut cec. Únic fill de Vicenç Montoliu i Melià [València, 31/12/1904 - Barcelona, 28/11/1975, corn anglès de la Banda municipal de Barcelona fins el 1943 i titular de l'Orquestra del Liceu, saxofonista i clarinetista] i d'Àngela Massana i Coma [expnedora de carn al Mercat de Sant Gervasi, qui encoratjà el seu fill per tal que estudiara piano i escoltara discs de Duke Ellington, Art Tatum, Earl Hines o Fats Waller]. Estudis -de 1939 a 1953- amb Enric Mas i Petri Palou i al Conservatori de Barcelona. Conegué el saxofonista Don Byas qui visqué a Barcelona entre 1947/1948 i introduí Tete al Be Bop. Lionel Hampton el convidà a tocar amb la seva Big Band conclòs el concert ofert a Barcelona l'any 1955. Gira amb Hampton i enregistrament del disc *Jazz flamenco* [Madrid, 1956]. Debut internacional al *Festival de Jazz de Cannes/1958* fent trio amb Doug Watkins i Art Taylor. Al 1961 amb els European All Stars, conjunt que congregava els millors jazzmen europeus [l'altre pianista era Martial Solal]. Tocà al *Blue Note* [Berlin] i comparteix escenari amb Chet Baker, Benny Bailey i Slide Hampton. *Club Montmartre* [1963, Copenhaguen] on actuà amb Kenny Dorham, Ben Webster, Benny Golson, Stephane Grapelli, Dexter Gordon i Roland Kirk. Primer trio [1965] amb el Eric Peter/contrabaix i Billy Brooks/bateria actuant sovint als clubs *Jamboree* [Barcelona] i *Whisky Jazz* [Madrid] i compartint escenari amb Pedro Iturralde. Viatjà a Nova York [1967] acompanyant la cantant Núria Feliu. Actuà al *Village Gate* i gravà un disc [Impulse] amb Elvin Jones/bateria i Richard Davis/contrabaix, disc que mai s'ha publicat. Als setanta i vuitanta actuacions i enregistraments arreu d'Europa amb Horacio Fumero/contrabaix i Peer Wyboris/bateria. Quatre discs 'a piano solo': *The Music I Like To Play*, [Milà/Soul Note], considerats com la seua obra més important. Homenatge al *Teatro Monumental* de Madrid [1996] i a Barcelona per celebrar el seu 64è aniversari [21/III/1997, *Palau de la Música Catalana*]. Enregistrà vora 100 discs.

³⁴¹ **Alvaro 'Vicho' Vicencio**; saxofonista i flautista xilé. Admirador de Sonny Rollins i Dexter Gorgon. Arribà a Barcelona el 29/IX/1959 amb l'Orquestra Huambaly [primera orquestra xilena que actuava a Europa, dirigida pel saxofonista Lucho Kohan i portant com arranjador el pianista Nello Ciangherotti]. A Barcelona feu amistat amb Tete Montoliu. A més de tocar amb el pianista, 'Vicho' Vicencio ho feu amb altres formacions romanent a la ciutat vora 7 mesos. Jam-sessions amb el trompetista Willy Marambio. A la meitat del 1960 marxà de Barcelona per tal d'instalar-se a Itàlia.

Antonio Vido era -en realitat- ANTONIO VIDAL, contrabaixista que tocà amb TETE MONTOLIU des de la fi dels cinquanta fins els primers anys seixanta.

El nom de Vicente Topas no apareix enlloc [tampoc en altres formacions anteriors i posteriors al concert, ara a Barcelona, adés a València] per la qual cosa cal considerar-lo una errada del periodista a l'hora de transcriure els noms dels músics per completar la ressenya, atès que a la formació formada a Barcelona per a la gira [on València era inclosa] apareix com a bateria RAFAEL VERDURA, músic que -a l'igual que VIDAL- sí acompanyava sovint el pianista català. És a dir: cal refermar al present treball que el quartet que actuà al *Club Universitario* de València el 9 de desembre del 1959 ho feu amb la següent formació:

- TETE MONTOLIU [piano].
- ALVARO 'Vicho' VICENCIO [saxòfon i flauta].
- ANTONIO VIDAL [contrabaix].
- RAFAEL VERDURA [bateria].

El nom vertader del quartet era aquell altre de CUARTETO JUBILEE JAZZ CLUB, atès que la formació havia sorgit com a tal només unes setmanes abans des del mateix club de *Jazz Jubilee* de Barcelona on llavors ja hi eren tocant a sovint i amb la intencionalitat de complir amb una sèrie d'actuacions propiciades per l'aleshores 'Dirección General de Información' [pertanyent al Ministeri d'Informació i Turisme] dintre d'una gira que els duria a actuar en teatres, universitats i ateneus de diverses ciutats [Tarragona, València, Granada, Bilbao, Sevilla i Madrid] en allò que fou considerat un intent per part dels estaments oficials per difondre una música conceptualment moderna i lliure canviant així una part de la imatge del règim franquista davant el món universitari i intel·lectual d'aqueixes ciutats.

A la fi dels cinquanta, TETE MONTOLIU començà a destacar com a 'jazzman' dintre del continent europeu. Tot i la gran quantitat de pianistes europeus dedicats al Jazz, només cal trobar un coetani musical amb TETE MONTOLIU a més de semblant a la seua trajectòria internacional i d'haver après directament bona part del seu repertori i del

llenguatge jazzístic de saxofonistes nord-americans com ara DON BYAS [el mateix de qui va aprendre el pianista català]: es tractava de MARTIAL SOLAL, pianista algerià/francès.³⁴²

Ressenya del concert ofert pel QUARTET DE TETE MONTOLIU al TEU de València on es fa referència a les errades als cognoms dels músics VIDAL i VERDURA ³⁴³ -Vido i Topas- [Levante, divendres 11/X/1959].

Concierto de "jazz"
patrocinado por el
Ministerio de
Información
y Turismo
Tiene lugar en el Club
Universitario

Conforme se había anunciado, el día 9 por la tarde se ofreció a los asistentes que llenaban la sala del teatro del Club Universitario, un concierto de "jazz", interpretado por el cuarteto Tete Montoliu. Formaban este conjunto musical Alvaro Vicencio, Antonio Vido, Vicente Topas y Tete Montoliu. Este acto había sido subvencionado por el Ministerio de Información y Turismo.

Entre las obras que interpretaron tuvieron especial acogida "Noche en Túnez", creación del trompetista D. Gillespie, y "Barbado", de Ch. Parker.
Estos artistas, finalizada su actuación en nuestra ciudad, se dirigen en "tournee" a Granada, Sevilla, Madrid, Bilbao, donde darán nuevos conciertos de música de "jazz".
El público aplaudió todas las actuaciones.

Tres apartats de la crítica del concert apareguda al diari *Jornada* on hi són paleses també les errades als cognoms dels músics VIDAL i VERDURA [Vido i Topas] i la referència especial al públic assistent al concert com a 'públic selecte' atès que no cridà ni tampoc xiulà així com de la gira que llavors desenvolupava el quartet arreu l'Estat.

Representan la síntesis del jazz en la modernización. rico en variaciones místicas y armónicas, buscando siempre la excitación melódica en todas las variedades y estilos de su música y apartándose de la nada agradable excitación rítmica del jazz tradicional.
Muy bien en todas sus intervenciones Alvaro Vicencio, saxofón tenor, así como el contrabajo Antonio Vido y Vicente Topas en la batería y bien Tete Montoliu, estando discreto como solista, el pianista catalán.
Entre las obras son que nos ob-

El público aplaudió calurosamente todas las actuaciones con mayor intensidad al finalizar la audición, en que, como nota curiosa, el señor Tete Montoliu agradeció los aplausos a su cuarteto dispersados por un público selecto e interesado que ni «chillo» ni «silbón» los ritmos como en algunas de sus anteriores actuaciones.

Terminemos diciendo que, subvencionados por el Ministerio de Información y Turismo, se dirigen en gira de propagación del jazz moderno en los últimos años, hacia Granada, Sevilla, Madrid y Bilbao, deseándoles toda clase de éxitos, al mismo tiempo que ninguno de éstos, más o menos fáciles: equivoca sobre el nada corto y por demás esforzado camino que es necesario recorrer para llegar a conseguir su meta artística.

A la crònica del concert [sense signar] apareguda al diari vesperí *Jornada* del divendres 11 de desembre es feu esment de la bona acollida que tingué el quartet per

³⁴² Martial Solal [l'Alger/Algèria, 23/VIII/1937]. A partir del 1942 es decanta vers el Jazz i escolta Teddy Wilson, Earl Hines i Art Tatum. A París tocà amb Django Reinhard. Al 1956/1957 gravà sota el pseudònim 'Jo Jaguar' acompanyat per Don Byas, Stan Kenton, Kenny Clarke i Sidney Bechet. Als seixanta tocà amb Oscar Pettiford i Oscar Peterson i formà trio amb Guy Pedersen i Daniel Humair. Festival Newport/1963 amb Paul Motian i Teddy Kotik. Bandes sonores per a films de la 'nouvelle vague' francesa. A destacar: *A bout de Souffle* [Jean-Luc Godard]. Té publicats més de 100 enregistraments. Al 2003 gravà un concert en viu al Village Vanguard [New York]: *NY-1. Live at the Village Vanguard*. Ha tocat també amb Gary Peacock, Pete Erskine i Marc Johnson.

³⁴³ Errada tal vegada deguda a l'anunci del concert al mateix local del TEU [no hem pogut esbrinar si hi hagué o no programa de mà encara que les fonts consultades afirmen que a les actuacions musicals oferides no solia haver-hi] o -potser- a una nota de premsa mal redactada. ---N. de l'A.

part del públic assistent, sobretot als temes *A night in Tunisia* [on l'informador parla de 'Noche en Túnez' i cita DIZZY GILLESPIE, qui va compondre *Night in Tunisia* al 1942] i *Barbados* [al periòdic: 'Barbado' tot citant CHARLIE PARKER].³⁴⁴

Ressenya del concert [*Jornada*, divendres 11/XII/1959].

El mateix dia de l'actuació del quartet encapçalat per TETE MONTOLIU, apareix en premsa el guardó atorgat per l'Orfeó Català a l'obra *Cançó d'hivern*, poema coral per a veus mixtes del mestre MANUEL PALAU.

El dilluns 7 de desembre apareixen a la premsa altres ressenyes artístiques que ens donen una idea globalitzada de l'ambient cultural predominant que es vivia a València quan l'a primera actuació de TETE MONTOLIU a la ciutat:

Recull de la cartellera a València ciutat en la setmana del 7 al 13 de desembre del 1959:

<i>Societat Filharmònica</i>	→ Concert del pianista Bela Siki. Obres de Haydn, Beethoven, Schumann, Listz i d'Isaac Albeniz - Triana-].
<i>Ateneu Mercantil</i>	→ Ballet d'ANA LÁZARO. Adaptacions gestuals i corporals d'obres de BACH, MOUSSORSKI i -segons allò escrit pel periodista- també de Jazz, sense especificar ben bé quins temes o adaptacions jazzístiques oferiren els ballarins.

³⁴⁴ **Charlie Parker** enregistrà *Barbados* el 18/IX/1948 als Harry Smith Studios de Nova York amb la següent formació: Miles Davis/trompeta; John Lewis/piano; Curly Russell/contrabaix i Max Roach/bateria. ---N. de l'A.

<i>Teatre Principal</i>	→ Nuria Espert [<i>Companyia Cayetano Luca de Tena</i>] representà <i>Gigi</i> [de Colette].
<i>Teatre Eslava</i>	→ <i>Cuidado con las personas formales</i> [Alfonso Paso].
<i>Teatre Ruzafa</i>	→ ANTONIO MOLINA. Espectacle: <i>Sabor andalúz</i> .
<i>Teatre Apolo</i>	→ <i>Companyia de Comédias Cómicas de Juanito Navarro</i> representà <i>Al fin encontré a papá o Ya tengo papá y mamá</i> . [Loygorry i Fernandez].
<i>Cinema Rialto</i>	→ <i>Orfeo Negro</i> [Marcel Camus/1959] Música de LUÍS BONFÁ i ANTONIO CARLOS JOBIM. Un dels inicis de la Bossa nova.

Malgrat els esdeveniments artístics que hi eren a la cartellera valenciana, els cronistes sols rumiaven al voltant de l'esdeveniment polític que implicava la primera visita a Espanya d'un president nord-americà [Dwight David Eisenhower, el 21/XII/1959] pel que feia al reconeixement occidental del règim franquista, fet que trencà de soca-rel qualsevol esperança de tornar el país vers un `regim democràtic.

No obstant això, el fet més immediat encara anava a succeir només unes hores després de la visita del president nord-americà, doncs al bioquímic espanyol Severo Ochoa [aleshores investigant als Estats Units] li anava a ser lliurat el Premi Nobel de Fisiologia i Medicina d'aquell any.